1658

129

A MAGYAR JOGÁSZEGYLET KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA

VI. ÉVFOLYAM 1. KÖTET

A FIATALKORÚAK BÜNTETŐJOGA ÉSZAK-AMERIKÁBAN

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

IRTA

DR. FINKEY FERENC

KOLOZSVÁRI EGYETEMI TANÁR, A M. TUD. AKADÉMIA L. TAGJA

BUDAPEST

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT

1913

Ára fűzve 7 korona, kötve 10 korona.

A MAGYAR JOGÁSZEGYLET KÖNYVKIADÓ-VÁLLALATA.

A »Magyar Jogászegylet« *jogtudományi könyvkiadó-vállalat létesítését* határozta el.

E vállalat célja, hogy *állandó olvasóközönség* biztosításával lehetővé tegye oly jogtudományi művek kiadását, amelyek különben, jogi művelődésünk nagy kárára, megiratlanul maradnának, vagy nem találnának kiadót. Ezt a hézagot akarja pótolni vállalatunk. *Központi szervet* akar létesíteni, mely a természettudományi, orvosi, közgazdasági és társadalomtudományi könyvkiadó-vállalatokhoz hasonlóan a legkiválóbb jogi írók tollából származó *tudományos olvasmányt* ad a szakközönség kezébe.

A vállalat első sorban *a jogi monografia-irodalom* ápolását tűzi maga elé feladatul, oly irányban, hogy jogrendszerünk elhanyagolt részei beható tudományos feldolgozásban részesüljenek s hogy e művek szigorú tudományosságuk mellett a gyakorlati jogász igényeinek is megfeleljenek. Emellett a vállalat gondoskodni kíván arról, hogy hazai jogi műveltségünk a külföldön felmerülő *új eszmeáramlatok* által bővíttessék. A vállalat ezért ki fog terjedni a külföldi s különösen a nehezebben hozzáférhető angol, francia és olasz jogirodalom *legjelesebb* termékeinek átültetésére, valamint *a vezető kulturállamok jogintézményeinek* eredeti források alapján készült *ismertetésére.*

A vállalat egy-egy évfolyama körülbelül 50 ívnyi terjedelemben 3—4 váltakozó tárgyú munkát ölel fel.

A vállalat előfizetői ily módon, nemcsak hogy más kiadóvállalatoknál tetemesen előnyösebb feltételek mellett becses **jogi könyvtár** birtokába jutnak, mely a hazai és külföldi jogtudomány vezető eszméiről állandóan tájékoztat és számos gyakorlati kérdésben is felvilágosítást nyujt, hanem a magyar jogirodalom támogatásával egyúttal fontos kulturális feladatot mozdítanak elő.

EDDIG MEGJELENTEK:

I. ÉVFOLYAM

I. kötet. **Kunz Jenő: A jog.** Ára füzve 2 K 40 f, kötve 4 K 80 f.

II. kötet. **Kenedi Géza: A magyar szerzői jog.** Az 1884 : XVI. t.-c. rendszeres magyarázata, valamint a vele egybefüggő törvények és rendeletek. Ára füzve 6 K, kötve 9 K.

III. kötet. **Tarde: Összehasonlító tanulmányok a kriminológia köréből.** Ára füzve 5 K 60 f, kötve 8 K.

IV. kötet. **Concha Győző: Báró Eötvös József állambölcselete és a külföldi kritika.** Ára füzve 2 K 40 f, kötve 4 K 80 f.

V. kötet. **Angyal Pál: A titok védelme anyagi és alaki büntetőjogunkban.** Ára füzve 4·80 K, kötve 7·20 K.

1658.

H. 1004.

A MAGYAR JOGÁSZEGYLET KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA

VI. ÉVFOLYAM 1. KÖTET

A FIATALKORÚAK BÜNTETŐJOGA ÉSZAK-AMERIKÁBAN

KIR. ORSZ. TÖRVÉNYSZÉKI FŐGHÁZ BUDAPEST

IRTA

DR. FINKEY FERENC

KOLOZSVÁRI EGYETEMI TANÁR, A M. TUD. AKADÉMIA L. TAGJA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ORSZ. BÖRTÖNÜGYI MUZEUM

129.

TULAJDONA

BUDAPEST

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT

1913

KISKUN MUZEUM

1902

KISKUNFÉLEGYHÁZA

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

5987. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	5
I. Fejezet. Az északamerikai társadalom és büntetőjog főbb jellemvonásai	13
II. Fejezet. A gyermekvédelem	46
III. Fejezet. A fiatalkorúak bírósága	83
IV. Fejezet. A próbárabocsátás	132
V. Fejezet. A javító iskolák	166
VI. Fejezet. A reformatory	200
Irodalmi repertorium	273
Tárgymutató	277

OSZK

ELŐSZÓ.

Úgy érzem, pár sorban igazolnom kell, miért és mi címen írok az északamerikai büntetőjog, helyesebben mondva a társadalmi védekezés egy részletéről a magyar jogászközönség részére. 1904-ben »A börtönügy jelen állapota és reformkérdései« című munkám ellen, mely főleg a nyugateurópai börtönügy legújabb fejleményeit igyekezett bemutatni, azt a kifogást emelte egy szakemberünk, minek írok a nyugateurópai állapotokról, mért nem foglalkozom inkább a magyar börtönüggyel. Annál inkább várhatom most a szemrehányást, mikor még messzebbre, egyenesen egy másik világrészbe mentem tárgyért, ahelyett hogy a magyar büntetőjog, illetőleg a társadalmi védekezés e kétségtelenül legjelentősebb ágával: a fiatalkorúak új magyar büntetőjogával foglalkoznám.

Amint azonban a mult alkalommal is megvoltak — meggyőződésem szerint — a mentő okaim, mert akkori művem is egyrészt beszámoló volt egy külföldi börtönügyi tanulmányutamról, másrészt mintegy tájékoztató a következő (1905) évben Budapesten összeült nemzetközi börtönügyi kongresszus törekvései felől s a magyar börtönüggyel való foglalkozás részemről éppen akkor felesleges is lett volna, mert a m. kir. igazságügyminisztérium két hatalmas kötetben adta ki nemsokára (1905) a magyar börtönügy és a fiatalkorúak kriminalitása elleni küzdelem hiteles és kimerítő feldolgozását, ép úgy a jelen alkalommal is ugyanezekre a mentő okokra hivatkozhatom a magam igazolásául.

Jelen dolgozatom is részben beszámoló az északamerikai

Egyesült-Államokban 1910. évben tett tanulmányutamról, melyet a Washingtonban ez évi okt. 2—8. napjain tartott nemzetközi börtönügyi kongresszust megelőzőleg, főleg a fiatalkorú bűntettesek és az elhagyatott gyermekek megmentésére és javító nevelésére szolgáló új intézmények közvetlen megismerésére és behatóbb tanulmányozására szenteltem. Ezzel a dolgozattal azért elsőben is a köszönet és hála adóját rovom le az igazságügyi kormány iránt, mely az említett kongresszusra egyik hivatalos kormányképviselő gyanánt történt kiküldetésemmel módot és alkalmat nyujtott e tanulmányutamra.

Másrészről a fiatalkorúak új magyar büntetőjogával, a Büntető Novellával és annak életbeléptetése körüli vitákkal, nehézségekkel való foglalkozás ezúttal szintén feleslegesnek tűnt fel részemről, mert a magyar büntetőjog e legifjabb s leghálásabb, bár egyik legnehezebb ágának tudományos feldolgozását éppen a Büntető Novella II. fejezetének értelmi szerzője és atyja: *Balogh Jenő* végezte el egy e nemben tényleg mesteri munkában *(Fiatalkorúak és büntetőjog.* 1909.); a Novella életbeléptetése körüli vitákat, nehézségeket pedig az igazságügyminisztérium kiadásában megindult nagyszabású munka (A fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata 1911—), az e tárggyal foglalkozó legkiválóbb szakférfiak (Angyal Pál, Kun Béla, Láday István, Rottenbiller Fülöp, Tóth Béla) tollából, szintén a legalaposabban és legkimerítőbben oldja meg.

E két kiváló irodalmi alkotás mellett, mintegy kiegészítésül, legaktuálisabbnak és szükségesebbnek véltem, ha az északamerikai Egyesült-Államoknak a fiatalkorúakra vonatkozó gondozó és büntető szabályait és azokat a nagyszerű intézményeket mutatom be, amelyeket éppen a mi Büntető Novellánk is minták gyanánt tekintett s amelyek egynémelyikét egyenesen átültette az amerikai talajból hazai földünkbe. Az én igénytelen munkám azzal kívánja szolgálni a hazai jogot, hogy a Büntető Novella és az életbeléptetési rendeletek által meghonosított amerikai intézményeket (pró-

bárabocsátás, fiatalkorúak bírósága, pártfogó tisztviselő, javítónevelési rendszer) eredeti alakjukban és működésükben bemutatva, mintegy utólagosan igazolja a Büntető Novella II. fejezetének bátor reformjait s esetleg útmutatást, tájékoztatást nyujt egyik-másik intézmény megértésére és helyes kiépítésére.

De még ha ez a közvetlen összeköttetés nem lenne is meg a magyar és az északamerikai jog eme friss hajtásai közt, az északamerikai jog eme részletének ismerete akkor is felette kívánatos és tanulságos lenne reánk is. Az amerikai büntetőjognak tényleg ez a legszebb és legtanulságosabb fejezete. S ez a tér az, amelyen Amerika kétségtelenül vezető szerepet vívott ki magának a kultúrvilágban.

Bármily sok szép és nagy alkotást mutatnak fel a nyugateurópai államok, különösen Hollandia, Belgium, Franciaország s mindenekfelett Anglia az elhagyatott gyermekek megmentése és a fiatalkorú bűntettesek javító nevelése terén, kétségtelen, hogy a hatalmas Északamerikai Unió egyes nagyratörő fiatal államai ezen a téren messze túlszárnyalták Európát s úgy az elvi álláspont, a vezéreszme bátor és határozott kitűzésével, mint ez eszme gyakorlati megvalósításával, a szükséges intézetek és intézmények megteremtésével, valósággal példát adtak az európai államoknak és az egész kultúrvilágnak a társadalmi védekezés e szomorú, de nagy és nemes feladatának megoldása tekintetében.

Az Északamerikai Unió társadalma karolja fel bátran és határozottan az oly sok régi és modern büntetőjogbölcsész és kriminálpolitikus által hirdetett két elvet: a bűntettek megelőzését és a fiatalkorúak javító nevelését. Ők tették nemcsak szállóigévé, de eleven valósággá a híres jeligét: *jobb megelőzni, mint büntetni* (prevention is better than cure), melyet Seneca már az ókorban, Beccaria pedig a XVIII. században hirdetnek s az ő érdemük, hogy a megelőzés legbiztosabb és leggyakorlatiasabb eszköze gyanánt az elhagyatott gyermekek és a fiatalkorú bűntettesek *átalakító nevelését*, a »*reformation*«-t hegyezik ki. Amerika fejezi ki először nyiltan, hogy a gyermek- és fiatalkorúakat egy-

általán *nem szabad büntetni, csak nevelni*, mert amint a gyermeket, úgy a fiatalkorút sem szabad bűntettesnek (criminal) tekinteni, legfeljebb bűnelkövetőnek (delinquent), akire azonban úgy az igazság mint az emberiesség és a gyakorlati eredmény szempontjából nem szabad a felnőttekre megállapított büntetéseket alkalmazni.

A fiatalkorú által elkövetett cselekmény, amint a magánjogban, úgy a büntetőjogban sem kerülhet egyenlő beszámítás alá a felnőttekével, a fiatalkorú tehát technikus értelemben vett büntetendő cselekményt nem is követhet el; az ő rossz tette egy *gyermekkori csíny*, amelynek a pajkosság, a rossz nevelés vagy a teljes neveletlenség és tudatlanság lévén az okai, a természetes és szükséges megelőzési (egyben megtorlási) mód velük szemben *a nevelés* (education), a gyermek jellemének helyes irányba terelése (formation of the character), a serdültebb ú. n. fiatalkorúnak pedig átalakítása (reformation).

Ch. R. *Henderson* »Az elhagyatott, fogyatékos és bűntettes osztályok«-ról írt kitünő bűnügyi szociológiai művében a társadalom e három szerencsétlen osztályával szemben, mint egységes vezérelvet »*a nevelést az egész vonalon*«, az »erkölcsi, vallásos, testi és értelmi nevelést« tűzi ki, amely az egyes csoportok sajátos igényeihez idomítandó. Különösen fontos ez a vezérelv az elhagyatott, fogyatékos és bűntettes fiatalságra, akiknél a megfelelő nevelési rendszer még teljes eredménnyel biztat. A fiatalkorúak büntetőjoga, helyesebben gondozása (traitment) voltaképpen »egy részlete a nevelési rendszernek«.

Ez az ép annyira emberies, mint egészséges, gyakorlatias irányú felfogás teremtette meg Észak-Amerikában egymásután a különböző gyermekvédelmi intézeteket, a reformatory-kat, a próbárabocsátást, a pártfogó tisztviselői intézményt, végül a fiatalkorúak külön bíróságát, amelyeket összevéve, egyszerre magunk előtt látjuk *a fiatalkorúak új büntetőjogát*, mint a társadalmi és állami tevékenység egy új hatalmas irányát: a bűnelkövetés megelőzésére, az elhagyott gyermekek gondozására s a rossz útra indult fiatal-

korúak javító nevelésére irányuló egységet akciót. Ez az akció persze túlmegy a »büntetőjog« keretén, annak megszokott fogalmán, úgy hogy a »fiatalkorúak büntetőjoga« kifejezés éppen az említett új vezéreszmével látszólag ellentétben is áll. Voltaképpen egy nagyszabású mentési akcióval, egy új kulturális vállalkozással, a népoktatás egy új ágával állunk itt szemben, ami főleg a szegényebb, gyengébb társadalmi osztályok erősítésére, nyomorának enyhítésére, elzüllésének meggátlására, újabb nemzedékeik regenerálására, testi, értelmi és erkölcsi átalakítására irányul. A szociálpolitikának, a társadalmi prophylaxisnak egyik elsőrangú fontosságú kérdése ez.

Baernreither a »*Jugendfürsorge und Strafrecht* in den Vereinigten Staaten von Amerika« c. műve előszavában úgy fejezi ezt ki, hogy: »a fiatalkorúak gondozása és a fiatalkorúak büntetőjoga nem elkülönített tárgyai a törvényhozásnak és a közigazgatásnak, hanem *kultúrfeladatok, a nevelési politika, a néperkölcs és a közegészségügy* (Volksgesundheit) *feladatai*«. Nézetem szerint azonban éppen az amerikaiak egészséges gyakorlati észjárása juttatta kifejezésre és diadalra e téren is a büntetőjog modern felfogását, mely szerint a büntetőjog feladata nem pusztán a megtorlás, hanem ép oly mértékben, sőt elsőbb sorban a megelőzés, a bűntettek meggátlása, a bűn útjára kerülteknek javítása, nevelése, gondozása, s ezzel a társadalmi védekezés és a társadalmi bajok gyógyítása. A modern büntetőjog egy részlete a társadalmi erkölcstannak és a társadalmi politikának.

Ez a modern büntetőjogi felfogás érvényesül Észak-Amerikában a fiatalkorúak új büntetőjogának (értve alatta úgy az anyagi mint az alaki jogot) kialakulásában, amit annál nagyobb örömmel kell üdvözölnünk, mert ennek az emberies, gyakorlatias felfogásnak kézzelfogható szép eredményei minden mélyebben gondolkozót meggyőzhetnek arról, hogy a büntetőjog többi részeinek átalakítása, reformja is ugyanily szellemben eszközlendő. A fiatalkorúakkal való elbánás: a gondos környezettanulmány, enyhébb esetekben

a börtön helyett lehetőleg az erkölcserősítő, nevelőjellegű intézkedések, viszont a valóban súlyos esetekben a kérlelhetlen szigor s ily esetekben is úgy az elítélt jól felfogott érdekében, mint a társadalom hatályosabb biztosítása szempontjából a határozatlan időre letartóztatás, az utólagos gondozás (parole officer), mindezek a felnőtt bűntettesek anyagi és alaki büntetőjogát is lassanként meg fogják hódítani, amint úgy Amerikában, mint Európában ebben az átalakulási folyamatban már jól benne is vagyunk.

A fiatalkorúak eme modern büntetőjogának Észak-Amerikában történt kialakulása s annak jelen állása annál inkább érdekelheti a magyar jogászközönséget, mert a magyar törvényhozás is az 1908. évi XXXVI. t.-cikkben foglalt Büntető Novellával teljesen erre a modern felfogásra helyezkedett a gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben. A mi Büntető Novellánk is, egyelőre ugyan csak az anyagi jog szempontjából, abból a radikális amerikai felfogásból indul ki, hogy a gyermek és fiatalkorút (18 évesnél fiatalabbat) ki kell venni a rendes büntetési eszközök alól s velük szemben csak erkölcsi és nevelő jellegű »intézkedéseket« alkalmazni s ezek alkalmazásánál nem az elkövetett cselekmény súlyát, hanem *a fiatalkorú egyéniségét és jövőjét* kell irányadóul venni. Kétségtelen, hogy ezt az egészséges és bátor lépést követni kell az *eljárási* gyökeres reformoknak is, amint tényleg az igazságügyminisztériumban már készen van *a fiatalkorúak külön bíróságáról* s a velük szemben követendő *eljárásról* szóló törvényjavaslat, mely ugyancsak az amerikai »juvenile court« intézményének lesz az utánzata, illetőleg átdolgozása. Sőt az igazságügyminisztérium, mint tudjuk, rendeletileg már 1908 óta életbeléptette kísérletképpen a fiatalkorúak bíróságát.

Miután tehát a fiatalkorúakra vonatkozólag úgy az anyagi, mint az alaki büntetőjog terén a magyar jog is átvette az északamerikai vezéreszméket, sőt egyes intézményeket is és jövőre is még többet kíván meríteni az északamerikai jog »egészséges formátlanságából« (Vámbéry R.), az északamerikai intézmények közvetlen tanulmányozása és ismer-

tetése nem lesz felesleges és időszerűtlen a magyar jogásztársadalomközönségre. Az északamerikai büntetőjog ezen legérdekesebb és legbecsesebb ágából bizonyára sokat tanulhatunk s hasonló intézményeink kiépítésénél az ottani tapasztalatokat és tanulságokat bátran hasznunkra fordíthatjuk. Igaz, hogy egy világtenger választ el bennünket egymástól és a betűszerinti utánzás, a módosítás nélküli átvétele az amerikai intézményeknek a társadalmi és politikai eltérések miatt is lehetetlenség, de viszont érdekeink és törekvéseink közössége — ami éppen a büntetőjogban nyilvánvaló — érthetővé teszi a *hasonló* intézményeket s az egymástól tanulás és recipiálás lehetőségét.

Az amerikai gyermek és fiatalkorú, ha más milieu-ben nő is fel, mint nálunk, ha eszmeköre lényegesen eltér is a mi fiatalságunkétól, lényegében szintén csak gyermek és fiatal, aki hasonló csínyeket, kihágásokat, esetleg bűntetteket követ el, mint a mienk, akik közt teljesen a mienkhez hasonló tipusokat lehet megkülönböztetni s akik ellen a védekezés, illetőleg az erkölcsi mentési akció lényegében teljesen azonos vonalon halad. Amennyire érdekes szociológiai szempontból az amerikai fiatalság kriminalitásának tanulmányozása s a mienkkel összehasonlítása, ép úgy kriminálpolitikai szempontból csak hasznos és tanulságos az amerikai társadalom és állam gyámolító, nevelő és védekező munkájának ismertetése az elhagyatott gyermekekkel és a fiatalkorú bűntettesekkel szemben.

Természetesen az a rövid két hónap, amit Amerikában töltöttem, egyáltalán nem jogosít fel arra, hogy az amerikai intézmények teljes és alapos ismeretéről beszélhetnék. S talán merészség is volt tőlem e vállalkozás. De az amerikai jog eme vonzó ágáról szóló gazdag (európai és amerikai) irodalom, valamint az amerikai intézményekről összeszedett rengeteg jelentés, ismertetés gondos áttanulmányozása s nyolc északamerikai állam legkiválóbb intézeteinek közvetlen megszemlélése mégis felbátorítottak arra, hogy a fiatalkorúak új büntetőjogáról egy összefoglaló dolgozat készítésére vállalkozzam.

Az európai irodalmi művek közül főforrásul tekintettem *Baernreither* J. M., osztrák államférfinak e tárgyról írt, előbb említett nagy művét, mely írójának szellemessége, magas és átfogó nézőpontja s alapos és higgadt kritikája folytán kétségtelenül kimagaslik az összes e tárgyú európai ismertetések és kritikai dolgozatok közül. E minden tekintetben kitünő munka lefordítása bizonyára többet ért volna az én szerény dolgozatomnál, hogy ettől mégis eltekintettem s önálló munkára vállalkoztam, ennek oka főleg az volt, hogy Baernreither adatainak gyüjtése (1903) óta csaknem egy évtized telt el s éppen ez alatt az évtized alatt fejlettek ki még hatalmasabban az általa tárgyalt intézmények, amely újabb fejlemények és adatok pedig legjobban érdekelhetnek bennünket.

Az amerikai irodalomból a két *Wines* (E. C. és F. H. Wines), *Morrison*, *Barrows* J., *Boies*, *Henderson* alapvető, részben úttörő művei mellett elsősorban az 1910-iki washingtoni kongresszus széles képzettségű, emelkedett szellemű, szeretetreméltó és ékesszóló elnöke, *Charles R. Henderson*, chicagói egyetemi tanár által kiadott négykötetes gyüjteményes munka: *Correction and Prevention* címmel (a Russell Sage Foundation 5000 dolláros adományából gyönyörű kiállításban) volt a leggazdagabb és a legújabb hiteles adatokat tartalmazó forrásmunkám. Ezenfelül a kisebb-nagyobb tudományos művek, jelentések, ismertetések egész tömegét használtam fel az egyes fejezetek kidolgozásánál.

Vajha sikerült volna a hatalmas Unio friss és életerős kultúrája egyik szép fejezetének bemutatásával közvetve elősegítenem hazai kultúránk eme szintén szépen induló nagy és nehéz művét.

Sárospatak, 1912. június 17.

A szerző.

ELSŐ FEJEZET.

Az északamerikai társadalom és büntetőjog főbb jellemvonásai.

Mily szoros összefüggés van a társadalom uralkodó eszméi és törekvései s a büntetőjog között s mennyire áll a szociológiai tétel, hogy hasonló kultúra hasonló jogot teremt, kézzelfoghatóan igazolja a büntetőjog jelen állapota az északamerikai Unio államaiban s ennek összehasonlítása az európai büntetőjoggal.

Az »Egyesült-Államok« óriás területű birodalma jelenleg 47 államból és 3 területből áll. A közös alkotmány mellett, illetőleg annak keretén belül az egyes államok és területek magánjogi és büntetőjogi tekintetben teljes autonómiával bírnak s így valósággal 50-féle büntetőjogot lehet és kell megkülönböztetnünk, ha az északamerikai büntetőjogról kimerítően és teljes alapossággal akarunk beszélni. Csupán az Unio ellen elkövetett politikai cselekményekre van a szövetségnek közös büntetőtörvénykönyve: The Federal Penal Code of 1909 (életbelépett 1910. jan. 1.), s az ily cselekmények miatt szabadságvesztésre elítéltek részére három közös (szövetségi) letartóztatási intézete. Az 50-féle büntetőjog a részletekben természetesen sok és jelentékeny eltéréseket, meglehetős változatosságot mutat ugyan, fővonalaira, az alapelvekre és vezéreszmékre nézve azonban viszont határozott egyöntetűséget, hasonlóságokat állapíthatunk meg. Aminek megint megvan a maga természetes oka.

Az északamerikai Unio társadalma, bármily különböző népelemekből, a világ minden részének nemzetiségeiből sze-

dődött és nőtt össze, ma már oly egységes jellemvonásokat tüntet fel, mint bármelyik európai állam társadalma. Megvan a közös nyelv, mely a 91 millió ember mindennapi érintkezését lehetővé teszi s közvetíti. Valóban bámulatos, mily gyorsan elsajátítják a különböző nemzetiségű bevándorlók az angol nyelvet. De a szükség, a megélés lehetősége reákényszeríti őket. A tősgyökeres amerikai nem ismer más nyelvet mint az angolt, így a bevándorlónak is, ha boldogulni akar, mielőbb el kell sajátítania azt. A második generáció már rendszerint elfelejti az eredeti anyanyelvét s teljesen beleolvad az »amerikai« nemzetbe, büszkén lobogtatja a csillagos lobogót s énekli az amerikai himnuszt. A nemzeti egység tekintetében a 47 államból álló Unio bátran kiállja a versenyt Európa sok ősi nemzetével.

Ennek természetes magyarázata pedig *az érdekek, a törekvések hasonlósága és közössége.* Az amerikai társadalom minden rétegét a boldogulás, nyiltan kifejezve : a »pénzcsinálás« (money making) vágya hatja át. Ez a közös bevallott célja a szegénynek, a gazdagnak, a törzslakónak és a ma bevándorlottnak egyaránt. Az anyagi jólét utáni közös törekvés s az erre vezető tisztességes utak, a testi és szellemi munka, az ipar, kereskedelem egyenlő becsülése természetes érdekközösséget teremtenek az amerikai társadalom összes rétegei közt. Ez magyarázza meg, a demokratikus államformát nem is említve, az osztálygyűlölet, az osztályharc hiányát, a *társadalmi egyenlőség* magasabb fokát, illetőleg igazabb megvalósulását, mint Európában. Amerikában még a vonatokon sincsenek osztályok, annál kevésbbé a társadalomban. Mindenki tudja, látja, hogy tisztességes munkával, szorgalommal, ügyességgel milliomossá, az állam első hivatalnokává is lehet ; nincs semmi rendi maradvány, előjog ; a törvény előtt, a társadalom szemében kiki annyit ér, amennyire fel tudta küzdeni magát. Ez teremti meg a munka- és a versenykedvet, fokozza az önbizalmat, az önérzetet s előidézi azt a szinte túltengő *optimizmust*, mely az északamerikai társadalom egyik legjellemzőbb sajátossága.

Minden intelligens északamerikai polgár érzi, tudja, hogy ő az Uniónak minden mással egyenjogú tagja, hogy ő jogait nem az államfőtől, nem a felsőbb osztályoktól nyerte, de mint polgár részese a közhatalomnak, a saját állama és az Unio önkormányzati gépezetének. Innen az önállóság, az önjogúság érzete, a *rendíthetlen bizalom* a saját törvényeik és intézményeik helyessége iránt, másfelől *az alkotási, reformálási hajlam*, az új eszmék, új tervek kipróbálása iránti készség. Az amerikai társadalom csodálatosan egyesíti magában a rend- és a szabadságszeretetet. A rend, a törvények tisztelete, megtartása iránti érzékük valóban meglepő, szinte bámulatra méltó. Az angoloktól áthozott gyakorlatias felfogás, mely a vagyongyüjtés elemi feltételének ismeri a személy- és vagyonbiztonságot, avagy a demokráciában annyira szükséges önfegyelmezés teremtette-e meg e rendérzéket, de tény, hogy a nagy világvárosok (New York, Chicago, Boston, Philadelphia) mértföldekre nyúló utcáin, ép úgy a kisebb városokban a nagy zsúfoltság, gyakran a torlódásig menő emberáradat dacára, rend, fegyelem s a legszegényebb negyedektől eltekintve, tisztaság, csín uralkodik.

A szabadságszeretetet viszont — a politikai választások izgalmas napjaitól eltekintve — kézzelfoghatóan igazolja a bátor, merész kritika, mellyel Amerikában úton-útfélen sajtóban, klubbokban, meetingeken, konferenciákon találkozunk. *Amerika az egyesületek, klubbok, konferenciák, meetingek, kongresszusok igazi hazája.* Amily életszükséglet ma már nálunk is az ujságolvasás, ép oly elengedhetetlen minden intelligens amerikaira valamely egyletbe, klubba tartozás, amelyekben a rokongondolkozásúak egyesítik erejüket, képességeiket s egyfelől szórakozás, időtöltés, másfelől nagy, nemes célok elővitele végett gyűlnek össze időnként.

Szinte hihetetlen, mily töméntelen egylet, bizottság, választmány (Board), konferencia működik és tevékenykedik Észak-Amerikában mindenféle társadalmi és állami ügy felvirágoztatásán. Igy a büntetőjogot érdeklőleg a különböző gyermekvédelmi egyletek *(Children's Aid Societies)*, a jóté-

konysági bizottmányok *(Boards of Charities)*, a fiatalkorú bűntettesek javító nevelésével foglalkozó egyletek *(Society for the reformation of juvenile offenders)*, a jótékonysági és javító egyletek országos és nemzeti konferenciái *(National-, State Conference of Charities and Correction)*, a börtönügyi egyletek *(Prison Association)*, a büntetőjogi és kriminológiai konferenciák *(National Conference of Criminal Law and Criminology)*, különböző női klubbok *(Women's club)*, kongresszusok *(Congress of Mothers)*, ügyvédi és jogvédő egyletek *(Bar Association)* stb. eléggé bizonyítják, mily eleven pezsgő érdeklődéssel foglalkoznak a kriminalitás leküzdésének, a megelőzésnek társadalmi eszközeivel. Ez az élénk egyleti élet, a társadalmi és a hivatalos szervezetek barátságos összműködése, a szövetkezési hajlam, melyre nézve az északamerikai társadalom túltesz az európain, hozta létre azokat a nagy intézményeket, társadalmi és állami intézeteket, a teméntelen gyermekmenhelyet (childrens homes), javító iskolákat *(reformatory schools, training schools)*, dologházakat *(workhouses)*, menhelyeket *(lodging houses)* stb., melyek az elhagyatott, fogyatékos és bűntettes osztályok tagjai, főleg ezek gyermekei, ifjai részéről fenyegető társadalmi bajok és veszélyek leghatalmasabb ellenszerei.

A különböző egyletek, bizottmányok *(Commission)*, a rengeteg számú *Boardok* évi jelentéseiből *(Annual Reports)*, melyeket ingyen terjesztenek a lehető legszélesebb körben, alkothatunk hiteles képet valamely intézmény jelen állapotáról, annak belső életéről, működéséről, ezekből láthatjuk az egyletek, bizottmányok vezetőinek tevékenységét, buzgalmát s azt az eredményes, gyakorlatias működést, melyet az egyletek kifejtenek. Ez évi jelentések sorozatából állíthatjuk össze egyes nagy intézmények kifejlődésének történetét is.

Az északamerikai egyesületeket, konferenciákat az európaiakkal szemben szintén a nagyobb gyakorlatiasság, a gyakorlati élettel való közvetlenebb összeköttetés s ebből folyólag működésüknek nagyobb gyakorlati értéke jellemzi. Nem elméleti vitákat, nem meddő szóharcokat folytatnak

e konferenciákon, de rendszerint gyakorlati javaslatokat, konkrét terveket, indítványokat vitatnak meg. Akárhány egészséges reformintézmény, újítás, módosítás egy-egy konferenciához fűződik. Pedig a konferenciákon rendszerint nem hoznak határozatokat, nem készítenek tervezeteket, törvényjavaslatokat, csupán eszmecserét folytatnak, kicserélik nézeteiket, tapasztalataikat, ismertetik terveiket vagy a már felállított intézeteket, intézményeket. Ezekből a konferenciákból s azoknak rendszerint nyomtatásban is közzétett tárgyalásaiból ismerhetjük meg legvilágosabban az uralkodó reformeszméket, az amerikai társadalom gondolatvilágát, eszejárását a kriminálpolitikai kérdésekre vonatkozólag. »Ezek a konferenciák — írja *Baernreither* — a szócsövei a reformereknek, amelyek a sokfelé olvasott tárgyalások, közlemények útján terjesztik ezek eszméit, agitálnak és agitációt keltenek.« F. H. *Wines* szerint pedig ezek a konferenciák nevelik a nyilvános intézetek vezetőit, a magánosokat, akik a jótékonysági intézmények terén buzgólkodnak, de nevelik a törvényhozókat, az államok kormányzóit s mindenekelőtt a közvéleményt és a sajtót. Sőt többet tesznek. Valósággal »egy egyetem feladatát teljesítik, amennyiben világosságot és rendet hoztak az új igazságokba s régi igazságokat új vonatkozásokban mutattak be. Nem csekély szerepet játszottak a társadalmi tudomány evolúciójában, ama még mindig ki nem járt területen, mely az új század legkiválóbb tehetségeit foglalkoztatja.«

Egy további érdekes jellemvonása az északamerikai társadalomnak, amire szintén *Baernreither* mutat rá: *a tudomány és a gyakorlati élet szorosabb összeköttetése és kölcsönös hatása egymásra*, amiben Amerika ugyancsak túlszárnyal minket. Amerikában az európai fogalmak szerinti mélyebb tudományosság ugyan hiányzik. Afféle hatalmas elméleti, illetve dogmatikus büntetőjogi műveket, mint a Binding »Normen«-je, a Bar »Gesetz und Schuld«-ja, vagy a Carrara »Programm«-ja, a Tarde »Philosophie pénale«-ja, avagy a Wlassics »Tettesség és részesség tana« az északamerikai büntetőjogi irodalomban hiába keresünk. Egy hiteles tanu,

John *Wigmore*, a chicagói Northwestern University jogi fakultásának dékánja, nyíltan bevallja, hogy szoros értelemben vett »büntetőjogi tudomány« még alig létezik Amerikában, az 1909-ben a nemzetközi börtönügyi kongresszus előkészületeinek hatása alatt megalakult első tudományos büntetőjogi egyesülettől *(The American Institute of Criminal Law and Criminology)* várja ő is annak megindulását és felvirágzását.[1]) E jelenséget szintén az amerikai társadalom alapvonása, a gyakorlatias észjárás, az üzleti szellem magyarázza meg. A tiszta elméleti, dogmatikus műveknek alig akadna olvasójuk és vevőjük, az elvont tudományos fejtegetéseket nem tekintik elég gyakorlati értékűeknek se az írók, se a közönség.

Azonban elfogultság lenne mégis azt hirdetni, hogy Amerika nem becsüli vagy nem szereti a tudományt és tudományos élet vagy tudományos irodalom nincs Amerikában. Az eltérés e részben csak az, hogy ott a tudomány is gyakorlatiasabb irányú, népiesebb s közelebb áll a gyakorlati élethez, főleg a társadalmi kérdések iránt érdeklődik. A büntetőjogtudománynak azok az ágai, amelyek közvetlen gyakorlati jelentőségűek : a börtönügy, a bűnügyi szociológia és a bűnügyi lélektan nagy népszerüségnek örvendenek Amerikában s ezekre nézve gazdag és becses irodalmuk is van. A két *Wines*-nak (E. C. Wines és fia F. H. Wines), *Boies*-nek börtönügyi, *Henderson*-nak, *Warner*-nek, *Morrison*-nak, *Homer Folks*-nak bűnügyi szociológiai művei, valamint a különböző kongresszusokon elhangzott töméntelen előadások, felszólalások, az egyletek, bizottmányok jelentéseiben, az időszaki folyóiratokban közölt töméntelen kisebb dolgozatok, cikkek kézzelfogható bizonyságai az amerikai írók gyakorlati érzékének, a modern büntetőjogi eszmék és reformtörekvések iránti fogékonyságának. Ha ezek az iro-

[1]) Az »Institute« 1909 óta évente tudományos konferenciákat tart, tudományos folyóiratot ad ki *(Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology)* s feladatául tűzte ki büntetőjogi tudományos művek sorozatos kiadását. L. Zeitschrift für die ges. Strafrechtswissenschaft 31. köt. 229. l.

dalmi termékek könnyebb természetüek is, mint az európai hasontárgyú művek, másfelől előnyük és érdemük a gyakorlati élet igényeinek, a társadalmi bajok és azok orvoslási módjainak élénkebb és közvetlenebb megfigyelése, illetőleg felismerése és átérzése, aminek folyománya, hogy a gyakorlati emberek (börtönügyi hivatalnokok, jótékonysági intézetek, vagy egyletek tagjai, tisztviselői) nagyobb figyelemre méltatják, jobban olvassák azokat s igy a tudomány tanításai, tételei jobban átmennek az életbe, mint nálunk. Viszont a gyakorlati emberek, hogy úgy mondjam, nagyobb bátorsággal lépnek a nyilvánosság elé gyakorlati megfigyeléseikkel, tapasztalataikkal, javaslataikkal, ami voltaképpen hivatali kötelességük is (nyomtatott évi jelentések). *Baernreither* úgy fejezi ezt ki, hogy Amerikában »a tudomány demokratizálódott, a gyakorlat feljebb emelkedett«, amit részemről azzal toldanék meg: ott a tudomány is hétköznapi ruhában és a földön jár, a tudomány emberei nem nézik le a gyakorlat munkásait s nem restellenek kölcsönösen tanulni egymástól és közös erővel kezet fogva segíteni elő a társadalom védelmét.

Ép úgy a gyakorlatias érzéküket mutatja a természettudományok s különösen a lélektan iránti vonzalmuk. Valóban meglepett és nem kis bámulatba ejtett, midőn először a concordi (Massachusetts) Reformatory-ban a lélektan tanárával találkoztam, aki bemutatta részletes programmját, mely szerint a lélektant előadja s a beutaltakon végzett lélektani megfigyeléseit ismertette. Úgy az iskolákban, mint a büntetési és jótékonysági intézetekben a lélektan tanítására kiváló gondot fordítanak, ép úgy a tudományos irodalomnak kedvenc tárgya a bűntettesek, főleg a fiatalkorúak lélektanának tanulmányozása.

Mindezek a szembeötlő közös jellemvonások, melyek az Unio összes államainak társadalmi életében feltalálhatók, eléggé megmagyarázzák a 47 állam és 3 terület büntetőjogának *hasonlóságát,* sőt fő vonásokban, az alapelvek és vezéreszmék tekintetében *egységességét* is. Igaz, hogy nincs két állam se, amelynek a büntetőtörvényei és büntető vagy

megelőzési intézményei teljesen azonosak volnának, az összehasonlítást és a közös vonások bemutatását mégis megkönnyíti egyrészt az a körülmény, hogy az egyes államok geografiailag is csoportosíthatók, amennyiben a keleti, a déli, az északi középső és a nyugati államok körülbelül hasonló kultúrával és joggal biró csoportokat [1]) képeznek, másrészt az, hogy az összes államok közül egynehány mint vezérállam emelkedik ki, melyeket a többiek önként és szívesen követnek.

Az Unio államai közül csak 13 dicsekedhetik azzal, hogy már az államszövetség megalkotásakor (1776) azonnal államnak nevezhette magát. A legtöbb új állam a XIX. század folyamán, némelyik csak alig 1—2 évtized vagy egypár év óta érte el az államiság színvonalát s vétetett fel a mind hatalmasabbá vált szövetség kötelékébe. (Új-Mexikó éppen csak 1911 végén). Érthető tehát, ha a régibb törzsállamok, melyek Észak-Amerika keleti és északkeleti részét foglalják el *(New York, Massachusetts, Connecticut, Pennsylvania)* mintegy vezető szerepet nyertek az újabb államokkal szemben. A keleti államoknak ez a vezérszerepe a XIX. század folyamán az egyre növekvő bevándorlások révén is folyton nőtt. Itt, ezekben nőttek egyes városok világvárosokká, a modern technika, a tudomány, a műipar, a nemzetközi kereskedelmi emporiumaivá. Méltán tekinthették s tekintik azért ma is mintákul a nehány keleti vezérállamot az Unio összes többi fiatalabb, kevésbbé fejlett államai. Egyrészt csodálattal, másrészt büszkeséggel és vágyódással

[1]) Az Unió államainak csoportosításában az amerikai írók sem járnak el teljesen egyöntetüen. Igy *Bryce* öt csoportot különböztet meg: Új-Angliát, »a puritanok hazáját«, a középső vezető államokat (New York és a mellette levők), a déli egykori rabszolgaállamokat, az északnyugati, most fejlődő s ép azért merészen kezdeményező államokat, végül a Csendes-oceán felé gravitáló államokat (The American Commonwelth). A hivatalos kimutatások, így a *Report of the Commissioner of Education* (közoktatási jelentés) északi atlanti, déli atlanti, északi közép, déli közép és nyugati részt (North Atlantic, South Atlantic, North Central, South Central, Western Division) különböztetnek meg.

néznek ma is a nyugati és déli államok New Yorkra, Bostonra, Chicagóra s azok intézményeit, alkotásait szégyenkezé nélkül veszik át és ut nozzák. Igy vették és veszik át az Unio összes államai a keleti vezető államok büntetőjogi intézményeit is s innen van, hogy a formailag 50-féle büntetőjog lényegében, fővonásokban, az alapelvek és vezéreszmék tekintetében összeolvad s ha betű szerint egységesnek nem mondható is, de a közös jellemvonásokat, a közös intézményeket a legkönnyebben ki lehet benne mutatni.

A keleti vezérállamok, különösen az »Új-Angliá«-nak nevezett északkeleti 6 állam *(Massachusetts, Connecticut, Rhode Island, New Hampshire, Vermont, Maine)*, sőt más keleti és középső állam (így *Pennsylvania, New Jersey, Delaware, Ohio)* joga ma is erősen magán viseli az angol eredet bélyegét. Hiszen Anglia volt az anyaországuk, lehetetlenség lett volna hát az angol jellemvonásokat teljesen levetkőzniök. Amint a gyakorlatiasságot, az üzleti szellemet, az anyagi érdekek előtérbe tolását, a test gondozását az angol vérből örökölték, úgy Angliából hozták magukkal a büntetőjogi alapeszméket, a nagy bűntettesek iránti szigorú, szinte kegyetlen felfogást, az elrettentés gondolatát, viszont a megelőzés, a bűntettek meggátlása iránti élénk érdeklődést. Ez magyarázza meg, hogy Észak-Amerika büntetőjoga, különösen annak leggyakorlatiasabb ága, a büntetéstan (poenologia), illetőleg a börtönügy fejlődése tekintetében jó ideig teljesen lépést tart az angol jogfejlődéssel. Hasonló eszmemozgalom, a XVIII. század második felének felvilágosodott gondolkodása, egyes magasabb röptű lelkes emberbarátok irányító fellépése, kezdeményezése, úgyszólván egyszerre teremti meg a börtönök javítása s egészen új börtönrendszerek iránti fellángolást az anyaországban és a nagyratörő ifju óriásban. Angliában *Howard* és *Bentham,* Észak-Amerikában *Franklin B.* és *Eddy T.* indítják meg csaknem egyidőben a modern *javító-börtönök* építése iránti mozgalmat s teszik népszerűvé, általános társadalmi kérdéssé a *börtönrendszerek* vitáját. Eleinte éppen Amerika produkálja a »helyes« börtönrendszereket s a *phila-*

delphiai (magánzárka) és az *auburni* (»hallgató«) rendszerek felett a XIX. század 30—40-es éveiben Európa összes kultúrállamaiban nagy viták folynak; a szakemberek Észak-Amerikába mennek tanulmányozni a mintabörtönöket. A XIX. század ötvenes éveiben Anglia veszi át a vezető szerepet, az itt kialakult *fokozatos rendszer,* majd ennek tökéletesített kiadása az *»ir-rendszer«* lesz egyszerre uralkodóvá világszerte s maguk az amerikai szakemberek azt veszik mintául mint a »legtökéletesebb« rendszert.

Az Unio megerősödése, a XIX. század derekán megindult óriás arányú fejlődés minden téren, a gazdasági és politikai nagyhatalommá kialakulás azonban a jogfejlődés tekintetében is önállósítja, sőt vezető szerephez juttatja Amerikát. A bátran kezdeményező, alkotásra vágyó yankee szellem a büntetőjog terén is megelőzi az anyaországot s az egész Európát. Az 1870-ben megalakult »Nemzeti börtönügyi társaság« s annak *Cincinnati*-ban tartott első kongresszusa *(National Prison Congress)* megteremti az ir rendszer ügyes továbbfejlesztésével a legmodernebb börtönrendszert, az igazi javító, illetőleg átalakító rendszert (reformatory system) s az új »rendszer« egyik leglelkesebb előharcosa, *Brockway Z.* mesterileg meg is alkotja annak első mintáját, az Elmira *Reformatoryt,* mely ma is méltó büszkesége az amerikaiak alkotási képességének.

A reformatory vagy ú. n. Elmira-rendszer mellett azonban az északamerikai jogfejlődés az utolsó évtizedekben a büntetőjog terén még eredetibb és hatásukban még nagyobbszerű új intézményeket létesít: *a próbára bocsátás, a pártfogó tisztviselői* állás és a *fiatalkorúak bírósága* intézményeit, melyekkel a gyermek- és fiatalkorú bűntettesekre vonatkozólag egy egészen új rendszernek az úttörője lesz. *A fiatalkorúak új büntetőjoga,* helyesebben a gyermek- és fiatalkorúak védelme és a kriminalitástól való rendszeres megmentése az északamerikai jogfejlődés legnagyobb s általánosan elismert diadala. A vezéreszmét, az impulzust erre nézve is nyerhették ugyan Angliából, mely a XIX. század derekától állandó rendszeres társadalmi és állami akciót fejt

ki a gyermekvédelem terén, de a vezéreszme kihegyezésével, a gyermek- és fiatalkorú bűntetteseknek a »bűntettesek« hivatalos csoportjaiból való határozott kirekesztésével, a gondozás és a javító nevelés kizárólagos uralomra juttatásával tényleg Észak-Amerika lett a legelső vezérállama a kultúrvilágnak.

Az északamerikai büntetőjog ezek szerint egyáltalán nem valami exotikus, az európaitól toto coelo különböző jogvidék. Amint az ottani egész kultúra lényegében az európainak új, frissebb kiadása s jogrendszerük is fővonalaiban megegyezik a mienkkel, csak modernebb, szabadabb, elevenebb színezetű, úgy büntetőjoguk, büntetési és megelőzési intézményeik is lényegükben azonosak a mieinkkel, csak egyes — mindenesetre jelentős — kérdésekben térnek el s főleg a fiatalkorú bűntettesekre vonatkozó reformintézményeik tekintetében mutatnak önállóságot és eredetiséget.

Az egyes államok Büntetőtörvénykönyvei, így az Európában leginkább ismeretes *newyorki* BTK. (1881 júl. 26.) vagy *Washington* államnak legutóbb (1909.) megjelent új BTK.-e nagyban és egészben megfelelnek a mi európai BTK.-einknek. A beosztás (általános, különös rész), az alapfogalmak (hármas felosztás, kísérlet, részesség stb.), a büntetési rendszer, az egyes büntetendő cselekmények csoportosítása tekintetében lényegesebb eltérést alig találunk a mi BTK.-einktől az eltérések csak a részletekben (a büntetési eszközök terjedelme, meghatározások, büntetési tételek) vannak, amelyre nézve az egyes amerikai BTK.-ek között is természetesen nagyon sok különbséget találunk. A kettős házasság egyik államban egy évi, másikban 21 évi maximális szabadságvesztéssel, a hamis eskü egyik helyen pénzbüntetéssel, másutt ötévi, ismét másutt életfogytiglani fegyházzal, sőt egy helyen halállal büntethető. A newyorki BTK. több, főleg nyugati államnak szolgált mintául, így Minnesota, California, Dakota, Arizona államok törvényei lényegileg (itt-ott szószerint) megegyeznek azzal. A déli államok (Virginia, Alabama, Texas) BTK.-ei meglehetősen hasonlítanak egymáshoz.

Egyébiránt az amerikai BTK.-ek összehasonlítása és bemutatása amiatt rendkívül nehéz, mert a törvényhozás náluk sokkal elevenebb mozgású testület lévén, törvényeiket, még a rendszeres törvénykönyveket is gyakrabban módosítják, revideálják. A legtöbb állam minden második évben adja ki újonnan hozott vagy *revideált* törvényeit, igy ezeket állandóan figyelemmel kell kisérnünk, ha a jelen állapotokról hiteles képet akarunk adni. Az egységet legkézzelfoghatóbban az 1910-iki *Federal Penal Code* képviseli, mely az Unio elleni politikai bűntetteket (a kormányzat elleni, a semlegesség elleni, a hivatali kötelességek, az igazságszolgáltatás, a posta stb. elleni cselekmények) sorolja fel 15 fejezetben.

Kitűzött célomhoz képest teljesen elegendőnek vélem, ha általános tájékoztatásul csupán a büntetéstan (penology), illetőleg a büntetési és társadalomvédelmi intézmények vázlatos bemutatására szorítkozom, miután »a fiatalkorúak új büntetőjoga« — amelynek részletes bemutatása könyvem feladatát képezi — ezekkel a kérdésekkel áll legszorosabb összeköttetésben.

A büntetési eszközök sorozata általában: halálbüntetés, szabadságvesztés (penal servitude, prison), pénzbüntetés, hivatalvesztés, illetőleg bizonyos jogoktól megfosztás. Megelőzési (társadalom-védelmi) intézmények: dologházak, javító iskolák, gyermekmenhelyek, fogyatékosak és iszákosok gyógyintézetei.

A *halálbüntetés* az államok nagy többségében fennáll. Teljesen csak négy államban van eltörölve, ú. m. *Maine, Michigan, Rhode Island* és *Wisconsin* államokban. Tizennégy államban a jurynak joga van a halálbüntetést életfogytiglani fegyházra változtatni; három államban az átváltoztatási jog a bírói tanácsot illeti; a többi 28 államban (így New York, Massachusetts, Pennsylvania stb. államokban) a halálbüntetés abszolút büntetés, vagyis nem változtatható át. Legtöbb helyen csak az ú. n. elsőfokú gyilkosság (murder in the first degree) van halállal sujtva, több helyen (kivált délen) azonban az emberölés (manslaughter), az erőszakos elhálás (rape), a gyujtogatás (arson), itt-ott a rablás,

az éjjeli betöréses lopás is, s a szövetségi BTK. szerint a tengeri rablás. A halálos ítéletek és a kivégzések legsűrűbbek a nyugati és déli államokban, így 1904-ben esett egy millió lakosra Arizonában 182, Nevadában 142, Louisianában 103, Mississippiben 83, Új-Mexikóban, Kansasban 72 halálos ítélet, míg New Yorkban 12, Massachusettsben, Vermontban 9, Idahoban 5. A kivégzés módja legtöbb helyt az akasztás. New York és Ohio alkalmazza a villamos széket (Electric chair), ami az akasztófánál mindenesetre modernebb, de nem kevésbbé borzalmas. Előnye a nyilvánosság teljes kizárása (egy börtönszobában hajtatik végre a villamos kivégzés) és a testi fájdalom kimaradása, viszont nagy kifogás ellene, hogy nem lehet biztosan megállapítani a halál beálltát. *(Freudenthal:* Zeitschrift für die ges. Strafrechtswiss. 28. l. 61.)

Az amerikai írók közül a halálbüntetés elvi ellenségei: a két Wines, Boies, Mosby. *Boies* szerint a halálbüntetés ellentétben áll a modern keresztyén civilizáció emberies szellemével, ellenkezik az emberi élet szentségéről alkotott mai társadalmi értékítéletünkkel.

A *szabadságvesztés* büntetésnek Európában divatos különböző nemeit, illetőleg alakjait (fegyház, börtön, fogház, államfogház) az északamerikai büntetőjog nem ismeri. Az angol joggal megegyezően csupán a szigorúbb és enyhébb jellegű elzárás (imprisonment with hard labour vagy without hard labour), illetőleg a hosszabb és rövidebb tartamú börtönbüntetés (prison) közt tesznek különbséget. A különbség azonban csak a végrehajtásban, az egyes szabadságvesztési intézetek neve és rendszere szerint tehető meg. Az egy évnél hosszabb időre elítéltek rendszerint az ú. n. *állami* börtönökbe *(state prisons)* helyeztetnek, amelyek a mi fegyházainknak felelnek meg; a rövidebb időre ítéltek a »javítóház«, kerületi vagy »városi börtön« *house of correction, district prison, city prison,* néhol: *penitentiary)* nevű intézetekbe vagy (az igen rövid időre elítéltek) a megyei vagy városi fogház *(county-, city jail)* nevezetű »vizsgálati fogházak«-ba helyeztetnek, melyek a mi fogházainkat kép-

viselik. A csavargás, koldulás vagy más apróbb kihágások miatt elítéltek részére legtöbb helyt *dologházak (workhouses)* állanak fenn, amelyek ugyan lényegileg megelőzési (társadalomvédelmi), gyakorlatilag tekintve azonban szintén valóságos büntetési intézetek. Végül a valóságos szabadságvesztési intézetek mellett mint az amerikai börtönügy eredeti és legbecsesebb alkotásai sorakoznak a »*reformatory*« néven ismert szigorúbb fajta javítóintézetek, melyek az érettebb fiatalkorúak, illetőleg a még nem teljesen romlott 16—30 éves bűntettesek részére szolgálnak s mintegy középhelyen állnak a börtönök és a javító nevelőintézetek között.

A scholasticus megkülönböztetések helyett tehát, melyek egyes középeurópai államokban (Belgium, Francia-, Németország, hazánk) a szabadságvesztések »nemei« és »fajai« tekintetében még mindig dominálnak, az északamerikai büntetőjog — az angol jog nyomán — inkább a szabadságvesztési intézetek *specializációjára* fekteti a súlyt, vagyis a bűntettesek különböző csoportjaira állít fel azok egyéniségének megfelelő különböző intézeteket, amivel a modern börtönügy követeléseit valósítja meg, vagy legalább ahhoz közeledik. A négyféle szabadságvesztési intézet :

1. *az állami börtön* (state prison),

2. *a fogház* (city prison, house of correction, county jail),

3. *a dologház* (workhouse),

4. *a reformáló ház* (reformatory), mindenike a bűntettesek más-más osztályát akarja befogadni s velök szemben az elkövetett bűncselekmény megtorlása mellett a társadalom védelmét más-más úton, sajátos rendszerrel igyekszik keresztülvinni. Az állami börtön a súlyos (javíthatatlan), a fogház a kisebb (alkalmi) bűntetteseket, a dologház főleg a dologkerülőket, a reformatory a javításra szoruló és javítható felnőtt bűntetteseket fogadja be, ezeket akarja ártalmatlanokká tenni, fenyíteni, munkára fogni, illetőleg átalakítani.

Ugyancsak a modern börtönügyi, illetőleg büntetőjogi kívánalomnak tesz eleget, talán öntudatlanul, az amerikai

jog, midőn a bírónak széleskörű jogot biztosít az egyes szabadságvesztési intézetek kiszabása, illetőleg az azokba való beutalás tekintetében. A bíró rendesen hely szerint is megjelöli az ítéletben azt a szabadságvesztési intézetet, amelyben az elítélt a szabadságbüntetést kitölteni köteles s ezzel az individualizációra a kezdő lépést már ő megteszi. Másfelől a bíró — számos új törvény szerint — nem szabja meg a beutalás időtartamát (indeterminate sentence), hanem a beutalt egyén a törvényben megállapított maximális ideig benntartható az intézetben, illetőleg a végrehajtási szabályokban előírt minimum kitöltése után az intézeti igazgatótanács által bocsáttatik szabadon.

E négyféle büntetési intézet mellett, melyek közül ugyan a két utóbbi közvetlenül a megelőzést is szolgálja, specifikus megelőzési, illetőleg társadalomvédelmi intézmények Amerikában :

a) a különböző neveket viselő *javító iskolák (reformatory schools, truant schools, industrial schools,* leggyakrabban csak *boy-schools, girl schools,* vagy *juvenile asylums, houses of refuge),* ahova tartoznak a legújabban erősen reklámírozott »ifjak köztársaságai« *(Junior republics)* is ;

b) a gyermekmenhelyek, a fogyatékos, elhagyatott, esetleg bűntettes gyermekek (defective, dependent, delinquent children) gondozásával, nevelésével foglalkozó különböző intézetek, illetőleg iskolák *(Training schools for Feebleminded, Kindergarten, State Children's Aid Houses, State Orphanages, Children's Hospitals) ;*

c) az iszákosok és *prostituáltak gyógyintézetei (State Inebriate Asylums) ;*

d) az elmebeteg bűntettesek gyógyintézetei (State Hospitals for Insane Criminals).

E börtönügyi, illetőleg társadalomvédelmi intézmények közül a fiatalkorúakat és a gyermekeket illetőkről (reformatory, javító iskolák, gyermekmenhelyek) dolgozatom további fejezeteiben részletesen óhajtván szólni, e helyütt csak a többi intézetek általános kritikájára s főleg az európai és amerikai hasonló intézetek közti különbségekre, illetőleg

az amerikai különlegességekre és a börtönügyi intézményeikből levonható tanulságok bemutatására szorítkozom.

1. Az északamerikai »állami börtönök« (state prisons, néhol *state penitentiary)* egészben véve megfelelnek a mi európai fegyházainknak. Általában hatalmas méretű (1000—1200 főre berendezett) kényszermunka-intézetek. Szervezetük, rendszerük a részletekben ugyan az egyes államok törvényei és végrehajtási szabályai szerint meglehetősen eltérő, a lényeges pontokra azonban hasonló, illetve közös jellemvonásokat mutatnak. Legszembeszökőbb különbség van a déli és a többi államok börtönei közt, az előbbiek legnagyobb részt (főleg újabban) állami farmok, míg az északi (ide értve a keleti és nyugati részét is az Uniónak) államok intézetei kizárólag ipari munkára vannak berendezve.

A börtönök általában állami intézetek. A 47 állam mindenikének rendszerint egy (New York államnak 3) nagy börtöne van. Magának az Uniónak is van azonban újabban (egy 1891-iki törvény alapján) három közös börtöne *(United States Prisons* vagy *Penitentiaries),* melyekbe az Unio közös Büntetőtörvénye (Federal Penal Code) által megállapított politikai bűntettek (leginkább pénzhamisítás, postai jövedéki törvények megsértése) miatt elítéltek helyeztetnek. E közös börtönök: *Leavenworth,* (Kansas államban) egy 1400 zárkával ellátott hatalmas modern intézet (1906-ban nyílt meg). *Atlanta* (Georgia államban) 1200 zárkával és *Mc. Neil Island* (Washington állam) az utóbbi egy kis (200 főre) intézet. Mindhárom intézet a szövetségi igazságügyi kormány (Department of Justice) felügyelete alatt áll. Mint közös intézetek mintegy egyesítik magukban az északi és déli államok börtöneinek sajátosságait (Leavenworth és Mc. Neil Island az északi, Atlanta a déli államokból elítélteket fogadják be) s úgy az ipari, mint a gazdasági munkát kultiválják.

Az egyes államok saját börtönei közül leghíresebbek és legkiválóbbak a keleti vezérállamok börtönei, melyek az Unio legrégibb és a többi államoknak mintául szolgált intézetei. New York államban az *auburni* (1816), *sing-singi*

(1829) és a *clintoni* (1845), Massachusettsben a *charlestowni* (1866), Pennsylvaniában a *philadelphiai* (1829), Illinoisban a *jolieti* (1858), Indiánában a *michigan cityi* (1860), Connecticutban a *wethersfieldi* (1827), Ohioban a *columbusi* (1815), Minnesotában a *stillwateri* (1839), a legnevezetesebb és az európai szakemberek előtt is leginkább ismeretes intézetek, melyek közül négyet (az auburnit, charlestownit, philadelphiait és a michigancityit) volt alkalmam közvetlenül áttanulmányozni. A többi államok közül nevezetesebbek Californiának *san quentini* (1856) és *folsomi* (1868) börtönei, a déli államoknak kevésbé jóhírű intézetei közül pedig Georgiában az *atlantai*, Floridában a *tallahesseei*, North Carolinában a *raleighi*, Virginiában a *richmondi*, Mississippiben a *jacksoni*, Texasban a *huntsvillei* state penitentiaries.[1])

Börtönrendszer tekintetében a jobb intézetekben ma általában a régi *auburni* rendszernek enyhített kiadása, vagyis a nappali közös munka (különböző osztályokban), éjjeli elkülönítés mondható uralkodónak. A philadelphiai »magány«- és az auburni »hallgató«-rendszer (Amerikában: *separate and congregate system*) között a XIX. század első felében vívott élénk harc tehát az utóbbi javára dőlt el.

A teljes (éjjel-nappali) magánelzárás a Philadelphiában ma is fennálló ú. n. *Eastern Penitentiary*-ben sem létezik többé. »Elméletileg« (in theory) vagyis elvileg ugyan ez az egyetlen börtön, mely a magánzárkarendszert képviseli, gyakorlatilag, illetve tényleg azonban a magánelzárást itt is rég abbahagyták a túltömöttség folytán. Jelenleg 728 zárkában kerek számban 1500 rab (1910 szept. 10-én 1412) van elhelyezve, tehát minden zárkában legalább 2, némelyikben 3 vagy több. Ily létszám mellett az éjjeli elkülönítés is lehetetlen s ezen a 120 cellával tervezett új szárny sem fog gyökeresen segíteni. Több szárnyban az összes

[1]) Mindezen intézeteket közelebbről ismerteti *Pettigrove* F. C. a massachusettsi Prison Commission elnöke a Correction and Prevention II. köt. 27—67. l. A déli államok börtönrendszereit pedig *Mc Kelway* A. J. ugyanott 68—88.

rabokat kedélyes társalgásban találtuk (egy helyen pompás zenekar játszott, másutt ostábláztak, kenyeret szeleteltek). A magánzárkarendszert »elvileg« az képviseli, hogy közös munkatermek nincsenek, a munkát (25-féle kézműipart) 2—3-asával zárkában végzik. A panoptikus-rendszerben (7 szárnnyal) épült intézet, mely kívül-belül repkénnyel felfuttatott védfalaival, csinos kis udvaraival külsőleg is kellemes benyomást kelt, a legkedélyesebb börtön, amit valaha láttam. A komoly quäkerek bizonyára nem ilyenre gondoltak, midőn a »poenitentiárius« rendszert megalkották. A legtöbb amerikai börtön és fogház (city prison) komor, szigorú, kellemetlen, nyomasztó érzést ébreszt, az ősi »Eastern penitentiary« (keleti börtön) az egyetlen kivétel, melyben barátságos hangulat uralkodik. Pennsylvania másik állami börtöne az Allegheny-ben 1826-ban megnyílt »Western Penitentiary« (nyugati börtön), mely eredetileg szintén magánzárkás intézetnek készült, 1869 óta (egy külön törvény értelmében) a nappali közös munka rendszerére tért át.

A ma eszerint uralkodónak mondható »közösségi« rendszer (congregate system) leghíresebb példája s az amerikai állami börtönök prototipusa : az *auburni* State prison. Meszszire kimagasló, hatalmas őrtornyával, tömör, várszerű falaival már kívülről komor hangulatot ébreszt. Kivált reánk magyarokra, kik Pulszky és Tauffer könyvéből »a rettenthetlen szigoráról ismert« Lynds Elam kapitány (1821—1855. az auburni intézet igazgatója) emlékét és a »kilencfarkú macskát« forgattuk elménkben, zord, kellemetlen benyomást tett a nevezetes intézet megtekintése. A »hallgatási« kényszer (ép úgy mint Philadelphiában a magánzárka) ma már itt is csak elvileg áll fenn. Azonban tényleg alig hallatszik szó, komor, néma, rideg minden. Az intézet több hosszú (egészben véve négyszögalakú) épületből áll. A régi részben sötét, szűk zárkák (éjjelre), az új toldásokban tágasabbak és derüsebbek. Az új részben óriás ablakokkal ellátott széles, világos folyosók, jó friss levegővel, az európai börtönökben oly gyakori rossz levegőnek, a dohos penészszagnak itt híre sincs. Széles udvarok, ahol a járkálás helyett testgya-

korlatot végeznek. Nagy munkatermek a nappali közös munka számára. Óriási étterem 1200 rab részére. (1909 szept. 30-án 1282 volt a rablétszám.)

Az »auburni rendszer« ma abban áll, hogy az elítéltek három osztályba csoportosítva (a munkajutalom szerint) nappal a munkatermekben közösen dolgoznak, éjjelre pedig lehetőleg mindenik külön zárkába helyeztetik. (Jelenleg 1282 zárka áll e célból rendelkezésre.) A munkák általában kézműipariak, összesen 26-féle munkanemmel foglalkoznak, nehéz és könnyű munkák vegyesen (lakatos, seprűkötés és ruhaszövés, iskolafelszerelés, — vaspadgyártás stb.). A rabok tanításáról is van gondoskodás. E célra külön iskolaépület áll fenn 7 tanteremmel, melyben 2 tiszt, 8 intelligens rab és 2 clerk tanítják naponta másfél órán az elemi ismereteket s főleg az angolul nem tudóknak az angol nyelvet.

Az elítélteknek csaknem fele *határozatlan időre* van beutalva. Az 1909-iki hivatalos kimutatás szerint az 1282 rab közül 694 volt határozott és 588 határozatlan időre elítélve (20 évtől életfogytiglanra 62 !). A feltételes szabadonbocsátás helyett a jóviseletű rabnak minden évből, illetőleg hónapból bizonyos számú napot (ú. n. good time-t) elengednek (úgy mint Belgiumban), így maga rövidítheti meg büntetése idejét. Ez az ú. n. *selfshortening sentence.*

Az auburnival teljesen hasonló rendszerűek a *sing-singi* és *clintoni* börtönök. Az előbbi New York közelében (Ossining városban) van s legnagyobb börtöne New York államnak (1909 szept. 30-án 1792 volt a rablétszám), a Clinton-prison (Dannemorá-ban) ép oly nagy, mint az auburni (1246 rab). Sing-sing-ben főleg az első ízben elítéltek, Clintonban a javíthatatlanok (már legalább kétszer büntetettek) és a tuberkulótikusak vannak elhelyezve.

Auburn-ben a férfibörtöntől egy kőfallal elkülönítve van New York állam női börtöne (Women's Prison), mely ragyogó tiszta és csinos berendezésével, tágas, szép világos szobáival a legtöbb európai látogatónak szemet szúrt. Kétségtelen, hogy ez a »női börtön« egyáltalán nem kelt börtönhangulatot s inkább kényelmes szanatóriumnak néz ki ;

ennek magyarázata azonban az, hogy az épület tényleg elmekórház volt (1893-ban alakították át női börtönné), amelynek betegszobáit nem akarták összerombolni vagy átépíteni. Az intézet különben kicsiny, a rablétszám 110—120 közt hullámzik (1910 szept. 30-án 110). A beutaltak három osztályban kerti és kézimunkával (varrás, szövés) foglalkoznak.

Az auburni rendszer van megvalósítva a még közvetlenül tanulmányozott két nagy fegyházban: a charlestowniban és a michigan-city-iben is.

A *charlestowni* (Boston egyik városrésze, Massachusetts államban) State prison egyike a legrégibb amerikai börtönöknek. 1805-ben épült, átalakíttatott és bővíttetett 1866-ban. Jó kinézésű, egyszerű, pedánsan rendben tartott intézet. Különösen figyelemreméltó a sok derék munka (remek lakatosműveket, matrác-készítést, szövőipart láttunk) és a tanításra fordított nagy gond (33 tanító). Közös étkezőhely nincs, a rabok zárkájukban étkeznek.

Újabb és modernebb berendezésű intézet a *michigan city*-i (Indiana állam) State prison. 1860-ban épült, 1887-ben bővíttetett ki. Párhuzamosan sorakoztatott több önálló épületből áll (emlékeztet a London melletti wormwoods-crubsi penitentiary-re). Gyönyörű különálló auditorium 1200 rab részére (1910 szept. 25-én 1090 volt a létszám), külön szép tágas, világos étkezőhely (a konyhával együtt önálló épület). A zárkák is csinosak, tágasak, mindenikben villanykörte, porcellánmosdó és klozett, sok helyt tükör, hintaszék. Mindenütt pompás szellőztetők, tiszta friss levegő. Az általában igen ízléses berendezést, az ezáltal keltett kellemes benyomást ellensúlyozza a fegyelem szigora és a kemény munkák. Mindenütt őrök (bottal), óriás munkatermek a márványfaragásra, hordógyártásra, háncs-szövésre. A fehérrácsos cellák ajtajára a rab neve és száma mellett odaírva a határozatlan időre beutalás általános minimuma és maximuma (1. 14., 2. 21., 10, 20, t. i. év). Épülőben volt egy új pavillon 340 zárkával és tervbe véve egy másik az elmebeteg bűntettesek (insane criminals) számára.

Több-kevesebb eltéréssel hasonló berendezésűek és rendszerűek a többi állami börtönök. Nagyobb eltérés csak a déli államok egyes intézeteiben tapasztalható, az eltérés azonban ezekben is főleg a munkanemek és a munka értékesítése tekintetében áll fenn. Arkansas, Alabama, Jowa farm-munkákkal foglalkoztatják a rabokat, Virginiában ipari munkatermek is vannak, de állami farm is. A munka értékesítése tekintetében Mc Kelway még mindig hat »munkarendszert« különböztet meg: a bérbeadás (lease system), a szerződés (contract system), a »darab-bér« illetőleg vállalkozói (piece price system), az állami kezelés (public account system), az állami használat (state use system) és a közmunka (public work system) rendszert. A keleti és északi államok jobb intézeteiben ma kivétel nélkül az állam saját kezelés és saját használat rendszere (public account és state use system) van életben, vagyis a rabok munkáját az állam szervezi és vezeti, az intézet költségvetéséről az intézetek kormányzó hatósága évi nyilvános jelentést ad ki (Annual Report) s a rabok által készített munkákat, il etőleg a rabok erejét csak állami intézetekben használják fel.

A déli államokban azonban itt-ott még mindig fennáll a bérbeadás rendszere (convict lease system), így Georgiában és Floridában, valamint a közmunka rendszer (public road system), így North Carolinában, Virginiában, több helyt azonban legújabban az állami farm-rendszerre (the state farm system) tértek, ami itt az állami saját kezelést és használatot jelenti, így Mississippiben, Texasban.

Az állami börtönök belső szervezetéből még mint különlegességeket, illetőleg érdekes vagy tanulságos mozzanatokat legyen szabad a következőket kiemelnem.

Az intézetek igazgatása és ellenőrzése legfőbb fokban a törvényhozó testület által választott 5—7 tagú börtönügyi bizottság (Commission of Prisons, pl. New Yorkban), vagy börtönvizsgáló hatóság (Board of Prison Commissioners: Massachusettsben, néhol Board of Directors) kezében van. New Yorkban az állami börtönök legfőbb felügyeletére az állam kormányzója (Governor) börtönfőfel-

ügyelőt *(Superintendent of State Prisons)* nevez ki (5 évre), ez nevezi ki aztán az egyes intézetek igazgatóit, orvosait, lelkészeit. Az egyes intézetek gazgatóját legtöbb helyt wardennek (New Yorkban agent and warden-nek több helyen superintendent-nek) hívják, ez nevezi ki viszont az intézet többi hivatalnokait.

A börtönügyi hatóságok és hivatalnokok szakképzettsége ellen az európai bírálók rendszerint erős kifogásokat emelnek. A sok részben alapos kifogások magyarázata az északamerikai politikai viszonyokban, illetőleg a hivatalnokok időleges s rendszerint rövid időre szóló (2—4 év) alkalmazásában van, amit nem minden alap nélkül »zsákmányolási rendszernek« *(spoil system)* neveztek el. Tudvalevő, hogy Észak-Amerikában minden elnökválasztás a hivatalnoki kar kicserélésével jár, vagyis minden negyedik évben az uralomra jutott párt a maga embereivel tölti be a hivatalokat. Több állam azonban (így Pennsylvania, Massachusetts) a börtönügyi hivatalnokokra és a bírákra kivételt tesz az uralkodó gyakorlat alól és ezek állását állandónak tekinti. Egyébiránt, ha igaz is, hogy az igazságügyi hivataloknak politikai tekintetek szerinti betöltése és gyakori változtatása hátrányos és több tekintetben egyenesen veszedelmes, mindazáltal az amerikai börtönügyi hatóságok és hivatalnokok működését elítélnünk vagy lekicsinyelnünk nem szabad. Amint az elméleti képesítés, a diploma, nem feltétlen biztosítéka annak, hogy a kinevezett hivatalnok be fog válni, ép úgy a diploma, a szakképzettség hiánya nem egyértelmű az alkalmatlansággal. *Münsterberg* emeli ki, hogy az elméleti előkészültség nélküli vállalkozást, a dilettantizmust szépen ellensúlyozza Észak-Amerikában a felelősségérzet a személyes tevékenységért, az ügybuzgóság és lelkesedés, mely a dilettáns hivatalnokot kettőzött szorgalomra sarkalja. Ha akad is sok tehetetlen vagy káros elem a hivatalnoki karban, viszont a vállalkozási kedv, az ambíció és önbizalom, ami az amerikai ember egyik jellemvonása, sok kitünő erőt is ad az államnak.

A börtönrendtartás részletei közül figyelemreméltó a

rabokkal való emberies és udvarias bánásmód. A tápláló és dús élelem, melyben a rabokat általában részesítik, a dohányzás (itt-ott), a hintaszék, az ujságolvasás, egyes börtönökben (így Charlestownban), az intézet által kiadott saját lap, a raboknak harmadik személyben történő megszólítása, mindezek az európai szakemberek körében is feltünést keltenek, a laikus látogató előtt pedig meglepő és érthetetlen kedvezményeknek, a rabok dédelgetésének tűnnek fel. Pedig mindezek természetes folyományai az amerikaiak gyakorlatias felfogásának és az ottani társadalmi szokásoknak. Az amerikai a rabtól sem sajnálja a jó kosztot, mert tudja, hogy ez tartja fenn az izomerőt, a munkaképességet ; a kényszermunkára fogott elítélt tehát nemcsak megérdemli a táplálékot, de praktikus szempontból is meg kell neki adni azt munkaerejének fenntartása végett. Az udvarias beszéd, a mindenkivel egyenlő hangon társalgás folyománya az ott már megszokott igazi jogegyenlőségnek, mely nem ismer alsóbb és felsőbb rangú társadalmi osztályokat s így a rabot sem tekinti letegezhető rabszolgának, hanem egy büntetéssel sujtott polgártársnak, aki büntetése kiállása után újból velünk egyenlő jogú tagja lesz a szabad társadalomnak. A hintaszék, az ujságolvasás, a dohányzás pedig oly közönséges kényelmi és életszükségleti cikkek Amerikában, amiket a *jó magaviseletű* és szorgalmas rabok jutalmazására ép oly emberies és természetes eszközöknek tartanak, mint nálunk a képet, a könyvet vagy a madárkalitkát, amikkel az európai jobb berendezésű börtönökben is elég sűrün találkozunk.

Természetesen ez az emberies és udvarias bánásmód nem kivétel nélküli. A keleti államok mintabörtönei mellett a déli és egyes nyugati államokban bőven találunk példát az ellenkezőre is. Valamint a keleti mintabörtönökben is az emberies és udvarias bánásmód nem jelenti a szigorú fegyelem hiányát. A fegyelmi eszközök közül ugyan a régi durva, kegyetlen büntetési módok legtöbb helyt el vannak törülve (a »whipping« : botozás 3 helyen, a »strait jacket« egy helyütt áll fenn), azonban a fegyelem minden intézetben a legszi-

gorúbban kezeltetik. A sötét zárkával, a bőjtöléssel (kenyér és víz mellett) és főleg a különböző kedvezmények vagy a szorgalmi jegyek elvonásával ép úgy, sőt jobban fenn tudják tartani a rendet és fegyelmet, mint a régiek a kegyetlen, embertelen kínzásokkal.

Tanulságos és követésre méltó egyes börtönökben a tanításról való intenzív gondoskodás. Különösen érdekesek e részben az ú. n. éjjeli, vagy esti iskolák, melyeket az analfabéták részére rendeztek be számos intézetben (New Yorkban 1884 óta), melyeknek szép és üdvös eredményeiről, fegyelmező és javító hatásáról a tanítók és lelkészek méltó büszkeséggel írnak.

Az emberiesség eszméjének szép, helyes és tanulságos érvényesítése végül a rabok testi egészségére és tisztaságára fordított kiváló figyelem. Mindenütt megfelelő számú fürdőkabinok (zuhannyal), pompás szellőztetőkészülékek, melyekkel állandó jó friss levegőt tartanak úgy a folyosókon és munkatermekben, mint a zárkákban. A modern technika vívmányait, melyeknek kétségtelenül Amerika a hazájuk, szívesen értékesítik és felhasználják az állami börtönökben is.

Nagy dicsérettel kell még kiemelnem a tuberkulózis terjedése elleni védekezés, illetőleg a tüdőbeteg rabok gyógyítása terén legújabb időben kifejtett szép és eredményes buzgalmat. A börtönök lakóinak ezt a legnagyobb és állandó veszedelmét újabban külön e célra berendezett szanatóriumok, illetőleg külön kórházak létesítésével igyekeznek mérsékelni és a kibocsátott rabok által való inficiálás által a szabad társadalmat is fenyegő állandó bajt csökkenteni. *Ranson*, a Clinton-prison orvosa kimutatja, hogy a halálesetek 75%-ának oka a börtönökben a tuberkulózis. Viszont ő állítja 21 évi tapasztalata alapján, hogy e rémes baj okszerű kezeléssel csökkenthető a börtönökben is. (Correction and Prevention III. köt. 261—290.) A *clintoni* börtönben, ahova az egész New York államból a tüdőbeteg rabok szállíttatnak, mintaszerű *tüdőbeteg-kórház* (150 beteg részére) van berendezve. Hasonló modern gyógyintézetek, külön szanatóriumok *Huntsville*-ben (Texas), *Rutland*-ban (Mas-

sachusetts), *Stillwater*-ben (Minnesota), *Richmond*-ban (Virginia), *Milledgeville*-ban (Georgia) és még számos helyen.

2. Kevesebb jót és tanulságosat írhatok az amerikai *fogházakról*, különösen a *county-jail*-eknek nevezett kisebb városi és kerületi fogházakról, melyek ép úgy mint Európaszerte, Amerikában is a börtönügy legelhanyagoltabb ágát, valódi nyílt sebét képviselik. A fogházak között voltaképen két csoportot lehet megkülönböztetni : a *house of correction* vagy *penitentiary* nevű nagyobb és a *jail* (county vagy city jail) névvel jelölt kisebb fogházakat, mely utóbbiakat inkább vizsgálati fogházaknak lehetne nevezni.

Aschrott élesen el is különíti e két csoportot, *Herr P.* ellenben összefoglalja. Jogilag Herr-nek van igaza, mert a BTK-ek a kétféle fogházat nem ismerik, gyakorlatilag azonban a különbség megtehető, már csak annyiban is, mert a house of correction nevű nagyobb fogházak mégis jobb állapotban vannak, mint a »jail«-ek. Ily jókarban tartott fogházak az általam látottak közül a *chicagói* »House of correction« és a *newyorki* »Penitentiary« (Blackwell Island-en), melyekben pedáns rendet, szigorú fegyelmet és pompás munkaüzemet tapasztaltunk.

A chicagói *House of correction* 1871-ben épült hatalmas arányú intézet (átlagos napi fogolylétszáma 1766), nagy munkatermekkel, kőbányával (quarry), óriási, de ragyogó tiszta hálótermekkel, csinos betegszobákkal (négy orvos és két ápolónő működik). 1908-ban épült egy új önálló zárkaház 334 magánzárkával. Úgy látszik, ők is rájöttek, hogy a rövid időre elítélteknél a büntetés céljának jobban megfelel a magánelzárás. Persze az új zárkaépületben a foglyoknak $^1/_6$-a lesz elhelyezhető. A munka tekintetében azonban az intézet kifogástalan. Kőfejtés és törés (városi útépítkezésre és fenntartásra), vályogcsinálás, kosárfonás, könyvnyomtatás, szabó-, cipész- stb. munka óriás arányban s nagyon szép eredménnyel üzetik. Ugyanezeket mondhatom a newyorki »Penitentiary«-ról, mely a tisztán büntető- és biztonsági intézményekkel beépített »sötét-sziget« (Blackwell-Island) legnagyobb intézete (1082 volt a fogolylétszám

1910 szept. 8-án). Itt is serényen dolgoznak a foglyok (munkaidő azonban csak 7 óra naponta), a rend, fegyelem pedánsul fenntartva. A főhiba itt is a kellő számú magánzárkák hiánya. Már a New York város szívében, a törvényszék szomszédságában levő *City prison*, a népiesen ú. n. »Tombs« (eleven sírok), melyben ugyan elsősorban vizsgálati foglyok vannak, egyáltalán nem tartozik a jobb intézetek közé. Köralakban épített szűk, sötét zárkák, dologtalan henyélés, ép úgy mint a vidéki jail-ekben, kellemetlen, rossz benyomást kelt, a világváros hatalmas intézményeihez egyáltalán nem méltó.

Az igazi »county jail«-ek, melyek közül elég volt mutatóul a *mansfield*-it (Ohio állam), az *indianopolis*-it (Indiana állam) és a *louisville*-it (Kentucky állam) bejárnunk, valóban megérdemlik azt a lesujtó bírálatot, melyben úgy az amerikai, mint az európai szakemberek őket részesítik. A mansfieldi egy ócska, ketrecalakú körépület, 28 sötét, szűk, ronda zárkával, az indianopolisi és louisvillei nagy, tágas, kívülről mutatós épületek, belül azonban a szó szoros értelmében bűntanyák, közveszélyes bűntenyésztő intézetek. Különösen a louisvillei múlja felül a botrányos rendetlenség tekintetében az előbbieket. A foglyok (vizsgálati foglyok és rövid időre elítéltek) a hosszú folyosókon minden felügyelet nélkül, dologtalanul zsibongnak, tolonganak, dalolnak, pipáznak, itt-ott verekesznek. (Az egyik folyosó végén egy raptusos elmebajost láttam az ágyhoz láncolva.) Tökéletes igaza van *Warren F. Spalding*-nak, a massachusettsi börtönügyi társaság titkárának, hogy ez az összezárás valósággal mételyező hatású, »a jail-barátság tesz sok noviciust egész életére bűntettessé«. S ez az összezárás egyenesen testileg és erkölcsileg sérelmes a még nem romlott vagy éppen valóban ártatlan vizsgálati fogolyra. A *Herr P.* által rajzolt sötét kép a jail-ekről, a vad üvöltés, kacagás, duhajkodás, a látogatóktól való kéregetés, a »Kenguru-club«, melyet a tapasztalt, kitanult gonosztevők alakítanak a tapasztalatlan noviciusok megpumpolására, a folyosó végén elhelyezett akasztófa, mindezek, sajnos, nem nagyítások, csak a valóság őszinte

feltárása. Persze jó élelmezésről, jó levegőről, tisztaságról is itt már (amiket az állami börtönöknél örömmel emeltünk ki) szó sincsen, vagy legalább is igen sok kifogás tehető ezek tekintetében. A jail-ek nem állami intézetek lévén, a sheriff, aki ezek felügyelője, ritkán vesz fáradságot magának, hogy a jail-ekkel ily irányban is törődjön.

Különben, ha valóban őszinték akarunk lenni, bevallhatjuk, hogy a kis fogházak sok helyt nálunk Európában sem sokkal különbek, mint az amerikai jail-ek. *Marcovich* gráci fegyházigazgatónak az osztrák Gerichtsgefängniss-ekről adott rajza aligha szelídebb a Herr-énél. (Österreichisches Gefängniswesen 1899. 8.) A különbség talán csak annyi, hogy nálunk, így éppen a mi közigazgatási és járásbírósági fogházainkban is, ha a dologtalan »kaszinózás« virágzik is, de mégis van valami fegyelem és rend, mert legalább nappal van egy-két őr vagy felügyelő a foglyok közt, míg az amerikai jail-ekben a zárkák esteli lezárását is gyakran egyes elítéltekre bízzák. Valóban az amerikai jail-ek látása csak megerősített abbeli régi véleményemben, hogy a rövid időre elítélteket (természetesen még inkább a vizsgálati foglyokat is) okvetlenül magánzárkákba kell helyezni; ennek lenne kétségtelenül fenyítő és javító hatása az elítéltre, a társadalomra pedig az a kézzelfogható előnye a mai általánosan uralkodó összezárás rendszerével szemben, hogy meggátolná vagy legalább erősen korlátozná a contagiumot, az egymás kitanítását, elrontását és az összejátszást. Ezenfelül, mint *Warren F. Spalding* is helyesen emeli ki, a magánelzárás rendszere a fogházak adminisztrációját is könnyebbé tenné s jobb lenne úgy a hivatalnokokra, mint a foglyokra.

3. *A dologházak* (workhouses) alatt az amerikaiak is általában a csavargók, koldusok és iszákosok letartóztatására és munkáltatására szolgáló intézeteket értik. Egyikmásik állam (New York, Massachusetts) jól berendezett ily intézetein kívül azonban a legtöbb helyen ezek is elég siralmas állapotban vannak. Legtöbb helyt a törvények határozottan és világosan nem is rendelkeznek efelől az intéz-

mény felől, ezért mondja Warren F. Spalding, hogy az amerikai dologház egy meg nem határozható intézmény (a non descript institution). A csavargók mellett ugyanis legtöbb helyen a rövid időre elítéltek és a behajthatatlan pénzbüntetést »leülők« is a dologházakba helyeztetnek, így a dologház egy igazi gyüjtőfogház. Másutt és sok helyen pedig önálló dologház nincs, hanem a csavargók, iszákosok is a jail-ekbe helyeztetnek s a jail válik a társadalom salakjának gyűlhelyévé.

Az önálló dologházak közül egyik legjobb intézet a new-yorki Workhouse a *Blackwell-Island*-en. Hatalmas, nagyarányú, tiszta, csinos épület, óriás széles folyosókkal, egyszerű tiszta zárkákkal (4 személy részére). A beutaltak fele férfi (475), fele nő (505). A férfiak kőfejtéssel, kézműiparral, a nők mosással, foltozással (a többi intézetek részére is) foglalkoznak. Általában jó benyomást keltő, derék, rendes intézet. Másutt is az önálló dologházak annyival állnak a jail-ek felett, hogy a beutaltakat foglalkoztatják. A helyiségek azonban legtöbb helyt már sok kívánni valót hagynak fenn. A főhiba itt is az éjjeli magánzárkák hiánya. Az a notórius csavargó, aki 20, 50 vagy 100 alkalommal volt már a dologházban (W. F. Spalding adatai), bizonyára egész seregét rontja el pár heti újabb beutalás alatt a még javítható, vagy éppen csak a pénzbüntetés le nem fizetése miatt letartóztatott szegény, de becsületes embereknek. A jail-ek pedig mint dologházak igazi contradictio in adjecto. Méltán sürgetik azért az amerikai írók is az önálló dologházak építését, a beutaltak éjjeli elkülönítését és a mai rövid (1—3 havi) tartamú elítélések helyett a határozatlan időre szóló beutalást.

4. Az elmebeteg és a gyengeelméjű bűntettesek részére újabb időben kivált a vezérállamokban, nagy buzgalommal igyekeznek külön intézetek létesítésére.

Az elmebeteg bűntettesek *(insane criminals)* részére New York államnak van két mintaintézete, egyik *Dennemora*-ben, az ú. n. *State Hospital* (megnyílt 1859.), melybe az állami börtönökben elmebeteggé lett elítéltek szállíttat-

nak, másik a *matteawen*-i State Hospital (1892 óta), melybe a bíróság által egyenesen beutalt, a vétségek miatt elítélt, a polgári kórházakból ideszállított és a vétségi büntetésüket kiállott, de még elmebetegeknek talált egyének helyeztetnek el. 1892-ig »State Asylum for Insane Criminals« néven az auburni fegyház egy toldaléka (a mai női börtön) használtatott e célra. Mindkét intézet teljesen modern berendezésű orvosi vezetés alatt álló intézet. Az elítéltek ideszállítását a három állami börtönből az illető intézet igazgatója rendeli el az intézeti orvos bizonyítványa alapján s az illető a kórházban is mint elítélt kezeltetik. Massachusetts-ben a *bridgewater*-i dologház (State farm) egyik ága szolgál »state lunatic asylum« gyanánt, amely annyiban is nagyon érdekes intézet, hogy a beutaltakat (300 bűntettes és 125 szegény büntetlen) mezőgazdasági munkával foglalkoztatja.

Ugyancsak mintaintézet hírében áll Michigan államban az *ióniai state asylum* (előbb csak az itteni Reformatory egy szárnya szolgált Asylum for Insane Criminals, majd Asylum for Dangerous and Criminal Insane néven e célra). Az intézetben az elmebeteg bűntettesek és a közveszélyes (ölési hajlamú) őrültek vannak elhelyezve (körülbelül 400). Általában — mint *Robert B. Lamb*, a matteaweni Hospital főorvosa (Medical Superintendent) írja — ma már csaknem mindenik államnak van önálló intézete az elmebeteg bűntettesek és a közveszélyes őrültek részére, sok helyt összeköttetésben, esetleg egy igazgatás alatt az állami börtönökkel. A két legmodernebb intézet pedig most épül, illetőleg áll megnyitás előtt: *Far View* Pennsylvániában és *Lima* Ohióban, utóbbi 800 elmebeteg részére. (Correction and Prevention II. köt. 291—300. l.) Miként a börtönügyre általában, úgy az elmebeteg bűntettesek kezelésére is persze a részletek tekintetében az egyes államok közt sok eltérés van.

A »gyengeelméjű« *(feeble minded)*, illetőleg degenerált, imbecillis bűntettesek részére speciális intézetek tudtommal még nincsenek, az ilyen korlátozott beszámításúak is vagy az elmebeteg-intézetekbe, vagy a rendes börtönökbe (esetleg azok kórházaiba) helyeztetnek. Azonban nagy buzgalom-

mal foglalkoznak a gyengeelméjű gyermekek gyógyításával, illetőleg trenírozásával. Az ezek részére állított nagyszámú iskolákkal, az ú. n. training school-okkal, mint gyermekvédő intézetekkel a következő fejezetben közelebbről foglalkozom is.

A legutóbbi években különben az átöröklési elméletet s az erkölcsi érzéketlenségben levők (moral imbeciles) javíthatatlanságát bizonyító egyes rikító példák hatása alatt élénk vita folyik Amerikában a »degeneráltak« elleni erélyesebb intézkedések felől. Különösen a *Jukes* családról Dugdale (The Jukes), az *Ishmael*-ekről Mc Culloch (The Tribe of Ishmael) által készített ijesztő statisztikai adatok (a Jukes család hét nemzedékéből 1200-an voltak büntető- vagy jótékonysági intézetekben, az Ishmael család öt nemzedékéből is egész seregét állapították meg a prostituáltaknak, tolvajoknak, gyilkosoknak, közkórházba kerülteknek) adtak tápot az ily erkölcsi érzék nélküli, degenerált s a társadalom fejlődését úgy fizikailag, mint gazdaságilag és erkölcsileg veszélyeztető egyének további propagációját megakadályozó rendszabályok felvetésére. Igy kerültek napirendre: a cumulált vagy progresszív büntetések (bizonyos számú elítélés után életfogytiglani letartóztatás), a házasságkötés megtiltása vagy megszorítása és a sterilisatio, illetőleg az asexualisatio (anthanasia). Mindhárom eszmét több állam törvénybe is iktatta, habár mindenik, főleg pedig a legutóbbi felett még erős viták folynak.

Először Kansas államban (1898-ban) tettek kísérleteket a gyengeelméjű fiuk castratiójával, majd dr. *Sharp,* a jeffersonville-i reformatory (Indiana állam) orvosa, a kevésbbé veszélyes »vasectomy« műtéttel a sterilisatiót kezdte gyakorlatba venni s az általa felmutatott jó eredmény alapján (a sterilizáltak megerősödnek) 1899-ben *Indiana* törvényt is alkotott az idióták, imbecillisek sterilisatiójáról. Sharp állítólag 800 egyénen végzett ily operációt (200-on saját kérelmükre), s minden esetben jó eredménnyel. Indiana példáját követték Oregon, California és Connecticut államok. A mindenesetre merész és az európai jogászvilág előtt általában visszatetszést keltő eszme persze Amerikában is sok ellenzőre talált. Igy

Illinoisban, a chicagói orvoskörök pártolása dacára, az ily irányú törvényjavaslat megbukott. A szakírók közül *Boies* határozottan helyesli a sterilisatiót. *Ranson* nem nyilatkozik az eszme helyessége felől, hanem a nemzetközi kongresszus részéről bizottság kiküldését javasolta, mely a kérdést minden irányban kimerítőleg tanulmányozza. Ez az indítvány azonban nem került tárgyalásra.

Az iszákosok részére speciális gyógyletartóztató intézetek létesítése iránt most történnek kezdeményező lépések egyes államokban (New York). Némely államok, így különösen Massachusetts, az iszákosságot magát is büntetendő cselekménynek tekintik s évente rengeteg elítélés is történik emiatt (Massachusettsban 1911-ben 93.965 egyén lett letartóztatva s 20.086 fogházra ítélve »drunkenness« miatt). A rendszerint rövid időre elítéltek túlnyomóan a dologházakban vagy jail-ekben, néhol a reformatorykban töltik ki büntetésüket.

Az északamerikai büntetőjog büntetési és megelőzési eszközeihez tartoznak még a fentieken kívül a pénzbüntetés, a kivételesen itt-ott fennálló botbüntetés és a békekezesség s az azzal rokon próbárabocsátás.

A pénzbüntetés (fine) a kisebb vétségek és a kihágások rendes és elég gyakori büntetése, valamint egyes súlyosabb bűntettek mellékbüntetése, ép úgy, mint nálunk. Maximuma a newyorki BTK szerint 5000 dollár (25 ezer korona). A behajthatatlan pénzbüntetés itt is fogházra változtattatik s ez is, akárcsak nálunk, igen gyakori eset.

A botbüntetés (whipping) a fejlettebb államokban általában ismeretlen, a déli államokban azonban itt-ott, főleg a fiatalkorú bűntettesekre fennáll, valamint legújabban egynéhány állam kivételesen felnőttekre is alkalmazza, így Oregon a feleségét tettleg bántalmazó férjre (a fogház helyett) 20 botütést enged kiszabni. Az 1909-iki Federal Penal Code 325. §-a kifejezetten eltörli a botbüntetést, valamint a szégyenfához kötést *(pillory)*, ami a déli államokban néha, főleg a négerekkel szemben kivételesen alkalmazásba vétetett. (*Herr:* Vergl. Darst. A. IV. 480.)

A békekezesség *(surety for the peace)* az angol jogból

maradt fenn maig egyes államok törvényeiben, illetőleg bírói gyakorlatában így Alabama, Tennessee s részben New York és Illinois államokban. Lényegében az egyes bírót megillető abban a jogban áll, hogy a vádlottat (leginkább kihágási ügyekben) ha bűnösnek találja is, nem ítéli el, hanem a további jó viselet iránti igéretvétel, esetleg pénzbeli biztosíték mellett szabadon bocsátja. (Alabama idevonatkozó 1852-iki törvényét részletesen ismerteti *Hartmann*: 197—199. l.) Ez ősi angol intézmény alapgondolata, mely szerint a bíró nem a merev megtorlás szolgája, hanem a társadalmi béke őre (Conservator of the Peace), teremtette meg a próbárabocsátás *(probation)* és legújabban a gyermekbíróság *(children-, juvenile court)* intézményét is, melyekről a következő fejezetekben bőven lesz szó.

Az északamerikai büntetőjog anyagi része, illetőleg annak büntetési és megelőzési rendszere — miként e néhány vonásból is látható — az európaitól lényegesebb pontokban alig különbözik. Eredeti, új büntetési vagy megelőzési eszközöket, a komoly számba alig vehető sterilisatión kívül, sem új, önálló börtönrendszert az amerikai jog nem mutathat fel. A tanulságos és követésre méltó, amit büntetési és megelőzési intézményei mai tényleges állapotából elvonhatunk: a minden ízében gyakorlatias és emberies alapfelfogás a büntetőjog kezelésében, a társadalom és a bűntettes érdekeinek egyenlő méltánylása és lehető kielégítése, vagyis egyfelől a társadalom céltudatos és hatályos védelme a valóban közveszélyes bűntettesekkel szemben, ami főleg a hivatásos bűntettesek *határozatlan időre,* több helyt élethossziglanra (Life) letartóztatásában jut világos kifejezésre, másfelől éppen a nagyobb bűntettesekkel, az állami börtönökben levőkkel való igazán *emberséges bánásmód,* a testi épségükről való igazi beható gondoskodás (jó élelmezés, testedzés, tiszta levegő, fürdő, tuberkulózis-szanatóriumok), a raboknak is emberek és polgárok gyanánt tekintése.

E kettős eredmény, e két egészséges »különlegesség«: a határozatlan időre elítélés és a rabokkal való humánus bánás ugyan maga is érdemessé teszi az északamerikai bör-

tönügy tanulmányozását s különösen a »határozatlan időre elítélés« (indeterminate sentence), melyről a reformatoryval kapcsolatban még behatóbban is óhajtok szólni, oly messze kiható jelentőségű reformintézménynek igérkezik, mellyel az európai büntetőjogi tudomány is kezd hovatovább megbarátkozni s itt-ott már a törvényhozások kapuján is kopogtat, sőt bebocsáttatásra is talált. A másik figyelemre méltó vonás, a rabok humánus kezelése, a testi egészségükről való rendszeres gondoskodás Európaszerte s nálunk is meglehetősen idegenszerű, sőt ellenszenves specialitas gyanánt tűnik fel, aminek magyarázata bizony nem más, mint hogy az igazi emberszeretet, az altruizmus és a demokratikus szellem még nagyon messze van tőlünk.

MÁSODIK FEJEZET.

A gyermekvédelem.

A szerencsétlen sorsú, elhagyatott, testileg vagy szellemileg fogyatékos, szüleik vagy környezetük által elhanyagolt vagy éppen kínzott, illetőleg a bűn útjára taszított, a csavargó, kolduló, vagy már bűntettes gyermekeknek a testi és erkölcsi elzülléstől megmentése, a társadalom számára egészséges, értelmes, becsületes polgárokká kinevelése, az egyetlen gyüjtőszóba összefoglalt: *gyermekvédelem* elsősorban kétségtelenül nem a büntetőjognak a feladata. Ez a kérdés egyfelől nevelésügyi, másfelől közgazdasági, leghatározottabban pedig társadalompolitikai (szociális) kérdés, melynek helyes megoldását egy hivatásával tisztában levő társadalom s a nemzet egész kulturális életét, jövőjét, haladását szívén viselő kormány és törvényhozás egyik legfontosabb s a legszebb és legáldásosabb eredménnyel kecsegtető feladatának tekintheti.

Hogy a gyermekvédelemmel tényleg elsősorban mégis mindenfelé a büntetőjogászok foglalkoznak, hogy ez a kérdés ma mindenütt a büntetőjog egyik legnépszerűbb problémája, ez egyik legjellemzőbb vonása a modern büntetőjogi tudománynak és a mai tételes büntetőjognak. Míg a régi scholastikus, majd az annak helyére lépett dogmatikus büntetőjogi iskola beérte a büntetendő cselekmények és a büntetési eszközök osztályozásával, a büntetőjogi fogalmak csiszolgatásával, a büntetési tételek hajszálpontos kiméregetésével, a modern büntetőjogtudomány, felhasználva a természet- és a társadalomtudományi módszereket, a bűntettes egyéneket,

a bűnelkövetés okait, tényezőit kezdte vizsgálni. Ez a vizsgálódás igen hamar rávezette a büntetőjogászokat a régi egyszerű igazságra, hogy a bűnelkövetés legdúsabb forrása a gyermekek nevelésének, gondozásának hiánya vagy elhanyagolása, a szerencsétlen, nyomorúságos vagy éppen bűnös környezet, melybe beleszülettek vagy belesodródtak, a legtermészetesebb és leggyakorlatiasabb védelmi eszköz tehát a bűnelkövetés ellen, az árván, segély nélkül maradt, vagy kitett, eldobott, vagy rossz, erkölcsrontó környezetben született vagy abba keveredett gyermekeknek és ifjaknak a bűn útjától, a teljes erkölcsi elsülyedéstől való mielőbbi megmentése.

Ez az embermentési akció, mely a társadalom részéről egyrészt önvédelmi eszköz a jövendőben várható bűntettek elhárítására, másrészt magasabb emberbaráti és kulturális misszió a mostohább sorsú társadalmi osztályokkal szemben, a modern büntetőjogot nemcsak a »nyomor és a bűntett« közti természetes összeköttetésnél fogva érdekli, de mint a büntetőjog közvetlen céljának, a társadalom védelmének egyik leggyakorlatiasabb része, a modern felfogás szerint egyenesen hozzátartozik a büntetőjogász magasabb, lélek szerinti kötelességeihez. A büntetőbíró, az ügyész, a védőügyvéd, a büntetőjogtanár szintén benne vannak a társadalomban s mint jogászok, világosabban látják annak bajait, hibáit, élénkebben érzik az erkölcsi kötelességet az azok orvoslásában való közreműködés iránt. Igy lettek mindenütt a büntetőjogászok úgy az elméletben, mint a gyakorlatban előharcosai a gyermekvédelemnek, mint egyfelől »a bűntett elleni harc«, másfelől a társadalmi jótékonyság, a patronage egyik mezejének, így lett a gyermekvédelem világszerte a kultúrállamokban a büntetőjogi tanulmányok előcsarnoka, a bűnügyi aetiológia, anthropológia, szociológia és politika legjobban kiművelt része.

Miként az európai anyaállamokban éppen a büntetőjogászok és kriminológusok sürgetésére és tevékeny kezdeményezésére a gyermekvédelem terén ma a társadalom és az állam, egyesek és társulatok, hatóságok és tisztviselők

részéről a leglelkesebb buzgalmat, a legélénkebb tevékenységet, áldozatkészséget, a legnemesebb versenyt látjuk és tapasztalhatjuk mindenfelé, a gyermekvédelmi intézetek és intézmények : lelencházak, bölcsődék, kisdedóvodák, gyógypedagógiai intézetek, gyermekszanatóriumok, gyermekmenhelyek, gyermekotthonok, árva- és szeretetházak, különböző nevű és fokozatú iskolák, fiu- és leányintézetek, internátusok stb. társadalmi és állami úton, egyesek, társulatok vagy az állam anyagi erejével vagy segélyével egymás után, seregszámra állnak elő és fejlődnek, erősödnek az összes kultúrállamokban : ugyanezt a nemes emberbaráti, kulturális fellángolást, ugyanezt a lelkes, folyton erősödő és gyönyörű eredményeket felmutató társadalmi és állami mozgalmat szemlélhetjük Észak-Amerikában, különösen az Unió egyes rohamosan fejlődő vezérállamaiban.

Az északamerikai szakirodalom is (Ch. L. Brace, Morrison, a két Wines, Henderson, Boies) éppen hatvan éve hirdeti a gyermekvédelem óriási fontosságát, annak kriminálpolitikai, nevelésügyi, közgazdasági s mindenekfelett szociális (társadalomfejlesztési) jelentőségét. *Charles Loring Brace*, a gyermekvédelmi mozgalom általánosan elismert »úttörője«, mutat reá legélesebben a gyermekek elhanyagolása, testi és erkölcsi elzüllése folytán előálló óriási társadalmi veszedelmekre s ő mutatja meg gyakorlatilag is az utat e veszedelmek leküzdésére vagy mérséklésére, midőn 1853-ban megalapítja a newyorki gyermekvédelmi társulatot (The New-York Children's Aid Society) s megindítja a lelkes és valóban bámulatra méltó társadalmi mozgalmat az »elhagyatott és elhanyagolt« gyermekek *(dependent* and *neglected* children) megmentésére. E mozgalom nagyszerűségére elég adat azt amire *Henderson* Ch. R. hivatkozik a »Preventive Treatmen, of Neglected Children« (a »Correction and Prevention« III. kötete, 1910.) előszavában : hogy ma *több, mint ezer intézet s több, mint száz gyermekvédelmi egyesület* foglalkozik a gyermekvédelemmel az Egyesült-Államokban.

Hogy az északamerikai társadalom az utolsó félszázad alatt ily odaadó buzgalommal karolta fel a gyermekvédel-

met, ennek főleg két kézzelfogható oka van. Egyik az amerikai embernek a társadalmi kérdések iránti általános érdeklődése és a reformeszmék, javaslatok, új intézmények alkotása iránti rendkívüli fogékonysága és készsége. Amerika a szociológia igazi terrénuma. A vallási, nemzetiségi, tudományos előítélet és elfogultság nélküli bátor, szabad vizsgálódás, őszinte szókimondás, a helytelennek talált régi intézmények aggályoskodás nélküli reformálása, új merész eszmék, javaslatok kipróbálása, a társadalom, az egyesek sorsának javítása, tökéletesítése: bevallott programmja minden öntudatos amerikai polgárnak. Az ily szociológiai vizsgálódások és törekvések képezik közvetlen célját a különböző egyesületeknek, társulatoknak is. Könnyen érthető hát, hogy az elhagyatott, elhanyagolt, fogyatékos érzékű vagy mártir gyermekek megmentése, mint a társadalom fizikai, értelmi, erkölcsi jólétének, haladásának egyik legbiztosabb eszköze, a pioneer-ek lelkes felhívására és példájára, csakhamar jelszó lesz és futótűzként terjed, mihelyt a társadalom ráért a társadalmi kérdésekkel foglalkozni, ami az északi és déli államok közt, a XIX. század derekán lezajlott polgárháború utáni nyugodt, békés korszakkal következett be.

A köztársasági államforma, a valódi demokratikus alkotmány és a társadalmi osztályok állandó és valóságos vér szerinti összeolvadása (amalgamizálódása) Észak-Amerikában megakadályozták, hogy a »szociális kérdés«, a szocialista »osztályharc«, illetőleg osztálygyűlölet jelszavává váljék. Az amerikai társadalom megértette és felkarolta a szociológiát és a szociális kérdést, de nem vette be, illetőleg feleslegessé tette a szocializmust. Vagyis, ami a szocializmusból értékes és reális: a teljes jogi és társadalmi egyenlőséget, Amerika az európai »szocialista« áramlat és agitáció előtt már rég megvalósította s így a legalkalmasabb talajt nyujtotta a társadalmi kérdés magvának: a mostoha sorsú, testileg, értelmileg, erkölcsileg gyengébb osztályok emberbaráti felkarolásának, gazdasági és erkölcsi megerősítésének.

A gazdasági szempontok, a gyakorlati haszon iránt finom érzékkel bíró amerikai társadalom vezetőemberei,

anyagilag és szellemileg erősebb osztályai rögtön átlátták a Brace, Wines és hasonló szellemű emberbarátok által hirdetett gyermekvédelem gyakorlati, szociális jelentőségét. A több százezerre tehető elhagyatott, elhanyagolt gyermek, ha kellő időben gondozás alá nem vétetik, legnagyobbrészt elpusztul vagy testileg, szellemileg elsatnyul s még satnyább új generációnak ad életet. Az így degenerálódott és demoralizálódott osztály egyrészt rettentő mételyező hatást gyakorol a társadalom egészséges osztályaira is, másrészt kézzelfoghatóan állandó és folyton növekvő veszélyt jelent a közbiztonságra, valósággal tenyészdéje, neveldéje a bűntetteseknek. Az ily szerencsétlen sorsra jutott gyermekek megmentésével, testi, értelmi és erkölcsi nevelésével nem merő ideális, erkölcsi kötelességet teljesít a tisztességes társadalom, de kiszámíthatatlan anyagi és szellemi hasznot teremt, ha a társadalom mételyeiből és nyílt ellenségeiből egészséges, értelmes, tisztességes munkás polgárokat nevel. A gyakorlati észjárású amerikai tehát biztosra ment bele a gyermekvédelmi akcióba, papiron kiszámította, hogy a gyermekek megmentésére, elhelyezésére, nevelésére fordított költség busásan meghozza kamatait s a nemzeti vagyon, a munkás kéz, a kultúra csak nyerhet, de nem veszíthet a gyermekvédelem felkarolásával.

A Brace által 1853-ban alapított newyorki gyermekvédő társulat, mely 60 év alatt több mint száz hasonló áldásos egyesületnek lett mintája, 1909-ik évi jelentésében büszkén sorolja fel, hogy az általa elhelyezett és felnevelt gyermekek közül hányan minő szép társadalmi állást vívtak ki maguknak, így lett közülük: 1 államkormányzó, 1 territóriumkormányzó, 2 kongresszusi képviselő, 2 sheriff, 2 ügyész, 465 ügynök (business-clerk), 34 ügyvéd, 17 orvos, 9 postafőnök, 6 vasuti tiszt, 36 vasutas, 16 hirlapíró, 82 tanító, 7 állami képviselő, 27 bankár, 23 kereskedő, 24 lelkész, 2 kollégiumi tanár, 3 mérnök stb., a legtöbb persze farmer, a hadseregben és tengerészetnél több mint 3000. Csak ez az egy egyesület 57 év alatt (1853—1909.) 26.966 árva és elhagyott gyermeket helyezett el menházakba vagy csalá-

dokhoz, 27.139 idősb fiut és leányt juttatott álláshoz, 46.691 egyénnek (legnagyobbrészt gyermeknek) szerzett foglalkozást a nyugati államokban (farmokon), 8308 megszökött gyermeket juttatott vissza szüleihez, tehát összesen 109.104 egyént mentett meg az elzülléstől és tett legnagyobbrészt (a Ch. L. *Brace* számítása szerint 87%-ot) becsületes polgárokká. »Ki becsülheti meg a szenvedések és a nyomor értékét, amelytől az emberszeretet ezeket a gyermekeket megmentette«, de ki számíthatja ki a több mint százezer tisztességes munkás polgár kinevelése által nyert nemzeti munkaerő értékét? Ha már most tudjuk, hogy összesen 107 hasonló egylet működik az Unió különböző államaiban, ha ma még nem is mind ily fényes eredménnyel, de nem kevesebb buzgalommal és lelkesedéssel, könnyen elképzelhetjük a gyermekvédelmi mozgalom szociális jelentőségét és értékét s megérthetjük, miért karolta fel a számító és pénzkereső amerikai társadalom oly intenzíve a gyermekek ügyét. »Az Egyesült-Államokban — mondja *Baernreither* — a gyermekvédelem és a büntetőjog nagy feladatát elsősorban nevelési és gazdaságpolitikai szempontból tekintik. Az ifjuság gyenge, beteg, degenerált részét, amelynek lehető kifejlesztéséről és szunnyadó erőiről a társadalom nem akar lemondani, gyógyítani, erősíteni kell s besorozni a köztársaság nagy munkáshadseregébe ; a társadalom ezen elmaradt részének is meg kell nyitni a kaput, hogy a nagy társadalmi versenyben részt vehessen, hogy élvezze és védje az életet és szabadságot *(to enjoy and defend life and liberty)*, amint ezt több amerikai állam alkotmánya a nemzet feladata gyanánt állítja fel.« (Id. m. 19—20.).

A másik körülmény, ami érthetővé teszi az északamerikai társadalomnak és államoknak a gyermekvédelem iránti rokonszenvét és igazi amerikai arányokban mozgó tevékenységét : a gyermek szeretete, a családi élet, a nő és a gyermek utáni vágy s ezek őszinte tisztelete és megbecsülése, ami az amerikai férfinem egyik legszebb jellemvonása s jólesően enyhíti az üzleti szellem ridegségét. A szakadatlan lázas tevékenység, a nehéz, fárasztó testi és szel-

lemi munka, melyet a »pénzkeresés«, a megélhetés végett az amerikai férfinak ki kell fejtenie, az európai kivándorlás ama régi aránya, hogy rendszerint jóval több férfi vándorol ki, mint nő, eléggé megmagyarázzák, hogy az amerikai férfi vágyódik a családi tűzhely, a nő és a gyermekek után, anyagi törekvése, munkája koronájául, jutalmául tekinti a kényelmes családi otthon alapítását, hódoló tisztelettel övezi körül a nőt, az anyát s örül a sok gyermeknek, akikben új gazdasági segítőtársakat lát. Az amerikai nő bátrabb fellépésű, szabadabb szellemű, hogy úgy mondjam, emancipáltabb (tisztességes értelemben), mint az európai, amit részben az fejt meg, hogy biztosabban számíthat a férfiak udvariasságára, figyelmességére és tisztességtelen utógondolat nélküli támogatására. A mi nagyvárosainkban egy fiatal leány egyedül vagy éppen idegen fiatalemberrel végig nem merne menni az utcán, rögtön kész lenne a megszólás, a gyanu, az amerikai nő a legnyugodtabban megy egyedül vagy barátnőivel vagy férfi-ismerőseivel, barátaival bárhova, utcára, társaságba, szinházba. A washingtoni kongresszust megelőző tanulmánykörutunk alatt a mi vasúti hálókocsinkban 10—12 férfi közt az egyik fülkében nyugodtan aludt egy amerikai hölgy. Az egyszerűbb, vagy a magasabb társadalmi erkölcs folyománya-e ez, azon lehet vitatkozni, de az bizonyos, hogy a női tisztesség ott valóban szent és sérthetetlen.

Viszont a nők Amerikában tehetségük szerint tevékeny részt vesznek a társadalmi életben. Főleg a jótékonysági intézmények létesitésében, ezek körüli munkában veszik ki elismerésre méltó buzgalommal és sikerrel részüket. A különböző Board-okban, konferenciákon, a probation officerek közt, rendesen ott vannak a nőtagok. Philadelphiában jó ideig kizárólag nők végezték a pártfogó tisztet (több helyen néger hölgyet is találtam e nemes munkában). A női klubbok, az »anyák« kongresszusai a gyermekvédelem sok kérdését juttatták diadalra. A washingtoni kongresszus is a nők egyenjogúságát s a férfiak loyalitását fejezte ki azzal is, hogy éppen a fiatalkorúak ügyeivel foglalkozó IV. osztály elnökévé egy amerikai hölgyet, Mrs *K. B. Davis*-t,

a bedfordi női reformatory superintendensét valasztotta, ki pompásan vezette a tárgyalásokat.

A nő-tiszteletnek természetes kísérő jelensége a gyermek szeretete és becsülése az amerikai társadalomban. *Baernreither* emeli ki azt is, hogy az elhagyatott gyermekek elhelyezésére sehol sincs több alkalom, mint Amerikában, itt sokkal könnyebben és sokkal több családot lehet találni, amelyek hajlandók idegen gyermekeket elfogadni és felnevelni. Különösen a ritka népességű nyugati államokban fogadják szívesen a keleti államok gyermekvédő egyesületei által elhelyezés végett odaküldött gyermekeket. Igaz, hogy ennek, mint fentebb említettem, gazdasági oldala is van, az idegen gyermeket sokan csak »gazdasági segítőtárs«-nak fogadják fel s nem ritkán vissza is élnek munkaerejök kizsákmányolásával, azonban a szórványos visszaélések daczára, — a mik mindenütt előfordulnak — az amerikai társadalmat csak dicséret és elismerés illeti az elhagyatott vagy elhanyagolt gyermekek ügyének oly széleskörű felkarolásáért, aminőt a gyermekvédelem jelen állapota felmutat.

A gyermekvédelem jelen állapotát, kitűzött célomhoz képest, nem kívánom egész terjedelmében és részletesen bemutatni — ez egy önálló munkát igényelne — csak mint a fiatalkorúak büntetőjogával kapcsolatos s annak természetes bevezetését képező társadalomvédelmi, illetőleg kriminálpolitikai akciónak vázlatát s főleg azokat a részeit említem meg, amelyek a fiatalkorúak hasonló természetű gondozási akciójának s egyes intézményeinek megértéséhez szükségesek. Egyébként is az amerikai jog nem ismeri a gyermek- és fiatalkor közti azt a szabatos, pedáns megkülönböztetést, amit a középeurópai törvények, így a mi BTK-ünk, sőt legújabban a Büntető Novella is megtesznek, illetőleg fenntartanak (gyermekkor = a 12-ik életéven aluli, fiatalkor = a 12—18. évek közötti kor), hanem ép úgy mint az angol és francia jog, rendszerint csupán egy korhatárt, a fiatalkor felső határát ismeri, amely általában (a variációktól eltekintve) a 16-ik év. A gyermekvédelem azért, így a gyermekvédő egyesületek és hatóságok működése, nem szorítkozik

csupán a szorosan jogi értelemben gyermekeknek nevezhető serdületlenekre, a 10 vagy 12 évesnél nem idősebbekre, hanem a gondozás, ápolás, nevelés, amit már a csecsemőkorban levő gyermekkel elkezdenek, a szükséghez és a körülményekhez képest tart a 16, néhol a 18. életév betöltéséig; vagyis mindaddig, míg a gyermeket nyugodtan saját szárnyára nem lehet bocsátani. A gyermekvédelem tehát, mint Európában is ma már uralkodó felfogás, nem csupán a betü szerinti értelemben ú. n. gyermekek, hanem a testileg és erkölcsileg veszélyeztetett *gyermekek és ifjak,* egyszóval a *serdületlenek* (fel nem nőttek) gyámolítását, gondozását jelenti Amerikában is. Ép úgy a »fiatalkorúak büntetőjoga« nem csupán a technikai értelemben vett fiatalkorúak (12—18 évesek), hanem általában a 16—18 évesnél fiatalabbak javító nevelését, illetőleg gondozását, esetleg büntetését jelenti. Legszembeötlőbben bizonyítja ezt, hogy a fiatalkorúak büntetőjogának egyik legjelentősebb intézményét felváltva most gyermekbíróságnak (children's court), majd fiatalkorúak bíróságának (juvenile court) nevezik.

A gyermekvédelem és a fiatalkorúak büntetőjoga tehát mindjárt a korhatár kérdésében is elválaszthatatlanul összefonódnak s egyik a másik nélkül alig tárgyalható. De ép így összeszövődik a két terület a tárgyát képező gyermekek és ifjak minőségére, különböző csoportjaira nézve. Az amerikai szakirodalom, a nyelvszokás, sőt egyes törvények is megkülönböztetik ugyan az »elhagyatott« *(dependent,* vagy *neglected* children) és a »bűntettes« *(delinquent* children) gyermekeket, illetőleg fiatalokat, a munkamező ilyetén megosztása azonban, hogy a gyermekvédelem csak az elhagyatott (árva, gondozó nélküli, mártir, koldus, csavargó, iskolakerülő stb.) ifjakkal, a fiatalok büntetőjoga, vagyis az idetartozó intézmények (pl. a fiatalkorúak bírósága, a próbárabocsátás) pedig csak bűntettet elkövetett fiatalkorúakkal foglalkoznék, a valóságban, a gyakorlatban szintén nincs keresztülvive. A szorosan ú. n. gyermekvédő intézetekben (pl. az industrial-, training- vagy truant school-okban) akárhányszor »bűntettes« gyermekkel is találkozunk, viszont a fiatalkorúak bírósága

ma már világosan az összes *dependent* és *delinquent* fiatalságra kiterjesztette hatáskörét. A törekvés azonban, mint már Baernreither is konstatálja, kétségtelenül az, hogy a közgyámolításra és nevelésre szoruló ifjuság e két főcsoportja a gyakorlatban elkülöníttessék, vagyis, ha elhelyezésükről van szó, különböző családokhoz vagy különböző intézetekbe helyeztessenek el.

Boies tudományos szempontból a gyermekek, mint »praesumptiv« bűntettesek (presumptive criminals) közt négy osztályt különböztet meg : az elhanyagolt (neglected), az elhagyott (abandoned), a fogyatékos (defective) és a bűntettes (delinquent) gyermekeket. Az állami gondozás teljes és hatályos rendszerének kiépítése végett a négy osztály mindenikét ismét több alosztályra osztja, a következő táblázat szerint :

I. Elhanyagoltak :
- *a)* A szülők illetéktelensége vagy szegénysége miatt.
- *b)* A szülők romlottsága vagy bűnössége miatt.
- *c)* A fél-árvák.
- *d)* Árvák.

II. Elhagyatottak :
- *e)* Lelencek.
- *f)* Törvénytelen szülöttek anyjukkal együtt.
- *g)* Ismeretlen szülőktől származottak.
- *h)* Fel nem fedezhető szülőktől származottak { Felelős. / Illetéktelen.

III. Fogyatékosak :

Testileg :
- *i)* Vakok.
- *j)* Siketnémák.
- *k)* Gyógyíthatatlan fogyatékosak, nyomorékok vagy betegek.
- *l)* Gyógyítható fogyatékosak, nyomorékok vagy betegek.
- *m)* Gyengék.

Értelmileg :
- *n)* Imbecillisek.
- *o)* Gyengeelméjűek.
- *p)* Őrültek.
- *q)* Epileptikusok.

Erkölcsileg: *r)* Örökletesen vagy a környezetben elromlottak.
s) Szervezetük folytán bűnös hajlamúak.
t) Szokásból bűnösök.

IV. Bűntettesek: *u)* Bűntett miatt letartóztatott, *v)* Vétség miatt letartóztatott — fiatalkorú bűntettesek.
w) Fegyelmezhetetlenek v. javíthatatlanok.
x) Lusták (Truants) és csavargók.

Henderson a két első csoportot, mint akik egyaránt közsegélyre szorulnak, együvé foglalja s így csak három osztályt különböztet meg: *Dependent, Defective,* and *Delinquent* classes. Ez az egyszerűbb megkülönböztetés mondható általában uralkodónak.

A gyermekvédelem szervezetére és rendszerére nézve az egyes államok jogszabályai jelentékeny eltéréseket mutatnak. E szabályok bemutatása annál nehezebb, mert kimerítőleg kodifikálva ez a joganyag egy államban sincs. Massachusettsnek ugyan már 1660-ból van törvénye az árva- és hajléktalan gyermekeknek tisztességes polgárokhoz munkára kitanítás végetti elhelyezéséről, az újabb időből New Yorknak 1875-ből külön »gyermektörvénye« *(Children's Law)*, tulajdonképpen azonban mindenütt nagyszámú speciális törvények (szegényügyi, koldulási, munkásügyi, közigazgatási szervezeti) és szabályrendeletek képezik e széleskörű joganyag forrásait.

E törvények és statutumok közt sok érdekes és egészséges tiltó szabályt találunk a gyermekek egészségének és erkölcsiségének védelmére. Igy New York törvénye vétség miatt bünteti a 16 évesnél fiatalabb gyermek szüleit, illetőleg gondozóit, ha a gyermek egyedül (felnőtt kísérő nélkül) szinházban, nyilvános mulatóhelyen találtatik. Gyermeknek tilos szeszes italt kiszolgáltatni vagy zálogra kölcsönt adni. Utcán vagy nyilvános helyen dohányozni 16 évesnél fiatalabb egyénnek nem szabad. (Hasonló tilalmakat tartalmaz az 1908. évi angol Children's Act és az 1912-iki belga törvény.)

A gyermekvédelem szervei részint társadalmiak, részint államiak, illetőleg hatóságiak, részint közösek. Amerikában is mint Európában, a gyermekvédelmet elsősorban társadalmi feladatnak tekintik, melyet a társadalom a saját erejéből és saját szerveivel köteles megoldani, az állam feladata e téren inkább csak a felügyelet és ellenőrzés. Az állam, illetőleg az állami szervek és intézetek szerepe azonban Amerikában mégis jóval nagyobb a gyermekvédelem terén, mint Európában, aminek magyarázata egyrészt az oktatásügy államosítása, másrészt az, hogy Amerikában állam és társadalom nem állnak egymástól oly messze, nem állnak ellentétben, illetve nem tekintik egymást ellenségeknek, s így az állam segítő kezét könnyebben ki lehet eszközölni, felügyeletét, beavatkozását pedig szívesebben tűri és fogadja a társadalom. Ez a kölcsönös bizalom, a társadalmi és állami tevékenység igazi harmóniája főtényezője az amerikai gyermekvédelem hatalmas arányú kifejlődésének.

A társadalmi szervek közül legnevezetesebbek a *gyermekvédő- és gyermekotthon-egyesületek* (Children's Aid és Children's Home Societies.). A két kategória alig különbözik egymástól, mindkettő az elhagyatott gyermekek gyámolítását tekinti feladatául, ezért gyüjtőnévvel gyermeksegélyegyletnek *(child helping societies)* nevezik őket. A gyermekvédő egyesületek általánosabban, illetve szélesebb körben végzik az elhagyatott, árva, elhanyagolt gyermekek gondozását s úgy a családokhoz elhelyezést, az elhelyezettek felügyeletét, mint intézetek létesítését eredetileg is működésük körébe vonták; a gyermekotthon egyletek, melyek újabb keletűek (1883-ban alakult az első Illinoisban), eredetileg csak a gyermekeknek családokhoz elhelyezésével foglalkoztak, újabban azonban több helyt (Illinois, Kentucky, Wisconsin) ezek is a gyermekvédelem egész körére kiterjeszkednek. A hivatalos kimutatás szerint jelenleg összesen 107 gyermeksegélyegyesület van az Egyesült-Államokban: 77 gyermekvédő, s 30 gyermekotthon egylet. Az utóbbiak együtt szövetségben állnak »Nemzeti gyermekotthon egyesület« *(National Children's Home Society)* név alatt. A szövetség eredetileg úgy

volt kontemplálva, hogy ellenőrző hatósága lesz a különböző egyesületeknek, a terv azonban nem sikerült, az egyes államok egyesületei megtartották függetlenségüket s a »nemzeti egylet« önkéntes szövetség lett. (Correction and Prevention. III. 147.)

A gyermekvédő egyesületek közül ma is legmintaszerűbb tevékenységet fejt ki a *newyorki* »Children's Aid Society«, melyet, mint említettem, Ch. L. *Brace* alapított 1853-ban, aki e nemes emberbaráti munka valódi apostola lett. Az ő személyes agitálására alapított az egylet árvaházakat, gyermekotthonokat, menedékházakat, majd miután meggyőződtek, hogy a rengeteg elhanyagolt és hajléktalan gyermek részére lehetetlenség megfelelő számú árvaházakat építeni, életbeléptették azt a rendszert, hogy a gyermekeket más, főleg nyugati államokba (Connecticut, New Yersey, Maryland, majd Pennsylvania, Ohio, Indiana, Minnesota, Dakota stb.) farmokra és falvakra küldték s ott helyezték el egyeseknél. A kihelyezés és a kihelyezettek feletti felügyelet végett utazó ügynököket s egyes nyugati államokban állandó ügynököket *(agents)* alkalmaztak és alkalmaznak. Ezt a transportálási rendszert ma is gyakorolja az egylet; ma főleg Oklahomába és Texasba küld gyermekeket (évente körülbelül 700-at). Valamint elősegíti egész családoknak nyugati államokba való kivándorlását.

Magában New York városában az egylet jelenleg több, ú. n. ipariskolát *(industrial school)*, rikkancs-otthont, 16 rendes népiskolát tart fenn. mely utóbbiakban is a szegény gyermekeket élelemmel és ruhával látják el; ezenkívül számos menhelyet *(Lodging House)*, »fiuk klubját« *(Boys Club)*, gyermekkerteket *(Kindergarten)* és esteli iskolákat. 1908-ban az egylet ezen »otthonaiban« (Homes) 7900 gyermeknek adott helyet, ezenkívül különböző gyógytelepeken, nyári üdülőkön, tengerparti szanatóriumban *(Seaside Sanatorium)*, farmokon 6750 gyermeknek nyujtott 1—10 heti üdülést. Külön intézete van az egyletnek nyomorék gyermekek részére, valamint ily gyermekeket és anyáikat vidékre vagy tengerparti üdülőhelyekre küld. A »beteg gyermekek otthoná«-ban (Sick

Children's Home) az említett évben 3270 gyermek nyert ápolást s ugyanezen évben 2500 gyermeknek szereztek alkalmazást. Az egyletnek remek farmja van Valhallá-ban, amelyben 150 hajléktalan utcagyereket nevelnek farmerekké, vagyis mezei és házi munkával foglalkoztatnak. Az egylet 1909. évi kiadása 475.000 dollár volt. Eddigi (1853—1909.) összes működésének nagyszerű eredményeit már fentebb említettem. Az egylet 1907-ben csatlakozott a Nemzeti gyermekotthon egyesülethez, illetve szövetséghez.

Méltó versenytársa e legrégibb és legtekintélyesebb egyesületnek a New York keleti kerületében, Brooklynban 1865-ben szervezett *Brooklyn Children's Aid Society*, mely ugyan szerényebb keretekben, de hasonló tevékenységet fejt ki a különböző hajléktalan, szegény, gondozók nélküli vagy beteg gyermekek körül. Az egylet által fenntartott *Harriman-otthon* a beteg gyermekekkel együtt azok anyáit is befogadja. 1909-ben 803 anyának és gyermeknek nyujtott menedéket (átlag 20 napig); a tengerparti otthon (seaside home) ugyanezen évben 1715 felnőttet és 3743 gyermeket fogadott be.

Úgy ezen, mint a többi államokban működő hasonló egyesületek legtöbbje felekezet nélküli alapon van szervezve. legújabban azonban a nagyobb felekezetek igyekeznek a saját hitfelekezetükhöz tartozó gyermekek megmentésére külön egyleteket is létesíteni. Ily nagyszabású új egyesület alakult 1898-ban New Yorkban az elhagyatott *katholikus* gyermekek nyilvántartására és elhelyezésére *(Catholic Home Bureau for Dependent Children)*, mely voltaképpen egy osztálya a »Páduai Szent Vince társaságnak«. Az egyesület részint maga is elhelyez (más államokba is) gyermekeket, részint felügyeletet gyakorol látogató hivatalnokai által 22 intézet felett. Hasonló nagyarányú tevékenységet fejt ki a Wisconsin államban 1896-ban alakult *Evangelical Lutheran Kinderfreund Society*, mely az evang. lutheránus elhagyatott gyermekek gondviselését tűzte ki célul és sikerült is azóta 15 hasonló »Kinderfreund Society«-t megteremtenie.

A »gyermekvédő« és »gyermekotthon« egyletek mellett

egy másik nagyszerű sorozatát képezik a hasonló célú társadalmi szerveknek a mártir-gyermekek megmentésével foglalkozó, ú. n. *gyermekkínzás elleni társaságok:* »Societies for the prevention of cruelty to children«. Érdekes, hogy ezek az egyletek az állatkínzás elleni társulatokból (Society for the prevention of Cruelty to Animals) nőttek ki. A newyorki állatvédő társaságot 1874-ben a tápanyja által agyonkínzott kis Mary Ellen esete indította arra, hogy a gyermekkínzás, a szülők vagy gondozók által elkövetett kegyetlenkedések eseteit kinyomozza s a bíróságok elé hozza a gyermeknek a további kegyetlenkedések elleni védelme, testi és erkölcsi megmentése végett. Igy alakult meg 1874-ben a *newyorki* »gyermekkínzás elleni« társaság, az egyik alapítója és szervezője (Elbridge T. Gerry) nevéről, ú. n. *Gerry-society,* amelynek mintájára aztán egymásután jöttek létre az összes többi államokban is a hasonló egyesületek, úgy hogy ma 56 egyesület van, amely kizárólag a mártir-gyermekeknek a további kegyetlenkedésektől való megmentésével foglalkozik, ezenfelül azonban a legtöbb állatvédő egylet is programmjába vette fel ezt a célt is (pl. Colorado Bureau *of Child and Animal Protection),* úgy hogy ma összevéve *több, mint kétszáz* egyesület foglalkozik a gyermekeknek a kegyetlenkedések elleni védelmével.

A mártir-gyermekeket védő társaságok, habár szintén társadalmi alapon szervezett önkéntes egyesületek, némileg középhelyen állnak a merő társadalmi és az állami, illetőleg hatósági szervek közt, amennyiben részint statutumok, esetleg törvény, részint gyakorlat alapján bizonyos mérvű rendészeti jogkörrel birnak, illetőleg segédszervei a bíróságoknak. Igy a gyermekvédelmi törvények megsértése esetén, vagy ha az elhagyott gyermek rögtöni elhelyezésére, vagy a büntető eljárás alatti megőrzésére van szükség, vagy ha a gyermek tiltott foglalkozásban találtatik. Ily esetekben (in neglect and delinquency cases) a társulatok alkalmazottjai mint »béke-tisztek« *(Peace officers)* a gyermeket letartóztathatják és a büntetendő cselekmény elkövetését meggátolhatják. A bíróság felhívására pedig az egyesületek sokszor

az egész nyomozást teljesítik, az ügyet előkészítik, a veszélyeztetett gyermeket őrizetbe veszik s a probation officer szerepét is átveszik. (Baernreither 30—31.) A newyorki egyesület 35 évi fennállása alatt 160,977 gyermeket ragadott ki a rossz környezetből. Az egyesületnek New York egyik legnépesebb utcájában menháza van, mely éjjel-nappal nyitva áll a veszélyeztetett gyermekek befogadására. Az intézet saját kocsiján (Patrol wagon) szedi össze a csavargó, elhagyott gyermekeket. Az intézetben azonban rendszerint csak rövid ideig van a felvett gyermek, amíg ügye a bíróság (a fiatalok bírósága) előtt el nem dől, amikor aztán a bíró által elrendelt intézkedés vétetik foganatba. A massachussetsi és a pennsylvaniai Society-k újabban a gyermek szüleinek, gondozóinak, ha arra érdemesek, szóval a veszélyeztetett családnak a megmentését, talpraállítását is programmjukba vették.

A gyermekvédelem állami, illetőleg hatósági szervei a különböző nevek alatt szervezett *közjótékonysági hatóságok*, az ú. n. »*Board*«-ok (leggyakrabban: *State Board of Charities*, vagy: *State Board of Charities and Correction*, *Board of State Charities*, *Board of Public Institutions*, *Board of Commission of Public Charities.)* E Boardok rendszerint az illető állam kormányzója által a közjótékonysági intézmények felügyeletére, ellenőrzésére kinevezett 3—12 tagból álló bizottságok, aminők Amerikában a közigazgatás legtöbb ágában divatosak. Kötelességük a hatáskörükbe tartozó intézeteket évente meglátogatni s azok állapotáról évi jelentést (Report) terjeszteni a kormányzóhoz, mely jelentések kinyomatva a törvényhozás tagjainak és az állami hatóságoknak megküldetnek. Ezenkívül befolyást gyakorolnak az illető intézetek igazgatóságára, így az intézeti hivatalnokok kinevezésével, számadásaik ellenőrzésével stb. Igaz, hogy a Boardok az amerikai hivatalnoki rendszernek megfelelően, nem ritkán politikai tekintetek szerint állíttatnak össze s ezért itt-ott nem állnak hivatásuk magaslatán, de viszont nagyon sok helyen kitünő szolgálatokat tettek és tesznek a fennállott bajok, visszásságok orvoslására s a gyermekvédelmi intéz-

mények felvirágoztatására. A Boardok jelentései hívják fel gyakran a közvélemény és a törvényhozások figyelmét új reformeszmékre és reformintézményekre s javaslataik nem ritkán váltak törvényekké vagy élő intézményekké. Ugyanily jelentőségüek a különböző közjótékonysági intézetek egyesülései, szövetségei, a gyüjtő szóval ú. n. *Charity Organisations*.

Hatalmas befolyást gyakorolnak végül a gyermekvédelem fejlesztésére a különböző kongresszusok, értekezletek, konferenciák, melyek Amerikában a társadalmi és állami elemek bensőségteljes összműködését, a közintézményeknek egyesült erővel elővitelét, fejlesztését kézzelfoghatóan igazolják. A gyermekvédelem terén legnagyobb jelentőségű az 1872-ben szervezett *National Conference of Charities and Correction*, mely a közjótékonysági és javítónevelési kérdésekkel elméletileg és gyakorlatilag foglalkozó összes északamerikai szakemberek, vagy e kérdések iránt érdeklődők gyülhelye. A »nemzeti konferenciá«-nak több szakosztálya és állandó bizottsága van, melyek közül több foglalkozik egyenesen az »elhanyagolt« gyermekek ügyeivel. Igy külön bizottságok (committees) vannak az elhagyatott (dependent), a bűntettes (delinquent), a fogyatékos (defective) gyermekek, a gyermekmunka (child labor), a gyermekjátékterek (children's playgrounds) stb. kérdéseire. Az évi konferenciák tárgyalásai rendszerint gyakorlati javaslatok, a szervezés, igazgatás, nevelés kérdései körül forognak s jelentékeny befolyást gyakoroltak a különböző gyermekvédő intézmények és rendszerek kialakulására, így különösen az 1882., 1886., 1889., 1898., 1899. és 1906-iki konferenciákat tekintik messzekiható jelentőségüeknek. (Corr. and Prev. IV. 361.)

A »nemzeti« konferenciák példájára újabban az egyes államokban is tartanak »állami« konferenciákat *(State Conference of Charities and Correction*, legelőször Wisconsinban 1882-ben), melyek leggyakrabban szintén gyermekvédelmi kérdésekkel foglalkoznak. Igy szinte korszakos jelentőségű az Illinois-i State Conference of Charities, melynek eredménye lett (az itt kiküldött bizottság munkálatai-

nak elfogadásával) az 1899-iki illinoisi törvény a gyermekbíróságról, vagyis e nagyszerű intézmény megteremtése.

E két legismertebb konferencián kívül számos hasonló jellegű és célú konferencia, egylet, kongresszus foglalkozik még a gyermekvédelem elővitelével. Igy »nemzeti« (az egész Unióra kiterjedő) alapon vannak szervezve : a »fogyatékos, hanyag, bűntettes és elhagyatott gyermekekkel« foglalkozó konferencia *(Conference on Backward, Truant, Delinquent and Dependent Children)*, mely szintén évenkint ülésezik, közvetlenül a nemzeti National Conf. of Charities-t megelőzőleg ; a gyermekotthon-egyesületek évi konferenciái *(Conference of the National Children's Home Society)*, a gyengeelméjűek intézetei igazgatóinak konferenciái *(Conference of Superintendents of institutions for feeble-minded)*, a gyermekmunka nemzeti bizottsága *(National Child-Labor Committee)*, mely 1905-ben a gyermekek munkára alkalmazása körüli visszaélések elnyomására alakult, a »nemzeti játéktér társaság« *(National Playground Association)*, mely rendkívül élénk tevékenységet fejt ki a gyermekek részére játékterek és felszerelések megteremtése iránt (az első »nyilvános játéktér« Bostonban létesült 1868-ban, azóta több ezerre megy a számuk, Chicagóban 10 millió költséggel szervezték). Úgy nemzeti, mint állami kongresszusokat tartanak az »anyák« *(National-, State Mothers' Congress)*, a »női klubbok« *(National-, State Federation of Women's Clubs)*.

E rengeteg konferencia közül legközelebbről érdekel minket az 1909 jan. 25—26-án »az elhagyatott gyermekek gondozása« tárgyában Washingtonban tartott ú. n. »Fehérház konferencia« *(White House Conference)*, melyen Roosevelt, az Unio akkori elnöke, elnökölt s melyre az Unio minden állama meg volt híva és a gyermekvédelmi munka minden ága (minden vallási árnyalat) képviselve volt. E konferencia a szokástól eltérőleg »határozatokat« *(condusions)* hozott, melyeket egyhangú közfelkiáltással fogadtak el, s melyek szövegét a gyermekvédelem terén legismertebb amerikai szakemberekből (Hastings H. Hart, Edmund J. Butler, Julian W. Mack, Homer Folks, James E. West),

mint »Committee on Resolutions« állítottak össze. E nagy jelentőségű határozat (Conclusions of the Conference on the Care of Dependent Children) mintegy zárkövét képezi az amerikai gyermekvédelem első félszázados működésének s egyúttal összefoglalása a gyermekvédelem továbbfejlesztése iránti kívánalmaknak.

Ez a nevezetes határozat zárja le a gyermekvédelem tulajdonképeni *rendszere* felett Amerikában is évtizedeken át folytatott vitát. Az *intézeti nevelés* és a *családokhoz elhelyezés* (placing out system) rendszere állt szemben egymással Amerikában is, úgy mint Európában, a legutóbbi időkig, mint az elhagyatott gyermekek elhelyezésének, megmentésének legjobb s leggyakorlatiasabb módja. Az elhelyezés e két módja ugyan nem áll kizárólagos ellentétben egymással s majdnem mindenütt combinative alkalmaztatnak, úgy hogy inkább csak a kettőnek egymáshoz való viszonya, elsőbbsége, elvi helyessége felett folyt a hosszú szellemi torna. *Homer Folks* s utána *Baernreither* az egyes északamerikai államokat e tekintetben négy csoportba sorozzák, vagyis megkülönböztetik :

1. a *newyorki* rendszert, mely szerint az elhagyatott gyermekek legnagyobb részt az állam által segélyezett magánintézetekbe helyeztetnek, egyes »nyilvános« (public) intézeteket az állam tart fenn, valamennyi intézet a State Board of Charities felügyelete és ellenőrzése alatt áll ;

2. az *ohio*i rendszert, mely az előbbitől csak annyiban tér el, hogy a kerületi hatóságok is jogosítva vannak intézeteket (county homes) felállítani és azokat segélyezni s az állami felügyeletet is a kerületi vizsgáló hatóságok (Board of County Visitors) teljesítik ; az ohioi rendszert követik Connecticut és Indiana államok is ;

3. a *massachusettsi* rendszert, mely azonos a családokhoz elhelyezés (placing out) rendszerével, vagyis Massachusetts volt az, mely a családokhoz elhelyezést a leglelkesebben felkarolta és az utóbbi évtizedekben keresztülvitte, úgy hogy míg 1866-ban az elhagyott gyermekek 70%-a itt is intézetekben neveltetett és csak 30% volt családokhoz

kihelyezve, 1903-ban már csak 14% volt intézetekben (ezek is csak átmenetileg, illetőleg előkészítésül) és 86% családoknál; a felügyeletet úgy az intézetekben, mint a családoknál elhelyezettek, illetőleg a gondozó családok felett, valamint az alkalmas tápcsaládok kiválasztását a State Board of Charities gyakorolja; Massachusetts rendszerét követi újabban Pennsylvania;

4. a *michigani* rendszert, melynek alapelve az, hogy az elhagyatott gyermeket először átmenetileg állami intézetbe (State Public School) viszik, innen azonban, mihelyt rendbeszedődött (átlag 3—7 hó mulva), kihelyezik megfelelő alkalmas családba, a tápszülőtől azonban írásbeli nyilatkozatot vesznek, hogy mihelyt a gyermek testi vagy erkölcsi fejlődése nem látszik biztosítottnak, azt tőle visszaveszik és az intézetbe vagy más családhoz helyezik; a felügyeletet »az állam gyermekei« (children of the state) felett egyfelől az állami intézet felügyelő hatósága (Board of Control) által kinevezett tisztviselő *(State Agent)*, másfelől az államkormányzó által kinevezett *County Agent* gyakorolják.

A négy »rendszer« közül, mint első pillanatra látható, csak a két első és a két utolsó mutat elvi eltérést. New York és Ohio inkább az intézeti, Massachusetts és Michigan inkább a családi rendszert ápolják, természetesen egyik sem kizárólagosan, hiszen New Yorkban és Ohióban is az intézeten kívül ezerszámra helyezik el családokhoz a gyermekeket, viszont Massachusettsben és Michiganben is a családi elhelyezés mellett nagyszámú állami és magánintézetek is vannak. Sőt New Yorkban, ahol pedig az intézeti elhelyezés tényleg legnagyobb mérvet öltött, amit New York város világvárosi jellege eléggé megmagyaráz, épen Ch. L. Brace kezdeményezésére már évtizedek óta erős lendületet vett a nyugati államokba, farmokra, falusi otthonokba (homes) és családokhoz (family homes) elhelyezés. Jelenleg is azonban New York alkalmazza legsűrűbben az intézeti elhelyezést, így a State Board of Charities 1909. évi jelentése szerint ez év szept. 30-án 32.000 elhagyatott gyermek volt intézetekben. Egy 1904-iki kimutatás szerint New Yorkban minden

100.000 lakosra esik 317 intézetben levő gyermek, Massachusettsben 129, Illinoisben 99, Michigan-ben 65·6. A »családi rendszer« felkarolásában kétségtelenül Massachusetts járt legelől. Különösen 1868 óta a State Board of Charities teljes erővel az egyes családokhoz elhelyezésre törekedett, az állam több intézetet (így a Monson school for Dependant Children), Boston város is a »City home for dependant Children« intézetét beszüntette, ezenkívül 12 magánintézetet és menhelyet bezártak. 1909-ben magáncsaládoknál összesen 3800 (fizetéses ellátásban, *on board:* 2600, önként vállalkozóknál, *free:* 1200), magában Boston városában 1000 gyermek volt elhelyezve. A magánintézetek, vagy egyesületek Massachusettsben nem kapnak államsegélyt. Az államnak azonban nagy kiadása van a felügyelő és vizsgáló hivatalnokokra.

Kétségtelen, hogy mind a két rendszernek megvannak a maga előnyei és hátrányai. Az intézeti rendszer hívei nem alaptalanul hivatkoznak arra, hogy a kihelyezett gyermekkel nem ritkán rabszolgamódra bánnak a tápszülők, a kizsákmányolás, üzérkedés a családi rendszer mellett könnyebb, mint az intézetekben ; valamint arra, hogy az intézetekben könnyebb ellenőrizni a gyermek környezetét, egészségét, értelmi, fizikai, vallási fejlesztését (training) és megóvni az utca erkölcsrontó befolyásától. (Correction and Prevention IV. 223.) Ezzel szemben a családi rendszer hívei joggal és méltán emelik ki a családi élet, az otthon jelentőségét a nevelés és a jellemképzés szempontjából. A családi élet szeretete az ember erkölcsi fejlődésének, a »tiszta erkölcsnek« a próbaköve és valódi melegágya, ebbe kell visszavezetni, ehhez hozzászoktatni az elhagyatott, a családi tűzhely melegétől megfosztott vagy abból kitaszított gyermeket, ha valóban erkölcsös, becsületes, jóérzésű emberré akarjuk nevelni. Amennyire helyes az elhagyatott gyermeket éppen a családi élethez való előkészítésül átmenetileg, rövid időre intézetbe helyezni, rendre, fegyelemre, tisztaságra szoktatni, ép oly igaz, amit Mrs. Anne B. *Richardson* mond : »az intézeti élet idővel természetellenessé válik, a hosszabb ideig

tartó intézeti tartózkodás a fiut és leányt alkalmatlanná teszi a külső életre. Amire a gyermeknek szüksége van, azt mind megkapja az intézetben, képzete támad egy hatalomról, mely mindenről gondoskodik, de a mindennapi fáradságot, erőkifejtést (a kenyérért) nem szokja meg. Az intézeti élet az erőket megbénítja, a családi élet gyakorolja és kiképezi azokat«. (S. I. Hathaway: The history of Child Saving in the United States. 1893.)

A harc Amerikában a két rendszer előnyei és hátrányai felett tényleg az utóbbi, a családi rendszer javára dőlt el. Már a *National Conference of Charities and Correction* 1899-iki ülésén (Cincinnati-ban) az elhagyatott és elhanyagolt gyermekek gondozásával foglalkozó bizottság (Committee on the care of destitute and neglected children) jelentése, amelyet *Thomas M. Mulry*, a newyorki Paulai Szent Vince társaság elnöke készített és terjesztett elő, oly megoldást javasol, mely lényegében a Massachusetts és Michigan által alkalmazott rendszernek felel meg: elvileg a »kihelyezési rendszert« *(placing out methode)* helyesli, oly korlátozással azonban, hogy előkészítésül az elhagyatott gyermek rövid időre intézetbe helyeztessék s evégből a gyermekvédő és éppen a kihelyezéssel foglalkozó társaságok is gondoskodjanak időleges otthonok *(temporary homes)* felállításáról. E javaslat, melyhez a Cincinnati National Conference-en úgy a felekezeten kívüli, mint a protestáns, katholikus és zsidó intézetek és egyesületek vezetői egy értelemmel hozzájárultak, tényleg megfelelt a gyermekvédelem legújabb és leghelyesebb irányának, a családi és társadalmi életre nevelés eszméjének, amely lassacskán uralkodó lett az Unió összes államaiban, még azokban is, amelyek elsősorban az intézeti nevelést karolták fel.

A harcnak a családi rendszer javára eldőltét, illetőleg az intézeti és családi rendszer kibékítését és összekötését jelenti a különböző gyermekvédelmi intézetek, iskolák új rendszerének: az ú. n. *cottage-rendszernek* kialakulása és uralomra jutása. A »cottage plan« abban áll, hogy az eddigi óriási méretű, kaszárnyaszerű épületek helyett önálló apró

házakat építenek, melyek mindenike egy-egy családot foglal magában. A cottage-ban levő 16—25, legfeljebb 40 gyermek a »családapa« és »családanya« (housefather and housemother) állandó vezetése mellett, mint azok gyermekei, éjjel-nappal, munkánál, játéknál, szórakozás közben együtt vannak, s így az intézet növendékei is tényleg családi életet élnek vagy legalább a családiasságra neveltetnek. A cottage-rendszer e kézzelfogható előnyei és fényoldalai folytán rövidesen népszerű lett az összes amerikai államokban s az újabb intézeteket — úgy az elhagyatott, mint a bűntettes gyermekek és ifjak részére — mindenütt ebben a rendszerben építik. (Lásd alább az V. fejezetet.)

A gyermekvédelem rendszereinek és módszereinek eme legújabb fejleményeit és alakúlásait szentesíti mintegy az 1909-iki *Fehér-ház Konferencia,* mely ily értelemben mintegy kodifikálása az Egyesült-Államok gyermekvédelmi jogának, a ma e téren uralkodó vezéreszméiknek és követelményeiknek. A 15 pontba foglalt *Conclusions,* bár elég szabatosan és tömören van szövegezve, terjedelmesebb, hogysem teljes betűszerinti fordításban közölhetném, azért csak az egyes pontok lényeges tartalmát állítom össze a következőkben, lehetőleg az eredeti szöveg szavaival :

1. *Az otthon biztosítása* (Home care). A családi élet (Home life) a legmagasabb és legszebb terméke a civilizációnak. Az elme és a jellem kialakulására nagy befolyása van. A gyermekeket ettől megfosztani nem szabad, kényszerítő esetek kivételével. Időlegesen, szerencsétlen sorsú, de jó jellemű szülők, vagy támasz nélkül álló érdemes anyák gyermekei szüleiknél hagyandók és ezekkel együtt segítendők, hogy a gyermeket felnevelhessék. A segély módozatai az esetek szerint választandók meg, ajánlatosabb a magánjótékonyság (private charity), mint a *közsegély (public* relief) alakjában. Kivételes esetektől eltekintve, a családot azért, mert szegény, nem kell felbontani.

2. *Megelőzés.* A legjelentősebb és legértékesebb filantróp munka nem a gondozás, hanem a megelőzés ; a társadalom állandó feladata : megakadályozni az elhagyatottságot (depen-

dency), amit a baj okainak kutatásával és orvoslásával érhetünk el. Aki barátja a gyermekeknek, tegyen meg mindent a gyermeket fenyegető bajok (lakási és munkahelymizériák, veszélyes foglalkozások, a családi bajok stb.) elhárítására.

3. *Az otthon kiválasztása* (Home finding). Ha a gyermeket alapos okokból el kell szakítani családjától, vagy ha nincs otthona, kívánatos, hogy a normális és egészséges gyermek családi gondozás alá vétessék. A gondosan megválasztott tápcsalád (foster home) legjobban helyettesíti a természetes otthont a normális gyermekre. Ily tápcsaládokat a leggondosabb vizsgálat után kell kiválogatni, tekintettel a gyermek vallására. Az elhelyezett gyermek testi, értelmi, erkölcsi és vallási nevelését és fejlődését alkalmas és felelős látogató hivatalnokok által kell ellenőrizni.

Állandó ellátást (board) a tápcsaládok alig biztosíthatnak fizetés nélkül, ideiglenes gondozásra pedig az önként vállalkozó család (free home) nem ajánlatos. Ideiglenes (temporary) gondozásra több módszer használatos, így a családokhoz kihelyezés fizetés mellett vagy az intézeti elhelyezés. Az ily tápcsaládok gondos megválasztása megfelelő módon elengedhetetlen. Ennek hiányában és addig, míg ilyen nem találtatik, az intézetbe helyezés szükséges.

4. *Cottage-rendszer.* Ha akár ideiglenes, akár állandó gondozásra a gyermekek bizonyos osztályait intézetekbe kell helyezni, ez intézetek a cottage-rendszerben szervezendők, a gyermek egyéniségének és önállóságának biztosítása végett. A cottage-ban csak annyit szabad egyesíteni, hogy a gondozók és a gyermekek közti személyes viszony biztosítva legyen. 25 gyermek egyesítése látszik a legmegfelelőbbnek, amíg a cottage-intézményből meríthető tapasztalatok mást nem ajánlanak. A cottage-rendszer kiépítése és fenntartása ugyan költségesebb, mint a régi közös rendszeré (congregate system), de a helyes rendszert a költségesség miatt nem szabad kifogásolni.

A gyermekeknek korkülönbség és osztályozás nélkül menhelyekre helyezése minősíthetlen veszedelem és mindenütt törvény által büntetés terhe alatt eltiltandó.

5. *Bekebelezés* (Incorporation). A szegény gyermekek gondozásával, a komoly felelősség biztosítása végett, csak az állami felügyelő hatóság (State Board of Charities) által engedélyezett és bekebelezett gyermekvédelmi hivatalok foglalkozhatnak.

6. *Állami felügyelet.* Az elhagyatott gyermekek helyes felnevelése lényeges lévén az állam jólétére, az államnak kötelessége külön ezzel megbizott gyakorlott hivatalnokok által felügyelni az összes, akár intézetekben, akár családoknál elhelyezett gyermekekre.

7. *Felügyelet a nevelésre.* Az elhagyatott gyermekek meg lévén fosztva a saját szüleik gyámolításától és vezetésétől, felette fontos, hogy az állam oly nevelésben részesítse őket, hogy képesek legyenek magukat eltartani és hogy polgári kötelességeikkel tisztába jöjjenek. Hogy ez a nevelés egyenlő legyen a másféle iskolákban levő gyermekekével, kívánatos, hogy az árvaházakban vagy hasonló intézetekben vagy családokhoz elhelyezett gyermekek nevelése az állami oktatásügyi hatóságok felügyelete alatt álljon.

8. *Környezettanulmány és jelentés* (Facts and records). A gyermek megfelelő gondozása, az elhelyezés tartama felőli határozás végett is ismerni kell a szülők és rokonok jellemét és életkörülményeit úgy a gyermeknek elhagyatottá válta előtt, mint alatt. Ép úgy fontos a gyermekvédelmi munka eredményének, az alkalmazott módszerek célszerűségének megitélése végett pontosan megállapítani, mily állást szerzett a szárnyára bocsátott gyermek s minő sorsa lett a polgári életben.

9. *Testi gondozás.* A gondozás alá vett gyermekek testi ápolása rendkívül fontos. A gyermek azonnal orvosilag megvizsgálandó, s megállapítandó, nincs-e valami szervi baja vagy testi fogyatkozása. A gondozás egész tartama alatt a megfelelő orvosi kezelésben részesítendő s az egészségtanra kitanítandó.

10. *Összeműködés.* Felette kívánatos, hogy a gyermekvédelmi munkával foglalkozó különböző tisztviselők az egyes intézetekben kölcsönösen támogassák egymást. A nyomozás-

sal és információ-szerzéssel minden intézetben egy közös iroda bízandó meg.

11. *A törvényhozások mulasztásai.* Kívánatos, hogy a törvényhozások ne állítsanak felesleges akadályokat a gyermekeknek családi otthonokba helyezése elé. Minden államnak joga van legjobb belátása szerint védeni magát a bűntettes, az elhagyatott és a fogyatékos gyermekekkel szemben, azonban a gyakorlat igazolja, hogy az egészséges, normális gyermekek felkarolása nemcsak az emberszeretet ténye, de értékes gyarapítása a népességnek s a közjólétnek.

12. *Állandó szervezet.* A gyermekvédelem elővitele érdekében kívánatos, hogy az egyes államok tudomást szerezzenek egymásnak e téren tett intézkedéseiről, kísérleteiről, tapasztalatairól, e célból óhajtandó lenne egy állandó szervezet létesítése.

13. *Szövetségi gyermek-iroda.* Kívánatos, hogy a szövetségi gyermek-irodáról szóló törvényjavaslat, mely a gyermekek állapotának az egész Unióban kimutatásával foglalkozik, mielőbb elfogadtassék.

14. *Összefoglalás.* Az előző javaslatok lényege abban foglalható össze, hogy minden egyes elhagyatott gyermek helyzete és szükséglete gondosan megállapítandó és mindenik az ő egyéni szükségének megfelelő gondozás és elbánás alá veendő s ez lehetőleg hasonló legyen ahhoz, amelyben más, a társadalomban élő gyermekek részesülnek.

Ez a »Fehér-ház határozat« mindenesetre szép bizonyítvány az északamerikai társadalomnak a gyermekvédelem iránti szeretetéről, lángoló buzgalmáról s a későbbi nemzedékek előtt is gyakran emlegetett határkő lesz, mely főleg a *családokhoz elhe yezés* és a *cottage-rendszer* melletti határozott állásfoglalással s ezeknek az Unió gyermekvédelmi programmjává kitűzésével maradandó nyomokat fog hagyni a gyermekvédelem történetében. Van-e és mennyi eredetiség e határozatokban s az Európaszerte is rég ismert és követett családi elhelyezés rendszerében, afelett lehet vitatkozni, de annyi kétségtelen, hogy e rendszer melletti lelkes állásfoglalással, a támasznélküli családok segélyezésének eszméjé-

vel, valamint a cottage-rendszer gyakorlati kiépítésével az amerikai gyermekvédelem tiszteletreméltó helyet biztosít magának e legnemesebb emberbaráti munka terén.

Dacára, hogy a családi rendszer az elhagyatott gyermekek elhelyezésére nézve elvileg diadalmaskodott, nagy tévedés lenne azt hinni, hogy az intézeti elhelyezés az Unió államaiban lejárta magát vagy csak mellékesen alkalmaztatik. Éppen a családi rendszer hívei is mindenütt szükségesnek tartják az intézeteket, iskolákat a gyermekeknek ideiglenes elhelyezésére, alapos megvizsgálására, kitanulmányozására és előkészítésére. A gyermekek egyes osztályaira, így különösen a beteg, a fogyatékos érzékű, gyengeelméjű (feeble minded), valamint a rakoncátlan gyermekekre nézve egyenesen és kizárólag az intézeti elhelyezés és gyógyítás vagy nevelés az egyedül célravezető rendszer. Tényleg az Unió legtöbb államában egész légiója áll fenn a különböző gyermekvédelmi intézeteknek. *New Yorkban* a State Board of Charities 1903-ban a felnőttekével együtt 647 intézetet mutatott ki és pedig : 14 állami intézetet (4 bűntettes ifjak, 10 gyengeelméjű, tuberkulótikus és nyomorék gyermekek részére), 11 vak- és siketnémaintézetet, 77 szegényházat, 129 orvosi segélyállomást (Dispensaries) és 416 magánintézetet, melyek főleg elhagyatott (részben bűntettes) gyermekek és ifjak gondozásával foglalkoznak. Ez összes intézeteknek 60.000-re tehető beutaltjai közül körülbelül a fele, tehát 30.000 volt 16 évesnél fiatalabb. Ez a szám 1909-ben 32.000-re emelkedett.

Az egész Unióban több mint ezerre tehető különböző nevű és célú gyermekvédő intézetek közelebbi bemutatása nem tartozik kitűzött célomhoz. Csupán azok csoportosítására és általános jellemzésére szorítkozhatom. Az intézetek elnevezésére és csoportosítására az amerikai írók sincsenek egyetértésben. *Boies* tudományos szempontból ötféle intézetet különböztet meg : 1. gyermekmenhelyeket *(Children's Aid Houses)*, melyekben a felszedett gyermekek átmenetileg (a megfelelő család kiválasztásáig) helyeztetnek el ; 2. az árvaházakat *(State Orphanages)*, melyekbe a csecsemők anyjukkal

együtt és a lelencek tétetnek ; 3. a hanyagok iskoláit *(Truant schools)*, az elhanyagolt, rakoncátlan, javíthatatlan iskolaköteles gyermekek részére ; 4. a munka-iskolákat *(Industrial schools)*, a fiatalkorú bűntettesekre ; 5. a gyermekkórházakat *(Children's Hospitals)* a beteg, nyomorék, fogyatékos gyermekek részére. Ezenkívül főleg a fogyatékosak (defectives) gyógyítása végett ötféle »asylum«-ot tart szükségesnek : vak-, siketnéma-, imbecillis-, gyengeelméjű-, elmebetegintézeteket. *Hastings H. Hart* az elhagyatott gyermekek intézeteit két főcsoportra osztja : köz- és magánintézetekre. Közintézetek (Public institutions) : az állami iskolák *(State public schools)*, a katonai árvaházak és a kerületi gyermekotthonok *(Country children's homes)* ; magánintézetek : az ideiglenes gyermekotthonok *(Temporary Homes for children)*, a letartóztató-helyek *(Detention Homes)*, az árvaházak és gyermekotthonok *(Orphan asylums, children's homes)*, a munkaiskolák *(Industrial and manual training schools)*, a lelencházak és gyermekmenhelyek *(Foundlings Homes and Infant Asylums)*. A Hastings H. Hart csoportosításából mindenesetre helyes az állami, kerületi és a magánintézetek közti különbségtétel, ami azonban csak alaki megkülönböztetés, az intézetek lényegét, rendeltetését tekintve a Boies csoportosítása az alaposabb. Ez utóbbi szempontból a gyermekvédő intézetek főbb csoportjai :

a) *A lelencházak, bölcsődék.* A gyermekvédelem e legmesszebbre visszamenő intézeteit az amerikai nagy városok is nagy buzgalommal karolták fel. A newyorki *Foundling-Asylum* 1907 szept. 30-án 1726 csecsemőt tartott ápolás alatt. A hasonló rendeltetésű *Infant Asylum* ugyanitt 587-et. Az amerikai lelencházak újabb időben, az európaiakhoz hasonlóan, a csecsemő anyját is befogadják s így valósággal két kézzel segítik elő a gyermek megmentését.

b) *A gyermekkertek, kisdedóvodák.* Az amerikaiak alkotási vágyát s a helyesnek felismert idegen intézmények átvételére való készségét talán legkézzelfoghatóbban bizonyítja a *Fröbel*-féle német »Kindergarten« intézmény, a kisdedóvodák átültetése és rövid idő alatt óriás elterjedése. *Boies* állítása

szerint 1870-ben még mindössze 5 »gyermekkert« volt az Egyesült-Államok területén s a National Commissioner of Education 1897-iki jelentése szerint azok összes száma 1077 (2024 tanítóval és 81.916 növendékkel). A gyermekkertek úgy, mint a német eredetiben és Európaszerte is, nem az elhagyatott gyermekek sajátképpeni intézetei, ellenkezőleg, legnagyobb részt a rendes családok csecsemőit, gyermekeit gondozzák, azonban természetesen túlnyomóan a szegényebb családok csecsemőit, gyermekeit vévén gondozás alá, voltaképpen a gyermekvédelem tekintetében egyik leghatékonyabb és leggyakorlatiasabb intézményt képeznek Amerikában is. A »gyermekkertek« s az ezekkel rokon hasoncélú intézetek: lelencházak *(finding houses)*, orvosi segélyállomások *(dispensaries)*, gyermekotthonok *(children's homes)* óriási szociális missziót teljesítenek nemcsak a töméntelen gyermekélet megmentésével, de az anyáknak a gondozásával és nevelésével is. Jól mondja *Boies*: az állami gyermeknevelés előfeltétele az anyáknak az anyai kötelességekre kinevelése és gyakorlása (mother training). Ezt a célt segítik elő az említett s Amerikában is sok ezerre menő intézetek, amelyek rengeteg gyermeket megmentenek az elhagyatottságtól, számtalan anyát a gyermekkitétel vagy gyermekölés bűntettétől. Ugyancsak *Boies* emeli ki, hogy a Kindergarten-ekből kikerült gyermekek, mikor a nyilvános iskolákba kerülnek, általában sokkal ügyesebbek, engedelmesebbek, jobb magaviseletűek, mint akik kisdedóvóban nem voltak; elméjük fogékonyabb, testük erősebb, ruhájuk rendesebb, tisztább s így jobban haladnak a tanulásban. »Minden dollár, amit az állam a gyermekek okos és egyenlő gondozására kiad, tízzel ér fel, mint amit a javításra, s ezerrel, mint amit a bűntettesektől való védekezésre s azok reformálására kell fordítania.« (407—408. l.)

c) *Az árvaházak* (Orphanages, Orphan Asylums) már sajátképpeni gyermekvédő intézetek, mert a szülők nélkül maradt, s így könnyen elhagyatottá válható gyermekek megmentésével és felnevelésével foglalkoznak. Úgy hogy Hastings H. Hart össze is foglalja azokat a gyermekottho-

nokkal (children's homes), melyeket az utóbbi időben egyenesen e célra alakult egyesületek igyekeznek versenyezve felállítani. Míg azonban a »gyermekotthonok« kifejezetten csak ideiglenes jellegű gondozással foglalkoznak, az árvaházak általában, kivált a régebbiek, az árva, elhagyatott gyermekek állandó (rendszerint 18 éves korig) nevelését tekintik feladatokul, habár újabban több helyen ezeket is csak átmeneti intézetek gyanánt szervezik. Az árvaházak létesítését az amerikai társadalom régóta s rendkívüli buzgalommal karolta fel. A gyermekvédelem terén a legelső lépést éppen az árvák érdekében tette Amerika. Massachusettsnek már egy 1660-iki törvénye rendeli, hogy »az árva és hajléktalan gyermekeket« t'sztességes polgárokhoz kell adni, valamely munkára kitanítás végett. Az első árvamenhely (Orphan Asylum) a New-Orleansban 1729-ben megnyílt *Ursuline Orphanage ;* az első közköltségen épült árvaház (Orphan House) pedig *Charlston*-ban (South Carolina) 1790-ben nyilt meg. É régi példák nyomán a XIX. században részint egyesek bőkezűségéből, részint egyesületi úton, részint kerületi vagy állami erővel igazán seregszámra álltak elő az árvaházak. Egy 1904-iki hivatalos kimutatás több, mint 1000 árvaházat és gyermekotthont sorol fel.

Az egyes emberbarátok által alapított intézetek között ma is legelső a *Stephen Girard* 6 millió dolláros hagyományából Philadelphiában 1831-ben megnyílt ú. n. *Girard College*, melynek gyönyörűen berendezett 10 pavillonjában 1600 (1910. szept. 10-én 1560) árvafiut nevelnek 18 éves korukig. [Ez a valóban bámulatra méltó intézet annyira felekezeten kívüli, hogy bármely felekezetű papnak be sem szabad tenni a lábát az intézetbe.] A közintézetek sorába tartoznak az ú. n. katonai árvaházak *(Soldiers Orphans Homes)*, melyeket az 1863-iki polgárháborúban elesettek árvái részére több északi és déli állam közköltségen állított fel. Ez intézetek ugyan ma már idejüket multák, de több állam (Maine Pennssylvania, Ohio, Illinois, Indiana stb.) még mindig ily néven tartja fenn ez intézeteket, nemcsak árva, de szegény katonagyermekeket gondozván és nevelvén azokban.

Az utóbbi időkben, a családokhoz elhelyezés eszméjének uralomra jutása óta, sok árvaházat a children's homes mintájára ideiglenes, átmeneti intézetté alakítottak át, vagyis a gyermekeket itt is csak rövid ideig tartják, minél előbb családokhoz helyezik ki s ellenőrzésükre vizsgáló tisztviselőket (Children's Agency) tartanak. Ez újfajta árvamenházak példái a *New York Orphanage* Hasting-on-Hudsonben, az *Albany*-ban épült cottage-rendszerű árvaház, a clevelandi *Protestant Orphan Asylum*, a *Roman Catholic Orphan Asylum* St.-Paulban és Minneapolisban. Nagy mozgalmat fejt ki különösen a lutheránus egyház az árvaházak létesítése körül.

d) *Az ideiglenes gondozással foglalkozó intézetek.* Részint az intézeti rendszer (the institutionalism) elleni mozgalom s a kihelyezési rendszer melletti erős propaganda, részint a mártir-gyermekek megmentésére alakult egyletek (Societies for the prevention of cruelty to children), részint az utolsó évtizedben felállított gyermekbíróság intézménye teremtették meg a gyermekvédő intézetek egy új csoportját. A Children's Homes Societies által létesített gyermekmenhelyek *(Children's Homes)* a mártir-gyermekeket védő társulatok intézetei, a fiatalkorúak bíróságainak (Juvenile courts) ideiglenes letartóztató helyei (Detention Homes) képezik az átmeneti jellegű gyermekvédő intézeteket. Céljuk szerint az egyes intézetek persze különbözők. A *Children's Homes* most kisdedóvók, majd idősebb (12—16 éves) gyermekeket vesznek fel; a newyorki Gerry-society intézete, a chicagói »Juvenile Court« hatalmas épületének felső részén berendezett *Detention Home*, a Denver városában egy rendes lakóházból álló *Detention Home* általában a 16 évesnél fiatalabb, a bíróság elé állított gyermekek ideiglenes felvételére, illetőleg a bírói intézkedés megtörténtéig szükséges megőrzésükre szolgálnak.

e) *Az »ipariskolák« (»industrial schools«)* gyüjtőnév alatt az amerikaiak általában az elhagyatott, elhanyagolt, de még nem bűntettes gyermekek állandó gondozásával, oktatásával, nevelésével, foglalkozó intézeteket értik. Érdekes

tanulsága a felfogás változásának, hogy az eddigi menház (almhouse, asylum), szegényház (house of refuge) elnevezések helyett újabban az elhagyatott gyermekek nevelésével foglalkozó intézeteket következetesen *iskoláknak* é pedig rendszerint csak a hely vagy az alapító nevéről nevezett fiu- vagy leányiskolának (pl. Lyman School for Boys, St.-Charles School for Boys, Indiana Girl School stb.) nevezik. Lényegüket tekintve ezek az intézetek ipar- vagy kézimunka- *(industrial and manual raining schools)*, illetőleg mezőgazdasági iskolák *(farm schools)*, vagy újabban: mezőgazdasági *és* ipari iskolák *(agricultural and industrial schools)*. Berendezésüket, rendszerüket tekintve semmiben sem különböznek a gyermek és fiatalkorú bűntettesek javító nevelésével foglalkozó »reformatory school« nevű intézetektől (l. alább az V. fej.). Vagyis inkább a tény az, hogy az a megkülönböztetés, mely szerint az industrial school az elhagyatott, a »school of reform« a bűntettes gyermekek és ifjak intézete, legtöbb helyt ma is csak papiron áll meg, a valóságban az industrial school-okban is rendszerint vannak »delinquent« s a reform-school-okban is »neglected« és »dependent« (elhagyatott) gyermekek. Úgy hogy Hastings H. Hart az »industrial school«-okat éppen az »elhagyatott és bűntettes« gyermekek közös intézeteinek tekinti. Boies pedig ugyancsak a bűntettes gyermekek javítóintézeteit érti alattuk.

Kétségtelen azonban, hogy vannak egyes industrial school-ok, melyek kizárólag csak »elhagyatott« (nem bűntettes) gyermekeket vesznek fel. Ilyenek a Chicago külvárosában *Glenwood*-ban levő »Industrial Training School Farm«, a *feechanville*i (Illinois) St. Mary's Training School for Boys, a *chicagói* Illinois industrial school for Girls, a *baltimore*i Samuel Ready School for Girls. Ilyenek általában az ú. n. »nappali« iskolák *(day-schools)*, aminők a new-yorki gyermekvédő társaság által New York városában fentartott *industrial schoo's for children* (21), amelyek rendes népiskolák, azzal az eltéréssel, hogy a szegényebb növendékeknek ebédet is adnak.

Az elhagyatott fiukra nézve az amerikai közvélemény újabban nem nagyon lelkesedik az intézeti elhelyezés mellett. Míg a »bűntettes« ifjakra egyértelemmel helyeslik az ipari kitanítást (industrial training), az elhagyatottakra nézve általában kívánatosabbnak tartják a családokhoz elhelyezést. Rendszeres ipari tanítás — mint Hastings H. Hart kiemeli — a 13—14 évesnél fiatalabbaknál impraktikus. Szlöjd és más könnyebb természetű munkára kitaníthatók, de rendes technikai trainingre: ipari szakoktatásra még az ily gyermekek nagyon fiatalok. Ellenben a *leányokra* nézve a »családi rendszer« leglelkesebb hívei is szükségesnek tartják az intézetek létesítését. Igaz, hogy az elhagyatott (nem bűntettes) leányok nagyobb része szintén legtermészetesebb és legalkalmasabb elhelyezést egyes családoknál talál, de a leányok egy jelentékeny csapata, illetőleg korosztálya feltétlenül intézetbe helyezendő. A 14—15 éves korban levő serdülő leányok közt akadnak nem ritkán oly szeles, könnyelmű, a fiatalemberek társaságát, ezek udvarlását kereső, könnyen befolyásolható természetűek, akiket ebben a kritikus és veszedelmes korban a tápszülőktől várható legodaadóbb gond sem lenne képes megmenteni az elbukástól. Ezek részére feltétlenül intézetekre van szükség, ahol 2—3 évig, míg a kritikus koron túlhaladnak, rendszeres oktatás és munkáltatás által egyrészt bíztosan megóvatnak az erkölcstelenség lejtőjétől másrészt előkészíttetnek a szorgalmas, házias életre. Az intézetből akárhányszor kérnek feleséget, s így a felnőtt és arra való leányok egyenesen feleség gyanánt távoznak el innen. A leányokra vonatkozó ez a praktikus felfogás mindenesetre nagyon figyelemreméltó s megszívlelendő nálunk is.

f) *A gyengeelméjűek iskolái* (Schools for the feeble minded). A gyermekvédő intézetek közé sorozhatók a gyengeelméjű, imbecillis, degenerált gyermekek részére az utóbbi évtizedekben szervezett speciális intézetek: ú. n. *training school*-ok. A »gyengeelméjű« gyermekek ügyének felkarolása s a velök való különleges foglalkozás szintén csak az amerikai társadalom helyes gyakorlatias felfogását dicséri. Az ily

imbecillis, degenerált, iszákos szülőktől származó gyermekek megfelelő gondozás, testi és szellemi trenirozás nélkül kétségtelen bizonyossággal csak a legkézzelfoghatóbb fizikai és erkölcsi veszedelmet növelnék az állam és társadalom testén. A gondos és rendszeres edzés, amit ezek a »training-school«-ok e mostoha sorsú gyermekekkel nagy odaadással végeznek, bámulatos eredményeket mutat s évente ezreket ment meg attól, hogy a »korlátozott beszámítású« bűntettesek gárdáját szaporítsák.

Az 1910-iki közoktatásügyi kimutatás szerint 1910-ben 41 ily iskola volt az Unió területén, és pedig 25 állami, 16 magánintézet. Az állami iskolákban 16.678 növendék (8825 fiu, 7853 leány) volt, akik közül 4676 végzett »ipari training«-et és még 3069 volt alkalmas másnemű munkára vagy foglalkozásra. A magánintézetek e téren kisebb jelentőségűek: összesen 892 növendéket gondoztak az intézetekben és 404-et családoknál.

Az állami intézetek közül legjelesebbek: New-York államnak *syracusi* intézete (State Institution for feeble minded children) 553 gyermekkel és a (*vinelandi* New-Yersey állam) Training school for feeble minded Girls and Boys (400 gyermekkel). Vineland-ban egy másik ily intézet is van (State Home) gyengeelméjű nők részére (250 bennlakó). Vannak 1200—1500 növendékre berendezett nagy intézetek is, így Randall's Island (New-York), Waverly, Palmer (Massachusetts), Lincoln (Illinois), Glenwood (Jowa), Columbus (Ohio), Polk (Pennsylvania), stb. Kilenc államban külön telepek (Colonies) vannak az epileptikusok részére.

Kerlin, illetőleg a Committee on the Care and Training of the Feeble Minded 1888-iki jelentéséből tanulságos adat, hogy 20 évi kísérletek szerint az intézetekben trenirozottak 10—20%-át lehetett kenyérkeresővé nevelni, 30—40% tért vissza családjához, mint önsegélyre képes, az egész létszámnak azonban fele állandó őrizetet és gondozást (custodial care) igényel egész életére. (Correction and Prevention, III. 45—46.)

A gyengeelméjűek, imbecillisek és degeneráltak kérdésével általában s elsősorban a gyengeelméjű gyermekek

nevelésével, illetőleg a velök való elbánás módjaival az amerikai szakemberek és szakkörök, kivált az újabb időben nagy előszeretettel és buzgalommal foglalkoznak. A National Conference of Charities and Correctionnak külön bizottsága *(Committee on the Care and Training of Feeble-Minded)* van megbízva e kérdés tanulmányozásával. A gyengeelméjűek intézeteinek szövetsége *(Association of American Institutions for the Idiotic and Feeble Minded)* szintén állandóan tanulmányozza e nehéz kérdést. Ez utóbbi egyesület 1888-ban hozott »határozatai«-ban (Resolutions) szabatosan mutat rá az e téren követendő állami és társadalmi feladatokra ; 1. a gyengeelméjűek a társadalom érdekében elkülönítendők a családjuktól és környezetüktől s állami felügyelet és őrizet alá helyezendők ; 2. az iskolaköteles korban levő idióta vagy imbecillis gyermekek és a szülőképes korban levő nők nem helyezhetők a közönséges menhelyekre vagy szegényházakba ; 3. a serdült és a munkára elég szellemi képességgel bírók részére farmok és műhelyek rendezendők be. Hasonló követelések és javaslatok felett a National Conference of Charities and Correction sok ülésén (kivált 1888—1892.) folyt élénk eszmecsere. Különösen Isaac N. *Kerlin,* a szakbizottság (Commitee) alelnöke, buzgólkodott a megfelelő szakiskolák létesítésén.

Legújabban H. *Goddard,* a vineland-i iskola tanára, fejt ki széleskörű agitációt e nemes »human laboratory« érdekében. Az értelem fejlesztése, kézügyesség gyakorlása, újabban főleg a mezőgazdasági munkák (kertészet, állatgondozás) begyakorlása az intézetek módszere, amivel egyes lelkes tanítók tényleg elismerésre méltó eredményt érnek el. Talán nem felesleges megemlítenem, hogy Goddard hozzávetőleges megállapítása szerint 307.185 »gyengeelméjű« és epileptikus lehet ma az Unió államaiban, akik közül összesen 23.856 van intézetekben vagy azok felügyelete mellett elhelyezve. (The Training School, 1911. febr. A vineland-i »training-school«-nak Goddard Johnstone és A. Morrison Nash által szerkesztett lapja.)

g) *A vak- és siketnéma-intézetek. Gyermekkórházak.* A leg-

utóbbi időig (1910.) a vakok és siketek intézeteit a gyengeelméjűek intézeteivel összefoglalva »a fogyatékosok iskolái« (Schools for defective classes) név alatt tárgyalták az amerikaiak. Ma egészen külön csoportnak tekintik a gyengeelméjűek iskoláit s így külön szólnak »a vakok és siketek iskoláiró«l *(Schools for the Blind and Deaf)* is. Az 1910-iki hivatalos kimutatás szerint van az Unió területén 48 állami iskola a vakok, 130 iskola (57 állami, 53 nyilvános nappali, 20 magániskola) a siketek részére. Úgy ezek, mint a még nagyobb számban található *gyermekkórházak* szintén hathatós tényezői a gyermekvédelemnek.

h) *A settlement*-ek, *gyermek-klubbok.* A szorosan vett intézetek mellett az utolsó évtizedekben számos érdekes társadalmi intézmény alakult Amerikában, melyek a gyermekek züllésének, erkölcsi elromlásának megakadályozását tűzték ki célul. Igy felette áldásosak a gyermekek környezetének megjavításával, a szegény negyedek nyomorúlt sorsú gyermekeinek s azok családjainak segélyezésével, jobb erkölcsökre szoktatásával foglalkozó különböző »szövetségek«, telepek, a gyüjtő szóval ú. n. *social-settlement*-ek. Igy a New Yorkban 1887-ben létesített *Neighbourhood Guild* (ma University Settlement), mely a legelső ilynemű alkotás, a Chicagóban 1889-ben alakult *Hull House Settlement* és az ugyanitteni *University Settlement,* a gyermekek agyondolgoztatása ellen küzdő *Consumers Ligue,* a szülők és tanítók közös tanácskozására alakult *Parental Associations,* a Philadelphiában 1908-ban létesült vallásos szervezet : »*Big Brothers Movement*« stb. Ezek a különböző körű és terjedelmű szövetségek, szervezetek főleg arra törekesznek, hogy a gyermekek az iskolán kívüli szabad idejöket ne haszontalanul, ne erkölcstelen, léha társaságban, hanem hasznos és kellemes szórakozással töltsék. Az első ily szervezet volt Massachusetts-ben a »Salem Fraternity«, az első amerikai »fiu-klubb« (boy's club) megalakítása 1869-ben. Azóta a settlementek seregszámra szerveztek ily *gyermek-klubbokat* (boy's club, girl's club), játszótársaságokat (public play grounds), melyeknek vezetői igyekeznek a gyermekeket helyes erkölcsi befolyás alatt tartani. Ugyanily

jótékony és hasznos intézmények a *gyermekkönyvtárak* (children's libraries), részint a nagy közkönyvtárak külön osztályai gyanánt, részint önállóan szervezve. Bámulatra méltó a *bostoni public library* gyermekosztálya. Legújabban egészséges mozgalom indult meg a pornografikus és rémregény-irodalom elnyomására is (Censorship of obscene book's, pictures), sajnos, még csak önkéntes társadalmi úton. De már maga az a tény, hogy társadalmi akciót indítottak a szennyirodalom (detektívtörténetek, bűntettek ujságokban kürtölése) ellen, vagyis felismerték és nyiltan hirdetik az obszcén irodalomnak rendkívüli veszélyességét és bűntetteket terjesztő hatását, elég biztató jelenség arra, hogy a gyermekvédelem e fontos oldala is rövidesen állami erővel és törvényhozásilag fel fog karoltatni.

HARMADIK FEJEZET.

A fiatalkorúak bírósága.

A gyermekvédelem és a fiatalkorúak büntetőjogának összekötő kapcsa a »gyermekbíróság« *(Children's Court)* vagy az újabban általában ú. n. »fiatalkorúak bírósága« *(Juvenile Court)*. Merőben és valóban eredeti amerikai intézmény. Az elhanyagolt és elhagyatott, valamint a bűntettes gyermekek és ifjak iránti általános érdeklődés, azok megmentésére, gondozására, nevelésére és javítására megindult hatalmas arányú társadalmi és állami tevékenység, a különböző gyermekvédő és nevelőintézetek és intézmények lassanként köztudattá, uralkodó eszmévé emelték az amerikai társadalom, a hivatalos és nem hivatalos, a jogász és a laikus közönség szemében és szívében egyaránt, hogy a gyermek- és serdülő korban levő s testileg és erkölcsileg veszélyeztetett ifjakat, akár követtek el jogi értelemben vett büntetendő cselekményt, akár nem, minden erővel meg kell menteni a testi vagy erkölcsi elzülléstől, a testi vagy szellemi bajoktól, a tudatlanságtól s a kriminalitás utaitól. Okos és gyakorlatias törvényhozó, az erkölcsi és jogi kötelességeit átérző társadalom ne várja be, míg a veszélyeztetett gyermek valóban elsüllyed, elzüllik, viszont ne nézze felvont szemöldökkel, vagy pedig bekötött szemmel az elhagyatott gyermek-ifju által netalán már elkövetett jogi kihágásokat és vétségeket, hanem szedje össze a züllésnek induló ifjuságot s igyekezzék tisztességes és szorgalmas polgárokká kinevelni őket.

Az amerikai társadalomnak ez az egészséges, emberies

és egyúttal gyakorlatias felfogása szinte logikai szükségszerűséggel teremtette meg a fiatalkorúak bíróságát. Ha az elhagyatott és a bűn útjára sodort fiatalkorúakra egyaránt az erkölcsi megmentés, *a nevelés* a vezéreszme, az elérendő cél, ha a tényleg bűntettet vagy vétséget elkövetett ifjakat sem szabad jogi értelemben bűntetteseknek tekinteni s közönséges büntetésekkel (fogházzal, börtönnel) sujtani, hanem ezekkel a rendszerint szintén elhanyagolt és elhagyatott fiatalokkal szemben is az erkölcsi gondozás alá vétel, a nevelés az egyetlen célravezető emberies eszköz : akkor ezeket a fiatalokat ki kell venni a közönséges büntető eljárás alól is és külön bírót bízni meg ezek ügyeinek elintézésével. Ha pedig a fiatalkorú bűnelkövetők eseteinek kinyomozására és a velük szemben alkalmazandó intézkedésekre önálló bíróságot kell szervezni, s ha ez a bíró nem is büntetést szab ki, hanem egy gondos atya módjára igyekszik kiválasztani, mi lesz a legcélravezetőbb nevelési eszköz az »állam gyermeké«-nek megmentésére és talpraállítására : akkor nincs szükség más hatóságra bízni az elhagyatott gyermekek ügyeinek elbírálását sem, hanem »a fiatalkorúak bíráját« kell az összes veszélyeztetett (elhagyatott és bűntettes) ifjuság ügyeit intéző hatósággá tenni.

Ez a gondolatmenet vezette rá *Harvey B. Hurd*-ot Chicagóban 1899-ben a »juvenile court« eszméjére s e gondolatmenet helyessége magyarázza meg, hogy ez új intézményt néhány év alatt 22 északamerikai állam állítja fel s az európai államok is egymásután veszik át, még az annyira konzervatív Németországban is egyszerre népszerű lesz. Teljes joggal írja *Hastings H. Hart*, hogy a jogtörténelem alig ismer intézményt, mely ily gyorsan elterjedt, amely tényleg egy évtized alatt meghódította a kultúrvilágot. A fiatalkorúak bíróságának megszületésével épül ki és tetőződik be a fiatalkorúak külön büntetőjoga az Egyesült-Államokban. A modern büntetőjog ezen új ágának egyes részei, az anyagi jogi intézményei : a próbárabocsátás, a reformatory-school, a javító iskolák, a reformatoryk már rég megvannak, de hiányzik belőlük az összetartó vakolat,

az azokat alakilag összefűző kapocs, míg végre a 19. század utolsó évében a merészen előretörtető *Chicago* megteremti ezt a rég várt és tervezett intézményt is : a gyermekvédelem és a fiatalkorúak büntetőjogának igazi központi hatóságát.

Miért szólok mégis legelőször erről a befejező, betetőző intézményről, mely chronologiai rendben is utolsó, legújabb fejleménye a fiatalkorúak büntetőjogának, ezt a fiatalkorúak bíróságának jelentőségével könnyű igazolnom. A fiatalkorúak bírósága bizonyítja legkézzelfoghatóbban a gyermekvédelem és a büntetőjog összefüggését, ennél az intézménynél látjuk legvilágosabban, hogyha az elhagyatott és a bűntettes gyermekek és ifjak közt jogászilag megtehetjük is a különbséget, a velük való elbánás tekintetében ez a különbség annyira elmosódik, hogy éppen az egységes bírói szervezet és egységes eljárási szabályok vezetnek a leghelyesebb eredményre. Viszont a fiatalkorúak bírósága pecsételi meg azt a szép humánus és altruisztikus felfogást, melyet az északamerikai társadalom emelt először jogi szabállyá is, *hogy a gyermek és fiatalkorú »bűntettes«-ekkel szemben a megtorlás eszméjét teljesen el kell ejteni*, velük szemben *egyedül a megelőzés* és pedig a *gyámolító vagy javító nevelés* igazolt és jogosult. Míg tehát alakilag a fiatalkorúak bírósága teszi csakugyan külön jogi szakmává, az anyagi és alaki büntetőjog önálló részletévé a fiatalkorúak büntetőjogát, másfelől éppen ez az intézmény juttatja kifejezésre jogilag is, hogy ezek az új anyagi és alaki jogszabályok nem a régi értelemben vett »büntető« szabályok, a fiatalok büntetőjoga voltaképpen lényegében nem is büntetőjog, hanem *a társadalmi védelem, a szociális kérdés és a népnevelés egy igen fontos fejezete*, melyet csak reminiszcenciából nevezhetünk büntetőjognak vagy pedig ama modern büntetőjogi irány szellemében nevezhetünk így, mely az egész büntetőjogot a társadalmi védekezés egyik céltudatos fegyverének tekinti. A fiatalok bírósága, mint *Balogh Jenő* nagyon helyesen kemeli, »valójában nem ítélkező bíróság, hanem a bűncselekményt elkövetett fiatalkorúak megmentésére szervezett hatóság«.

Hastings H. Hart, az amerikai gyermekvédelem és a fiatalkorúak büntetőjogának egyik legalaposabb írója, a »fiatalkorúak bírósága, mint *nem büntető intézmény*« jellemző címfelirat alatt igen helyesen emeli ki a fiatalok bíróságának két alapeszméjét. Az első : *a gyermek értékének elismerése.* A gyermek önmagában is értéket képvisel, erejének, képességeinek kifejtéséhez minden gyermeknek joga van s a fiatalok bírósága éppen azt a társadalmi törekvést fejezi ki, mely a szülei gondozástól megfosztott gyermekeket eme jogaikhoz kívánja juttatni. De a gyermeknek értéke van a közösség, a társadalom szempontjából is, amely azonban csak a jó és nemesítő környezet biztosítása mellett menthető meg. »Gyámolítás mellett a gyermek hasznos munkatársa lesz az állam jólétének, boldogulásának, erkölcsiségének és jó kormányzatának ; elhanyagolva teher lesz környezetére, termelő helyett romboló, a társadalom ellensége. A felvilágosult önérdek egyesül az altruizmussal a fiatalkorúak bíróságában.« A másik alapeszme *a megtorló büntetés eszméjének elejtése.* »A fiatalkorúak bírósága azon az igazságon épült fel, hogy nem tartozik az állam kötelességei közé a gyermek büntetése az általa elkövetett sérelem képzelt nagysága szerint . . . *A fiatalkorúak bíróságáról szóló törvény nem tekinti a 16 éven aluli ifjut bűntettesnek* (criminal), *csak bűnelkövetőnek* (delinquent) *és a bűnelkövetés* (delinquency) *nem jelenti szükségképpen a bűnösséget* (criminality). A gyermek elkövethet egy »bűntettet«, mert javíthatatlan, vagy mert tolvajok vagy más bűnösök társaságába keveredett, vagy mert kártyabarlangokba jár, amely helyzetek egyike sem hozza magával szükségképen a kriminalitást.« (Correction and Prevention IV. 253.)

A fiatalkorúak bíróságának bemutatása tehát, amint legtermészetesebb folytatása a szorosan vett gyermekvédelem vázlatának, ép úgy leglogikusabb bevezetés a fiatalkorúak büntetőjogába. Elsőbben ismernünk kell általánosságban a fiatalkorúak ellen alkalmazható jogszabályokat, a hatóságokat, illetőleg szerveket, melyek e szabályokat kezelik, az eljárást, amely szerint az elhagyatott vagy bűn-

tettes ifjuval való elbánás módja megállapíttatik s azután lesz helyén az alkalmazható különböző intézkedéseket, az egyes nevelő és javító intézményeket részletesen bemutatni.

Mennyire összeszövődik különben az anyagi és az alaki jog s mennyire áll, hogy az eljárási szabályok reformja eo ipso maga után vonja az anyagi szabályok revízióját, s viszont új anyagi jogi intézmények új eljárási szabályokat követelnek, pompásan kitűnik a fiatalkorúak bíróságának történetéből. Az északamerikai társadalom az utolsó félszázad alatt egymásután teremtette meg az elhagyatott és bűntettes ifjuság megmentésére szolgáló reformintézményeket. Legelőször feltűnnek a különböző javítóiskolák (reformatory schools), majd megszületik a próbárabocsátás (probation), ezzel csaknem egy időben a reformatory. Ez új anyagi jogi intézményekkel, ez új megelőzési, illetőleg javító eszközökkel együtt zajtalanul, szinte észrevétlenül kél útra a bírói szervezet és az eljárási szabályok gyökeres reviziója a fiatalkorúakra vonatkozólag. A probation officer és még ennek előde, a visiting agent beállítása a bíróság segédszerve gyanánt, a fiatalkorúak ügyeinek a közönséges bűnügyeknél gondosabb előkészítését s az ily vádlottakkal való atyáskodó eljárást vezeti be. Majd Massachusetts, a probation hazája, már 1870-ban törvényben rendeli el, hogy a fiatalkorúak bűnügyében a főtárgyalást a felnőttekétől elkülönítve kell tartani. New York 1877-ben a Society for the Prevention of cruelty to children buzgólkodására elrendeli, hogy a 16 évesnél fiatalabb vádlottak a büntető eljárás alatt nem helyezhetők a rendőri állomásokra (Police Station Home), vagy a vizsgálati fogházakba, hanem az említett társaság menházában őrizendők s a főtárgyalás az ily vádlottakkal külön tartandó. 1892-től rendszerint elkülönítve tárgyalják a fiatalkorúak bűnügyeit. Indiana állam 1889-ben a kerületekben gyermekfelügyelőket (County Boards of children's guardian) szervez, melyek felelősek a közgondozás alá vett gyermekekért.

Mindezek az előzmények azonban csak előkészítették a talajt a külön és önálló gyermekbíróság megszületésére,

ami 1899-ben Illinois államban Chicago városában következik be. Hogy az új intézmény, amelyhez a probation és az elkülönített tárgyalások folytán több helyt, főleg New Yorkban és Massachusettsben is megvolt minden előfeltétel, éppen Illinoisban öltött először testet, ez annak a büntetőjog történetében is ismeretes természetes jelenségnek a folyománya, hogy ahol a legnagyobbak a visszaélések, a reform ott van legközelebb. Illinois volt a XIX. század utolsó évtizedében a legelmaradottabb a vezérállamok közt az elhagyatott és bűntettes fiatalok gondozása tekintetében. Csak itt eshetett meg még mindig, hogy egészen zsenge (10 éves) gyermekek is a felnőtt bűntettesekkel együvé zárattak. Természetes másfelől, hogy ez ellen a botrányos állapot ellen a humanitárius egyletek és a sajtó élénk harcot indítottak. Az agitáció kezdeményezője az illinoisi »nők klubbja« (Women's Club) volt. Előbb csak egyes női klubbok, majd a *State Federation of Women's Clubs*« s utána a többi gyermekvédő egyesületek is nagy buzgalommal kezdték tárgyalni a szükséges reformokat. Chicagóban sikerült végre 1897-ben a városi fogházban egy iskolát *(John Worthy school)* berendezni a 16 évesnél fiatalabb foglyok oktatására, de a chicagói vizsgálati fogházban 1898-ban is 575 fiatalkorú volt összezárva a felnőtt bűntettesekkel. Egyes lelkes hölgyek sürgetésére itt is annyit tudtak elérni, hogy a fiatalok tanítására egy tanító alkalmaztatott. A gyökeres reform leglelkesebb szószólója egy chicagói hölgy: *Mrs. Julia Lathrops* volt, aki az összes fogházak és szegényházak átvizsgálása után a javítás egyetlen módjául a gyökeres rendszerváltoztatást tűzte ki. A siker biztosítása végett azonban Mrs. Lathrops a »női klubb«-ok agitálását nem tartotta elegendőnek, hanem a jogászköröket kérte fel a szükséges törvényhozási módosítások kezdeményezésére. A két ügyvédi egyesület *(The Bar Association of Cook County, The State Bar Association)* örömmel csatlakozott a mozgalomhoz és bizottságot küldtek ki a reformok előkészítésére.

A döntő jelentőségű mozzanat végül az *Illinois State Conference of Charities and Correction* 1898. évi két napos

tárgyalása lett, ahol egy vegyes bizottság küldetett ki a törvényhozás elé terjesztendő javaslatok formulázására. E bizottság *Harvey B. Hurd* bírót bízta meg a szükséges törvényjavaslat megkészítésével. Az első tervezetet *Hastings H. Hart,* az illinoisi »Children's Home and Aid Society« szuperintendense készítette, melyet aztán a bizottság átdolgozott s a jogászegyesület közvetítésével a törvényhozás elé terjesztett, amely azt hamarosan (1899. április 21.) el is fogadta.

Ez az illinoisi »*juvenile court law*« teremti meg az önálló gyermek-, illetőleg fiatalkorúak bíróságát. Ez juttatja diadalra a gyermekvédelmi mozgalom több évtizedes törekvését, hogy az elhagyatott, elhanyagolt és bűntettes gyermekek és ifjak *az állam gyámoltjainak* (the wards of the state) tekintendők (1. §.). Ez fejezi ki világosan, mint vezérelvet : hogy az elhagyatott, elhanyagolt és bűntettes ifjak »gondozása, őrizete és fegyelmezése *megközelítőleg olyan legyen, mint aminőt saját szüleiktől nyerhetnének* és minden esetben, amikor csak lehet, az ily gyermekek alkalmas *családi otthonba* helyeztessenek és *az illető család tagjaivá* tétessenek, akár adoptio útján, akár másként« (21. §.).

A fiatalkorúak bíróságának jelentősége perjogi szempontból nem pusztán a külön bírósági épületben, a külön bírák kijelölésében s az elkülönített tárgyalásban áll, hanem főleg abban, hogy az összes veszélyeztetett (elhagyatott és bűntettes) ifjak erkölcsi megmentésére egy teljes bírói hatáskörrel felruházott központi hatóság állíttatott fel, mely egyesíti magában a gyámügyi és a büntetőbírói szerepkört. Míg eddig az elhagyatott vagy bűntettes gyermek vagy ifju ügyében különböző közigazgatási és bírói hatóságokhoz kellett folyamodni, a gyermekbíróság felállításával az amerikai törvényhozás megadja a példát, hogy mindezek a funkciók célszerűen egyesíthetők egy hatóság kezében. Anyagi jogi jelentősége pedig a fiatalkorúak bíróságának, hogy az eddig csupán zsengekorú gyermekekkel (rendszerint 12 évesnél ifjabbakkal) szemben alkalmazott gyámolító (profilaktikus), atyáskodó elbánást kiterjeszti a serdülő korban levő fiata-

lokra is. Azt is mondhatnók, hogy a gyermekkor határát a büntetőjogi elbánás tekintetében a 16., illetőleg 18. évre emeli fel, vagy helyesebben: a fiatalkorúakat általában kiveszi a közönséges büntetőjogi szabályok alól. A fiatalkorú, ha bűntettet követett is el, nem minősítendő jogi értelemben *bűntettesnek* s nem sujtható a felnőttekre megállapított *büntetéssel*, hanem az ily fiatalkorú, mint elhanyagolt nevelésű, vagy éppen elhagyatott gyermek, szintén erkölcsi gondozás, nevelés alá veendő.

A fiatalkorúak bírósága azonban, mint még Amerikában is egészen új intézmény, nem mondható teljesen kiforrottnak és megállapodottnak s szervezete, szabályai természetesen nem mindenütt azonosak. Sőt mint minden új intézmény, ez is találkozott ellenzéssel, kicsinyléssel és akadékoskodással. Igy Pennsylvániában, ahol ugyan egy rendkívül tevékeny, lelkes hölgy, *Hannah Kent Schoff* buzgólkodására már 1900-ban törvényt hoznak a fiatalkorúak bíróságáról, a legfőbb törvényszék (Superior Court) e törvényt az állami alkotmányba ütközőnek minősíti, mint amely privilégiumot teremt a 16 évesnél fiatalabbakra, (ellenkezik a törvény előtti egyenlőséggel) és az esküdtek kizárásával a »nyomozó eljárás«-t honosítja meg. Ezt az alaptalan akadékoskodást azonban csakhamar elnémította az új intézmény melletti őszinte lelkesedés s 1900-tól kezdve egymásután hozzák a törvényeket a gyermekbíróságokról, úgy, hogy már az 1910-iki nemzetközi börtönügyi kongresszuson közölt hivatalos összeállítás szerint *(Hastings H. Hart:* Juvenile Court Laws) 41 állam és territorium törvényei és szabályai ismerik az új intézményt, és pedig 22 állam egyenesen külön törvényt hoz a fiatalkorúak bíróságáról, más 29 állam (és terület) pedig egyéb gyermekvédelmi szabályokkal kapcsolatosan rendelkezik róla. Nem ismerik még az új intézményt: Arkansas, Delaware, Mississippi, New-Mexico, North Carolina, North Dakota, South Carolina, Wyoming.

A fiatalkorúak bíróságának általánosságban, illetve összehasonlító bemutatása rendkívüli nehézségekkel jár. Be-

ható ismertetése szükségessé tenné az amerikai bírói szervezet és a büntető eljárás előzetes bemutatását, ami az e téren is fennálló rengeteg eltérés folytán messze vezetne célomtól. (L. erről *Hartmann Adolf* külön kötetét.) Elégnek vélem azért a bírói szervezet legfőbb vonásainak megemlítése mellett a fiatalok bíróságának szervezetét és az azok előtti eljárást előbb vázlatosan, összefoglalólag jellemezni s aztán az egyes kiemelkedő tipusokat egyenként szemügyre venni.

A bíráskodást az Egyesült-Államokban részint magának az Uniónak közös bíróságai (Federal Courts), részint az egyes államok saját bíróságai (State Courts) gyakorolják. Az Unió bíróságai járnak el a szövetségi BTK.-be ütköző (politikai jellegű, illetőleg az Uniót sértő), az egyes államok bíróságai az összes többi (közönséges) bűncselekmények miatt. Úgy az Unió, mint az egyes államok bíróságai kétfokúak : alsó- és felsőbíróságok. Az Unió bíróságai azonban tisztán szak-, illetőleg hivatalnok-bírákból állnak (esküdtszéknek ily ügyekben nincs szerepe), míg az egyes államok a súlyosabb bűnügyekre első fórum gyanánt általában az esküdtbíróságot alkalmazzák. Lényeges különbség továbbá köztük, hogy az Unió bíróságai élethossziglanra vannak kinevezve, míg az egyes államokban a hivatalnok-bírákat legtöbb helyt ma is meghatározott időre (4 évre) választják (kivétel Massachusetts és New-Yersey ahol a hivatalnok-bírák élethossziglanra kineveztetnek).

Az Unió bíróságai közül elsőfolyamodásúak a U. S. District Courts és a U. S. Circuit Courts, melyek egyes bíróságok, fellebbviteli bíróságok a Circuit Courts of Appeal, mely 3 és a U. S. Supreme Court, mely 9 tagból áll. A közvádat az elsőfokú bíróságok mellett a 4 évre kinevezett U. S. District Attorney, a Supreme Court előtt az igazságügyi kormányhoz tartozó Attorney General képviseli. Az egyes államok bíróságai rendszerint : 1. Committing Magistrate, az előkészítő eljárás bírája, aki a kihágások felett mint egyesbíró (esküdtszék nélkül) ítél, 2. a District (néhol Municipal) Courts, melyek legtöbb helyt egy bíróból és 12 esküdtből

állnak (néhol a hivatalnok-bírák száma 2 vagy 4, vagy kisebb ügyekben az esküdtek száma kevesebb), 3. Supreme Court, mely rendszerint tisztán hivatalnok-bírákból áll. Az esküdtbíróságok mellett az egyes államokban a nép által választott District Attorney (People's Attorney vagy Public Prosecutor) képviseli a vádat, a vádhatóság feje pedig a szintén választott Attorney General.

A fiatalkorúak bírósága az egyes államok bírói szervezetével áll szoros kapcsolatban s ehhez képest szintén sok változatot mutat. Rendszerint nem az állam összes bírósági székhelyein, hanem csak a nagyobb városokban és népesebb kerületekben szervezett intézmény. *B. Flexner* szerint a fiatalok bírósága »városi intézmény«, a falusi községekbe nem való. Magában Illinoisban is az eredeti törvény csak az 500.000 lélekszámmal bíró kerületekben (egyedül Chicagóban, az ú. n. Cook County) állítja fel a fiatalok külön bíróságát; ma általában a 100.000-nél több lakossal bíró városokban vagy kerületekben vannak szervezve. Külön saját épülete és külön személyzete az új intézménynek még mindig kevés helyen van. Leghatalmasabb és legszebben berendezett saját palotája a Chicago városi (Cook County) f. bíróságnak van. Önálló épülettel rendelkezik még a New York belvárosi, ú. n. Manhattan-Juvenile Court, valamint Milwaukee (Wisconsin). Másutt a rendes bírói épület egy része van elkülönítve a f. bírósága részére.

A fiatalok bíráit legtöbb helyt a rendes bírák közül bizonyos időre (1 évre) vagy turnusokban jelölik ki (néhol maga a bíróság, másutt a Juvenile Court Commission), néhol a bírói szervezeti törvényeknek megfelelően választják őket (Coloradóban, Michiganben, New-Orleansban 4 évre), Bostonban, Baltimoreban a kormányzó nevezi ki őket 5 évre, Washingtonban az Unió elnöke 6 évre. Természetesen igyekeznek mindenütt a gyermekek iránt érdeklődő s velük bánni tudó bírákat alkalmazni, akik le tudnak szállni a gyermek gondolatvilágába, tudnak beszélni az ő nyelvükön s meg tudják nyerni azok bizalmát, tiszteletét. Ez ugyan a bírák alkalmazásának említett többféle módja miatt nem

mindig sikerül, de egy-egy szerencsés választás, aminő volt Denverben a Lindsey B. alkalmazása, hosszú időre biztosítja az intézmény sikerét.

A fiatalok bírósága mindenütt mint egyes bíróság van szervezve. Segédszerve, mondhatni valódi jobbkeze, a fiatalok bírájának mindenütt a pártfogó tisztviselő (probation officer). Hiszen voltaképpen az új intézmény csak továbbépítése, kiegészítése a *pártfogó tisztviselői* intézménynek. A fiatalkorúak felügyeletével, gondozásával, majd élettörténetük, környezetük kinyomozásával megbizott tisztviselők hatalmas gárdája mely Massachusetts példájára sok helyt már évtizedek óta végezte részint önkéntesen, részint fizetett hivatalos szerv gyanánt a gyermekmentés áldásos művét, a fiatalkorúak bíróságának felállításával új támasztékot és az eddiginél is nagyobb jelentőséget nyert. A fiatalok bírájának munkáját, az ügyek gyors és alapos elintézését a pártfogó tisztviselők készítik elő, akik a feljelentés után azonnal gondjuk alá veszik a gyermeket, kipuhatolják viszonyait, élettörténetét s így a bíró elé kész munkát tárnak, melyen aztán könnyű lesz elindulni. A bírói intézkedés után, ha az próbárabocsátásra szól, újból a pártfogó tisztviselő veszi át a gyermeket felügyelete alá. Igy a pártfogó tisztviselő készíti elő és fejezi be a bíró munkáját. A két intézmény tehát szerves kiegészítője egymásnak. A bíró intézi a gyermekek és fiatalok ügyeinek jogi oldalát, a gyermekmentés művét vezeti és irányítja, a pártfogó tisztviselő végzi a munka technikai és anyagi oldalát. A pártfogó tisztviselők szervezete és a bírósággal való viszonya az egyes államokban szintén különböző, azonban a fiatalok bírósága kivétel nélkül mindenütt szerves összeköttetésben áll a pártfogó tisztviselői karral (legtöbb helyt a bíró nevezi ki a pártfogó tisztviselőket).

A fiatalkorúak bíróságának hatásköre teljesen azonosnak szintén nem mondható. A korhatár tekintetében legtöbb helyen a 16—17 évesnél fiatalabbak (alsó korhatár nélkül) tartoznak ide ; néhány helyen a fiuk 17, lányok 18, három helyen mindkét nembeliek 18 éven alul. Erkölcsi

állapot szerint legtöbb helyen úgy a bűntettes, mint az elhagyatott és erkölcsileg veszélyeztetett ifjak ide utaltatnak, néhol azonban csak a bűnelkövetők (delinquent), így New-York államban is, amely fogalmat azonban szélesebben értelmeznek, mint nálunk, bármely kihágás, valamint az iskolakerülés, korcsmába járás, éjjel az utcán csavargás, vonatra felugrás, trágár beszéd, erkölcstelen viselkedés a »delinquency« fogalma alá tartozik. A legtöbb törvény taxatív (illetőleg casuisticus) felsorolást nyujt az idetartozó ifjakról, illetőleg esetekről.

A súlyosabb bűntettek, így különösen az emberölési esetek, több államban ki vannak véve a fiatalkorúak bírósága alól, illetőleg speciális esküdtbíróság (6 tagú esküdtszék) elé utalhatók, ha a fiatalkorú ezt kéri vagy a bíró maga célszerűnek látja.

Az eljárás a különböző államok törvényei és bírói gyakorlata szerint természetesen szintén különböző.

Az eljárás általában »panasz« vagy »kérvény« alapján indul meg, melyet legtöbb helyt bármely jóhírnevű személy (reputable person) beadhat, ha a fiatalkorút »delinquent«-nek állítja. Leggyakoribb persze a rendőrség általi tettenérés és azonnal a bíró elé állítás. Ha az ügy nem látszik azonnal elintézhetőnek, a bíró tárgyalást tűz ki, melyre beidézi a fiatalkorú szüleit vagy gondozóit, illetőleg azt, akinek felügyelete vagy ellenőrzése alatt áll. A tárgyalásig a fiatalkorú, ha szüleinél vagy addigi gondozóinál megnyugvással nem hagyható, külön letartóztató helyen *(detention home,* vagy *detention school)* vétetik őrizet, illetőleg gondozás és tanítás alá. Közönséges vizsgálati fogság, illetőleg a county jail-okba elhelyezés a legtöbb helyt kifejezetten el van tiltva, itt-ott egyenesen vétséget képez, ha valaki fiatalkorút bírói vagy rendőri fogházba helyez.

A »tárgyalás« a legtöbb helyen a rendes perrendtartási formaságok mellőzésével, illetőleg a »sommás eljárás«-nak megfelelően tartatik meg. Illinois, Pennsylvania, Colorado, Indiana, Massachusetts járnak e részben jó példával elől. E helyeken a bíró teljesen fesztelenül, barátságos modorban

kérdezi ki a fiatalkorút, igyekszik kitapasztalni lelkületét s a pártfogó tisztviselő javaslatai alapján megállapítani a fiatalkorú jövőjére legmegfelelőbb intézkedést. New-York és New-Yersey államok ragaszkodnak leginkább a perrendtartási formákhoz. A tárgyalás legtöbb helyt nyilvános, néhány államban (így Massachusettsben) zárt helyen, a bíró dolgozószobájában tartatik meg.

A bíró által tehető »intézkedés« is a különböző államok törvényei szerint különböző. Leggyakoribbak : enyhébb esetekben a dorgálás, a próbára bocsátás, vagyis a pártfogói felügyelet alá helyezés, pénzbüntetés ; súlyosabb esetekben javítóiskolába utalás, vagy gondozó családhoz elhelyezés, végső esetben a rendes bíróság elé utalás közönséges büntetés (reformatory vagy börtön) kiszabása végett.

Perorvoslat a legtöbb helyen meg van engedve. Ez esetben az ügy a felsőbb bíróság előtt az általános perjogi szabályok szerint tárgyaltatik.

A fiatalkorúak bíróságának egy további általános jellemvonása, hogy a bíró rendszerint a tett intézkedés végrehajtását is ellenőrzi, így a próbára bocsátott, vagyis felügyelet alá helyezett, valamint az intézetekbe utalt ifjakat időnként meglátogatja, vagy a felügyelőktől, illetőleg intézetektől jelentést kíván, szóval közvetlenül érdeklődik az iránt, hogy az általa elrendelt intézkedés miként foganatosíttatik s mily hatással van a fiatalkorúra, nem kell-e megváltoztatni az intézkedést ? Több államban az intézetbe helyezett fiatalkorú csak a bíró rendeletére bocsáttatik szabadon. Ezt az atyáskodó ellenőrzést főleg *Lindsey* B., denveri f. bíró gyakorolja mintaszerűen, akinek példája azonban hamar talált lelkes követőkre. Persze igen nagy városokban, így a világvárosszámba menő New-Yorkban, Bostonban, Chicagóban ez kevésbbé lehetséges, de a pártfogó tisztviselők útján legalább ezekben is tájékozódhatik a bíró intézkedésének eredménye felől.

Ha a fiatalkorúak bíróságának szervezetét és működését részletesen közelebbről meg akarjuk ismerni, nincs más mód, mint ha az egyes nevezetesebb államok törvényeit és gya-

korlatát egyenként vesszük szemügyre. Célomhoz képest elegendőnek vélem, ha az eredeti *chicagói* (illinoisi) mintát, aztán annak legjelesebb és leghíresebb utánképzését: a *denverit* (Colorado), továbbá a szintén nagyon figyelemreméltó *indianopolisit* (Indiana) és *bostonit* (Massachusetts), végül a legtöbbek által látott *newyorki* mintát mutatom be kissé közelebbről.

1. *Illinois.* Illinois-nak a fiatalkorúak bíróságáról 1899 április 21-én hozott törvénye, mely nemcsak időrendileg, de tartalmilag is első helyen áll a hasontárgyú amerikai törvények közt, újabban 1901-ben, 1905-ben és 1907-ben lett módosítva és újból kiadva. Jelenleg az 1907 julius 1-étől hatályban levő kiadás *(»Illinois Juvenile Court Law in force Juli 1. 1907.«)* van életben. Kiegészíti ezt egy külön törvény 1905-ből a gyermekek elhagyása, elhanyagolása vagy bűnelkövetése miatt felelős személyek büntetéséről és az 1907-iki törvény a gyermekek letartóztató helyeiről *(Children's detention home).* Legcélszerűbbnek vélem, ha az első, kétségtelenül korszakos jelentőségű törvényt egész terjedelmében lehetőleg szószerint lefordítom,[1]) s ehhez fűzöm aztán a szükséges kiegészítéseket és a törvény gyakorlati alkalmazásának bemutatását.

Törvény az elhagyatott, elhanyagolt vagy bűnelkövető gyermekekről, ezek fogalmi meghatározásáról és az ily gyermekek kezeléséről, ellenőrzéséről, gondozásáról, örökbefogadásáról és személyi őrizetéről. (An act relating to children who are now or may hereafter become dependent, neglected or delinquent, to define these terms, and to provide for the treatment, control, maintenance, adoption and guardianship of the person of such children.)

1. §. *Meghatározások.* A 21. §. alá tartozó összes sze-

[1]) Ezt annál szükségesebbnek vélem, mert *Vámbéry Rusztemnek:* A fiatalkorúak bűnvádi eljárására vonatkozó külföldi törvények stb. (Budapest, 1911.) c. nagybecsű gyüjteménye az északamerikai Egyesült-Államok idevágó törvényeiről csak egy nagyértékű összehasonlítást nyujt, de az illinoisi törvényt a maga egészében nem közli.

mélyek ezen törvény szándékához képest az állam gyámoltjainak tekintendők.

»Elhagyatott (dependent) és elhanyagolt (neglected) gyermek« alatt értendő az oly 17 éven aluli fiu vagy 18 éven aluli leány, akinek otthona nincs (homeless), aki közsegélyen tartatik, akinek szülője, gondozója nincs, aki szokásszerűen koldul, aki bűntettes vagy rosszhírű személyekkel lakik, akinek családi viszonyai a szülők vagy gondozók hiánya miatt nem megfelelők, továbbá az oly 10 évesnél fiatalabb gyermek, aki az utcákon koldulva, házalva vagy nyereségért zenélve találtatik, vagy aki nyilvános mutatványokban részt vesz.

»Bűntettes (delinquent) gyermek« az a 17 éven aluli fiu vagy 18 éven aluli leány, aki valamely állami törvényt megsért, aki javíthatatlan, aki tolvajok, bűntettes vagy erkölcstelen személyek társaságában él, aki csavargó, aki lustaságban vagy bűnben nőtt fel, aki rosszhírű házakat, lebújokat, korcsmákat látogat, aki éjjel dologtalanul az utcákan kóborol, aki szokásszerűen a vonatokra felugrál, aki trágárságot vagy szemérmetlenséget követ el.

2. §. *Hatáskör.* Minden kerület járási és kerületi bíróságai (circuit and county courts) hatáskörrel birnak mindazon esetekben, melyeket a jelen törvény felölel. Minden, valamely felmerült esetben érdekelt személy kérheti vagy a bíróság hivatalból elrendelheti 6 tagú esküdtszék alakítását az eset eldöntésére.

3. §. *Fiatalkorúak bírósága.* Oly kerületekben, melyek 500.000-nél több lélekszámmal birnak, a kerületi bíróság tagjai egyet vagy többet kijelölnek maguk közül az ily ügyek elintézésére. A fiatalkorúak bírósága külön helyiségben tárgyal és külön irodát vezet. Az ily bíróság fiatalkorúak bírósága (juvenile court) címet visel.

4. §. *A feljelentés.* Minden kifogástalan egyén, aki a kerületben lakik, a bíróság titkáránál (clerk of the court) a tények és a bizonyítékok felsorolása, vagy valószínüvé (affidavit) tétele mellett jelentést (petition) tehet, hogy valamely gyermek elhagyatott, elhanyagolt vagy bűntettes,

amennyiben az illető nincs éppen valamely állami intézetben elhelyezve. A »jelentés«-nek tartalmaznia kell a gyermek nevét és lakását, vagy ha az ismeretlen, a szüle vagy a gyám, vagy a rokonok nevét és címét. Mindezek mint vádlottak (defendents) meg lesznek idézve (summons-szal) a tárgyalásra.

5. §. *Idézés.* Az »idézések« *(summons)* az összes vádlottakhoz úgy adandók ki, hogy a kibocsátás dátumától számítva 20-ad napra visszaérkezzenek. Kézbesítésüket a sheriff vagy a pártfogó tisztviselő eszközli. Bizonyos esetekben hirlapi idézésnek is lehet helye. Ily esetben a közlés után 10 nappal a clerk a közlemény egy példányát postán elküldi az illető vádlottnak, akinek lakása be volt jelentve. Ha felelet nem érkezik, a »petition« beismertnek vétetik. Ha a gondviselő ok nélkül elmulasztja a gyermeket a bíróság elé állítani, ellene »a bíróság megvetése« (in contempt) miatt külön büntető eljárás indítható. Ha valószínűnek látszik (affidavit), hogy a »summons« nem biztosítja a gyermek megjelenését, elfogató parancs *(warrant)* bocsátható ki úgy a szüle, vagy a gondozó, mint a gyermek ellen. Ha szükségesnek látszik, a bíróság a gyermek védelmével alkalmas személyt bízhat meg. Az eset végleges elintézéséig a gyermek egy pártfogó tisztviselő felügyelete mellett eddigi gondozójánál otthon hagyható, vagy másként alkalmas módon őrizet alá vehető.

6. §. *Pártfogó tisztviselők.* A bíróság tetszésszerinti számban kinevezhet fizetéstelen pártfogó tisztviselőket. E tisztviselők, amennyire lehetséges, az eset tárgyalása előtt a bíróság jegyzője által értesítendők. Kötelességük: kinyomozzák az esetet, segédkeznek a bírónak, ha ez iránt megkerestetnek, jelen vannak a bírói tárgyalásokon mint a gyermek képviselői és gondot viselnek ezekre úgy a tárgyalás előtt, mint után. Az 500.000-nél több lélekszámmal bíró kerületekben a bíróság egy bizonyos számú fizetéses pártfogó tisztviselőt és egy főnököt alkalmazhat, más kerületekben legalább egy fizetéses pártfogó jelölendő ki. Az ily kerületekben a bíró javaslatára a kerületi hatóság (County Board) további fizetéses pártfogókat alkalmazhat.

7. §. *Elhagyatott és elhanyagolt gyermekek.* Ha a bíró a gyermeket »elhagyatott«-nak, vagy »elhanyagolt«-nak minősíti, elrendelheti: *a)* a próbárabocsátást (to remain at home on probation), *b)* ha az eddigi gondviselő alkalmatlan, képtelen, vagy nem akarja a gyermek további gondozását, más alkalmas gondozót (guardian) rendel ki a gyermek részére és ennél helyezi el, *c)* megfelelő nevelőintézetbe utalja vagy *d)* valamely gyermekvédő egyesületnek adja át.

8—9. §. *Bűnelkövető gyermekek.* A bűnelkövető«-nek talált fiatalkorúval szemben az eljárás ugyanaz, mint az elhagyatottal. A bíró az ily fiatalkorút is: *a)* pártfogó tisztviselő vagy más alkalmas gondozó (guardian) felügyelete mellett otthon hagyhatja (a fiatalkorú köteles annyiszor jelentést adni a pártfogónak, amennyiszer ez kívánja); *b)* alkalmas családi otthonba kihelyezheti; *c)* munkaiskolába (training or industrial school), *d)* vagy fiatalkorú bűntettesek részére állított más köz- vagy magánintézetbe utalhatja; *e)* valamely gyermekvédő egyesületnek adja át. Idegen személyhez vagy intézetbe elhelyezés, illetőleg egyesületnek átadás esetén a fiatalkorú személyére nézve az illető egyén, egylet vagy intézet (illetőleg az utóbbi által kijelölt hivatalnok) gyámi hatalma alá jut.

9/*a* §. *Büntető eljárás.* A bíróság megengedheti a bűnelkövető fiatalkorúval szemben a rendes büntető eljárás lefolytatását.

9/*b* §. *Kórházi kezelés.* Úgy az elhagyatott, mint a bűntettes fiatalkorút, ha gyógykezelése szükséges, a bíróság köz- vagy magángyógyintézetbe utalhatja speciális gondozás végett.

9/*c* §. *Bírói határozat.* Ha az elhagyatott vagy bűnelkövető fiatalkorú külön gondozóhoz, intézetbe vagy egyesülethez utaltatott, az ily gondviselő a bíróság határozatáról (of record) hiteles másolatot kap; az ily gondozás (guardenship) a bíróság további intézkedéseig szól, de nem terjedhet tovább a fiatalkorú 21-ik életévének betöltésén túl. A fiatalkorú vagy más érdekelt személy folyamodhatik más

gondviselő kirendeléseért, vagy a szülőkhöz visszabocsátásért, vagy a gondozás alól feloldásért.

9/*d* §. Ha úgy a közérdek, mint a gyermek java a gyermek otthonmaradását vagy hazaküldését javallja, a bíróság elrendeli ezt, de ha csak az eddigi intézet vagy a külön gondozó bele nem egyezik, ez utóbbiak legalább 10 nappal előre értesítendők.

9/*e* §. A gyermek gondozásával megbízott intézetek, felügyelők, ápolók időnként a bíróságnak jelentést kötelesek tenni a fiatalkorú állapotáról, a bíróság a jelentéshez képest a tett intézkedést megváltoztathatja.

10. §. *Átkísérés a békebírótól vagy a rendőri hatóságtól.* A rendőrség által tettenért vagy letartóztatott gyermek azonnal a bíróság elé állítandó ; a békebíró vagy a rendőri hatóság elé állított gyermek pedig oda átkísérendő. Ez esetben a bíróság úgy jár el, mintha a gyermek ellen »petition« adatott volna be, megteszi a szükséges feljegyzéseket és a nyomozást.

11. §. 12 éven aluli gyermek semmi körülmények közt nem helyezhető el vizsgálati vagy rendőrségi fogházba. Ha a gyermek oly intézetbe küldetett, amelyben felnőttek büntetésüket töltik, ezekkel egy épületbe vagy udvarra sohasem helyezhetők.

12. §. A fiatalkorú bűnelkövetők részére állított intézetek mindenike köteles egy-egy hivatalnokot (agent) tartani, aki a feltételesen szabadon bocsátott (paroled) ifjakra felügyel, kinyomozza, hogy eddigi lakóhelyük rendben van-e, gondoskodik tisztességes elhelyezésükről, mindenben gyámolítja, segíti az elbocsátottakat.

13—14. §. A jelen törvény alá tartozó gyermekek elhelyezésével foglalkozó egyesületek a *Board of the State commissioners of public charities* felügyelete alatt állanak. Ez a hatóság állítja ki a megfelelő intézetek részére az egy-egy évre szóló engedélyt (certificate), melynek alapján az illető egyesület az államtitkártól megkapja a bejegyzési okiratot (certificate of incorporation).

15. §. *Adoptálás.* A bíróság megengedheti, hogy a gond-

viselő (guardian) a gyermeket törvényesen örökbe fogadja. Ily adoptio a szülők akarata ellenére is megengedhető, ha ezek a kérvény beadása előtti 12 hó alatt bűnös életet folytatnak, házasságtörők, vagy prostituáltak, vagy részegesek, vagy ha a gyermekkel az adoptálási kérvény beadását megelőző 6 hó alatt kegyetlenül bántak vagy elhagyták.

16. §. Idegen testületek (foreign corporation) csak az esetben helyezhetnek el Illinoisban valamely családhoz gyermeket, ha a Board of Charities előtt igazolják, hogy nem akarnak ragályos vagy gyógyíthatlan beteg vagy béna (deformed), gyengeelméjű vagy bűntettes gyermeket Illinoisba hozni és hogy azonnal kiviszik a gyermeket, ha öt éven belül közsegélyre szorulna.

17. §. A gyermek lehetőleg oly családba vagy oly intézetbe helyezendő, mely ugyanazon vallásfelekezethez tartozik, mint a gyermek szülei.

18. §. *Kerületi vizsgáló hatóság.* A kerületi bíróság hat fizetéstelen vizsgálóból álló hatóságot *(County Board of visitors)* alkalmazhat, amely vagy a maga egészében, vagy 2—2 tagja által a jelen törvény alá eső gyermekekkel foglalkozó minden intézetet és egyesületet évenkint legalább egyszer meglátogatni s úgy a bíróságnak, mint az állami felügyelő hatóságnak (State Commissioners) jelentést tenni köteles.

19. §. A kerületi bíróságoknak itt megállapított jogait és kötelességeit az 500.000-nél több lélekszámmal bíró kerületekben a járási bíróságok gyakorolják.

20. §. Az industrial és a training school-okról. (Hatályon kívül helyezve 1909-ben.)

21. §. *A törvény alapelve.* Jelen törvény abból a gondolatból indul ki, hogy a gyermek gondozása, őrizete és fegyelmezése megközelítőleg olyan legyen, minőt a szülei házban kellene kapnia s amennyire csak lehetséges, a gyermeket mindig alkalmas családhoz kell elhelyezni s a család tagjává tenni akár törvényes örökbefogadás által, akár más módon.

22. §. Ha a szülők vagy a gyermekért felelős más személyek képesek hozzájárulni a gyermek tartásához, a bíró-

ság elrendeli, hogy megfelelő összeget fizessenek a gyermek neveléséért és tartásáért és ennek megfizetését biztosítsák.

23—26. §§. Lényegtelen zárhatározatok.

Az 1905. évi külön törvény »*a gyermek elhagyatottsága vagy bűnelkövetése miatt felelős személyek büntetéséről*« egyetlen §-ában vétség (misdemeanor) gyanánt 100 dollárig terjedhető pénzbüntetéssel vagy 12 hóig terjedhető fogházzal, esetleg mindkettővel bünteti azt a szülőt, gondviselőt vagy más személyt, aki szándékosan előidézte vagy elősegítette, vagy közvetlenül résztvett abban, hogy a gyermek elhagyatott, elhanyagolt vagy bűnelkövető lett, valamint azt a gondozót, aki szándékosan elmulasztotta ennek meggátlását vagy megszüntetését. A bíróság a marasztaló ítéletet felfüggesztheti, vagy egy évi próbára bocsáthatja a vádlottat.

Az elhagyatott, bűnelkövető és züllött gyermekek ideiglenes letartóztatásáról szóló 1907. évi törvény (An act relating to temporary custody of dependent, delinquent or truant children) 8 szakaszban intézkedik a gyermek-letartóztató intézetekről *(children's detention homes)*.

1. §. Minden kerület berendezhet és fenntarthat egy letartóztató intézetet az elhagyatott, bűnelkövető és züllött gyermekek részére.

2—3. §§. Amennyiben lehetséges, a gyermekek családokhoz (family home) vagy nyilvános iskolákba helyezendők. Az igazgató vagy igazgatónő gondoskodnak 8 osztály tanításáról. A beutalást a fiatalok bírája rendeli el, a County Board foganatosítja s ez állapítja meg a díjakat.

4. §. A bíróság által beutalt gyermek a bíróság további rendeletéig marad az otthonban. Az igazgató a beutaltakról évi jelentést készít a County Board részére.

5—8. §. A detention home-ra kivethető kerületi adóról stb.

Az 1899-iki alapvető törvényben körvonalozott új intézmény és eljárás *Chicago* városában (Cook county) lett először kiépítve és gyakorlatilag kipróbálva. A ma már több mint 12 évi gyakorlat alapján bátran mondhatjuk, hogy a

törvény kitünően bevált s a fiatalkorúak bírósága itt, a szülőhazájában működik legmintaszerűbben. E megnyugtató és örvendetes eredmény érdeme részben magának a jól megszerkesztett törvénynek, de elsősorban és mindenekfelett annak a lelkes buzgólkodásnak, melyet a chicagói jogászság (bírák, ügyvédek, rendőrség) és a női klubb s annak egy e célra alakított külön bizottsága, a *Juvenile Court Committee* (elnöknője előbb Mrs. J. T. *Bowen*, most Mrs. *Lucy Flower)* az intézmény életbeléptének első éveiben annak megszilárdítása érdekében kifejtettek. Különösen a női klubb érezte mintegy becsületbeli kötelességének mindent elkövetni, hogy az új intézménnyel Chicago városa szégyent ne valljon s helyes érzékkel ismerték fel rögtön, hogy az egész intézmény sikere a jeles bírák mellett főleg a lelkes és hivatásuknak élő pártfogó tisztviselőkön fordul meg.

A pártfogó tisztviselőknek a törvény két csoportját különbözteti meg : az önkéntes (fizetéstelen) és a fizetéses pártfogó tisztviselőket. A lelkes agitálók egy sereg önkéntes pártfogót toboroztak össze, köztük sok hölgyet, azonban maga a Juvenile Court Committee rögtön belátta, hogy e jóakaratú működvelőkkel a pártfogó tisztviselő komoly és nehéz feladatát teljes sikerrel megoldani nem lehet. A bizottság azért előbb maga igyekezett egy alap megteremtésével minél több fizetéses, vagyis hivatásos pártfogó beállítására, majd kivitte, hogy a város és más jótékony (vallásos) egyletek is szervezzenek fizetéses pártfogói állásokat. E buzgólkodás eredménye lett, hogy a több százra menő önkéntes pártfogó mellett ma 75 fizetéses, tehát teljesen e hivatásnak élő pártfogó tisztviselő működik Chicagóban. A pártfogó tisztviselői kar főnöke az ügyészség egy tagja (one of the Prosecuting Attorney's), évi 3000 dollár fizetéssel, ennek közvetlenül alárendelve működik 16 rendőri pártfogó tisztviselő (police probation officer), akiket a város fizet, aztán Chicagó 12 kerületében van 1—1 a nők klubbja által fizetett kerületi pártfogó tisztviselő (district probation officer), ezenkívül vannak a társulatok által fizetett hivatásos pártfogók. (Egy-egy pártfogó tisztviselő évi fizetése 900 dollár, amit

azonban nem tartanak kielégítőnek s legújabban annak felemeléséről folyik tárgyalás.)

A nők klubbjának buzgólkodása teremtette meg Chicagóban a fiatalkorúak bíróságának másik kiegészítő intézményét : *a gyermekletartóztató otthont* is. A fiatalkorúak bíróságának eleinte (8 éven át) Chicagóban sem volt külön épülete s a bíró elé állított gyermekek ideiglenes őrizetére, a tárgyalás előtti elhelyezésére sem volt állami intézete. 1901-től a Juvenile Court Committee a város és a Cook County támogatásával egy elég tágas otthont (detention home) rendezett be e célra, mely évente 2600 gyermeket vett fel ideiglenesen. 1907-ben sikerült végre felépíttetni a külön »*Juvenile Court*«-palotát s ennek második és harmadik emeletét rendezték aztán be valódi *Children's Detention Home*-má. A »letartóztató otthon« valóban mintaszerű, csinos berendezésű ; 70 gyermeket képes egyszerre befogadni (1908-ban az évi forgalom 2695, átlagos napi létszám 59 volt). Az idősebbek iskolai oktatásban részesülnek, az apróbbak részére kindergarten van szervezve, egy tanítónő vezetése mellett.

A Juvenile Court Committee buzgólkodására legújabban (1909) divatba hozták az összes bíró elé állított gyermekek előzetes orvosi megvizsgálását. Főleg a gyengeelméjűek vagy szervi bajokban, általános gyengeségben szenvedők elkülönítése és gyógykezelése végett látszott ez felette kívánatosnak. 1909-ben Chicago egyik legjelesebb psychiaterét, dr. *Healy*-t nyerték meg e célból (évi 5000 dollár fizetéssel), aki kizárólag e feladatnak fogja szentelni tevékenységét.

Ugyancsak a fiatalkorúak bírósága adott impulzust több javító-nevelőintézet létesítésére, részint Chicagóban, részint Chicago környékén. Igy a fiuk részére a *St. Charles Home*, a lányok részére a *State Training School* Geneva-ban, melyek a cottage-rendszer pompás mintái. (L. alább az V. fej.)

Magának a fiatalkorúak bíróságának működéséről mindenekelőtt ki kell emelnem, hogy Chicago honosította meg azt a helyes munkafelosztást, hogy a fiatalkorúak három főcsoportjának : az elhagyatott, a bűnelkövető és a züllött

(iskolakerülő) gyermekeknek ügyei külön napokon tárgyaltatnak *(dependent day, delinquent day, truant day)*. Az előforduló eseteknek nagyobbik felét rendszerint a bűnelkövető fiatalkorúak szolgáltatják, az elhagyatott és a züllött (iskolakerülő) gyermekek együtt sem teszik a felét az összlétszámnak.

A chicagói gyermekbíróság előtt 1899 július 1-től 1909 december 1-ig tárgyalt esetek összes száma volt :

1899	július 1-től	1899	december	1-ig	892
1899	december 1-től	1900	»	»	2405
1900	» »	1901	»	»	2507
1901	» »	1902	»	»	2628
1902	» »	1903	»	»	2871
1903	» »	1904	»	»	2942
1904	» »	1905	»	»	4050
1905	» »	1906	»	»	3794
1906	» »	1907	»	»	3266
1907	» »	1908	»	»	2959
1908	» »	1909	»	»	2943

1903-ban a 2942 összlétszámból bűnelkövető volt 1817 (1586 fiu, 231 leány), elhagyatott 1125 (606 fiu, 519 leány).

Életkor tekintetében a fiuk közt a 14—16, lányok közt a 14—17 évesek szerepelnek legnagyobb számmal. Az 1906—1909-ig terjedt 4 év alatt a bíróság elé állítottak közül volt

	fiu	leány
8—9 éves	55	14
10—11 »	434	46
12 »	399	49
13 »	572	85
14 »	1061	189
15 »	1174	356
16 »	1214	433
17 »	60	325
18 »	5	20
19 »	—	2
összesen....	4974	1521

Az »*elhagyatott*« gyermekek közt a fiuk és leányok csaknem egyenlő számmal vannak. Legnagyobb részt szegény

szülők gyermekei, akiket szüleik nem képesek eltartani és felnevelni. Leggyakoribb intézkedés ily esetben a más családba helyezés, amely sokszor örökbefogadással végződik. Persze nem ritka a visszaélés, a szülők által való rosszlelkű elhagyás sem.

A »*bűnelkövetők*« között már jelentékenyen nagyobb a fiuk, mint a leányok arányszáma, jóllehet a leányok részéről az erkölcstelen életmód is bűnelkövetést jelent. A fiuk által elkövetett büntetendő cselekmények közt leggyakoribb a lopás (egy 1906—1909. évekről szóló kimutatás szerint 46·2%), a »javíthatatlanság« (24·5%), rendetlen élet (disorderly 6·6%), betörés (9·5%), testi sértés (4·7%); lányoknál az erkölcstelen életmód mellett a »javíthatatlanság« (első helyen) és harmadsorban a lopás. Súlyosabb bűntettek, amelyek miatt a fiatalok is esküdtbíróság elé állíttatnak, általában ritkák. Igy 1903-ban összesen 21, 1904—5-ben 14—14, 1906—7-ben 17—17, 1908-ban 15, 1909-ben 4 fiu állíttatott a jury elé (leány egy sem), akik aztán a pontiaci reformatory-ba utaltattak.

Az iskolakerülők összeírására külön iskolalátogató tisztviselők *(Truant officer)* vannak kinevezve (a 23 iskolakerületben 1—1), akik kikutatják a mulasztás okait s a hanyag szülőket a rendes, ha pedig a gyermek a hibás, ezt a szülőkkel együtt a fiatalok bírósága elé állítják. A hanyagnak talált gyermekek külön iskolákba (parental school, truant school) utaltatnak.

A tárgyalás a chicagói fiatalkorúak bírósága előtt a fiatalok mindhárom kategóriájával szemben egyenlően egyszerű és barátságos, patriarchális színezetű. A bíró az íróasztala elé hívja az összes megidézetteket, a pártfogó tisztviselő információja alapján fesztelen beszélgetés közben tisztázza a tényállást s formális tanukihallgatás, vád- és védbeszédek nélkül a gyermek és a szülők vagy gondozók állapotának figyelembevételével azonnal megállapítja a gyermek jövőjére legcélszerűbbnek látszó intézkedést. A rendszerint kimerítő és alapos tájékoztató jelentések, melyeket főleg a fizetéses pártfogók adnak, teszik lehetővé, hogy a

bíró — mint magam is tapasztaltam s Baernreither és Gudden is megerősítik — rendszerint elég gyorsan intézi el egymásután az ügyeket. Egy óra alatt 6—10 ügyet is letárgyal.

A bűnelkövető fiatalkorúakkal, főleg a fiukkal szemben leggyakoribb intézkedés a próbárabocsátás, vagyis egy pártfogó tisztviselő felügyelete alá helyezés mellett az eddigi környezetbe visszabocsátás, vagy más családba elhelyezés. Az intézetbe elhelyezés inkább a lányokkal szemben alkalmaztatik. Az 1904—1908. évekről szóló kimutatás szerint

	próbára bocsáttatott				intézetbe helyeztetett			
	fiu		leány		fiu		leány	
1904 . . .	764	49·4%	121	34·8%	630	40·8%	229	64·7%
1905 . . .	1064	52·7%	136	29·9%	770	38·1%	304	67·0%
1906 . . .	1163	54·6%	168	36·2%	571	25·4%	258	55·6%
1907 . . .	1195	60·5%	205	38·0%	547	27·7%	300	57·5%
1908 . . .	928	56·3%	222	42·9%	497	30·1%	275	53·2%

Érdekes gyakorlatias eljárást honosított meg a legutóbbi években a chicagói rendőrség a fiatalkorú bűnelkövetők tettenérésére és ügyeik gyors elintézésére. Chicago üzleti negyedében, hol a lopások a legsűrűbben fordulnak elő, két polgári ruhába öltözött rendőrt állítottak be délután 3 órától éjfélig megfigyelő szolgálatba. E detektív szolgálat 2 évi eredménye (1907 dec. 1-től 1909 dec. 1-ig) a következő : kolduláson értek 541 fiut, 140 leányt, lopáson kaptak 242 fiut, 51 leányt, más vétségen 401 fiút, 168 leányt. A tettenértek közül megintés mellett hazaküldtek : 491 fiut, 107 leányt, a szülőket szóbelileg vagy írásban megintették : 362 fiu, 158 leány esetében, éjjelre a Detention Home-ba helyeztek s onnan hazaküldtek : 168 fiut, 15 leányt, a fiatalkorúak bírósága elé állítottak : 156 fiut, 58 leányt. Az újítás nagy gyakorlati eredménye, hogy a fiatalok bíróságát így sok jelentéktelen ügytől megkímélik. Ugyanily természetű eljárást honosítottak meg Milwaukeeban (Wisconsin) és Cleveland-ban (Ohio), hol a pártfogó tisztviselők főnöke az így tettenért fiatalok jelentéktelenebb

ügyeit maga intézi el leginkább felügyelet alá helyezéssel s csak a fontosabbakat terjeszti a fiatalkorúak bírósága elé. Clevelandban az 1907/8. években 4000 eset közül 2400-at intéztek így el a bíróság igénybevétele nélkül. (L. *Gudden* 37—38. l.)

A chicagói fiatalkorúak bírósága lett a tulajdonképeni mintája az összes többi államok hasonló intézményeinek. Legközvetlenebb összeköttetésben, illetőleg rokonságban állnak mégis az eredeti mintával és legjelentékenyebbek mellette : az *indianopolisi* (Indiana), a *milwaukeei* (Wisconsin) és a *louisvillei* (Kentucky) bíróságok.

Indianopolisban (Marion county) az 1903 április 17-én megnyílt új intézményt G. W. *Stubbs* bíró emelte jó hírnévre, aki már 1901-ben, még mint rendőr-bíró (police judge) a 16 évesnél fiatalabbak ügyeit a hét egyik napján elkülönítve kezdte tárgyalni, előbb a rendes tárgyalási teremben, majd a saját dolgozószobájában, 1902-től pedig a city building külön e célra berendezett nagy termében. Az 1903 márc. 10-iki törvény szentesíti aztán ezt az állapotot, s ettől kezdve Stubbs mint 4 évre választott fiatalkorúak bírája működik az összes bűnelkövető, iskolakerülő és elhagyatott fiatalok ügyeiben. Mintaszerűek a Stubbs tárgyalásai, melyeken igyekszik lelkük mélyéig kiismerni a fiatalokat s az eset eldöntése után rövid beszédben atyai szeretettel, de ahol kell, illő szigorral oktatja, inti, dorgálja őket s ahol szükséges, a szülőket is. A nyomozást, valamint a sűrűn alkalmazott próbárabocsátás esetén a felügyeletet 2 napidíjjal ellátott pártfogó mellett az önkéntes pártfogók nagyszámú serege teljesíti, mely utóbbival Indiana nagy elismerést aratott. Figyelemreméltó a gyermekek elhelyezésével (munkára) foglalkozó külön intézet (employment bureau) és a gyermekek gondos orvosi vizsgálata a bíróság külön orvosa által. A beteges, gyengeelméjű gyermekek a megfelelő gyógyintézetbe helyeztetnek.

Milwaukee, mely Chicago után legelőször állította fel a külön gyermekbíróságot (Wisconsin 1901. évi törvénye), 1909-ben teljesen a chicagói mintára gyönyörű önálló palotát

emelt az új intézmény számára. A bíróság foglalja el az első emeletet, a második és harmadik detention home-nak van berendezve.

Louisville csak 1906-ban létesít önálló gyermekbíróságot, de ettől kezdve nagy buzgalommal igyekszik a chicagói minta meghonosításán. A bírósági épület szomszédságában egy régi házat vettek meg és rendeztek be (tágas udvarral) detention home céljára.

2. *Colorado.* A nagyratörő Chicago kitünő alkotását egy szintén »amerikai« gyorsasággal fejlődő, de ma még jóval kisebb város, az Unio nyugati részén fekvő s még elég gyér népességű Colorado állam fővárosa: *Denver*[1]) juttatta ezidőszerint a hírnév és virágzás legmagasabb fokára. E dicsőséget Denvernek elvitázhatatlanul az 1903-ban fiatalkorúak bírájává választott *Ben. B. Lindsey* szerezte, aki igazi fiatalos lelkesedéssel, mérhetlen optimizmussal, mondhatni fanatizmussal fogott az új intézmény megteremtéséhez s aki alig pár évi működésével tényleg kivívta magának a legkitünőbb gyermekbíró nevet úgy Amerikában, mint Európában s akinek célszerű reformjai, módszere a denveri fiatalkorúak bíróságát rövidesen a legismertebbé s az új intézmény mintaképévé tették. *Baernreither*, az amerikai reformintézmények leghiggadtabb és legalaposabb kritikusa, a legnagyobb elragadtatással írja le egy egész külön fejezetben (182—198. l.) a Lindsey rendszerét, mint igazi pedagógust és lélekidomítót *(Seelenmasseur)* tünteti fel, aki legmélyebben fogta fel a gyermekbíróság jelentőségét s tényleg azzá fejlesztette, ami annak igazi lényegét képezi: a veszélyeztetett ifjuság megmentésének központi hatóságává, a nevelésügyi politika egyik jelentős intézményévé.

Mivel érte el Lindsey ezt a nagy eredményt, mivel érdemelte ki ezt az osztatlan elismerést? Kétségtelenül a helyes kiindulási ponttal, a fiatalkorúak bíróságának, mint nevelési intézménynek felfogásával, amit a gyermekek iránti

[1]) Denvert 1858-ban alapították az aranyásók. 1870-ben még csak 4750 lakosa volt, 1900-ban már 133,859, 1910-ben 213,381.

őszinte szeretete, jó modora és kiváló pedagógiai érzéke sugallt neki.

Colorado törvényei a fiatalkorúak védelméről és a gyermekbíróságról lényegileg megegyeznek Illinois államával. A fiatalkorúak bíróságát 1903-ban veszi át, egészen a chicagói mintára. Colorado törvényei azonban részletesebbek és szabatosabbak Illinoisénál. Külön törvényei vannak a bűnelkövető gyermekekről (1903), a fiatalkorúak bűnelkövetésében közreműködők büntetéséről (1903), amellyel úttörő lett e téren a többi amerikai államok, így Illinois előtt is, külön a fiatalkorúak elhagyatottsága és elhanyagolása miatt felelős személyek büntetéséről (1905), az elhagyatott és az elhanyagolt gyermekekről (1907), a letartóztató otthonokról *(detention homes* 1907), az iskolakerülő gyermekekről (Compulsory Education Law), a gyermekmunkáról (Child labor law), végül legújabban a denveri fiatalkorúak bíróságáról (1907).

E törvényekben újítások, illetőleg eltérések (az illinoisitól) mindössze a következők: A bűnelkövető fiatalkorúak alatt a 17, elhagyatottak alatt a 16 éven aluliak (mindkét nembeliek egyenlően) értendők. A bűnelkövető fiatalkorúak elleni eljárás nem a népvád (magánszemélyek kérvénye), hanem a *kerületi ügyész* (district attorney) indítványára *(information)*, vagy az ügyész, illetőleg a pártfogó tisztviselő előtt esküvel megerősített panasz *(complaint)* alapján indul meg. A kerületi ügyész és a pártfogó tisztviselők apróbb jelentéktelen eseteket maguk elintéznek. Közönséges fogházba 14 évesnél fiatalabb gyermek 100 dollár pénzbüntetés terhe mellett nem helyezhető. A törvény *alapelvének* leírásában ki van emelve, hogy »amennyire csak lehetséges, *a bűnelkövető gyermeket nem kell »bűntettes«* (criminal) *gyanánt kezelni*, hanem *mint egy tévútra vezetett, segély és támasz nélküli állapotban levővel* kell vele bánni«. A fiatalkorú bűnelkövetéséért felelős vagy abban közreműködő *1000 dollárig* terjedhető pénzbüntetéssel és 1 évig terjedhető fogházzal sujtatik s ez az eset is a fiatalkorúak bírája elé tartozik (1903-ban 46 szülőt büntettek meg).

Szervezeti, illetőleg alkotmányjogi eltérés, hogy a fiatalkorúak bírája, úgy mint a többi bírák, 4 évre választatik. Lindsey népszerűségét bizonyítja, hogy úgy az 1904, mint az 1908-iki választáson csaknem egyhangúlag választatott meg újra fiatalok bírájává (évi 10.000 dollár fizetéssel). Ugyanily eltérés, hogy ő egyúttal rendes bírói funkciókat is végez s a fiatalok ügyeit éppen csak a késő délutáni órákban intézheti. Három fizetéses és számos önkéntes pártfogó tisztviselő áll rendelkezésére és segítségére, akik a rendőri hivatalnokok jogkörével birnak. (A főpártfogó tisztviselő 1500, a másik kettő 1200 dollár évi fizetést kap.) Az egyik nagy vívmány, amit Lindseynek sikerült kivinnie, éppen az, hogy a gyermekeket a rendőrség kezeiből és a közönséges börtönökből megszabadította. Mily botrányos visszaélések voltak Coloradóban is a rendőrséget és a börtönőröket megillető sportula-rendszer (freesystem) folytán, maga Lindsey írja le egyik jelentésében. A rendőrség a politikai pártküzdelmekben nem ritkán összejátszott az ivószobák (saloons) tulajdonosaival és egyszerűen szemet húnyt az azokban elkövetett törvénysértések felett, így elnézte, hogy 16 évesnél fiatalabbak is bejárjanak azokba, holott ez büntetés alatt tiltva volt. A pártfogó tisztviselők kinevezésével, illetőleg a próbárabocsátás gyakorlatba vételével, amit Lindsey is az eseteknek több mint felében elrendelt, ez a visszaélés el lett fojtva.

Lindsey legnagyobb érdeme s tulajdonképpeni sajátos módszere és újítása nem egyéb, mint a próbárabocsátás, illetőleg a pártfogó tisztviselői intézményének ügyes kiaknázása és továbbfejlesztése. Míg Illinoisban vagy Massachusettsben, a pártfogó tisztviselő csak segéde, mintegy alárendelt közege a fiatalkorúak bírájának, Lindsey a maga személyében összeolvasztotta a két szerepet, ő nemcsak bírája a fiataloknak, de első és legtevékenyebb pártfogójuk is egyszersmind. Lindsey »rendszere« abban áll, hogy ő nemcsak a bírói szobájában, a tárgyalásokon foglalkozik az elébe állított fiatalokkal, hanem a próbárabocsátottak magaviselete, előmenetele, erkölcsi megjavítása felett a kirendelt

pártfogó tisztviselő mellett ő maga személyesen és közvetlenül gyakorolja az ellenőrzést és felügyeletet.

E személyes és közvetlen felügyelet gyakorlati módja a Lindsey által meghonosított *jelentések rendszere* (report system). Ő hozta gyakorlatba, hogy az összes fiatalkorúak, akik valamely törvényáthágásért vagy iskolakerülésért próbára lettek bocsátva, kötelesek minden két hétben jelentést tenni állapotukról és előmenetelükről a fiatalok bírájának s ha még iskolába járnak, a tanítónak írásbeli bizonyítványát (nyomtatott ürlap kitöltésével) bemutatni magaviseletükről. Az iskolába járók jelentéseit rendesen szombaton reggel (a lányokét pénteken) veszi át Lindsey, a munkába járók szombaton este élőszóval adják elő jelentésüket. A jelentések átvétele, az ellenőrzési szemle teljesen fesztelenül, bizalmat keltő barátságos módon folyik le. Az átlag 250 fiatalkorút, akik ily alkalommal megjelennek, Lindsey sorra megszólítja, átveszi jelentésüket s annak eredménye szerint nyilvánosan megdicséri a jó előmenetelüeket, tréfásan, kedélyesen megleckézteti a pajkosokat, megfeddi a hanyagokat, súlyosabb esetekben négy szem közt komolyan figyelmezteti az újból rossz útra indulókat a szomorú következményekre. Egyet sem hagy el jó szó nélkül, mindeniket buzdítja, bátorítja, apró ügyeiket, bajaikat elintézi. Ez a közvetlen állandó érdeklődés a felügyelet alatt álló fiatalokkal, amelynél a pártfogó tisztviselők is jelen vannak, kétségtelenül rendkívül üdvös, emelő hatással van a fiatalokra. Mindenesetre nagy előnye e rendszernek az is, hogy a bíró közvetlen meggyőződést szerez a felügyelet alá helyezett fiatalok erkölcsi fejlődéséről, a próba sikeréről vagy sikertelenségéről s így alkalma nyílik a tett intézkedését módosítani, esetleg megváltoztatni, de sokkal nagyobb gyakorlati jelentősége a Lindsey eszméjének, hogy a fiatalokban nemes versenyt ébreszt a helyes magaviselet, a tanulás és a szorgalmas munka iránt.

Lindsey maga beszéli el évi jelentéseiben, valamint a »fiatalkorúak bíróságának feladatá«-ról írt népszerű ismertetésében, hogy a szombati jelentésekre a próba alatt álló

fiuk akárhányszor magukkal hozzák iskola- vagy munkatársaikat, hogy tanúi legyenek a »bíró« megjegyzéseinek, a kis hadsereg felett tartott szemléjének, a dicséretnek, biztatásnak, amit a jóviseletűek bizton remélhetnek. Akárhányan kérdésekkel, kérelmekkel állnak elő, tanácsot kérnek a családban, az iskolában vagy pajtásaik közt felmerült vitáik, bajaik, nehézségeik tekintetében. Sőt az utóbbi években seregszámra (2 év alatt 150) jelentkeztek a szemlékre önként olyanok, akik maguk kérik Lindseyt, hogy vegye őket is felügyelete alá s engedje meg nekik is, hogy rendes jelentéseket adhassanak és a szemlén részt vehessenek. Ezeket *önkéntes felügyelet alatt állóknak* (voluntary probationers) nevezte el s ez a legszebb bizonysága a jelentés- és szemle-rendszer nevelő és nemesítő hatásának.

Lindsey e rendszere elvitázhatatlan tökéletesítése a próbárabocsátás intézményének, egyúttal ideális példája, milyennek kell lennie az igazi gyermekbírónak, aki testestüllelkestül hivatásának él s aki ambicióját helyezi abba, hogy az általa tett próba sikerüljön s a fogháztól, sőt a javítóintézettől is tényleg megmentse azokat, akik enélkül is megjavíthatóknak látszanak. Kézzelfogható igazolása e jellemfejlesztő, akaratnevelési rendszernek, hogy a két év alatt próbárabocsátott 554 fiatalkorú közül mindössze 31 lett oly mértékben visszaeső, hogy nevelőintézetbe kellett őket küldeni, ezek közül is a legtöbbet a reménytelen családi körülmények, illetőleg az alkalmatlan környezet miatt.

Mennyire uralkodik különben Lindsey a gyermekek felett, mily szuggeráló erőt tud velük szemben kifejteni, arra pedig legfényesebb bizonyíték, hogy az intézeti nevelésre ítélt fiatalokat az ideiglenes letartóztató helyről a jó távol fekvő intézetbe (tramvay-n és vasúton) gyakran kísérő nélkül indítja útnak. A 18 fiu, akit valamelyik évben így, az elfogató paranccsal zsebükben, magukban küldött az intézetbe, mind pontosan és késedelem nélkül jelentkezett az intézetben. Az így megtakarított (kíséreti) költséget az illető fiuk javára írták.

A szombati jelentésátvételi szemléken kívül minden hónapban egyszer, ú. n. szombatreggeli *megbeszélést* tart Lindsey a szemlén megjelent ifjakkal valamely alkalmas tárgy felől. Ezeken a szintén fesztelen vitatkozásokon egyrészt ő maga tájékozódik a felügyelet alatt álló gyermekek értelmi fejlődéséről, erkölcsi felfogásáról, másrészt játszva, szinte észrevétlenül viszi rá ezeket, hogy okos és erkölcsös kérdések felett gondolkozzanak s a helyes, tisztességes életet tekintsék ideáljuknak. Rendszerint kedélyes, mulattató bevezetést bocsát előre, valamelyik fiunak az esetét beszéli el, ebből tér át aztán a kérdezgetésre, a vitatkozásra, amelynek célja mindig az, hogy a gyermekeket meggyőzze, hogy senki sem születik rossznak s a gyenge, hanyag vagy rossz útra tévedt fiatalból is, ha megembereli magát, elhagyja rossz szokásait, megedzi akaratát, derék, becsületes polgár és boldog ember lehet. Gyakorlati példákkal, esetekkel igyekszik nevetségessé, megvetésre méltóvá tenni a hanyagságot, engedetlenséget, az erkölcstelen és bűnös életet. Anélkül hogy erkölcsi prédikációt tartana, eleven, gyakorlati úton férkőzik a gyermekek szívéhez, ellesi észjárásukat, nyelvüket s így igyekszik felébreszteni bennük az ambíciót, a törekvést a tanulás, a munka, a kötelességteljesítés, az igazságszeretet, az őszinteség iránt.

Egy karácsony alkalmával több pályadíjat tűzött ki a szemlén megjelent fiataloknak a következő gyakorlati erkölcstani kérdések írásbeli megoldására : »Mi viszi a gyermeket a rossz útra ? Miért lesz iskolakerülővé, miért követ el lopást vagy más rossz dolgokat ? Mitől fél a gyermek jobban, a rossz cselekedettől vagy a rajtacsipéstől ? Van-e különbség egy alma és egy dollár ellopása közt ? Ismertek-e gyermeket, aki lopott ? Helyes-e, ha a bíró nyiltan és igazságosan bánik a gyermekekkel ? Őszinték és igazságosak-e a gyermekek a bíróval szemben ? Mit értetek a bíró iránti igazságosság alatt ? Helyes-e rossz bizonyítványt hozni ? Miért hoznak egyes gyermekek rossz bizonyítványt ?«

Körülbelül 100 írásbeli megoldás érkezett a pályakérdésre, melyek közül a Lindsey által közzétett 4 első dolgozat

bizonyára érdekes világot vet az amerikai gyermek észjárására és erkölcsi felfogására. Az első díjat nyerte egy 11 éves fiu következő rövid levele :

Kedves Biró úr ! Arra a kérdésére, mi viszi a gyermeket a rossz útra, nem tudok jobb feleletet adni, mint azt, hogy : ha a tízparancsolatot nem tartja meg, ha az Istentől elfordul és az ördögnek engedelmeskedik s azt teszi, amit az mond neki. Abban a reményben, hogy a díjat én nyerem meg, vagyok tisztelettel E. S.

A második díjat kapta egy 12 éves fiu kissé hosszabb dolgozata : Kedves bíró ! Különböző okok viszik a gyermeket a rossz útra. A főok az, hogy sok gyermekről nem gondoskodnak eléggé, a szülőik nem sokat törődnek velök, nem is sejtik, hogy a gyermekek mi mindent tudnak és nem ügyelnek eléggé rájok, hogy a rossz útra ne térjenek. A fiatalember is szereti, ha valamibe veszik, pedig a legtöbb esetben nem méltatják kellő figyelemre.

A másik ok a rossz társaságba keveredés és a mulatság, az izgalom utáni vágy. Ha egy szegény fiu valamit elcsen, eladja azt s az árán vesz valami jót, amelyhez pénz nélkül nem juthat. Igazán kevés fiu rossz és ők sem hiszik, hogy ilyesmi már tolvajság. A legtöbb fiu, aki rossz útra tért, csak egy rossz csínyre gondolt s azt hitte, egy tréfát csinált. Sok gyerek azt hiszi, egy almát elvenni nem vétek, pedig az ép oly rossz, mint egy dollárt elvenni. A mi iskolánkban a legtöbb fiu mindenféle csínyeket elkövet s az hozza őket bajba. Persze vannak igazán rossz fiuk is, akik a javítóiskolába valók, de csak kevesen. Vannak fiuk a javító iskolában, akik már hatszor is voltak a fogházban, használt az nekik valamit ? Nem, csak rosszabbak lettek. A legjobb út egy fiut engedelmességre szoktatni, rokonszenvet mutatni iránta, megmutatni, hogy nem ellensége neki az ember. Legjobb, ha a gyermekkel őszintén és igazságosan bánnak, akkor ő is olyanná lesz.

Vannak, akik azt hiszik, nem baj, ha a gyermek éjjel fenn van és pénzért poker-t játszik, pedig ez legkönnyebben bűnre csábítja a gyermeket. Ismerek embereket, akik nem

engedik meg gyermekeiknek, hogy barátaikat magukhoz hívják. Ha már most a gyermeknek nem szabad azokat, akikkel barátkozni szeretne, a házukhoz hívni, kimegy az utcára és keres másokat, pedig a gyermeket jó az utcától távoltartani, különben bizonyosan engedetlenné válik.«

E leveleken kétségtelenül meglátszik ugyan a Lindsey beszédeinek a hatása, de éppen az bizonyítja, hogy a gyakorlati tanítások és szemlék nem hiábavalók, sőt egészen meglepő helyes észjárásra terelik a veszélyeztetett ifjakat.

Lindsey művét ugyan természetesen szintén a pártfogó tisztviselők és egyes jótékony egyletek buzgó tagjai segítik elő s az általa elért szép eredményben ezeknek is jelentékeny részük van, azonban a denveri fiatalok bíróságának sikeréből az oroszlánrész mégis csak őt illeti. Ő mutatta meg lelkesedésével és ügybuzgalmával, hogy egy jó bíró csakugyan mennyi jót és áldásosat tehet a gyermekvédelem, a gyermekek erkölcsi megmentése és fejlesztése tekintetében is, s hogy a fiatalkorúak bírája nemcsak bíró, de gyám és nevelő is kell hogy legyen egy személyben, mindenekfelett pedig lélekbúvár és gyakorlatias érzékű emberbarát, aki az igazságosságot az emberszeretettel tudja párosítani, együtt és egyszerre alkalmazni. Nagyon helyesen mondja ő maga említett füzetében : »Óvakodnunk kell bizonyos félreértéstől. Joggal hivatkoznak arra, hogy a szeretet igazságosság nélkül beteges érzelgősség. Igazságosaknak kell lennünk, de *nincs igazságosság szeretet nélkül.* Azonban igen jól ítélkezhetünk a szeretet és az igazság szellemében és emellett a szükséges határozottságot megőrizhetjük s embertársaink jogaira is figyelemmel lehetünk. Nem lehetünk igazán igazságosak türelem és elnézés nélkül és valóban legjobb szellemi erőinket össze kell szednünk, ha a gyermeklélek legnemesebb vonásait és erőit érvényre akarjuk juttatni. A gyermekbíróság és a gyermekvédelem tulajdonképpen nem egyebek, mint eszközök egy ily tevékenység lehetőségére, egy mechanizmus, melyet addig a törvény nem ismert. Eddigelé vakok és kegyetlenek voltunk, eljárásunk bizonyos tekintetben értelmetlen volt, mert egyfelől egy kiskorút cselekvésképtelennek tekintettünk

vagyoni ügyekben, míg másfelől felelősségre vontuk s a felnőttekkel egy színvonalra helyeztük, mihelyt törvénysértést követett el. Pedig ott csak az ő külső jólétéről volt szó, míg itt értelmi és lelki életéről.«

Érdekesek és figyelemreméltók Lindseynek a gyermekbíróság feladatáról tett különböző megjegyzései is. Igy az amerikai közvéleményt fejezi ki, midőn azt mondja : »A gyermekbíróságot inkább iskolának, mint törvényszéknek kell tekinteni. Az csak egy neme az ifjuság erkölcsi emelésére és javítására szolgáló társadalmi intézményeknek. Egy erkölcsileg beteg gyermek sokkal fontosabb, sokkal több figyelmet, gondot, türelmet, jóságot és határozottságot igényel, mint egy fizikailag beteg«. Helyesen mondja továbbá : »Bizonyos, hogy a gyermekbíróság is csak egy eszköz a sok közt, amelyek együtt rengeteg sok jót eredményeznek, amelyet egyedül egyik sem lenne képes biztosítani. A különböző gyermekvédelmi egyletek és intézetek s alkalmilag egy-egy vezetőegyéniség : mindezek megtalálják megfelelő helyüket a nagy reformmunkában. Alig szükség mondani, hogy *a fiatalkorúak bíróságától nem szabad túlsokat várni*. De mindenesetre minden hiányai és hibái dacára *haladást jelent* a régi tökéletlen állapotokkal szemben. Ezt ma már mindenki elismeri. Ha a gyermekbíróság gyakorlati működése még nem is olyan, mint lennie kellene, de mégis csak jobb, hogy már megvan s ha egyéb eredménye nem lenne is, mint hogy a gyermekek javításához egy fogantyút nyujt, anélkül hogy egész életükre rájuk sütné a bűntettes bélyeget. A fiatalkorúak bírái ellen, kik az intézményt kezelik, lehet kifogásokat tenni, de magát az intézményt elítélni nem lehet«.

Egy másik felette érdekes és tanulságos részlete füzetének a fiatalkorú bűntettesek különböző tipusainak, csoportjainak összeállítása, mely több évi tapasztalatainak és lélektani megfigyeléseinek eredménye. E tipusok, melyek nemcsak a denveri, illetőleg Colorado állambeli, de általában az amerikai ifjuság erkölcsileg veszélyeztetett csoportjainak, a fiatalkorúak bírósága elé kerülő »anyagnak« is kitünő jellemrajzát nyujtják, Lindsey szerint a következők :

a) Az *éretlen gyerekcsínyek hősei.* A legártatlanabb, de ugyancsak a legboszantóbb és veszélyesebb esetek állnak elő gyakran a gyermekek éretlen csínyjeiből, azok pajkos és kalandos jókedvéből. A csínytevés a fiataloknál ép oly természetes, mint az éhség. Kivált a nagyvárosokban jönnek elő százszámra ily esetek, melyek a gyermek szempontjából ártatlanságok, de másokra, a közönségre, felette súlyosak lehetnek. Igy a villamosokra felkapaszkodás, kövek dugása a vágányok közé, kövek, tojások, gyümölcsök dobása a villamosokra, lámpa- és ablakverés, üres házak kipusztítása, labdázás a legforgalmasabb utcákon, fagylalt- és nyalánkságcsenés, borsó- és gyufadobálás stb. A gyerekek jól tudják, hogy mindez tilos s vigyáznak is, hogy rajta ne kapják őket. Kiirtani az ily apró, de néha súlyosabb bűntettekre is (bicikli lopás) vezető csínyeket lehetetlenség. Lindseynek azonban sikerült a maga rendszerével legalább korlátozni azokat Denverben. A szombatreggeli szemléken gyakran tart meg beszélést az ily éretlen tréfák felett s humoros megjegyzésekkel igyekezik a gyermekek előtt nevetségessé tenni az ily zöldségeket, amik önérzetes, derék fiatalemberhez nem méltók.

b) A *csábítás leküzdésére gyenge gyermekek.* Jó családból származó gyermekek is akárhányszor követnek el lopásokat gyengeségből, a kínálkozó alkalom csábító hatása alatt, amit leküzdeni nem képesek. Az ilyeneket bátorítani, akaraterejüket, ellenállóképességüket edzeni kell, amit a velük való intenzív foglalkozással lehet elérni.

c) A *gyermekek, mint a szülők értelmetlenségének áldozatai.* Gondatlan és értelmetlen szülők nemcsak az alsó néprétegekben találhatók. Ellenkezőleg, a jobb módú osztályok sorában, így főleg üzletemberek közt gyakran akadnak könnyelmű szülők, akik ellátják gyermekeiket bőven zsebpénzzel, de semmi felügyeletet vagy ellenőrzést nem gyakorolnak felettük. Sok gazdag szülő azzal menti magát, hogy »üzleti elfoglaltsága miatt« nem ér rá gyermekével foglalkozni. Az így magára hagyott, de pénzzel ellátott gyermek aztán gyakran könnyelmű pazarlóvá lesz s akárhány bűntettessé válik. »Az ily szülő nem gondolja meg, hogy többet nyerne,

ha az üzletével kevesebbet s gyermekével többet törődne.« Más szülők mértékletlen (dorbézoló) vagy becstelen életükkel rossz példát adnak gyermekeiknek s maguk lesznek okozói, hogy ezek a gyermekbíróság elé kerülnek. Vannak azután becsületes, szorgalmas szülők, akik azonban gyermekeiket túlszigorúan nevelik. Zsebpénzt nem adnak nekik, ellenben mindenért korholják, szekírozzák őket. E türelmetlen, önző, haragos vagy kegyetlen szülők, ép úgy, mint más oldalról a gyenge, ingadozó jelleműek, maguk döntik romlásba gyermekeiket, elfojtván bennök a jót, vagy következetlenségükkel ingatag, határozatlan jelleműekké nevelvén azokat. Ép úgy egyenes áldozatai szüleiknek azok a gyermekek, akiket szegénysorsú szüleik apró (pl. szén-) lopásokra biztatnak, szegénységükben mintegy jogosítva érezvén magukat ilyen csekélységekre, amivel azonban gyermekeik erkölcsi érzékét eltompítják. Még rosszabbak, akik egyenesen a hatóságok, a hivatalnokok vagy a vagyonos osztály gyűlöletét, megvetését csepegtetik gyermekeikbe, akikből aztán a *fiatalkorú anarchisták* veszedelmes osztálya áll elő.

Az ily szülők feleletrevonása és gyermekeik gondozására, vagy a rossz szokásoktól távoltartásra kényszerítése sok fiatalt menthet meg az elzülléstől vagy a bűnismétléstől.

d) A környezetük á tal elrontott fiatalkorúak. Legnagyobb hatása van a gyermekre és fiatalkorúra a környezetnek. A nagyvárosok szegény-negyedeinek csapszékei, az azokban levő iszákosok és bűntettesek rettenetes pusztítást visznek véghez az ily negyedek gyermekei közt. A gyermek, aki szülei által odaküldve vagy idősebb romlott lelkűek és erkölcsűek által elcsábítva, ide betette a lábát, örökre meg lesz mérgezve. Az ily elrontott fiatalok, sokszor még a gyermekkorban levők, kész tolvajok, rablók, cinikus naplopók. Ezeknek a megmentése a legnehezebb feladat, mert teljesen hiányzik belőlük a felelősségérzet. Önérzetükre sem lehet hivatkozni, mert az is teljesen kihalt belőlük, lelkük teljesen megrokkant. Ezek megmentésére egyetlen mód van: a környezetből való eltávolítás. A környezet javítására is történtek lépések, de a már elrontott lelkű fiatalkorúra ez késői segítség lenne.

Ezeken a letartóztató otthon sem segít, csak a hosszabb idejű javítóintézeti nevelés. 3—4 évi itt tartózkodás többeket teljesen megjavított.

e) A *kóborló fiatalkorúak*. A kóborlási kedv, mondja Lindsey, némely gyermekeket úgy meglep, mint a kanyaró. A kalandvágy, a »világot látni« akarás, ha kellő időben fel nem világosíttatnak képzelgéseik helytelenségéről és a helyes útra nem tereltetnek feltétlenül csavargókká teszi őket. Egy esetet hoz fel, amikor egy ily kóborló fiu már másfél évet töltött az industrial schoolban a kóborlásai miatt, amikor Lindsey merész kísérlettel térítette észre a felügyelete alá helyezett fiut. Megigérte neki, hogyha az utazási vágy meglepi, jelentkezzék nála s ő engedélyt ad neki az utazásra. Úgy is lett. Pár nap múlva megjelent a fiu, mintegy lázban égve, hogy rögtön indulni akar »bumlizni«. Lindsey készséggel megadta neki az engedélyt, de csak egy megjelölt pontig (120 kilométer Denvertől) s szavát vette a fiunak, hogy egy hét múlva visszatér. A fiu meg is tartotta szavát s még kétszer kért ily »bumlizási« engedélyt, azóta felhagyott szenvedélyével s több éve rendes életet él. Egy másik fiatalkorú, jóllehet tisztességes otthona, becsületes jó szülei voltak, hónapokon át minden éjjel kiszökdösött és ládákban s más különleges helyeken hált.

f) A *fiatalkorúak bandái* (gangs). Világszerte ismeretesek a gyermek-ifjak által alakított rablóbandák, titkos szövetségek (»fekete kéz«). Denverben is népszerűek ezek. A 23. utca »harci bárd« szövetsége ádáz csatákat folytat a 33. utca »lópatkó« ligájával. Amíg a bandák csak egymással viaskodnak, nincs belőlük baj, sőt érdemük a szótartás, a saját törvényeik szigorú megtartása, az árulkodás megvetése. De veszedelmesekké válnak a lopásra, rablásra alakított kis bandák, melyeket 1—2 éretlen vagy rosszindulatú fiu hoz össze, melyekben a résztvevők $^9/_{10}$ része a tömegszuggesztió alatt áll. Egyedül vagy egy-két baráttal egy sem követte volna el a lopást, betörést, de a társulás, a többiek előtti feltünés, a gyávának gúnyolástól való félelem bűnelkövetővé teszi őket. Az ily bandákat le kell fegyverezni

és megjavítani. Ez azonban csak a gyermeklélekre és a banda szabályaira való figyelemmel lesz lehetséges. A bandát és a bandaszellemet kell jó útra terelni, az egyes elfogott szerencsétlen bandatárs (pechvogel) megbüntetése nem sokat használ. Több évvel azelőtt a fiatalok bandái rengeteg sok vasúti fosztogatást, rongálást követtek el. A fiatalkorúak bíróságának, főleg Lindsey ügyes rendszerének köszönhető, hogy ezek a nagy anyagi kárral és veszéllyel járó támadások pár év alatt jelentékenyen megcsappantak. Több vasúti társaság örömmel és hálával emeli ki a Lindsey működésének szép eredményét.

Magára a fiatalkorúak bírósága e őtti eljárásra (nyomozás, tárgyalás) nézve a denveri bíróság gyakorlata teljesen megegyezik a chicagóival. Különös megemlítésre és figyelemre méltó azonban e részben is a Lindsey közvetlen barátságos modora és ügyes lélektani módszere, mellyel az ifjak lelkébe tud bepi lantani s őket hibáik, csínyjeik, bűntetteik őszinte bevallására tudja bírni. Helyesen mondja erre füzetében, hogyha a fiatalkorú bűnelkövetők felett befolyást akarunk szerezni, legelső, hogy az igazság és őszinteség értéke felől meggyőzzük őket. »Aki nem tudja a fiatalkorúból kivenni a teljes igazságot, az elvesztette a játékot.« Lindsey szerint nem is szabad a gyermeket rögtön hazugnak tekinteni, mihelyt az igazat nem mondja meg, mert ennek is mások lehetnek az okai. Sokszor a szülők tanítják hazugságra a gyermeket vagy elhallgatják előttük a valót, máskor a veréstől, büntetéstől való félelem miatt tagadja el a gyermek az igazat. A gyermeket tehát afelől kell felvilágosítani, hogy neki csak előnyére válik, ha a teljes igazságot elmondja. Teljesen helytelen eljárás, ha a fiatalkorút felmenti a bíró azért, mert a tényállást nem tudta tisztázni. A fiatal ez esetben biztosan ismételni fogja hibáit, mert felbátorítja, hogy a bíró nem tudta meg az igazat. Ügyes taktikával, türelemmel és nyugalommal Lindsey sok esetben oly gyermekeket is teljes őszinteségre, összes csínyjeik, bűntársaik részletes leleplezésére bírt, akikről saját szüleik is feltétlenül hitték, hogy nem hazudnak.

Ép így Lindsey személyes érdeme, hogy az ifjak önérzetének felébresztésével, a hazugság és rossz élet megutáltatásával sokszor magukat a fiatalokat a bíróság munkatársaivá szegődtette s így lassanként feleslegessé tette a rendőrség nyomozási munkáját. Igy sikerült neki a vágányokba köveket dugdosó banda egyes tagjait beismerésre és ezek útján többi meg nem nevezett társaikat (Lindsey úgy tette, mintha nem is lenne rájuk kiváncsi) is lebeszélni e kihágásról. Másokat reábírt, hogy az összes korcsmárosokat, kik a gyermektörvény elleni vétségeket (dohány, szeszeladás) követtek el, feljelentsék, úgy hogy mikor egy 12 éves fiu egy ily üzletben cigarettát akart venni, a korcsmáros e szavakkal kergette ki : »Takarodj ki, te is bizonyosan az átkozott gyermekbírósághoz tartozol s be akarsz csapni, hogy 100 dollár birságot fizessek !«

3. *Massachusetts* ugyan főleg a pártfogó tisztviselői intézmény megteremtésével (1878) szerzett elévülhetlen érdemet a fiatalkorúak új büntetőjogának kifejlesztésében, azonban a fiatalok külön bíróságának létrejövetelében is úttörői érdemei vannak. Már 1870-ben egy törvény (a Suffolk countyra nézve) a 17 évesnél ifjabb vádlottak ügyeinek »az általános és rendes büntetőügyektől« elkülönítve leendő intézését rendeli. Egy 1872-iki törvény a fiatalkorúak ügyeiben a békebírák előtti külön »tárgyalás«-ról, egy 1877-iki pedig a fiatalkorú bűntettesek ülésszakáról (session of juvenile offenders) szól. Massachusetts tehát jóval megelőzte Illinoist a fiatalkorúak ügyeinek elkülönített intézése tekintetében, azonban a tulajdonképeni önálló gyermekbíróságot csak 1906-ban szervezi a bűnelkövető gyermekekről (An act relating to delinquent children) s az ugyanakkor a bostoni gyermekbíróságról (An act to establish *the Boston juvenile court)* szóló törvénnyel.

A bostoni s általában a massachusettsi fiatalkorúak bíróságának hatásköre is kiterjed úgy a bűnelkövető, mint az elhanyagolt gyermekekre. A bűnelkövetőknek egy külön kategóriája gyanánt különbözteti meg a törvény a »züllött« *(wayward)* gyermekeket, akik alatt azok értendők, »akik szokásszerűen bűnös vagy erkölcstelen személyek társaságá-

ban vannak, vagy akik erkölcstelen, vétkes vagy bűntettes életre vezető körülmények közt nőnek fel«. A bűnelkövető és züllött gyermekek 7—17 éves, az elhanyagoltak 17 éven aluli korhatárig tartoznak a fiatalkorúak bírósága elé. A törvény alapelvei közt világosan ki van fejezve, hogy a fiatalkorúak ellenében a büntető eljárás szabályai nem alkalmazandók. Halállal vagy életfogytiglani elzárással büntetendő cselekmény miatt azonban a bíróság elrendelheti a rendes büntető eljárást.

A külön gyermekbíróság intézménye Massachusettsben nincs oly tökéletesen kiépítve, mint Illinoisban vagy Coloradóban. Önálló épülete nincs, hanem a kerületi bíróság, vagy a felső törvényszék épületében vannak e célra megfelelő helyiségek kijelölve. A bostoni bíróság a felsőbíróság földszintjén van elhelyezve. A várószobák elég tágasak, de a bíró dolgozószobája, amelyben a tárgyalások rendszerint tartatnak, nagyon is kisméretű (12 személynél több nem fér el benne). Egyébként a bíró szobája megnyerő tiszta, világos, egyszerű, a falakon semmi diszítés, a két síma asztalon sincs semmi tárgy, a szükséges papirlapokon kívül, hogy a gyermek figyelmét semmi el ne vonja. A zárt ajtók melletti tárgyalás egyik előnyös jellemvonása a bostoni juvenile court-nak, amelyet legújabban másutt is követendőnek ismernek el. Ügyelnek arra is, hogy a fiatalkorúak bűnügyei ne kerüljenek a hírlapokba. Örvendetes, hogy a hírlapírók a bíróság e kívánságát szívesen teljesítik, sőt a nőpártfogó tisztviselők közbenjárására általában oly bírói tárgyalásokról, melyekben nők vannak érdekelve, lehetőleg nem közölnek tudósításokat.

Az eljárás részleteire szintén kevés eltérés van a chicagói mintától. A nyomozást, a tárgyalás teljes előkészítését, a pártfogó tisztviselők teljesítik, akiknek itt vannak a legkiválóbb mesterei. Mint *Baker,* a nyájas bostoni bíró írja, a bíró és a pártfogó oly viszonyban vannak itt, mint az orvos és asszisztense. Mindketten úgy viselkednek az eléjük került gyermekkel szemben, mint az orvos a rendelőszobában. A tárgyaláson a gyermeken kívül jelen van mindig a párt-

fogó s ha van, a gyermek szülője is. A kihallgatás alakszerüségek nélkül, fesztelen, barátságos hangon történik. Ha a gyermek beismeri a cselekményt, a bíró tanácskozik a pártfogóval és a szülővel, ha szükséges, ez utóbbit meginti s egy kártyalapra vetett pár szóval feljegyzi a megfelelő intézkedést s átadja a gyermeket a pártfogónak. Ha a gyermek nem mondja el az igazat, a kikérdezés hosszasabb lesz, mindaddig tart, míg a bíró rá nem tereli szép szerével, vagy a tanuk, a szülők bevonásával, a beismerésre, illetőleg az igazság őszinte elmondására.

A bírói intézkedés legtöbb esetben próbárabocsátásra szól, rendszerint igen kis százalék utaltatik intézetbe. A próbárabocsátás feltételeinek megsértése esetén pénzbüntetés szabható ki (5 dollárig), mely nem fizetés esetén 5 napig terjedhető elzárásra változtattatik. Alkalmilag a szülő felhivatik, hogy a gyermeket testi fenyítésben részesítse. Iskolába járók azzal is büntettetnek, hogy vasárnap vagy más iskolai ünnepnapon a pártfogó tisztviselő szobájában törvényeket kell másolniok.

Leányok ellenében úgy a vizsgálatot, mint a tárgyaláson való közreműködést és a felügyeletet is nőpártfogók végzik. Elfogatás esetén a leány azonnal egy nő felügyelete alá helyeztetik, ha csak a szülő nem ad biztosítékot, hogy a tárgyalásig kellő gonddal őrködik reá. Az intézetbe szállítást is nő eszközli. A bíróság maga nem nevez ki nőpártfogókat, de több jótékony társaság mindig kellő számban állít ilyeneket a bíróság rendelkezésére.

1909-ben 1448 fiatalkorú fordult meg a bíróság előtt.

4. *New York* állam nagy városainak (Nagy New York, Buffalo, Albany, Rochester) gyermekbíróságai a legutóbbi időig külön helyet foglaltak s részben ma is foglalnak el a hasonló amerikai bíróságok közt. Nem azért, amit *Franklin Chase Hoyt*, newyorki bíró büszkélkedve említ, hogy ezek a legnagyobb forgalmú gyermekbíróságok (a New York város első kerületi ú. n. *Manhattan Children's Court* előtt az utolsó években évente 11—12.000 eset kerül tárgyalásra s így kétségtelenül ez a világ legnagyobb gyermekbírósága),

hanem mert ezek elé csak a bűnelkövető és az »elhanyagolt« gyermekek kerülnek, a csupán »elhagyatottak« a *Department of Public Charities* nevű rendőri hatóság elé tartoznak és mert a »gyermekbíróságok« előtti eljárás, főleg a tárgyalás itt legtöbbet tartott meg a büntető perjog szabályaiból.

New York állam különben joggal kérkedhetik azzal, hogy ő tiltotta el először törvényileg (1877.), hogy 16 évesnél fiatalabbak a rendes fogházakba vagy letartóztató intézetekbe helyeztessenek s a tárgyalóteremben felnőtt bűntettesekkel együtt legyenek (kivéve hivatalos személyek jelenlétében), valamint azzal, hogy már 1892-ben világosan elrendelte, hogy az ily fiatalok kihallgatása és ügyeik tárgyalása más büntetőügyek tárgyalásától elkülöníttessék és e végből a fiatalkorúak ügyeinek tárgyalására ő épített először önálló bírósági épületet, végül azzal is, hogy először gondoskodott a fiatalkorú vádlottak részére saját letartóztató otthonokról (1880.) és 1893-tól kezdve eltiltotta a fiatalkorúaknak rendőri állomásokon vagy vizsgálati fogházakban előzetes letartóztatását.

A sajátképeni »gyermekbíróságot« New York állam először 1901-ben állítja fel New York városában. Az óriási világváros »első« gyermekbírósága a Manhattan és Bronx kerületekre kiterjedő : *Children's Court of the City of New York first division ;* a »második« gyermekbíróság a Brooklyn, Queens és Richmond kerületeket átölelő : *Children's Court of the second division Borough of Brooklyn*, mely 1903-ban szerveztetett. Röviden az elsőt »Manhattan Children's Court«, a másodikat »Brooklyn Children's Court« néven idézik. Buffalo városában 1901-ben, Albany-ban 1903-ban, Rochester-ben 1905-ben állíttatott fel a gyermekbíróság. Ez egyes gyermekbíróságokról külön törvények szólnak, melyeknek új átdolgozásaik is vannak, így a Manhattan és a Brooklyn Children's Courtról 1903-ból, a Buffalo város gyermekbíróságáról 1909-ből, végül a New York állam 1909-iki kiadású törvényei (Consolidated Laws, 1909.) és a büntető perrendtartás új kódexe tartalmazzák a jelenleg érvényes szabályokat.

1909-ig a newyorki gyermekbíróságok előtt a vádlott gyermekek ügyeiben formális főtárgyalások tartattak s a bírónak minden esetben vagy marasztaló, vagy felmentő ítéletet (convicted or acquitted) kellett hoznia, az 1909-iki módosítása a büntetőtörvénykönyvnek írja elő először (úgy mint az ez évi buffalói gyermekbírósági törvény is), hogy a 7—16 éves korban levőket nem kell többé »bűntett« miatt »marasztalni«, csupán »fiatalkorú bűnelkövetőnek« *(juvenile delinquency)* kell nyilvánítani. Ezzel a nevezetes módosítással New York állam is a chicagói és denveri gyermekbíróságok elvi álláspontjára helyezkedett s habár a fiatalok ügyében követett eljárása még mindig legjobban hasonlít a közönséges büntető eljáráshoz, egészben véve a newyorki gyermekbíróságok működése is megfelel a többi államok hasonló intézményeinek. 1908-ban New York város a kormányzó elnöklete alatt egy bizottságot küldött ki az alsó bíróságok eljárásának revideálására. Ez a bizottság, melynek különösen a gyermekbíróság adminisztrációjára is ki kellett terjeszteni vizsgálatát, 1910 áprilisi jelentésében több javítást indítványoz e részben s az 1909-iki buffalói gyermekbírósági törvény újításait ajánlja a Manhattan és a Brooklyn Children's Court-ra is életbeléptetni. A jelentésből felette érdekes az a tétel, hogy : »a gyermekbírónak, amennyire a gyermek és az állam érdekeivel összeegyeztethető, *a gyermeket nem mint bűntett miatt főtárgyalásra idézett személyt, hanem mint egy szükségbe jutott s az állam gyámolítására szorult gyermeket kell tekintenie,* e célból . . . ily esetben el kell halasztani a tárgyalást és kinyomozni a tényeket és az eset körülményeit és ha a bíró jónak látja, *belátása szerint* (in his discretion) *mellőzheti a tárgyalást* és megállapíthatja, hogy a *gyermek az állam gondozására és támogatására szorul s úgy bánhat vele, mint a gondozás nélküli gyermekkel*«.

A *Manhattan Children's Court* épülete New York város egyik nagyforgalmú utcájában álló hatalmas önálló épület. Európai kritikusok méltán (Elsa v. Liszt) rótták meg, hogy az ember rögtön az utcáról a tárgyalóterembe lép, amely

rendszerint zsúfolva van kiváncsi, nem oda tartozó nézőközönséggel. A bíró magas emelvényen ül, elkerítve szintén magas deszkakorláttal, amely előtt még egy alacsonyabb emelvényen álló asztal, amely körül ülnek és csoportosulnak a vádlott, ennek hozzátartozói, a pártfogó és a rendőri tisztviselők. A helyiség, mint maga az egyik bíró, Fr. *Chase Hoyt* írja, egyáltalán nem megfelelő (absolutely inadequate) s tervbe is van véve egy új, alkalmasabb berendezésű épület emelése, melyben úgy mint Bostonban, a bíró magánszobájában intézhesse el a könnyebb eseteket. Az ünnepélyes tárgyalótermet azonban az új épületben is fenn kívánják tartani, mert erre sok esetben, éppen az óriási forgalmú bíróságnál, úgy a fiatal bűntevő, mint a hanyag, sokszor bűnös szülőkre való imponáló hatás kedvéért is szükség van.

A bíróság áll a New York város bírósága első osztályának 6 tagjából, akik 2 hónapi terminusokra vannak kirendelve a fiatalok ügyeinek intézésére. E rövid idejű kirendeléseket azzal magyarázzák, hogy fizikai képtelenség lenne, hogy egy bíró lássa el az év folyamán naponta százával előjövő eseteket (1909-ben 11.400 eset tárgyaltatott) s különösen, hogy a próbárabocsátás esetén lehetetlenséget kívánnánk a bírótól, hogy mindegyik próbárabocsátott gyermek esetére, arcára visszaemlékezzék. Helyesebb lenne mégis, mint Fr. Chase Hoyt is kívánja, ha kevesebb bíró, pl. 3 rendeltetnék ki, akik felváltva vezetnék a tárgyalásokat.

A bírák mellett itt is számos (1910-ben 596) pártfogó tisztviselő segédkezik, ugyanazzal a szerepkörrel, mint másutt. Oly bizalmas viszony azonban, mint Bostonban, itt nem igen fejlődhetik ki a bíró és a pártfogó közt, egyrészt az utóbbiak nagy száma, másrészt amiatt, mert a legutóbbi időkig az esetek tárgyalása meglehetősen perrendszerűleg ment.

A tárgyalás különben itt is gyorsan megy. Egy óra alatt szemem láttára 6—10 esetet intézett el Deuel bíró. Itt már — eltérőleg főleg Bostontól, de a többi előbbi mintától is — kevésbbé gyakori a próbárabocsátás, ellenben sokkal sűrűbben alkalmaztatik az intézetekbe utalás. A bíró asztalán ott

az egyletek és intézetek jegyzéke, melyekbe gyermekek elhelyezhetők, a napi kimutatás az összes üres helyekről s a bíró ehhez képest választja ki a megfelelőnek látszó helyet, ahova a gyermeket beutalja.

Külön Detention Homeja a Manhattan Children's courtnak, mint említettem, nincs. Hanem a Gerry society és más jótékony társulatok otthonai állnak e célból a bíró rendelkezésére. Legújabban itt is, mint Chicagóban, az összes gyermekek előzetes orvosi vizsgálatát rendelik el.

A fiatalkorúak bírósága mint önálló intézmény, igaz hogy még csak 12 éves multra tekinthet vissza, de e rövid idő alatt is eléggé bebizonyította életképességét. Az akadékoskodások és kicsinylések, melyek megszületése után felhangzottak, a kétkedés, mely eleinte működését kísérte, ma már teljesen elnémultak, legfeljebb az intézmény részletei, módozatai felett van még vita és nézeteltérés. Az amerikai közvélemény egyértelemmel, mint a gyermek és fiatalkorúak kriminalitásának és elzüllésének legbiztosabb megelőzési eszközét ismeri el, amely, ha egymagában nem elegendő is azok leküzdésére, de egyik legfontosabb tényező ama különböző nevelési intézmények közt, melyekkel a modern állam az általános kultúrát, a társadalom anyagi és erkölcsi haladását kívánja előrevinni. Helyesen mondja egy amerikai bíró: »a fiatalkorúak bírósága megbecsülhetetlen értékű, mint társadalmunk egyik civilizatórius tényezője. A gyermekeknek teljesen külön kezelése, a felnőtt bűntettesekkel való összejövetelüknek teljes kizárása, a gyermekek és szüleik feletti lelkiismeretes felügyelet a pártfogó tisztviselők által mind hatályos eszközei a bűntettek kevesbítésének.«

Különösen áll ez a felfogás Amerikára nézve, ahol a folytonos bevándorlással rengeteg kétes foglalkozású, kétségbeesett ember szaporítja évente a társadalom alsóbb rétegeit, ahol a sok óriási vagyonú polgár, az általános jómód mellett rengeteg földhöz ragadt, nyomorult, szegény ember küzd a mindennapi kenyérért, ahol tehát még sokkal több a szerencsétlen sorsú, elhagyatott, a züllés és a bűnelkövetés

útjára került gyermek és fiatalkorú, mint Európában. Nagyon bölcsen és kitűnő gyakorlati érzékkel fogták fel azért az amerikai vezető emberek a nevelés, a testi, a szellemi és erkölcsi gondozás jelentőségét s azt, hogy erre főleg a társadalom elhagyatott, elhanyagolt osztályai, illetőleg ezek új generációi szorultak rá. *Roosewelt,* az agilis elnök fejezte ki nyiltan e gondolatot egy beszédében : »Hogy fog kinézni országunk 20—30—40 év múlva, az jórészben attól függ, miként vezetjük üzleteinket, miként oldjuk meg nagy ipari feladatainkat, miként hasznosítjuk farmjainkat és nagy mezőgazdasági vállalatainkat, de legfőképpen attól, mily férfiakból és nőkből fog állni népünk akkor ; egy állam sem biztos, melynek családaiban nincsenek egészséges és derék gyermekek. Ha ezek a gyermekek nem rendesen neveltetnek fel, átkai lesznek önmaguknak és szülőiknek s egyszersmind romlása az államnak és az állam jövőjének«. Vagyis, ahogy a mi tanügyi jelszavunk mondja : akié az iskola, azé a jövő.

Ahol ily helyesen és gyakorlatiasan fogják fel a nevelés jelentőségét, ott természetes, hogy ki kellett alakulnia és népszerűvé válnia a fiatalkorúak bíróságának, amely összekötő kapcsa, legfontosabb jogi szerve, elsőfokú központi hatósága lett az elhagyatott, elhanyagolt és bűnelkövető ifjuság megmentésére és felnevelésére irányuló társadalmi és kulturális akciónak. Ez az intézmény juttatta és juttatja diadalra a gyermek és fiatalkorú »bűnelkövetők« modern felfogását, a megtorlásnak, a felnőttekre megál apított anyagi és alaki büntetőjogi szabályoknak teljes mellőzését velük szemben s ezeknek az elhagyatott és elhanyagolt vagy züllött fiatalsággal egyenlő elbánás alá vételét. A fiatalkorúak bírósága fűzte össze a szorosan vett gyermekvédelmet, a próbárabocsátást, a pártfogó tisztviselő intézményt, a javító-nevelő-intézeteket és a reformatorykat egy önálló és közös vezéreszme : a nevelés által irányított egésszé, a fiatalkorúak új, modern szellemű büntetőjogává.

Az új intézmény európai kritikusai, amíg csaknem kivétel nélkül elismeréssel, sokan (Baernreither, Hartmann, Freudenthal, Lenz, Stammer, Gudden, Blumenthal) magasz-

talással emelik ki az intézmény egészséges alapgondolatát, másrészt helyesen hangsúlyozzák, hogy annak az európai talajba egyszerű átültetése nagy nehézséggel jár. Ennek előfeltétele ugyanis az anyagi és alaki büntetőjog gyökeres átalakítása lenne. Az amerikai gyermekbíró »patriarchalis önkénye« — mondja *Vámbéry* R. — »csak az amerikai milieuben érthető meg, mely az egyéni szabadság gondolatát annyira áthasonította, hogy nem is gondol önkényes megsértésének lehetőségére«. A gyermekbíróság erélyesen belenyúl a fiatalkorúak és ezek szüleinek személyes szabadságába, családi jogaiba, maga az eljárás pedig egyenesen ellentétben áll a büntető perjog európai vezéreszméivel: a védelvvel, az alaki védelem, a nyilvánosság elveivel s a terhelt egyéni szabadságának lehető biztosításával, tehát a »perjogi formák lehető mellőzésével a nyomozó per tipusához közeledik«.

E nehézségek és többé-kevésbbé alapos kifogások dacára a fiatalkorúak bírósága megkezdte hódító körútját az európai államokban is. Angliában, Francia-, Olaszországban, Hollandiában, Dániában, Ausztriában, Belgiumban, sőt az idegen intézmények iránt annyira konzervatív Németországban is az utolsó években rendeleti úton számos helyen életbeléptették a fiatalkorúak ügyeinek elkülönített, itt-ott külön bíró által való tárgyalását s igyekeznek mindenfelé érvényesíteni az elvet, hogy a fiatalkorúak az eljárás és az esetleges szabadságvesztés alatt a felnőtt vádlottaktól és elítéltektől elkülönítessenek. Persze mindezek Európában még tényleg csak szerény »kísérletek«, de mégis eléggé biztató jelenségek arra, hogy az európai közvélemény nem idegenkedik az új intézmény befogadásától s az elhagyatott, züllött vagy bűnelkövető gyermek- és fiatalkorúakra hajlandó elfogadni ezt a gyámkodó és nyomozó rendszerű eljárást s kivenni őket a felnőttekre megállapított anyagi és alaki büntetőjogi szabályok alól. A »társadalom védelme«, ami a büntetőjogi reformok jelszava s az egyénítés eszméje, amit a legkonzervatívebb büntetőjogászok is a tételes büntetőjog egyik legfontosabb vezéreszméje gyanánt ismernek el, egyaránt hatalmas támasztékot nyertek a fiatalok bíróságában s ez

teszi érthetővé, hogy úgy a reformerek, mint a konzervatívek szimpatikusan fogadják az új intézményt. Igaz, hogy az új intézmény részletei még Amerikában sem mondhatók teljesen kiforrottaknak s így az európai utánzatok sem lehetnek egyöntetűek és szilárdak, de bizton remélhető, hogy az egészséges alapelveken a ma még vitás részletkérdések is mihamar tisztázódnak és megszilárdulnak.

Az új intézmény európai kísérletei közül kétségtelenül egyik legfigyelemreméltóbb az 1909. jan. 1-től életbelépett magyar gyermekbíróság. Aminek főoka — mint *Vámbéry* R. is helyesen említi fel — az, hogy a magyar törvényhozás előbb megcsinálta a fiatalkorúak anyagi büntetőjogát a Büntető Novellában s egyenesen átvette a fiatalok bíróságával összeforrott másik eredeti amerikai intézményt, a *próbárabocsátást* s megkezdte a pártfogó tisztviselői állások szervezését is. Így nálunk az anyagi és alaki jog reformja egyszerre s egymást kiegészítve és támogatva léphetett életbe. Az első évek kísérletei remélni is engedik, hogy az amerikai jog ez egészséges és emberies hajtásai gyökeret fognak verni nálunk. Kivált, ha a fiatalkorúak bíróságáról már készen álló törvénytervezet törvénnyé válik, bizton remélhetjük az új intézmény megszilárdulását és teljes kiépítését. Éppen mert a magyar törvényhozás, *Balogh Jenő* bátor és szerencsés kezdeményezésére, a fiatalkorúakra kifejezetten magáévá tette az amerikaiak elvi álláspontját, midőn a velük szemben alkalmazható »intézkedések«-re nézve nem a cselekmény súlyát, hanem a fiatalkorú *egyéniségét, jövőjét és erkölcsi fejlődését* tekinti irányadónak s éppen, mert a próbárabocsátást és a pártfogó tisztviselői intézményt is már megteremtette és életbeléptette, hazánkban a fiatalkorúak bírósága eredeti és legbiztatóbb mintáinak, a chicagói és a denveri rendszernek megvalósítása kevesebb nehézséggel fog járni, mint másutt. Sőt Budapesten és Kolozsvárott már vannak is bírák, akik a Lindsey rendszerét alkalmazzák s a lelkes példák bizonyára fognak követőket találni.

NEGYEDIK FEJEZET.

A próbárabocsátás.

A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben egyik leggyakrabban alkalmazott eredeti amerikai intézmény a próbárabocsátás *(Probation)*. Érdekes és tanulságos mindjárt azért is, mert újabban sok helyen nemcsak a fiatalkorú, de a nagykorú bűntettesekre is alkalmaztatik, s úgy egyik, mint a másik csoportra egyaránt kitűnő sikerrel. Másik érdekes és jellemző vonása, hogy bár büntetendő cselekmény miatt vehető igénybe, tulajdonképen nem büntetés, legalább is nem materiális büntetés, hanem éppen a büntetést helyettesítő, azt feleslegessé tevő *előzetes intézkedés,* melyet a bíró a még erkölcsileg nem romlott kisebb bűnelkövetővel szemben éppen azért vesz alkalmazásba, hogy azt a súlyosabb büntetés szégyenétől megmentse és az újabb bűnelkövetéstől visszatartsa.

A próbárabocsátás lényegileg abban áll, hogy a bíró a kevésbbé súlyos vétségek, vagy kihágások miatt elébe állított vádlottat, ha eddigi előélete, jelleme s az eset körülményei alapján nem tartja szigorúbb büntetéssel sujtandónak, hanem egy megbotlott, de nem romlott lelkű egyénnek, akire a szabad társadalmi életbe visszabocsátás és egy jóakaró pártfogó felügyelete alá helyezés üdvösebb hatással lesz, mint a rövid tartamú szabadságvesztés, vagy a pénzbüntetés, az ily vádlottat nem nyilvánítja bűnösnek (convicted), hanem a tények tisztázása (guilty) mellett szabad lábra helyezi azzal a feltétellel, hogy egy meghatározott próbaideig az előírt magaviseleti szabályokat megtartani

s a felügyeletével megbízott pártfogó tisztviselő utasításait követni tartozik. Ez az »intézkedés« tehát jogilag az ítélethozatal felfüggesztése. Ha a próba alá vett *(on probation)* egyén a feltételt teljesíti, vagyis a próbát jól kiállja, az elítélés elmarad s az eset meg nem történtnek tekintetik, ellenkező esetben, ha a próba szabályait megszegi vagy éppen újabb büntetendő cselekményt követ el, a felfüggesztett eljárás befejeztetik s a megérdemelt büntetés kiméretik és végrehajtatik.

A »probation« alapgondolata kétségtelenül a megelőzés. A »jobb megelőzni a bűnt, mint büntetni«, vezéreszmének ügyes gyakorlati alkalmazása a próbárabocsátás. A klasszikus iskola tanainak, a bűntett és a büntetés közti arányosság jogászi elméletének a folyománya lett mindenütt, Amerikában, mint Európában a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetőinek rövid tartamú szabadságvagy csekély pénzbüntetéssel sujtása, s az utóbbinak be nem hajthatás esetén szintén rövid szabadságvesztésre átváltoztatása. Az ily rövid tartamú szabadságbüntetések óriási száma teremtette meg azután mindenütt a fogházak túlzsúfoltságát, a botrányos, erkölcsrontó, bűntenyésztő állapotokat a kisebb fogházakban, amelyeknek legriasztóbb példányai éppen a county jail-ek. Az itt szemmel látható tökéletlenségek, a büntetési rendszer és a börtönügy kiáltó visszásságai vezettek rá egyes, mélyebben gondolkozó emberbarátokat, hogy inkább engedjük el az első rövid fogházbüntetést, mint kitegyük a még erkölcsileg nem romlott embert, főleg a fiatalkorúakat, az összezárással járó megmételyezés és a teljes erkölcsi elrontás biztos veszélyének. Ha meg tudjuk javítani a kisebb bűntettest a *börtön nélkül is*, ne taszítsuk azt magunk a kész veszedelembe, hiszen így feltétlen bizonyossággal az állam, a bíróságok lesznek az okai, ha az illető újból s most már talán nagyobb bűntettet követ el. Igyekezzünk azért a rövid szabadságbüntetést más eszközzel pótolni, olyannal, ami nem rontani, de erősíteni fogja a bűnelkövető erkölcsi felfogását, ami segíteni fogja őt a megjavulásban s a jó úton maradásban.

Ez az emberies, de egyúttal roppant gyakorlati fontosságú gondolat és terv *Massachusetts* államban kél útra, itt fejlődik és alakul ki valóságos jogi intézménnyé : *a próbárabocsátássá* s itt születik meg ez új intézmény gyakorlati szerve : *a pártfogó tisztviselő* (probation officer) is, mint elválhatlan és elengedhetlen előfeltétele a próbárabocsátás sikerének.

A próbárabocsátás eredete, első gyökérszálai különben visszanyúlnak az ősi angol common law korába. Igaza van *Hartmannak,* hogy a jogfejlődésben nincs ugrás, az újnak látszó eszméket és intézményeket közelebbről vizsgálva, bizton megtalálhatjuk azok előzőit, illetőleg előzményeit. A próbárabocsátás is, bár mai alakjában kétségtelenül amerikai új intézmény és elvitázhatatlanul Massachusetts a szülőhazája, vérszerinti leszármazottja az angol jogban egy század óta ismerős ama gyakorlatnak, hogy a bírónak joga van felüggeszteni az ítélethozatalt s a vádlottat az esküdtek marasztaló verdiktje, vagy a bíró által is kimondott bűnösség (convicton) esetén is szabadlábra helyezni s helyes magaviseletét kipróbálni. Ez a jogosítvány pedig folyománya annak a még régebbi felfogásnak, hogy a bíró nemcsak ítélő, hanem közigazgatási hatóság : a »béke őre« *(conservator of the peace),* amely ősi felfogásnak ma is élő bizonysága a békebírói (justice of the peace) intézmény.

Sőt még tovább menve visszafelé, a próbárabocsátás csirája voltaképen megvan már a középkori és újkori angol jogban ismert *békekezességben,* melynek két alakja is volt : a *surety for the peace* és a *surety for good behaviour* (biztosíték a jó magaviselet iránt), az előbbi a békebíró előtti erőszakoskodás vagy a rendőrség általi tettenérés, mások veszélyes fenyegetése, az utóbbi a rossz hírnév (not of good fame) esetén volt alkalmazható s abban állt, hogy a bíró a vádlottat pénzbeli biztosíték vagy kezesek állítása mellett szabadlábra helyezhette, kötelezvén őt bizonyos ideig a jó magaviseletre A békekezesség ez utóbbi alakját, mely részegesek, csavargók, tolvajok s gyanús foglalkozásúak ellen állandóan alkalmazásban maradt, az 1861-iki Consolidation Act is fentartotta mint mellékbüntetést. (L. *Aschrott :* Strafen und Gefängniss-

wesen in England. 1887. 98.). Ez ősi intézmény alapgondolatát s a bírónak ebben elismert rendészeti hatalmát elevenítik fel a XIX. század derekán egyes kiváló angol bírák : így *M. Davenport Hill* és *E. W. Cox*. M. D. Hill Birminghamban a fiatalkorú bűntetteseket a rövid fogházbüntetés helyett rendszerint egy megbízható család vagy gondviselő felügyelete alá helyezte el, abból a kifejezett meggyőződésből, hogy a rövid fogházbüntetés inkább elrontja, mint megjavítja a fiatalokat. 1842—1854-ig 417 fiatalkorút helyezett így el alkalmas személyek gondozása alá. 1847-ben egy külön törvény (juvenile offenders act) fel is hatalmazza a bíróságokat, hogy a 14 évesnél fiatalabbakat egyszerű lopások vagy más vétségek miatt büntetés nélkül szabadlábra helyezhessék, kezesség mellett vagy anélkül. M. D. Hill az így szabadlábra helyezett fiatalok felügyeletére a rendőri hatóságokat is igénybe vette, E. W. Cox pedig Middlessex-ben egy külön ellenőrző-hivatalnokot (Inquiry office) állított be.

Ez a »feltételes szabadonhagyás« (conditional release), melyet ugyan csak szórványosan egyes ügybuzgó bíróságok alkalmaztak, a 60-as évektől azonban mind általánosabbá lett, vezetett Angliában az ítéletfelfüggesztés : *suspension of sentence* intézményéhez, mely 1879-ben a sommás, majd 1887-ben (Probation of first offenders Act 1887.) a rendes eljárásban is törvényes intézmény lett. Ez utóbbi törvény azonban már egyenesen és céltudatosan a massachusettsi »probation« átültetését, illetőleg utánzását kezdte meg. (Teljesen átveszi a probationt, a pártfogó tisztviselői intézménnyel együtt az 1907. évi Probation of Offenders Act.)

Hogy a »jó viselet kipróbálása« s a büntetés alkalmazásának feltételhez kötése, tehát a megtorlás és megelőzés összekötése az angol jogban mennyire népszerű, ezt igazolja a fokozatos börtönrendszer harmadik szakaszának, a feltételes szabadonbocsátás (conditional liberation) intézményének kifejlődése is. Az előbb csak kegyelemből, kivételesen, a jó magaviseletű raboknak adott »szabadságlevél«-ből (ticket of leave) lassanként egy törvényes intézmény lett,

melyet azóta minden művelt állam átvett Angliától, mint a börtönből kiszabadult súlyosabb bűntettesekkel szemben gyakorolt elővigyázati rendszabályt s egyúttal az illetőre a jó viselet és szorgalom jutalmát. Az amerikai jog, mely ezt az intézményt Angliától sz ntén átvette, rögtön felismerte a két intézmény : az amerikai probation és az angol feltételes szabadonbocsátás, az Amerikában ú. n. *on parole* (becsületszóra kibocsátás) hasonlóságát s *Boies* jól állítja szembe azokat, hogy a »parole a büntetés utáni *(post penitentiary)*, a probation a büntetés előtti *(pre-penitentiary)* gondozása a bűntettesnek«. Azonban magára a próbárabocsátás előállására a »parole«-rendszernek sem igen volt befolyása, ellenkezőleg Amerikában a probation tekinthető az eredeti és tipikus intézménynek, melynek szervét, a pártfogó tisztviselőt utánozták újabban a feltételesen szabadon bocsátottakra felügyelő »parole-officer« szervezésével.

Bármennyire kimutathatók is azonban a próbárabocsátás gyökerei és előképei az angol jogban, kétségtelen, hogy ez az intézmény mai alakjában Massachusetts államban lát először napvilágot s különösen kétségtelen, hogy ez uj intézmény leglényegesebb és kriminálpolitikailag legnagyobb jelentőségű szerve : *a pártfogó tisztviselői állás* csakugyan itt született meg. Sőt éppen érdekes példája az intézmények születésének, hogy előbb kialakul, megszületik a szerv, a próbárabocsátás mindenese : a pártfogó tisztviselő s csak aztán őrlődik ki és jut törvénybe az intézmény maga.

Massachusetts, a kivándorolt puritánok fészke, kiválóan megőrizte az angol hagyományokat, az ősi common law-t és jogszokásokat. Az angol bíró teljhatalma, patriarchális tekintélye, a »közbéke« fentartása körüli praeventiv, rendészeti jogköre itt is századok óta teljes mértékben megillette a bírákat. Az ítélet felfüggesztése, a materiális büntetés mellőzése, békekezesség mellett vagy anélkül, itt is (amint különben az »Új-Anglia« többi államaiban, így New Yorkban is) rég idők óta — egy 1905-iki newyorki jelentés szavai szerint *from time immemorial* — ismeretes és gyakorolt bírói jogszokás volt. Mint Angliában, úgy Massachusettsben

is ez a gyakorlat nemcsak fiatalkorú, de nagykorú rendes bűntettesekkel szemben is alkalmazásban volt, anélkül hogy törvényileg szabályozva és biztosítva lett volna.

A XIX. század derekától megindult gyermekvédelmi mozgalom vezetett ez új intézmény formális kialakulásához és törvénybe iktatásához. A Ch. L. Brace által New Yorkban kezdeményezett gyermekelhelyezési rendszer, a »boarding out system«, Massachusettsben talált legtermékenyebb talajra. Itt indult meg a harc az intézetekbe helyezés ellen s lett csakhamar általánossá az elhagyatott, züllésnek indult gyermekeknek alkalmas családokhoz elhelyezése, a családi légkörben nevelése. Ez az új rendszer, mely eleinte szintén csak a bíróságok gyakorlatán nyugodott, 1868-ban nyert törvényes alapot, a *State Board of Charities* szervezésével. A következő évben (1869.) a State Board elnökének, *S. G. Howe*-nak és titkárának, *Frank B. Sanborn*-nak indítványára egy »vizsgáló bizottság« (visiting committee) állíttatott fel a családokhoz elhelyezett gyermekek felügyeletére, illetőleg a gondozó családok ellenőrzésére. Ily előzmények után hozza meg Massachusetts 1870-ben (június 15.) az állami vizsgáló hivatalokról és fiatalkorú bűntevőkről szóló törvényt *(an act relating to the state visiting agency and juvenile offenders)*, mely az első határozott lépés a próbárabocsátás kifejlődésére.

Ez a törvény elrendeli, hogy minden kerületben egy *vizsgáló hivatalnok* (visiting agent) nevezendő ki, akit a bíróságok minden 16 évesnél fiatalabb gyermek ellen tett feljelentésről értesítenek, hogy ez az esetet alaposan kinyomozza s a bíróságnak jelentést és javaslatot tegyen, amely ez alapon felhatalmazhatja a State Board of Charities-t, hogy a gyermeket egy alkalmas személy gondjaira bízza (to place the child in charge of any person) és pedig a gyermek nagykorúságáig vagy rövidebb időre. Ez a törvény amelyet pár év múlva (1873) Michigan állam is átvett, természetesen még nem jelenti a próbárabocsátást, mert éppen annak leglényegesebb vonása, a gyermeknek állandó felügyelő alá helyezése, hiányzik belőle. A »visiting agent«

nem azonos a »probation officer«-rel. Amaz csak a gyermeknek és szüleinek körülményeit nyomozza ki (környezettanulmány) s erről a bíróságot értesíti, a bíróság intézkedésével, a gyermek elhelyezésével feladata elvégződik, a pártfogó tisztviselő feladatának fontosabb része pedig éppen a bírói intézkedés után kezdődik s a próbaidő alatti erkölcsi támogatásra irányul. A »visiting agency« intézménye, illetőleg Massachusettsnek 1870-iki és Michigan-nek 1873-iki törvényei teremtik meg azonban Amerikában az ú. n. *suspension of the sentence* intézményét, vagyis a felügyelet alá helyezés nélküli próbárabocsátás intézményét, amelyet először Michigan-nek egy 1885-iki, majd New Yorknak egy 1893-iki törvényei állapítanak meg szabatosan. Ez az intézmény azonban ily alakjában nem tudott szélesebb elterjedésre szert tenni, mert — amint *Lederer* M. helyesen megjegyzi — az időközben Munachusettsben kiformálódott »probation« csakhamar túlszárnyalta és feleslegessé tette. New Yorkban azonban ma is fennáll a *suspension of the sentence* s alkalmazható az elsőízben bűntevőkre minden oly cselekmény esetén, melyre a törvény tízévi szabadságvesztésnél nem magasabb büntetést ír elő. Több helyen, így Massachusettsben is (1900 óta) a francia feltételes elítélés *(french system)* alakjában lett törvénybe iktatva, főleg felnőtt, elsőízbeni bűnelkövetőkre.

A tulajdonképeni próbárabocsátásnak, illetőleg a pártfogó tisztviselő intézménynek megszületése egy bostoni emberbarát, *Rufus R. Cook*-nak, a közönség által ú. n. Cook bácsinak (Oncle Cook) a nevéhez fűződik. Cook a 70-es évek elejétől érdeklődéssel járogatott el a bírói tárgyalásokra s különösen a fiatalkorúak eseteiben igyekezett a bírót reávenni, hogy a kisebb bűntevőket ne küldje fogházba, hanem függessze fel az eljárást, tegyen velük próbát, »adjon nekik alkalmat, hogy maguktól megjavuljanak«. Ő maga, majd egy Augustus nevű barátja vállalták is az így próba alá bocsátott fiatalok felügyeletét. Igy jött gyakorlatba Bostonban, hogy a bíró kisebb súlyú esetekben élt a büntetés felfüggesztési jogával, a tényállás és a bűnösség megállapítása

mellett a fiatal vádlottakat »próbára bocsátotta« s határidőt tűzött ki, melynek kifogástalan kitöltése után a felügyelő jelentése alapján az eljárást megszüntette. Ezt a Cook beavatkozásával és segédkezésével kifejlődött bírói gyakorlatot aztán 1878-ban a törvényhozás Boston városára (Suffolk county), majd 1880-ban egész Massachusetts államra kiterjedőleg szentesíti s ezzel megteremti a *probation* és a *probation officer* intézményét.

Az 1878-iki bostoni törvény, mely a próbárabocsátás szabályait először formulázza, azóta természetesen jelentékeny módosításokon jött át, lényeges pontokra nézve tökéletesítve lett, az intézmény fővonalai, alapelvei azonban már ebben az első törvényben világosan és biztosan le vannak fektetve. A törvény eredeti szövege következő :

»Boston város polgármestere a rendőri tisztviselők vagy polgárok sorából megbízható személyt nevez ki, akinek kötelessége a Suffolk kerületi büntetőbíróság tárgyalásain jelen lenni, a bűntettel vagy vétséggel vádlott személyek eseteit kinyomozni s az oly személyeknek, *akiknek megjavulása büntetés nélkül is okszerűen remélhető, próba alá helyezését* (placing on probation) ajánlani a bíróságnak. Ha az ily tisztviselő a polgárok közül választatott, *fizetését a városi tanács állapítja meg*, s az ily tisztviselő a városi rendőrfőnök főfelügyelete alatt áll. Kötelessége legalább három havonként jelentést tenni működéséről a rendőrfőnöknek és kimutatást terjeszteni be a felügyelete alá adott személyekről, azok lakásáról, bűntetteikről. Kötelessége, amennyiszer csak teheti, a felügyeletére bízottakat *meglátogatni és minden erejével oda törekedni, hogy ezek újabb jogsértést el ne kövessenek.* Joga van az ily próbaképen felügyelete alá helyezett személyeket a rendőrfőnök jóváhagyásával külön bírói parancs nélkül újból elfogatni és a bíróság elé állítani s a bíróság ily esetben ítéletet hoz, vagy más, a törvény által megengedett módon intézkedik. A tisztviselő a polgármester által hivatalától bármikor felmenthető.«

A lényeges pontok e törvényben, melyek uralkodó és állandó vonásai lettek az új intézménynek : 1. a próbára-

bocsátás korkülönbség nélkül (fiatalokra és felnőttekre) alkalmazható, 2. a bíró a vádlottat bűnösnek mondja ki, de büntetésre nem ítéli, 3. a fizetéses pártfogó tisztviselő alkalmazása, 4. a próbárabocsátott feletti állandó jóakaratú felügyelet a pártfogó által.

Ez első próbárabocsátási törvényen mindjárt az 1880-iki törvény azt a módosítást teszi, hogy a pártfogó tisztviselő (ez a törvény használja először a *probation officer* kifejezést) nem az »eset«-et, hanem az elfogott személy *jellemét* és cselekményét köteles kinyomozni. Még lényegesebb módosítás történt 1891-ben *(Probation Law)*, amikor is egyenesen el lett tiltva, hogy a pártfogó tisztviselő a rendőrség tagjai közül is legyen vehető, a kinevezés joga a bíróságra ruháztatott s minden kerületi, városi és rendőr-bíróság mellé fizetéses pártfogó tisztviselő (paid prob. off.) kinevezése lett előírva. (L. *Lederer* id. h. 400—401.) Az 1891-iki újabb Probation Law-t és az 1898. évi törvényt (a felsőbíróságok saját pártfogó tisztviselőiről), az 1902. évi *Revised Laws of the Commonwelth of Massachusetts* összefoglaló törvény váltotta fel, melynek 46., 212., 217., 220., 225. fejezetei szabályozzák részletesen a Probation-t és az eljárást. A legújabb törvények közül a bűntettes fiatalkorúakról szóló 1906., és a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1908. évi fejlesztik tovább az intézményt s végül az 1908. évi törvény (637-ik fejezet) tetőzi be azt az »állami pártfogó hatóság« *(State Probation Commission)* szervezésével.

Miután a próbárabocsátás legrégebben és legmintaszerűbben Massachusetts-ben fejlődött ki, leghelyesebbnek vélem, ha az intézmény itteni ma érvényes szabályait és működését mutatom be részletesebben. Feladatomhoz képest természetesen elsősorban a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi és alaki szabályokra *(juvenile probation)* terjeszkedem ki, a felnőttekre vonatkozókat csak annyiban említem meg, amennyiben ez az összefüggés vagy a szabályok közössége folytán elkerülhetetlen.

Mily esetekben, mily büntetendő cselekmények miatt van helye próbárabocsátásnak, a törvények kimerítően nem írják

elő. Különben is a próbárabocsátás éppen annak a modern büntetőjogi felfogásnak a kifejezője, mely nem az elkövetett cselekmény súlya, hanem a tettes jelleme, egyénisége szerint kívánja a vele szemben alkalmazandó intézkedés kiválasztását. Ennek a modern felfogásnak érvényesítése sehol sem könnyebb, mint Amerikában, ahol a bíró az angol Commun law-ból ma is fennmaradt teljhatalommal kezeli a büntető törvényt s az elébe állított és bűnelkövetőnek talált vádlottal szemben a törvényes megtorlási és megelőzési szabályokat csakugyan »legjobb belátása szerint« alkalmazza, kivéve, ahol a törvény valamit imperative rendel. Általában azonban azt lehet mondani, hogy a csekélyebb súlyú cselekmények, a nálunk ú. n. vétségek és kihágások esetén vétetik alkalmazásba, amelyek a vádlott kisebb bűnösségét, javíthatóságát mutatják. Súlyos cselekmények miatt, illetőleg ha a tettes »javíthatatlan«, szokásos bűntettesnek látszik, egyáltalán nem alkalmaztatik. Maga a visszaesés nem akadály, így ha az illető súlyos bűntett miatt volt is büntetve, egy csekély, jelentéktelen kihágásért (részegség, csendháborítás) próbára bocsátható.

Leggyakoribb esete a próbárabocsátásnak az iszákosság, ami »mint az elzüllésnek és a bűnelkövetésnek egyik főforrása«, Massachusettsben delictum sui generis gyanánt büntettetik. Az összes próbárabocsátottaknak csaknem $^2/_3$-a (1907-ben 12.990 közül 7526, 1911-ben 15.887 közül 8358 egyén) iszákosság miatt van felügyelet alá helyezve; a részegség miatt a pártfogók által teljesített nyomozások összes száma 1907-ben 86.140, 1911-ben 82.381 volt. Természetesen ezek legnagyobb része a felnőttek közül került ki, de fiatalkorúak is elég gyakran kerülnek emiatt a bíró elé (1907-ben elítéltetett 20 évesnél fiatalabb 277, 21—25 éves 1425).

A fiatalkorúak tipikus cselekményei: az engedetlenség (stubborness) és az iskolakerülés (truancy). Az iskolakerülés, mint sok más államban, az iskolatörvényekben szabályozott önálló bűncselekmény. A 7—14 éves gyermek, aki az iskolából állandóan elmarad, mint »szokásos hanyag« (*Habitual*

Truant) a »hanyagok iskolájába« utaltatik legfeljebb 2 évi tartamra. Az iskolatörvények másféle megsértése, vagy az ottani rossz viselkedés miatt a gyermek mint »szokásos iskolasértő« *(Habitual school offender)* szintén ily iskolába, esetleg javítóintézetbe helyezhető 2 évre. Ugyanez rendelhető el a 7—16 éves gyermekre, aki a nyílt utcákon foglalkozás nélkül kóborol, aki szokásszerűen elmulasztja az iskolát s »iszákosságban és tudatlanságban« nő fel *(Habitual Absentee)*. Ily esetekben rendszerint a szülők is a bíróság elé állíttatnak s ha hibásak, az intézeti eltartás költségeiben marasztaltatnak. Az ily cselekményekben bűnösöknek talált gyermekekkel szemben gyakran alkalmaztatik a próbárabocsátás és pedig vagy külön az iskolai hatóság által alkalmazott »hanyagok tisztviselője« *(Truant officer)* vagy a bíróság rendes pártfogó tisztviselőjének felügyelete alá helyezés.

Ezenkívül a fiatalkorúak más apróbb vétségei : lopások, városi rendszabályok megsértése (City ordonnance or town-by-laws Violating), »közbékezavarás« (Disturbing the peace), rendetlen viselkedés, villamosokra felugrálás szolgáltatnak okot a próbárabocsátásra. Általában az oly esetek, mikor a gyermek még nem mondható elhagyatottnak, sem elzüllöttnek, hanem *hanyagság*, *könnyelműség*, *nagyobbfokú pajkosság* az erkölcsi hibája, amikor tehát intézeti elhelyezésre, javító nevelésre még nincs szükség, de az eddiginél szigorúbb felügyeletre, gondosabb ellenőrzésre és fékentartásra van szüksége. A próbárabocsátás, miként a felnőttekre, úgy a fiatalkorúakra vonatkozólag is *a javító nevelésnek intézeten kívüli alakja*, vagyis a rendetlenkedő, szilajkodó, hanyagnak, lustának induló, szóval a züllés kezdetén álló, vagy arra hajlandósággal bíró egyéniségnek idejekorán és a legszelídebb módon a helyes útra szorítása. Ez az intézeten kívüli nevelés (a felnőttekre persze utónevelés) tehát a bűnelkövetők legenyhébb osztályára, a jóérzésű és javulékony egyéniségekre alkalmazható sajátos intézkedés, egy erkölcsi jellegű fegyelmi eszköz, mely a büntetés, sőt a javítóintézet mellőzésével, az illetőt az eddigi környezetében s az önmaga általi

megjavítás, akaratának a jó irányban való edzése, a pontosságra, engedelmességre, a fennálló szabályok, intézmények s embertársainak tiszteletére oktatás és gyakorlás által akarja új emberré, jó polgárrá alakítani.

Massachusetts ezen új intézménye, mely a bűnelkövetők eme legenyhébb osztályát (úgy a fiatalok, mint a felnőttek körében) ily különleges jóakaratú, gyámolító elbánás alá helyezi, gyakorlati alkalmazása és igazolása a büntetőjogi »új irányok« egy egészséges törekvésének : a bűnelkövetők osztályozásának s a különböző osztályokkal való különböző elbánás, az egyénítés követelményének. Másfelől azonban helyesen jegyzi meg *Baernreither*, hogy az egész intézmény inkább társadalmi, mint bírói feladatot tölt be s annak mechanizmusa, keresztülvitele mennyire megfelel az amerikaiak gondolatirányának, a gyámkodó pártfogás, az elhagyatott osztályok iránti társadalmi és hatósági beavatkozás, azok megrendszabályozása, anyagi és erkölcsi megmentése iránti törekvésének s az optimista világfelfogásnak, mely inkább hisz az emberek javíthatóságában, mint azok rosszaságában. Ugyancsak *Baernreither* hivatkozik arra a jellemző nyilatkozatra, melyet egy pártfogó tisztviselő tett előtte, hogy az illető abban a percben letenné hivatalát, mihelyt nem bízna az ügy (a pártfogás) sikerében. »A statisztika egyedül, mondja ez a kiváló pártfogó tisztviselő, nem is világítja meg ez intézmény áldásait és hasznát ; a jó ép oly ragadós, mint a rossz és az a fáradhatatlan, következetes személyes befolyás, melyet a pártfogó tisztviselő az egyesekre és ezek családjára gyakorol, bámulatos sok jót eredményez.«

A próbárabocsátás folyton növekvő alkalmazását mutatja a következő táblázat :

1892 :	5197.	1900 :	6201.
1893 :	5137.	1901 :	6887.
1894 :	5317.	1902 :	7360.
1895 :	5427.	1903 :	8140.
1896 :	5767.	1907 :	12990.
1897 :	5177.	1909 :	13967.
1898 :	5497.	1910 :	15518.
1899 :	5626.	1911 :	15887.

A próbárabocsátottak $^2/_3$-a állandóan a 20 évesnél idősebbek közül való. Igy 1907-ben 10 évesnél fiatalabb volt 127, 10—16 éves 1668, 17—21 éves 988, 21 éven felüli 8560. 1911-ben 10 éven aluli volt 151, 10—16 éves 2649, 17—21 éves 1862, 21 éven felüli 11222.

A próbárabocsátást az alsó és a felső (másodfokú) bíróságok egyaránt alkalmazzák. Az elsőfokú, ú. n. *alsó* bíróságok (Lower Courts) , így a bostoni Municipal Court, a más városokban levő Police Courts és a »kerületi« bíróságok (District Court) rendszerint meghatározott időre és pedig legalább hat hétre s legfeljebb egy évre ; a »*felső*« bíróságok (Superior Courts) határozatlan tartamban mondják ki a felügyelet alá helyezést. Utóbbi esetben legalább egy, de gyakran esetleg 2—3 évig is felügyelet alatt marad az illető, vagyis mindaddig, míg a pártfogó tisztviselő jelentésére a bíróság a felügyeletet meg nem szünteti, avagy a javulás reményének elenyészte esetén a felfüggesztett eljárást folytatja : marasztaló ítéletet hoz és kiszabja a büntetést. Az alsó bíróságoknál gyakori a felügyeleti idő meghosszabbítása, amit a javulás biztosítása érdekében a pártfogó tisztviselő indítványoz, vagy nem ritkán a próbárabocsátott hozzátartozói kérnek. Igy Baernreither említi, hogy a próbárabocsátott férjekre nézve gyakran ezek feleségei kérik a felügyelet meghosszabbítását, hogy férjeik továbbra is a jó úton tartassanak.

A próbárabocsátás sikere, mint már többször említettem, legelsősorban a jó pártfogó tisztviselőkön fordul meg. Maga a bírói intézkedés csak a lehetőséget adja meg a könnyelmű, megbotlott embernek a megjavulásra, de hogy ez a »próba« ne puszta kísérlet, ne a sötétbe ugrás legyen, hanem csakugyan az illetőnek tényleges megjobbulására vezessen, ezt kétségtelenül az biztosítja, miként fogják fel s mily szellemben, minő odaadással teljesítik feladatukat a pártfogó tisztviselők. Sőt már a bírói intézkedés kimondása, a bíró elé hozott esetek közül a próbárabocsátásra alkalmasnak látszó egyének kiválasztása tekintetében is legalább Massachusetts-ben jelentékeny szerepe van a pártfogó tiszt-

viselőnek. A bírói kar ugyan Massachusetts-ben teljesen hivatása magaslatán áll, sőt úgy az amerikai, mint az európai kritikusok elismerik, hogy az amerikai bíróságok között körülbelül a legelső helyet foglalja el, ami főleg annak köszönhető, hogy a bírói állások itt a politikai befolyás, az időszakos választások alól idejekorán kiszabadíttattak s a bírák élethossziglanra alkalmaztatnak, azonban a próbárabocsátás tekintetében a pártfogó tisztviselői kar nemcsak a bírói intézkedés után, hanem azt megelőzőleg, a nyomozás és a tárgyalás során is oly kiváló szolgálatot teljesít, annyira valóságos »jobbkeze« a bírónak, hogy az egész idevonatkozó bírói eljárást és magát a próbárabocsátás intézményének működését, jelentőségét nem érthetjük meg a pártfogó tisztviselői állás behatóbb tanulmányozása nélkül.

A pártfogó tisztviselők kinevezése a bíróságok joga és kötelessége. A pártfogó tisztviselő ugyanis a bírói eljárás segédszervének tekintetik, amelyről gondoskodni az eljárás menetének biztosítása végett a bíróság feladata. Úgy az alsó, mint a felső bíróságok az ügyforgalmuknak megfelelő számú pártfogó tisztviselőt, valamint ezek mellé helyetteseket neveznek ki és pedig meghatározatlan időtartamra, vagyis »a bíróság tetszéséig« (during the pleasure of the court), ami kifejezi egyrészt azt, hogy az állás bizalmi természetű, a bíró a nem alkalmasakat, vagy szolgálatképtelenné váltakat belátása szerint felmentheti a szolgálattól, másrészt a pártfogó tisztviselői állásnak a politikai változásoktól és az időszakos változásoktól mentességét s e részben a bírói állással egy színvonalra helyezését jelenti. Miként már említettem, a pártfogó tisztviselők jelenleg nem lehetnek rendőri hivatalnokok, hanem a polgárság köréből nevezendők ki, azonban fontos, hogy *kivétel nélkül* fizetést, illetőleg tiszteletdíjat húznak. Az évi tiszteletdíj 1500—1800 dollár közt váltakozik, ami a kerület költségvetését terheli, ezenkívül készkiadásaik is megtérítttetnek.

A pártfogó tisztviselők száma a bíróságok ügyforgalma szerint alakul. Az 1911-iki kimutatás szerint a felső bíróságoknál (superior courts) 15, a bostoni juvenile court-nál 2,

a Municipal court-oknál 24, a Police court-oknál 18, a District court-oknál 51, összesen 110 pártfogó tisztviselő működött, ami tekintve, hogy mindezek nem működvelők, hanem teljesen a hivataluknak élő, rendes (fizetéses) tisztviselők, mindenesetre jelentékeny szám. A tisztviselők közt természeteesn nők is vannak.

A pártfogó tisztviselő kötelessége hármas irányú: 1. teljesítik a nyomozást a hozzájuk utalt esetekben. 2. jelen vannak és segédkeznek a bírói tárgyalásokon, 3. teljesítik a felügyeletet a gondjukra bízott próbárabocsátottak, esetleg a feltételesen szabadon bocsátott (on parole) elítéltek felett. A pártfogó tisztviselő működése tehát átfogja az egész büntető eljárást és a végrehajtást.

A fiatalkorú (7—17 éves) bűnelkövető ellen beadott panasz (complaint), vagy a rendőrség által történt letartóztatás esetén a bíró a nyomozás teljesítésével rendszerint az illető kerületbeli pártfogó tisztviselőt bízza meg. Ha a fiatalkorú szabadlábon van, a pártfogó tisztviselő a megbizatás folytán azonnal felkeresi az illetőt, apróra kipuhatolja annak egész élettörténetét, jellemét, családja vagy környezete viszonyait s mihelyt ezzel kész van, jelenti a bírónak, aki kitűzi a tárgyalást. Ha a fiatalkorú fel nem található, vagy megszökött, elfogatóparancs (warrant) bocsátható ki ellene. A rendőrség által tettenért fiatalkorú, ha 12. évét betöltötte, elfogható s ha azonnal nem állítható a bíró elé, másnap reggelig a bírói vagy rendőri fogházba, vagy a fiatalok letartóztató házába helyezhető. A pártfogó tisztviselők minden reggel megjelennek a fogházakban és kikérdezik a letartóztatottakat, tájékozódnak személyes viszonyaik felől s ha lehet, rögtön utána néznek a bemondott adatoknak, vagy a bíró rendeletére a rendes nyomozást megejtik. A 14 évesnél fiatalabb, ha nem tud kezest állítani, rendszerint már a nyomozás alatt a pártfogó tisztviselő gondjára bizatik, ha azonban szükséges, a fiatalkorú az egész nyomozás alatt a letartóztató házba (detention house) helyeztetik.

A tárgyaláson a nyomozást teljesített pártfogó tisztviselőnek jelen kell lennie. A bíró rendszerint az ő jelentését

hallgatja meg először, aztán kihallgatja a fiatalkorút s ha megjelentek, annak szüleit, rokonait vagy a tanukat s aztán újból tanácskozik a pártfogóval az alkalmazandó intézkedés iránt. Ha a fiatalkorú beismeri hibáját (guilty-t mond) s a pártfogó a próbárabocsátást javasolja, a bíró a fiatalkorút rögtön át is adja neki, szüleihez vagy nevelő családjához visszavezetés és felügyelet alá vétel végett.

A pártfogó legfontosabb teendője s működésének legbecsesebb része kétségtelenül a próbárabocsátottak feletti felügyelet. Ez az egész intézmény sarkpontja, ezen fordul meg annak életképessége : hányat sikerül a sok száz és ezer fiatalkorú közül a jó útra téríteni, új emberré, becsületes, békés, törvénytisztelő polgárrá faragni. Alakilag a pártfogó e felügyeleti jogkörét a próbárabocsátottnak a bíró által kezébe adott utasítás szabja meg. Minden próbárabocsátott (fiatal vagy felnőtt) a következő lapot kapja :

Massachusetts köztársaság.

Kelet : .....
A fiatalkorú neve : .....

A bíróság Önt próba alá helyezte, kötelezettség mellett, hogy alkalmat adjon a büntetés nélküli megjavulásra és pártfogó tisztviselőt rendelt Ön mellé, aki kezességet vállalt, hogy megmenti Önt a börtöntől

a következő szabályok és feltételek mellett :

ha szorgalmasan végez valamely törvényes foglalkozást ;

ha jó magaviseletet tanusít és másokat nem háborgat ;

ha a pártfogó tisztviselőnél annyiszor és ott jelentkezik, ahányszor és ahol az kívánja ;

ha megfizeti a bíróság által megállapított költségeket a kerületnek ;

ha lakásváltoztatását közvetlenül a pártfogó tisztviselőnek bejelenti.

Ha ezen igéretét szándékosan megsérti vagy elhanyagolja, a bíróság elé fog állíttatni ítélethozatal végett.

A pártfogó tisztviselő elsősorban arra ügyel, hogy a felügyeletére bízott fiatalkorú ehhez az igéretéhez illetőleg törvényes kötelezettségeihez tartsa magát, tehát igyekezzék megjavulni s az újabb bűnelkövetéstől tartózkodni. Evégből gyakorta (legalább hetenként egyszer) meglátogatja, vagy magához rendeli s közvetlenül tájékozódik magaviselete, foglalkozása, szüleinek, környezetének állapota felől. Bostonban a hét egy napja, mint pártfogó nap *(probation day)* van kijelölve, melyen az összes próbárabocsátottak kötelesek személyesen megjelenni. Ez a Lindsey által Denverben tartott szombatreggeli jelentkezéseknek felel meg. Ezenfelül minden hónap elsején minden próbárabocsátott írásbeli jelentést köteles adni a felügyeletével megbízott pártfogó tisztviselőnek, aki viszont az összes gondjaira bizottakról a börtönügyi bizottságnak (Board of Prison Commissioners) tesz kimerítő jelentést. E jelentésben a pártfogó tisztviselő beszámol egész havi működéséről s annak eredményéről.

A próba-feltételek megsértése (Violation of probation) esetén a pártfogó tisztviselő azonnal jelentést tesz a bírónak, vagy ha a próbárabocsátottat tetten érte (pl. a leánygyermeket rosszhírű házban, korcsmában, tiltott mulatóhelyen találta), a legközelebbi rendőrnek, aki az illetőt letartóztatja s a bíró elé állítja. Enyhébb esetekben, így ha az illető tudatlanságból nem követi a pártfogó utasításait, vagy nem jelenik meg a szemlén, vagy a bírói idézésre, a bíró a körülményekhez képest nem helyezi hatályon kívül a próbát, hanem dorgálás mellett újabb, esetleg hosszabb próbaidőt tűz ki, vagy részletesebb utasításokat ad az illetőnek. Súlyosabb esetekben azonban a felfüggesztett eljárást folytatja és ítéletet hoz, mellyel az illetőt szigorúbb intézkedéssel (más családhoz vagy intézetbe helyezés), esetleg büntetéssel sujtja. A próba-feltételek megsértése, kivált a fiatalkorúak részéről, rendszerint csekély számban fordul elő, ami elsősorban a pártfogó tisztviselők ügyes és tapintatos eljárásának eredménye s kivá t annak a helyes gyakorlatnak, hogy azok igyekeznek a pártfogoltak szüleivel egyetértőleg s velük kezetfogva működni a fiatalkorúak jó útra

térítésében. 1907-ben a bostoni juvenile court által próbára bocsátott 349 fiatalkorú közül 45 lett újból a bíróság elé állítva, kik közül 25 lett marasztalva, 7 pénzbüntetéssel sujtatott 13-ra a próbaidő meghosszabbítva. Statisztikailag kimutatni ugyan a probation előnyeit felette nehéz, annál kevésbbé, mert az adatok gyüjtésére valami kiváló gondot Amerikában általában nem fordítanak, csak hozzávetőlegesnek lehet azért elfogadnunk *Pettigrove*-nak, a Board of Prison Commissioners elnökének háromévi tapasztalatáról adott azt az adatát, hogy 222 próbárabocsátott közül 65% nem jött újból összeütközés e a törvénnyel s 35%-nál lett sikertelen a kísérlet, bár ez utóbbiak közt olyanok is vannak, akik »eltüntek«, de lehet, hogy nem romlottak el.

A fontos és végtelenül becses szolgálat azonban, amit a pártfogó tisztviselők az egyeseknek és az államnak teljesítenek, a próbárabocsátottaknak és családjaiknak erkölcsi s ha szükséges, anyagi támogatása és ezzel azoknak az elhagyatottságtól, esetleg az elzülléstől megmentése. A pártfogó tisztviselő, aki igazi ambícióval és lelkesedéssel fogja fel hivatását, főfeladatának azt tekinti, hogy megnyerje úgy a fiatalkorú, mint családja, illetőleg környezete bizalmát, hogy ezek tényleg mint jóakaró barátot tekintsék őt. Ezt a bizalmat rendszerint gyorsan meg is szerzi a pártfogó a hathatós gyámolítással (munkaszerzés, tanácsadás, esetleg pénzbeli segély), melyben úgy a fiatalkorút, mint családját tettleg részesíti. Bizonyítéka ennek, hogy akárhányszor a próbaidő letelte után is a pártfogó továbbra s tanácsadója, gyámolítója marad a családnak s gyakran hasonló sorsban levő fiatalkorúak (kivált leányok vagy nők) önként ajánlják fel magukat a felügyelet alá, amely esetet »önkéntes próbárabocsátás«-nak *(Voluntary Probation)* neveznek s a pártfogó tisztviselő áldásos működésének legszebb elismerése gyanánt tekintenek. *Elisabeth Tuttle*, nőpártfogó tisztviselő, büszkélkedve említi Baernreithernek, hogy egy, a felügyelet alól felszabadult nő a próbaidő után még 3 éven át látogatta őt meg szabályszerűen minden második hónapban és »sohasem jött virágok nélkül«. Az pedig rendes dolog, hogy a

próba alól felszabadultak hosszabb ideig levél útján jelentik állapotukat és sorsuk további folyását volt pártfogójuknak. Az 1911. évi »Uniform desertion Act« a javító és büntető intézetek igazgatóinak kötelességükké teszi, hogy a letartóztatottak támasz nélkül maradt családtagjai (nő, gyermekek) részére az elítélt napi keresményéből 50 centet fizessenek ki az illető pártfogó tisztviselőnek, aki azt azonnal a család vagy a gyermek gondviselője kezeihez juttatja.

Kétségtelen, hogy a pártfogó tisztviselők, akik Massachusettsben kivétel nélkül ily odaadással és lelkesedéssel végzik felügyelői tisztüket, ezzel valóságos *szociális missziót* teljesítenek és csendben, zajtalanul végtelen sok jót és áldást tesznek úgy a nem kellően gondozott ifjakkal, mint a felnőtt s erkölcsi erősítésre, támogatásra szoruló családokkal szemben. Az egész próbárabocsátás legáldásosabb eredménye éppen az, hogy a gyenge, ingadozó egyéneket, a rendetlen, könnyelmű, már-már széthullani kezdő családokat gyakorlatias úton igyekszik megerősíteni, rendbeszedni, talpra állítani, az elzülléstől, a börtönbejutástól megmenteni. Ezt az erkölcsi és társadalmi szempontból egyaránt nagyjelentőségű nemes és jótékony munkát közvetlenül nem a bírák, hanem a pártfogó tisztviselők teljesítik s ez új állás szervezésével és mintaszerű kiépítésével Massachusetts elévülhetetlen érdemet szerzett a legújabbkori kultúra történetében. Ha a fiatalkorúak bíróságának önálló intézménnyé fejlesztése tekintetében Illinois és Colorado túlszárnyalták is a komoly puritán államot, viszont a próbárabocsátás és a pártfogó tisztviselői intézmények megteremtésével Massachusetts hasonlíthatlanul nagyobb és mélyebb jelentőségű alkotást produkált s tulajdonképpen ő adta meg az eszmét, ő építette ki a szilárd alapot a juvenile court-hoz is. A próbárabocsátást méltán tekinti *Boies* a börtönügyi tudomány legjótékonyabb termékének (the most beneficent product of penological science). Az ő (talán kissé túlzó) számítása szerint a közvetlen haszon, amit Massachusetts ez intézmény első éve alatt annak alkalmazásával elért, 605.345 dollárra tehető, amihez jön a kiszámíthatlan reménybeli

nyereség, amit az állam 22.747 egyénnek a kriminalitás teréről visszatartásával biztosított magának. Egy másik, reálisabb számítás szerint, míg a különböző állami és kerületi javítóintézetek 1909-ben 1,811.336·28 dollárba kerültek, a pártfogó tisztviselők kiadásai mindössze 100.187·29 dollárra rúgtak. A pártfogó tisztviselők által beszorgalmazott büntetéspénzek, kártérítések és a próbárabocsátottak családjainak segélyezésére adott összeg 49.067·74, 1911-ben 86.195 dollár volt

Követésre méltó példát adott Massachusetts a többi államoknak a pártfogó tisztviselői kar mintaszerű összeállításával és szervezésével is. E téren nagy érdeme van az 1870 óta fennálló központi börtönügyi hatóságnak *(Board of Prison Commissioners),* mely az államkormányzó által kinevezett főnökből, 4 tagból és titkárból áll s az egész börtönügyet, a reformatorykat és a probation-ügyet vezeti és ellenőrzi s évi nyilvános jelentéseivel, javaslataival s az általa kidolgozott szabályzatokkal, utasításokkal jelentékenyen hozzájárult a pártfogó tisztviselői intézmény magas színvonalra fejlesztéséhez. A Board of Prison Commissioners hívja össze évenként konferenciára *(Probation Conference)* a bírákat és az összes pártfogó tisztviselőket, ahol ezek kölcsönösen kicserélik nézeteiket, tapasztalataikat, megvitatják a felmerült nehezebb kérdéseket, megbeszélik a szükséges javításokat, reformokat. Ezek az évi konferenciák, amelyeknek megteremtője és évek óta szellemi vezére F. G. *Pettigrove,* a Board of Prison Commissioners buzgó elnöke, felette jótékony hatással voltak a bírák és a pártfogó tisztviselők közti szivélyes, barátságos viszony és bizalom kifejlődésére, az egymástól való kölcsönös tanulásra, az újoncok erősítésére, kitanítására, a versenykedv felébresztésére. Az itt elhangzott beszédek (rendszerint egy-egy magasabb bírótól), az azok felett kifejlett eszmecserék számos egészséges új eszmét és reformot teremtettek meg s az egyöntetű eljárás kialakulását ezek tették lehetővé.

A Massachusettsben működő összes pártfogó tisztviselők ezenfelül egy önkéntes egyesületet alkottak : *Asso-*

ciation of Probation Officers címmel, mely a tisztviselők szolgálati érdekeit van hivatva előmozdítani.

Legújabb fejleménye pedig a pártfogó tisztviselői intézménynek az 1908-ban szervezett állami »Probation bizottság« (*Commission on Probation*), melynek feladata úgy a fiatalkorú, mint a felnőtt próbárabocsátottak felett az állami felügyelet gyakorlása. Ez a legfőbb felügyelet eddig meg volt osztva a State Board of Charities és a State Board of Prisons Commissioners közt (előbbire tartozott a fiatalkorú, utóbbira a felnőttek főfelügyelete), most az új Commission on Probation lett az egész probation-ügy legfőbb intézője. A Probation-bizottság állapítja meg a pártfogó tisztviselők által készítendő jelentések mintáit, működésüket irányítja, évi jelentést készít s az egész probationt vezeti. A bizottság 5 tagból áll, jelenlegi elnöke Robert O. *Harris*. Az állami főfelügyeletnek ily speciális szervre ruházásában New York egy évvel megelőzte Massachusetts-t. Azóta, főleg az American Institute of Criminal Law and Criminalogy »probation and parole« bizottságának sürgetésére (1910.) több állam állított fel hasonló állami főfelügyelő hatóságot.

A pártfogó tisztviselők felügyelői működése, mint fentebb érintettem is, nem szorítkozik csupán a szorosan vett próbárabocsátottakra, hanem kiterjed még 1. azokra az elítéltekre, akiknek büntetésük végrehajtása felfüggesztetett és 2. a feltételesen szabadonbocsátott foglyokra is.

A próbárabocsátás mellett egy 1900. évi (július 10.) törvénnyel Massachusetts meghonosította a francia-belga »feltételes elítélést«, illetőleg a büntetés végrehajtásának felfüggesztését (sursis) is. E részben ugyan Minnesota állam megelőzte, amely egy évvel előbb (1899. april 11. törvény) bevezette a *suspension of the execution*-t, azonban mindenesetre Massachusetts-et illeti elismerés az önmegtagadás és az idegenektől való szégyenkezés nélküli tanulás erényeért, midőn a saját rendszere mellett bátran helyet adott az Európában oly gyorsan népszerűvé lett »francia rendszer«-nek. A »suspended sentence«, a röviden általában ú. n. »*french system*«, mely épúgy, mint a probation, felnőttekre és fiatal-

korúakra egyaránt alkalmazható, lényegileg abban áll, hogy a bíró megállapítja a tényeket, kimondja a bűnösséget és a büntetést, a marasztaló ítéletet ki is hirdeti, de a büntetés végrehajtását felfüggeszti, vagyis próbát tesz az elítélttel, meg tud-e javulni büntetés nélkül is, ha igen, akkor a kiszabott büntetést utólag hatályon kívül helyezi, ellenkező esetben, vagyis ha az elítélt a próba feltételeit nem teljesíti, a probation-szabályokat megsérti, a kiszabott büntetés végrehajtatik.

A »french system«, amely az eredeti francia és belga mintától annyiban tér el, hogy az elítélt szintén egy pártfogó tisztviselő felügyelete alá helyeztetik s teljesen úgy kezeltetik, mint a próbárabocsátott egyén, természetesen ritkábban vétetik alkalmazásba, mint a probation. 1907-ben a 12.990 próbárabocsátott mellett az összes bíróságok 2427 esetben hoztak »felfüggesztő ítéletet«. A csekélyebb alkalmazás oka persze éppen az, hogy a könnyebb természetű esetekben inkább a probationt, mint enyhébb jellegű intézkedést alkalmazzák s az ítélethozatalt és a végrehajtás felfüggesztését csak a kritikusabbnak tetsző esetekre tartják fenn, amikor a büntetés nélküli megjavulás nem látszik előre teljesen biztosnak. Egyébiránt az első évekhez viszonyítva, az említett szám jelentékeny emelkedést jelent. Eleinte a french system nagyon szkeptikus fogadtatásban részesült (1903-ban csak 437 esetben alkalmaztatott), az utóbbi években már egészen megbarátkoztak vele s miután a pártfogó tisztviselők teljesen hasonló gonddal és lelkesedéssel kezelik a »felfüggesztett«-eket mint a próbárabocsátottakat, a két eset közt gyakorlatilag nincs is különbség, csak jogilag.

Ugyanez áll a feltételesen, vagy az amerikai kifejezés szerint becsületszóra *(on parole)* szabadonbocsátott foglyokra vonatkozólag. Az 1902. évi Revised Law szerint a Board of Prison Commissioners megengedheti, hogy a pártfogó tisztviselők a fogházakban felkeressék a vétség miatt 6 hónapnál nem hosszabb időre elítélteket, vagy akiknek büntetésükből már 6 hónál kevesebb idejük van hátra s akiket ezek közül próbára alkalmasaknak találnak, javasolhassák

a bíróságnak az »on parole« szabadonbocsátásukat. Ha a bíróság az indítványhoz hozzájárul, a foglyot a pártfogó felügyelete alatt feltételesen szabadlábra helyezi, szigorú magaviseleti szabályok mellett. A Board of Prison Commissioners 1907. évi jelentése szerint a State prisonban levőkkel szemben a parole felette ritkán (1907-ben 5, 1911-ben 18 esetben) alkalmaztatik, miután a büntetések határozott időtartamban szabatnak ki. A parole csak a Board of prison commissioners egyhangú határozatával adható s ily határozathozatalnál a hatóságnak legalább 3 tagja köteles jelen lenni. A fogházakból már valamivel gyakoribb a feltételes szabadonbocsátás, de ezekben sem alkalmaztatik sűrün, 1907-ben 1054 bocsáttatott el a fogházakból (released on permit). Az elbocsátott foglyok elhelyezésével és segélyezésével különben egy-egy férfi- és nőhivatalnok (agent) foglalkozik.

A próbárabocsátás sikerét legbiztosabban a próbárabocsátottak további életének és viseletének pontos megállapítása mutatná be. Sajnos, erről a különben is gyenge lábon álló amerikai statisztika nem ad biztos feleletet. Pettigrove megközelítőleg 65%-ra teszi ama próbárabocsátottak számát, akik nem kerültek újból a büntető bíróságok elé. Ha ez nem mondható is túlfényesnek, de feltétlenül nagy eredménynek tekinthető, ha meggondoljuk, hogy itt éppen a könnyelmű, a már a bűn útjára került egyénekről van szó, akik a gondos felügyelet nélkül előreláthatólag legnagyobbrészt újból a bűn útjára kerültek volna, vagy pedig javítóintézetekbe, fogházakba kellett volna őket helyezni.

A Massachusetts által ily szépen kiépített *probation,* illetőleg az ú. n. *suspension of the sentence,* vagy újabban : *suspension of further proceeding* és az ezzel kapcsolatos *probation officer* intézménye eleinte nem keltett oly nagy figyelmet s nem talált oly népszerűségre és utánzásra az amerikai államok közt, amint azt méltán megérdemelte volna. A reklám hiánya, amiben a puritán Massachusetts nem követte a nagyratörő New Yorkot és Chicagót, vagy ez utóbbiak féltékenysége volt-e az oka, de tény, hogy 1900 előtt csak 5 állam veszi át azt Massachusettstől. Annál érdeke-

sebb és örvendetesebb, hogy 1900-tól kezdve, részint a fiatalkorúak bíróságával kapcsolatban, részint attól függetlenül, valósággal rohamléptekben iktatják törvénybe az egyes államok. Az 1909. év folyamán 7 állam iktatta törvénybe a felnőttekre, 3 a fiatalokra, 1910-ben újból 2 állam fogadja el, úgy hogy ma összesen 40 államban, illetőleg területen van életben, tehát ép oly elterjedt és népszerű intézmény, mint a juvenile court. 1907-ben megalakították a »pártfogó tisztviselők nemzeti szövetségét« *(The National probation officers Association), mellyel kifejeződött az intézmény* általános, nemzeti jellege.

A probation tekintetében az egyes államok közt oly lényegesebb eltérések, mint a fiatalkorúak bíróságánál láttuk, nincsenek. A legfőbb eltérés csak az, hogy egyes államok (36) csak fiatalkorúakra, mások (20) fiatalokra és felnőttekre egyaránt alkalmazzák ; továbbá a próbaidő terjedelmére és az eljárás részleteire vannak természetesen eltérések, melyek azonban az intézmény lényegét : a felügyelet alá helyezést, a pártfogó tisztviselő kirendelését és ezek hármas irányú működését nem érintik. Lehet mondani, a massachusettsi minta lényegében mindenütt uralkodó lett, így abban is, hogy a pártfogó tisztviselők szabály szerint rendes fizetéssel (itt-ott napidíjjal) ellátott állandó hivatalnokok.

A többi államok közül csupán *New York*-ról óhajtok még egyet-mást közelebbről elmondani, amely ez intézményt, mint a már 1893 óta gyakorlatban levő »suspension of the sentence« továbbfejlesztését, 1901 óta teljes odaadással karolta fel és szintén mintaszerűen kifejlesztette. Miként *Homer Folks* jellemzően mondja : New York az önkormányzat hazája (a »*home rule*« state), szereti az önállóságot s egyes intézményei kiépítésében az egyes nagy városai (New York, Buffalo, Rochester, Syracuse, Yonkers) nem követnek szolgailag valamely általános rendszert, hanem számos helyi eltérést mutatnak. Mint láttuk, a fiatalok bíróságáról is az egyes nagy városok részére külön törvényeket hoztak. A probation-ról 1901-ben egységes törvényt alkotnak ugyan,

de a pártfogó tisztviselők tekintetében már ekkor tért engedtek az autonómiának, általános kötelező szabályt nem állítottak fel.

Az 1901 április 7-iki általános törvény csak a 16 évesnél idősebbekre fogadja el a probationt (10 évnél nem magasabb szabadságvesztéssel sujtott cselekmény miatt és ha az illető felony miatt még nem volt büntetve). E törvény szerint minden bíróság mindenik városban maga alkalmaz pártfogó tisztviselőket. A pártfogó tisztviselők vehetők a polgárok közül, a bírósági, a rendőrségi vagy az ügyészségi tisztviselők közül. A próba idejének és feltételeinek megállapítása is az egyes bíróságok jogául ismertetett el. Egy 1903-iki törvény terjeszti ki az intézményt a fiatalkorúakra is s előírja, hogy ezek pártfogó tisztviselői lehetőleg a gyermekvédő egyesületek tisztviselői közül veendők. A próbaidőt ez a törvény egy-egy alkalomra 3 hóban, összevéve legfeljebb 1 évben állapítja meg. 1904-ben, majd 1905-ben külön törvények megengedik a városoknak, hogy a pártfogó tisztviselőket fizetéssel lássák el (az 1904-iki törvény New York városban előbb csak a nőkre), 1908-ban a kerületek is felhatalmaztatnak pártfogó tisztviselőik díjazására.

A probation szabályainak összefoglalására és az eljárás egyöntetűvé tételére 1907-ben az »állami Probation-bizottság« (*State Probation Commission*) felállítása adta meg a döntő lökést. E bizottság sürgetésére és javaslatára 1909-ben, majd 1910-ben összefoglaló törvények hozattak, melyek nagy részletességgel szabályozzák a pártfogó tisztviselők alkalmazását, kötelességeit, hatáskörét és az eljárást. (Bár a fiatalkorúak bíróságairól szóló külön törvényekkel együtt jelenleg is 16 törvény rendelkezik a probation-ról.) A pártfogó tisztviselők ezek szerint elsősorban a jótékony egyesületek (society for the prevention of cruelty to children, or of any charitable, or benevolent institutions, society or association) tisztviselői közül, vagy a tisztességes polgárok (reputable private citizens) sorából választandók. New York városban a közbiztonsági bizottság (Board of estimate

and apportionment), másutt a községi vagy kerületi tanács (Municipal Board, Board of supervisors of any county) állapítja meg, hány pártfogó tisztviselő és mennyi fizetést élvez. A probation officer itt is nyomozó, felügyelő hatóság, vagy a parole officer, illetőleg a »peace officer« szerepét tölti be ; havonként írásbeli jelentést kötelesek tenni a bíróságnak, illetőleg az állami Prob. hatóságnak a felügyeletükre bízott ú. n. probationer-ekről. Legújabb fejlemény, hogy 1910-ben a State Prob. Commission javaslatára egy törvény megengedi a pártfogó tisztviselőknek bizonyos esetekben egyenesen *parole officer*-ek (elbocsátott foglyok felügyelői) gyanánt igénybevételét. *A. W. Towne* kimutatása szerint 1910-ben az állami börtönökből feltételesen szabadon bocsátott 890 egyén felügyeletére mindössze 3 parole officer volt. E baj orvoslására szolgál az említett rendelkezés, valamint a speciális parole officerek szaporítása (1911-re már 16 állás szerveztetett).

Az 1907-ben felállított *State Probation Commission* (újabb törvény 1910. jún. 23.) feladata általános felügyeletet gyakorolni az államban működő összes pártfogó tisztviselők felett, statisztikai adatokat és információkat gyüjteni a probation-rendszerről, ellenőrizni és előmozdítani a pártfogó tisztviselők működését, biztosítani a probation-rendszer és az arról szóló törvények hatályos alkalmazását az egész államban, végül a törvényhozás részére évenként jelentést (annual report) készíteni. 1910-ben a büntetési és javítóintézetekből feltételesen szabadonbocsátottak (paroled) feletti felügyelet vagyis a parole officerek ellenőrzése és támogatása is a bizottságra ruháztatott. A bizottság 7 tagból áll, elnökét és 4 tagját a kormányzó nevezi ki, 1—1 tagot küld a State Commission of Prisons, a State Board of Charities és a State Commissioner of Education. A bizottság székhelye, titkári hivatala Albanyban (New York állam fővárosában) van. A bizottság működésének legnagyobb jelentőségű része annak jelenlegi elnöke : *Homer Folks* szerint is a bírákkal és a pártfogó tisztviselőkkel tartott értekezletek *(informal conferences)*. A bizottság titkára *(Arthur W. Towne)* sorra láto-

gatja az összes városok bíráit és pártfogó tisztviselőit, valamint a kerületi bíróságok nagy részét és így közvetlenül tájékozódik a Probation körüli gyakorlatról, a hiányokról vagy óhajokról ; az évi közös konferenciában pedig az összes pártfogó tisztviselők kicserélik tapasztalataikat, javaslataikat, módszereiket. 1910-ben az állami Probation-bizottság a városi hatóságokat is konferenciára gyüjtötte össze *(Conference of City Magistrates)*, amelyen a Probation egyöntetű kezelésének módjait beszélték meg.

Az állami Probation-bizottság a törvényhozás elé terjesztett évi jelentésein kívül népszerű, gyakorlati irányú, ingyenes füzetekben ismerteti és terjeszti a probation eszméjét, előnyeit, igyekszik tájékoztatni és tanítani a pártfogó tisztviselőket feladatukról és kötelességeikről. Igy érdemesnek tartom közölni az 1910-iki jelentésből az »*Advantages on Probation*« című összeállítást, mely kissé kibővítve és esetekkel illusztrálva külön füzet alakjában is megjelent :

»A Probation főbb előnyei :

1. A pártfogó tisztviselő kinyomozván a vádlottak élettörténetét, jellemét, körülményeit és észleleteit az ítélethozatal előtt közölvén a bírósággal, képessé teszi a bíróságot, hogy minden bűnelkövetővel egyéniségének megfelelően bánhasson el.

2. A még meg nem rögzött bűnelkövetőket barátságos, azonban szilárd ellenőrzés és gyámolító befolyás alá helyezve, a probation hatályos eszköz azok rossz szokásainak és veszedelmes hajlamainak megjavítására.

3. Az intézetekbe elhelyezés elkerülésével a probation meggátolja a családok felbomlását ; a munkabérből élőknek a fogháztól megmentése által meggátolja azok munkabérének elvesztését.

4. A fiatal és első ízben bűnözőket megmenti a börtönökben és hasonló intézetekben levő degeneráltak és bűntettesek társaságától s ezzel megakasztja azok további elsülyedését és demoralizációját.

5. A feltételes szabadságra bocsátottak magaviseletéről és helyzetéről informálván a bíróságot és megmentvén

ezeket az újabb bebörtönöztetéstől, a probation lehetővé teszi, hogy a bíróság kegyelmet gyakorolhasson ezekkel.

6. A hanyag szülőket kényszeríti, hogy gyermekeikre gondot fordítsanak, a probation meggátolja, hogy a gyermekek végleg a rossz útra kerüljenek.

7. Leszállítván a javítóintézetek kiadásait és elhárítva az azokba elhelyezés okait, a probation az adófizetőkre megtakarítást jelent.

8. A probation módot nyujtván arra, hogy a pénzbüntetésre elítéltek részletekben törleszthessék le a kiszabott összeget, a szegény embereket megmenti a fogházba jutástól, ami a nemfizetés következménye lenne.

9. A vádlottaknak az általuk okozott kár és sérelem jóvátételére szorítása által a probation kárpótlást és elégtételt nyujt a sértettnek a szenvedett sérelemért.

10. A családjukkal nem törődő férjeket kényszerítve arra, hogy hetenként keresményük bizonyos részét családjuk segélyezésére fordítsák, a probation előmozdítja a családok jólétét és feleslegessé teszi a próbárabocsátottak családjainak a közjótékonyságból gyámolítását.

Munkába vette az állami Probation-bizottság a pártfogó tisztviselők részére egy rendszeres gyakorlati kézikönyv (Manual and Guide) kidolgozását, amelynek vezérelvét már az említett jelentés is kifejezi: a pártfogó tisztviselőnek meg kell ismernie az emberi természetet és tapintatosnak (tactful), szimpatikusnak, szivélyesnek (resourceful) és hűségesnek kell lennie. A pártfogó tisztviselő álláspontja a barát és a jóltevő álláspontja legyen.

A »francia rendszert« New York nem alkalmazza. Ez Massachusettsen kívül ezidőszerint csak Minnesota, Vermont, Connecticut és Indiana államokban van életben. A büntetés »végrehajtásának« felfüggesztése New Yorkban csak annyiban áll fenn, hogy a pénzbüntetés be nem hajthatása esetén foganatosítandó azonnali elzárás mellőzhető, ha a bíró a fizetésre halasztást ad az elítéltnek. Az illető ily esetben is a pártfogó tisztviselő felügyelete alá kerül, aki ügyelni fog, hogy az illető a kedvezményt kiérdemelje

s a kiszabott pénzbüntetést ledolgozza. Az állami Probation-bizottság eddigi működésének egyik nagy eredménye, hogy az összes városokban, újabban a kerületi bíróságoknál és a vidéki községekben is meghonosította a fizetéses pártfogó tisztviselők alkalmazását. *Homer Folks*, a newyorki gyermekvédelmi mozgalom ezidőszerinti leglelkesebb vezére, a legalaposabb, de egyszersmind leggyakorlatiasabb amerikai szakember, leplezetlenül kifejezi azt a nézetét, hogy »*a probation-rendszer kulcsa a fizetéses pártfogó tisztviselőkben van*«. Bármily üdvös és áldásos eredményeket lehet elérni a jól kiválasztott, jól irányított és ellenőrzött önkéntes pártfogókkal, egészben véve ezek működése semmi esetre sem biztosítaná a sikert. Buffalo város eleinte csak önkéntes pártfogókat alkalmazott (jótékony egyletek tisztviselőit, közoktatásügyi hivatalnokokat, üzletembereket, nagy számban nőket), Brooklynban szintén önkéntesek, illetőleg a magántársaságok által díjazott pártfogók, egy-egy protestáns, katholikus és zsidó egyleti tisztviselő látták el a pártfogói tisztet. Az állami probation-bizottság tanácsára és sürgetésére az utóbbi években úgy itt, mint a többi városokban, valamint 1908. óta a kerületi bíróságoknál is kivétel nélkül legalább 1—2 hivatásos és fizetéses pártfogó tisztviselő (county probation officer) alkalmaztatik s az eredmény azóta kézzelfoghatóan nagyobb. Az 1910-iki jelentés is mint legelső kívánalmat még mindig a fizetéses pártfogók szaporítását, azok gondos kiválasztását állítja fel.

1909 december 30-án volt New York államban összesen 454 pártfogó tisztviselő. Ezek közül önkéntes volt 350, fizetéses 104 (30 nő), és pedig állami alapból fizetve 61, a közszolgálat más ágából kirendelve 33, magánalapból fizetve 10. 1910-ben 40 új fizetéses pártfogó tisztviselői állást szerveznek, olyformán, hogy az eddig »a közszolgálat más ágából« (rendszerint a rendőrségből) kirendeltek helyett önálló pártfogó tisztviselői állások állíttatnak fel. Igy 1910 december 31-én New York államnak volt összesen 106 fizetett önálló pártfogó tisztviselője, önkéntes 497. Legmagasabb fizetése volt a Kings County Court-nál alkalmazott

chief probation-officernek : 2500 dollár. Legkisebb évi fizetés 50 dollár. Itt-ott (kisebb helyeken) a napidíjrendszert alkalmazzák, amit a State Prob. Commission helytelenít.

Érdekes, hogy az irányadó szakemberek kivétel nélkül jobban bíznak a fizetéses pártfogó tisztviselőben, mint az önkéntesben. *Bernard Flexner* az önkéntesek munkáját egyenesen kétes értékűnek minősíti. Az önkéntesek legnagyobb része inkább csak névleg szerepel, tényleg nem is működik. Igy az indianapolisi bíróság lisztáján 565 önkéntes pártfogó olvasható, de közülük csak 190 teljesitett szolgálatot. Cincinnatiban 150 önkéntes közül 30 működik. Az önkéntes pártfogóra azonban 1—2, legfeljebb 5 gyermeknél többet nem is bíznak, míg a hivatásos, fizetett tisztviselőre itt-ott száznál is többet. Bernard *Flexner* összeállítása szerint egy-egy fizetett pártfogó tisztviselőre bízott gyermekek száma :

Chicagóban	75—125	Rochesterben	30
Clevelandban ..	60	Pittsburgban	75
St. Louisban ...	120—180	Columbusban	112
Louisvilleban ..	30— 80	Denverben	100
Cincinnatiban ..	150—300	Baltimoreban	25—60

Ugyancsak B. Flexner állította össze a fizetett pártfogó tisztviselők és fizetésük következő statisztikáját :

Város	A fizetett pártf. tisztv. száma	A fő pártf. tisztv. fizetése	Az egyes pártf. tisztv. fizetése
Chicago	65	3000 dollár	900 dollár
St. Louis	11	2100 »	1000—1500 »
Baltimore	5	0 »	1200 »
Cleveland	6	2500 »	900—1200 »
Cincinnati	6	2500 »	1000 »
Pittsburgh	10	2500 »	720— 900 »
Detroit	9	1200 »	1000—1200 »
Washington	3	1500 »	1000—1200 »
Louisville	5	2400 »	700—1200 »
Indianopolis	4	naponta 3 »	naponta 3 »
Rochester	1	1200 »	0 »
Denver	3	1500 »	1000—1200 »
Columbus	6	1800 »	1000 »
Lexington Ky ...	2	1200 »	240 »
New Albany Ind.	1	naponta 3 »	0 »

A newyorki állami Probation-bizottság legutóbbi (1909—10.) jelentéseiből megemlítendőnek vélem még a következő statisztikai adatokat. New York államban az 1909. év folyamán a pártfogó tisztviselők felügyelete alatt állt összesen 11.384 személy és pedig 2795 fiatalkorú és 8589 felnőtt. Ez évben próbára bocsáttatott 9006; az év végén felügyelet alatt maradt 3162. 1910-ben az év folyamán próbára bocsátottak száma valamivel alábbszállt 8634 volt, azonban az összlétszám valamivel mégis emelkedett. Az előző évről átvettekkel együtt ugyanis felügyelet alatt állott 1910-ben 3233 fiatal és 8563 felnőtt, összesen 11.796 egyén. 1910. dec. 31-én felügyelet alatt maradt 4079. Tehát itt is, úgy mint Massachusetts-ben, a felnőttekre is a legszélesebb terjedelemben alkalmaztatik a probation. A fiatalkorú vádlottaknak körülbelül $^1/_3$-a helyeztetik próba alá s $^2/_3$-a intézetekbe. 1908 okt. 1-től 1909 szept. 30-ig próbára bocsáttatott 1890 fiu és 175 leány, összesen 2065 fiatalkorú, intézetbe helyeztetett 3345 fiu, 889 leány, összesen 4234.

A probation alkalmazásának fokozatos növekvését mutatja, hogy míg 1907-ben 16 város, 11 kerületi bíróság (supreme or county courts) és csak 2 község és falu (towns and villages), 1908-ban 26 város, 23 kerületi bíróság és 9 község, 1909-ben 30 város, 27 kerületi bíróság és 24 község, ill. falu, 1910-ben pedig 37 város, 34 kerületi bíróság (county courts) és 40 község (towns and villages) alkalmazta a probationt. Örvendetes jelenségnek mondja az állami bizottság, hogy míg a többi bíróságok által próbára bocsátottak száma az egész országban 799-cel emelkedett az előző évhez képest, a New York város bíróságai által próbára bocsátottak száma 555-tel apadt, ami a rendszer gondosabb kezelésének eredménye. Igy a prostitutio miatt próbára bocsátottak száma 1787-ről 890-re szállt le. Más oldalról szintén örvendetes, hogy az év végén felügyelet alatt maradtak száma állandóan nő, 1907 dec. 31-én felügyelet alatt maradt 1672, 1908 dec. 31-én 2378, 1909 dec. 31-én 3162, 1910-ben 4079, ami a próbaidőnek általában hosszabbá váltát jelenti.

A próba alól felszabadultakról s a probation eredményéről

az 1909-iki jelentés a következő kimutatást adja. Összesen felszabadult a próba alól 1909-ben 7733 egyén és pedig 1925 gyermek, 5808 felnőtt.

Eredmény	Fiu	lány	férfi	nő	összesen
Megjavulva elbocsáttatott . . .	1371	103	3299	703	5476
Javulás nélkül »	55	5	123	28	211
Ujra elfogatott v. elítéltetett	280	28	335	79	722
Más pártfogóhoz adatott	5	—	12	7	24
Engedéllyel más helyre költözött	21	5	49	28	103
Eltűnt	16	—	234	72	322
Más eredmény.....	27	—	20	25	72
Meg nem állapítható	6	3	635	159	803
Összesen ..	1781	144	4707	1101	7733

Elhagyva a bizonytalanabb esélyeket, összesen 6101 esetben állapítható meg, hogy jó vagy rossz eredménnyel járt-e a probation. E 6101 eset eredménye %-ban kifejezve

	fiu	leány	férfi	nő	együtt
Megjavult	79%	75%	82%	79%	81%
Nem javult meg.....	3%	3%	3%	3%	3%
Ujra elítéltetett	16%	20%	7%	8%	10%
Eltűnt	0·9%	—%	5%	8%	4%

A *hozzávetőleges* becslés szerint tehát a próba sikerrel járt az esetek 81%-ában, kétségtelenül nem sikerült 13%-ában. Valamivel csekélyebb eredményt mutat az 1910-iki jelentés. Ez évben felszabadult a próba alól 2006 gyermek, 5706 felnőtt, összesen 7712 egyén. A 6606 biztosan megállapítható esetből megjavult 77%, újra elítéltetett 12%.

A próbárabocsátott férfiakból családjuk segélyezésére a pártfogók beszedtek 1909-ben 14.993·66 dollárt ; pénzbüntetést részletekben befizettek 1909-ben 814·75 dollárt, 1910-ben 1583·06 dollárt ; a sértettek kártalanítására 1909-ben 1770·45, 1910-ben 5490·44 dollárt.

A pártfogó tisztviselők nyomozást teljesítettek 1909-ben 15.193 esetben, melyből 2324 esik fiatalkorúakra. 1910-ben 17.273 esetben. A fiatalkorúak orvosi vizsgálata itt is iga-

zolja, hogy sok gyermek vagy fiatalkorú testi bajok vagy rossz táplálkozás folytán kerül a rossz útra. Igy felemlít a jelentés egy esetet, amelyben egy fiu szülei iránti engedetlenség és iskolakerülés miatt mint javíthatatlan letartóztattatott. Atyja folyton ütötte, emiatt gyakran elszökött hazulról. Az orvosi vizsgálat megállapította, hogy a fiu hibásszemű, amiatt vannak fejfájásai s szemüveg használása nélkül iskolai kötelességeit nem végezheti. Se a szülők, se a tanító nem fedezték fel a gyermek baját. A szemüveg használásával a gyermek rövid időn rendbe jött, iskolai dolgait is végzi, szülei is meg vannak vele elégedve.

A pártfogó egyletek (Probation Association) száma 1909-ben 12-re emelkedett. Ez egyletek voltaképpen az önkéntes pártfogók (Volunteer Probation Officers) egyesületei, melyeknek tagjai részben pártfogó munkát végeznek, részben fizető vagy pártoló tagok, akik közreműködnek a szükséges magánpénzalap összegyüjtésében, melyből az egylet azután tiszteletdíjjal ellátott hivatásos pártfogót alkalmaz. Legerősebb ez egyletek közül Homer Folks közlése szerint a New York *Probation Association,* mely a Waverly House nevű ideiglenes menhelyet tartja fenn a próbára bocsátott nők részére s melynek titkára, Maude E. Miner, mint a női pártfogó tisztviselők legtekintélyesebbje, a New York város »éjjeli törvényszékénél« (Night Court) teljesíti a pártfogói tisztet.

A fizetett női pártfogók száma New York városban 30 (23 állami, 6 magánalapból fizetve). Rochesterben 1. Ezenfelül számos önkéntes nőpártfogó működik (1909-ben a 22.084 női vádlott közül 1248 volt próbára bocsátva, közülök 175 fiatalkorú).

New York állam buzgólkodása a probation felkarolása és megerősítése körül mindenesetre a legnagyobb dicséretet érdemli meg s követendő példaként állítható más államok elé. Maga *Homer Folks,* a State Probation Commission elnöke figyelmeztet ugyan, hogy a végleges ítélettől a probation értéke felett még tartózkodjunk, hiszen New Yorkban és a legtöbb amerikai államban még csak egy évtizede van

gyakorlatban. Azonban szintén ő emeli ki, hogy a probation összhangban áll az emberi természettel és azokkal az elvekkel, melyek más formában hatalmas gyógyító munkát végeztek. A probationt tehát fejleszteni és tökéletesíteni kell. A State Probation Commission 1909. évi jelentése helyesen mondja, hogy a probation feladata nem az, hogy elpalástoljuk a bűntettek komolyságát. A könnyelmű vagy szentimentális probationt kerülni kell. Az 1910-iki jelentés pedig egyenesen kiemeli, hogy a probation »a büntetésnek egy formája« (a form of punishment), mert a próbárabocsátottat engedelmességre, jelentéstételre kötelezi, szabadságát több irányban megszorítja, úgy hogy a rendetlen elemek nem is szívesen vállalják azt. A probation emberies és áldásos intézmény, de lényeges eleme a javítás és fegyelmezés. Fő az, hogy a pártfogó tisztviselők lelkesedéssel, gyakorlati érzékkel, éberséggel és gondos figyelemmel alkalmazzák a rendszert. Ez esetben a probation mint erkölcsi büntetés hatalmas tényezője lesz a javító nevelésnek, a »reformatory rendszer«-nek, a gyámolításra szoruló ifjuság erkölcsi megmentésére irányuló akciónak.

Egy tekintélyes amerikai író *(Roger N. Baldwin* St.-Louisból) helyesen találta el a probation lényegét és különösen a fiatalkorúakkal szemben való sikerének feltételét: »A probation munka lényegében egy nevelési processzus az építő barátság által (a process of education by constructive friendship). Feltételezi az intenzív személyes érdeklődést, feltételezi a gyermek szükségleteinek felismerését oly módon, hogy az illető a közösség által nyujtott építő erők felhasználásával meg tudjon állni a saját lábán. Ki kell tanítani egy vagy más úton oly tevékenységekre, melyekkel minden idejét helyesen tudja eltölteni. Ez a processzus nem tanítható elméletileg, nem tanúlható könyvekből. Sohasem szabad szentimentális, gyámkodó vagy műkedvelő színvonalon mozognia. Ez szimpátiát, tapintatot, jó kedélyt, türelmet kíván és mindenekfelett a gyermekélet szükségleteinek és ezerféle utainak teljes ismeretét«.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A javító iskolák.

Dacára, hogy a gyermekvédelem új iránya: a családokhoz elhelyezés erősebb felkarolása, nemkülönben a fiatalkorúak bírósága és a próbárabocsátás intézményei az utóbbi évtizedben az intézeti elhelyezés eszméjét háttérbe szorítani igyekeztek, a »javító iskolák«, a hivatalos gyüjtő szóval ú. n. *reform schools,* egyik legjelentékenyebb és nélkülözhetlen eszközét képezik a fiatalkorú bűnelkövetők erkölcsi nevelésére irányuló akciónak, a reformálás (reformation) eszméjének.

Kétségtelen, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők körében tekintélyes számmal vannak olyanok, akik akár rossz hajlamaik, akár eddigi élettörténetük és körülményeik (erkölcsrontó környezet, teljes neveletlenség vagy rosszra tanítás) folytán legalább bizonyos időre rendszeres intézeti nevelésre szorulnak, akikkel szemben az előbbi egyszerű gyámkodó és erkölcserősítő intézkedések (dorgálás, házifenyítés, próbárabocsátás) előre elégteleneknek látszanak. Sajnos, az is egyetemes jelenség, miként Európában, úgy Amerikában is, hogy a serdülő korban levő ifjuság körében rengeteg sok rosszra hajló, most testi vagy lelki gyengeségből, majd társadalmi okokból a teljes züllés útjára került gyermek és ifju van, akikre nézve ma sincs más mód rossz tulajdonságaik megtörésére vagy kiirtására, mint a rendszeres és huzamos javító nevelés, amit e célra berendezett nevelőintézetekben sokkal jobban lehet biztosítani, mint a legjobb családokhoz való elhelyezés által. Az 1910. évi hivatalos kimutatás szerint az Egyesült-Államokban található 115 »reform schools«-ban

(benne értve a »reformatory«-kat és az »industrial school-okat is) összesen 56.663 fiatalkorú (43.702 fiu és 12.961 leány) állt javítónevelés alatt. Amennyire örvendetes az ily intézetek és az azokba utaltak nagy száma kriminálpolitikai szempontból, ép oly szomorú adat a közoktatás és a közerkölcs hiányainak és bajainak illusztrálása szempontjából.

A »javítóiskola« (reform school) elnevezés újabban egy gyüjtőnév, mely alatt úgy a bűnelkövető fiatalkorúak részére szolgáló tulajdonképeni *javítóintézeteket* (schools for delinquent children vagy reformatory-schools), mint a rendszerint nem bűnelkövető, de elhagyatott s züllésnek induló vagy iskolakerülő ifjak részére készült *ipari vagy munkaiskolákat* (industrial schools, training schools), sőt a fiatalkorúak speciális fogházait, a *reformáló-házakat* (reformatory) is foglalják össze. Tekintettel az egyes államok törvényeinek különbözőségeire és a már említett jelenségre, hogy a bűnelkövető és az elhagyatott fiatalkorúak közti elméleti különbségtétel dacára a különböző javító-nevelő intézetekben a fiatalok e két kategóriája még mindig vegyesen összekeverve található, a különböző intézetek csoportosítása és megkülönböztetése meglehetős nehézséggel jár.

Mindenekelőtt ki kell zárnunk a *javító iskolák* közül az ú. n. reformatory-kat, amelyek a magyar terminologia szerint a »fiatalkorúak fogházai«-nak felelnek meg s amelyek ha magasabb szempontból helyesen sorozhatók is a javítónevelőintézetek közé, de egyrészt mint az idősebb fiatalkorú (részben felnőtt) bűntettesek részére szolgáló, másrészt mint több tekintetben büntető jellegű intézetek, a többi, sajátképeni javítóiskoláktól feltétlenül megkülönböztetendők. A reformatoryk épen egy speciális fejleményét képezik az amerikai büntetőjognak, amelyekkel, mint a fiatalkorúak büntetőjogának utolsó, legszigorúbb jellegű intézményével a következő fejezetben külön óhajtok foglalkozni.

A reformatoryk kirekesztésével megmaradó, körülbelül 100 javító-nevelőintézetet különböző szempontok szerint különbözőleg lehet csoportosítani. A »Correction and Prevention« IV. kötetében Hastings H. Hart két főcsoportot

különböztet meg : 1. a *bűnelkövető* fiatalkorúak részére szolgáló intézeteket (Institutions for delinquent children), ahova tartoznak *a)* a *juvenile Reformatory, b)* a *Schools for delinquent girls, c)* a félnyilvános javítóintézetek *(semi-public institutions for delinquents)* és *d)* a *George Junior Republic ;* 2. az *elhagyatott* fiatalok részére szolgáló intézetek (Institutions for dependent children), amelyeknek két faját különbözteti meg : a nyilvános és a magánintézeteket.

Alakilag, az intézetek nemeire, helyesebben specializálására ez a csoportosítás kétségtelenül helyes és kimerítő. Maga a főfelosztás : a bűnelkövető és az elhagyatott ifjak intézeteinek szembeállítása megfelel az angol jogban is rég elfogadott distinkciónak a *reformatory* és az *industrial school*-ok közt. Az angol terminologia ugyanis szorosan vett »javító« iskolának *(reformatory* school) csak a bűnelkövető ifjak részére szánt intézeteket nevezi, az »elhagyatott« gyermekek nevelésére szolgáló intézetek gyüjtőneve »*industrial* school«. Az amerikai hivatalos (törvényes) és irodalmi nyelvhasználat ugyan nem ragaszkodik szigorúan e kifejezésekhez s a reformatory és industrial school elnevezések felváltva, vegyesen használtatnak, de a két főcsoport, a *delinquent* és a *dependent* ifjak intézeteinek szokásos megkülönböztetése lényegileg ugyanezt akarja kifejezni. Egyesek, így az európai írók közül *Gudden* is, külön (harmadik) csoportnak veszik fel az ú. n. hanyagok iskoláit *(parental schools* vagy *truant schools),* amelyek újabban a rossz családi viszonyok közt élő s emiatt rendszerint hanyag, iskolakerülő gyermekek (8—14 éves) részére állíttatnak fel. Legtöbben azonban ezeket a bűnelkövetők javítóiskolái közé sorozzák, amit a hivatalos beosztás (Correction and Prevention IV. 7.) helytelenít, mert az ezekbe küldött gyermekeket nem tekinthetjük bűnelkövetőknek.

A fejlődés mai irányának azonban legjobban az felel meg, ha az intézeteket nem igyekszünk kategórizálni. Az új vezéreszme, amit éppen az északamerikaiak mernek legnyíltabbban és legbátrabban hirdetni, hogy t. i. a gyermeket és a fiatalkorút, ha tényleg bűntettet követett is el, soha-

sem szabad büntettesnek (csak bűnelkövetőnek) tekinteni és büntetéssel sujtani, csak nevelni, természetesen azt hozza magával, hogy a szorosan vett »javítóiskolák« (reformatory schools) is ép oly *nevelőintézeteknek* tekintessenek s épp úgy rendeztesseuek be, mint az eddigi ipari vagy munka-iskolák (industrial schools). Ez új vezéreszme diadalát jelenti, hogy újabban a legtöbb ily intézet elnevezésében a »javító« jelzőt is elhagyják s leggyakrabban csak »állami fiu- vagy leányiskola« hivatalos nevet adnak az intézeteknek s azok berendezésében, rendszerében lényegesebb különbség nincs is. Vannak ugyan tényleg ma is intézetek, melyekbe csak elhagyatott (nem bűnelkövető) gyermekek vétetnek fel, de a rendszerre nézve ma már nincs eltérés ezek és a tulajdonképeni *(bűnelkövető* ifjak részére szolgáló) javítóintézetek közt. A sajátképeni »javító« iskola is ma lényegileg industrial school, rendes és valódi nevelőintézet. David S. *Snedden*, a newyorki Columbia University tanára, az »American juvenile reform schools«-ról legújabban (1907) írt alapos nagy művében, minden kategóriákba sorozás nélkül folyton összefoglalólag beszél az összes (1907-ben 96) »javítóiskolák«-ról, értve ezek alatt az industrial school-okat is.

Lényegileg, az intézetek belső berendezését, rendszerét tekintve, szintén két főcsoportot különböztethetünk meg : a régi ú. n. *közösségi (congregate)* és az új, ú. n. *cottage-rendszerben* berendezett intézeteket. A »Correction and Prevention« IV. kötetében 50 intézetről közölt részletes tanulmány és statisztikai kimutatás úgy a bűntettes, mint az elhagyatott gyermekek intézeteit e két csoportba osztja, így jut összesen négy csoporthoz :

1. institution for the delinquent children on the cottage plan ;

2. institution for the delinquent children on the congregate plan ;

3. institution for the dependent children on the cottage plan ;

4. institution for the dependent children on the congregate plan.

A »congregate-rendszer« a mult, a cottage-plan a jelen és valószínűleg a jövő rendszere. A tulajdonképeni javítóintézetekre, vagyis a bűnelkövető fiatalok intézeteire nézve már ma is uralkodó a cottage-rendszer, az újabb intézetek kivétel nélkül ebben a rendszerben vannak építve és berendezve, a régebbiek közül is sok eszerint átalakítva; az elhagyatottak intézeteinek (industrial schools, orphan asylums, children's homes) többsége azonban ma is a congregate-rendszert mutatja, csak a legújabbak épültek a cottage-plan szerint. Egyébiránt érdekes, amit az említett összehasonlító tanulmány is kifejez, hogy míg a bűnelkövető ifjak intézetei újabban is szaporodnak, az elhanyagoltak iskolái, az árvaházak inkább fogynak. Igy a családi elhelyezés fellendülése folytán Massachusetts az utóbbi években 12 árvaházat és gyermekotthont zárt be, Indiana is 8 vagy 10 county home-ot helyezett használaton kívül. Más államok is (Michigan, Minnesota, Wisconsin) felhagytak az ily intézetek bővítésével. Az újabban épülő árvaházak (The New York Orphanage, The Albany Orphan-Asylum) is azonban a cottage-plan-t fogadták el, ami az 1909-iki White House Conference óta az új intézetekre szinte kötelező szabály.

A javítóiskolák történelmi kifejlődésére nézve helyesen mondja *D. S. Snedden*, hogy a reform school intézménye Amerikában (ép úgy mint nálunk) jóllehet ma a közoktatási szervezet egy kiegészítő részét képezi, nem az iskolaügy rendszeréből fejlődött ki, hanem részben a jótékonysági, filantróp, részben az igazságügyi és börtönügyi mozgalmakkal kapcsolatban alakult ki. Az első javítóintézet megszületése a XIX. század első negyedének végére, a modern »börtönrendszerek« (auburni, philadelphiai rendszer) és az első »javító fogházak« kialakulása idejére esik. A New York államban ezidőtájt alakult »Society for the reformation of juvenile delinquents« alapítja 1824-ben New York városában a Randall's Island-en a *House of Refuge* nevű intézetet, mely kifejezetten a fiatalkorú bűntettesek javító nevelését tűzi ki feladatául. Ez az intézet teremti meg az amerikai társadalomban a *reformation*, az átalakító nevelés

eszméjét s azt a gondolatot, ami egy félszázad múlva vezéreszmévé növi ki magát, hogy a fiatalkorú bűntettest *nem büntetni, hanem nevelni* kell, úgy hogy méltán tekintik az amerikaiak ezt az intézetet a juvenile reformatory és a reformatory for adults előfutárának. Érdekes jelenség, hogy csaknem egyidőben New Yorkkal, Pennsylvania és Massachusetts is megnyitják az első javítóintézeteiket, az előbbi 1826-ban Philadelphiában a *House of Refuge*-ot, az utóbbi 1827-ben Bostonban a »*House of Reformation for juvenile offenders*« nevű intézetet.

Hogy e három intézet, bár külső berendezésre és rendszerükre nézve még erősen fogházias jellegűek, tényleg az új, humánus felfogás szülöttei s a későbbi modern eszmék előhírnökei, mutatja, hogy azok első szervezői miként fogták fel annak rendeltetését. *John Sergeant*, a philadelphiai intézet igazgatóságának (Board of Managers) első elnöke, így ejti ki az intézet célját :« . . . a House of Refuge nagy célja s rendeltetése a szó legszorosabb értelmében a jótékonyság s az irgalom munkája. A Refuge nem büntetési hely . . . nem a boszút vagy a megtorlást képviseli . . . hanem a jótékonyság és könyörület nevében fogadja be a szegénységben és tudatlanságban levő s a romlás útjára került gyermekeket, hogy otthont adjon nekik, mely megvédi a kísértésektől s a hasznosság és az erény utaira vezeti őket«. A pennsylvaniai legfőbb bíróság pedig 1828-ban a House of Refuge »szülehelyettesi« (loco parentis) jogköre felől így nyilatkozik : »A House of Refuge nem börtön, hanem iskola, melynek a reformálás (reformation) és nem a büntetés a célja. Használható persze mint a fiatalkorú elítéltek fogháza, akik máskülönben közönséges fogházba lennének helyezendők . . . A jótékonyság célja a reformálás : megtanítani a beutaltakat a munkára, lelküket az erkölcs és vallás elveire s mindenekfelett elkülöníteni őket a rossz társak mételyező befolyásától«. *(Snedden :* 12—13. l.)

A »reformation« eszméje azonban, bármily világosan és helyesen ismerik azt fel már az első intézetek szervezői, csak egy jó félszázad után épül ki a maga teljességében s a

modern »javítóiskolák«, a fiatalkorú bűnelkövetők »reformálási rendszere« csak az utolsó két évtizedben alakulnak ki. Az első három intézetnek 20 évig nem akadt követője. Csak 1846-ban nyílik meg Rochesterben (New York állam) a *Western House of Refuge* és 1848-ban Westborough-ban (Massachusetts) a *State Reform school,* a ma ú. n. *Lyman School.* Nagyobb lendületet vett aztán a javítóintézetek ügye az 50-es és 60-as években. 1854-ben nyílik meg Ohió államban, Lancaster-ben a *State Reform School,* mely a fogházi jelleggel először szakít s a *cottage-rendszer* első (ma is fennálló) mintája és úttörője lesz. Pár évvel később (1858.) Massachusettsben (szintén Lancaster) nyílik meg az első önálló leányjavító intézet : *The Massachusetts State Industrial School for Girls.* 1863-ban kezdi meg működését a newyorki *Catholic Protectory for destitute, neglected and delinquent children,* mely a magán-, illetőleg felekezeti jellegű javítóintézet egyik kiváló példánya ma is.

A javítóiskolák legújabb korszaka, a mai modern elvek teljes diadala a 70-es évektől kezdődik. Az 1870-ben tartott első »Nemzeti börtönügyi kongresszus« (National Prison Congress) és az 1872-ben megalakult »Nemzeti közjótékonysági és javítóintézeti Conferentia« (National Conference of Charities and Correction) szögezik le uralkodó vezéreszmék gyanánt a fiatalkorú bűnelkövetők javító nevelését, az elhagyatott, erkölcsileg veszélyeztetett ifjuság megmentését, mint állami és társadalmi feladatot s az e célokra szolgáló intézeteknek a rendes nevelő, illetőleg közoktatási intézetek gyanánt berendezését. Természetesen ez elvek keresztülvitele, megvalósítása ekkor sem ment könnyen és hamarosan. Sok intézetben jó ideig még mindig sok fogházi »maradvány« állott fenn, közös nagy munkatermek, szűk hálófülkék, rossz táplálás, testi fenyítés. Ezek a fogházi reminiszcenciák, melyek itt-ott, (de csak kivételképpen) még ma is kísértenek, a legutóbbi két évtized alatt szerencsésen eltűntek s a különböző gyermekvédelmi konferenciák, az állami felügyelő és ellenőrző hatóságok (Boardok), a »vizsgáló bizottságok« és tisztviselők közreműködése és

buzgólkodása folytán, lehet mondani, mindenütt diadalmaskodott a modern felfogás, a *reformation,* a minden irányú átalakító nevelés eszméje az összes javítóiskolákban, amit legjobban kifejez az a tény, hogy újabban a reform school-okról az Unió közoktatásügyi kormánya (Commissioner of Education), mint a közoktatási intézetek egyik ágáról számol be a nagy nyilvánosság előtt.

Természetesen az összes javítóiskolák — mint Snedden is helyesen megjegyzi — ma sincsenek egyenlő fejlődési színvonalon. Több államnak (Arkansas, Idaho, Louisiana, Missisippi, Nevada, North-Dakota stb.) még mindig egyáltalán nincs javítóiskolája, ezekben tehát a fiatalkorú elítéltek ma is a közönséges fogházakba kerülnek ; számos régebbi intézetben ma is a közösség rendszere (congregate plan) áll fenn, mely szerint a gyermekek nagy tömegei vannak együtt éjjel-nappal ; óriási arányú (2—300 gyermek részére) szolgáló háló- és munkatermek. Általában azonban el lehet mondani, hogy az északamerikai javítóiskolák nagy többsége, nemcsak a cottage, de a congregate-rendszerűek is teljesen modern nevelőintézetek, melyek a régi fogházias jellegű javítóintézetektől lényegesen különböznek. Természetesen legjobbak és legtanulságosabbak a *cottage-rendszerben* épült újabb intézetek, mely rendszernek lényeges vonásai általában a következők.

Külsőleg is szembeötlő, hogy az új intézetek nem nagy, hosszú épülettömegekből, hanem számos önálló, legfeljebb 25—40 gyermek befogadására szolgáló kis házakból állanak. Vannak 20, 16, sőt 10—12 gyermek részére épült cottage-ok is. Ez új építési rendszerrel a fogházias színezetet akarják végleg eltüntetni, amit külsőleg azzal is kifejeznek, hogy az intézet körül nincs kőfal, nincs kerítés, valamint nincsenek rácsos ablakok, magánzárkák. Az igazi cottage-rendszerben épült intézet egy tágas majorság, egy csinos gazdasági iskola benyomását teszi, a házak rendes modern lakóházak, melyekben tényleg semmi sem emlékeztet a fogházra, hanem egy kellemes nevelőintézetben, egy jól berendezett internátusban érezzük magunkat. Az intézetek nagyságára, befogadási

képességére nézve legújabban az az uralkodó nézet, hogy legfeljebb 500 gyermek legyen egy intézetben, ennyit még bátran lehet egy »superintendent« felügyeletére bízni, de többet nem. Persze ez alól az elvi követelmény alól, kivált a régebbi intézetekben elég kivétel van. A newyorki Catholic Protectory-ban átlag 2000 fiu és 1000 leány-gyermek van együtt, az ugyanitteni régi House of Refuge-ban 1117, a glen-millsi (Pennsylvania) House of Refuge-ban 1284 fiu van. Méltán gúnyolják ezeket újabban Mammut-intézeteknek. Az új intézetek (Industry, St.-Charles, Geneva, Clermont) azonban tényleg 4—600 főre vannak berendezve. A newyorki Juvenile Asylum is a legújabb átalakítás folytán csak 660 fiut vesz fel.

A belső berendezés első jellemző vonása a *családias, otthonias élet* az egyes cottage-ek vezetői és növendékei közt. Amit a mi javítóintézeteink 27 év óta képviselnek, a »családi rendszert«, az amerikai új intézetek valóban ideális értelemben, illetőleg betű szerint megvalósítják. Az egyes házak lakói egy *családfő* és *családanya* állandó (éjjel-nappal) vezetése mellett tényleg egy családot képeznek, együtt hálnak, étkeznek, szabad idejük legnagyobb részét is együtt töltik. Sok helyt a munka vagy az iskolai oktatás is cottage-onként külön történik. Az intézeti élet ridegségét ez a családiasság, főleg a családanya (matron) beállítása jólesően enyhíti. (Nálunk a szegedi Árpád-otthonban láttam ennek jó hatását.)

Az új rendszer leglényegesebb vonása azonban a *nevelés* (education). Míg a régebbi javítóintézetek a fiatalkorút, sőt a gyermeket is mint bűntettest tekintették és kezelték, ezért sok helyt magánzárkákba helyezték, sanyargatták, munkaerejét igyekeztek minél jobban kihasználni, szigorú fenyítésekkel akarták megtörni és ezzel »jó útra« téríteni, az új intézetek önálló, önuralomra képes egyéniségeket akarnak képezni növendékeikből. A modern javítóiskola felhasználja a módszeres nevelés minden eszközét és alakját, hogy a növendékeket testileg, értelmileg, erkölcsileg kiképezze, tehát valóban átalakítsa, reformálja. A »reformation« szót az új intézetek a maga igazi, nemes értelmében fogják

fel ; nemcsak értelmi, vallásos és erkölcsi *oktatásban* részesítik a növendékeket, de testileg és lelkileg át akarják alakítani, természetét, szokásait, jellemét akarják átidomítani, hogy valóban, külsőleg és belsőleg új emberré tegyék, törvénytisztelő, munkaszerető, jóra törekvő, embertársait és hazáját becsülő polgár gyanánt bocsássák vissza a társadalomba.

A modern javítóiskolák bevallott vezéreszméjét : a *reformation*-t (mint Baernreither a német nyelvre nézve kiemeli) a magyarban egyetlen szóval visszaadni nem lehet. Szerintem az »átalakító nevelés« szavakkal lehet megközelíteni. *Baernreither* részletesebben így írja körül : »Reformation több, mint nevelés. Ez az egyéniség átalakítása, a bűntettes-hajlamoktól és szokásoktól való külső és belső megszabadítása, egyszersmind azonban fizikai és erkölcsi egészséggel, önbecsüléssel és önuralommal, ismeretekkel és oly készségekkel felruházása, melyek tényleg lehetővé teszik részére azt, hogy kenyerét becsülettel megkeresse«. Helyesen emeli ki viszont éppen egy amerikai író *(Snedden)*, hogy a javítóiskolák sokkal teljesebben képviselik az állami nevelés eszméjét, mint a közoktatási rendszer más intézményei. »Ezekben az intézetekben a nevelés munkáját a maga egészében keresztül kell vinni. Amit a normális társadalomban a család, az egyház, az üzlet nyujt az iskola munkájának kiegészítésére, azt itt mindet magának az intézetnek kell megadnia. Sőt többet ennél : mert ez iskolák nem a normális gyermekkel foglalkoznak, hanem az abnormális, elhanyagolt, elzüllött ifjakkal, akiknek megrontott jellemét és elméjét kell visszaformálni a normálisra«.

Ez az új vezéreszme, annak ily emelkedett felfogása magyarázza meg, hogy a modern javítóiskolák úgy a testi nevelés, a test ápolása és erősítése, mint az értelmi képzés, a munkatanítás, valamint az erkölcsi érzés megjobbítása, az önfegyelmezés, önuralomgyakorlás terén a lehető legmagasabb színvonalra törekszenek. A beutaltat azonnal a leggondosabb orvosi vizsgálat s ha szükséges, gyógykezelés alá veszik. Rendszeres torna és katonai gyakorlatok, fürdés, úszás, testedző játékok által edzik, erősítik vagy tart-

ják fenn a test egészségét. Tápláló, ízletes és dús élelmet adnak neki. Tisztaságra, csínra, ügyességre tanítják és szoktatják. Ügyelnek fogaik javítására. Sehol semmiféle fogházias jellegű ruha, mindenütt egyszerű, rendes polgári öltözetet, illetőleg egyenruhát hordanak, a leányintézetek növendékei igazán gyönyörködtető, ízléses fehér vagy kék egyenruhákban járnak, mint bármely más leányintézetben. A lakó- és hálószobák mindenütt ragyognak a tisztaságtól. Felesleges cifraság, luxustárgyak azonban sehol nincsenek, tiszta, csinos, de egyszerű minden.

Ép oly gonddal és racionálisan történik az értelem és a jellem képzése és erősítése. Az iskolai tanítás a növendékek előképzettségéhez képest különböző csoportokban történik. Tekintettel a növendékek rendszerint elmaradt vagy elhanyagolt iskoláztatására, a tanítás túlnyomólag az elemi oktatással kezdődik s külső sikerre nézve nem is éri el mindig a rendes (szabad) iskolák által felmutatott eredményt. Tekintettel azonban éppen a nehéz feladatra, amely a javítóiskolák tanítóira hárul, az intézetek igazgatóságai igyekeznek rendszerint a legjobb tanerőket megnyerni s gyakran magasabb fizetés felajánlásával kérnek tanítókat a rendes iskolákból. Érdekes és követésre méltó, hogy fiuiskolákba is, kivált a fiatalabb korosztályok tanítására, tanítónőket alkalmaznak, akiktől a fiuk észrevétlenül figyelmességet, gyöngédséget, udvariasságot sajátítanak el. Jellemző a *Hasting H. Hart* megjegyzése is, hogy sehol nem tűrnének oly tanítót, aki nem bízik a gyermekek jövőjében. Pesszimista tanítótól nem lehet sikert várni. Ügyesség, tapintat, türelem és erély mind elengedhetlen kellékek a tanítóban, de legelső a fanatikus hit és bizalom a gyermekek javíthatóságában s az őszinte belső lelkesedés a tanítás sikereért.

Az iskolai (értelmi) tanítás mellett hasonló buzgalommal és rendszerességgel történik a munkatanítás. A munkatanítás (industrial training) részint otthon, a cottage-ben végzett házi, részint az ipari műhelyekben, vagy az intézet földjén, gazdasági épületeiben végzett farmmunka elsajátításában, azokban való tökéletesítésben áll. Óriási változás állt be a

növendékek munkáltatása tekintetében a 70-es évek óta. Addig, mint *Snedden* mondja, valódi rabszolgamunkát végeztettek a javítóintézetekben is, míg újabban az 1876-iki világkiállítás hatása alatt, a kézimunka jelentőségét elismerve, az intézetekben a kézi és a mezőgazdasági munkák rendszeres tanítása lett uralkodóvá. A legújabb intézetek főleg az utóbbit, a farm-, mezőgazdasági munkákat (kertészet, tehenészet, sertéshízlalás stb.) kultiválják, aminek szemmelláthatólag pompás eredménye van úgy a növendékek fizikumára, kedélyére, mint a munka gazdasági értékére nézve. De az ipari kézimunkákban is általában szép eredményt mutatnak fel.

Az erkölcs-, illetőleg jellemképzést részben a humánus szellemű és igazságos fegyelmezés, részben a jegyrendszer, a határozatlan időre beutalás és az elbocsátás esetén a növendék gondos elhelyezése és felügyelete szolgálják. A régebbi intézetekben divatos szigorú fegyelmi eszközök (testi fenyítés, magánzárka, megszégyenítés és sanyargató büntetések) ha nem tüntek is el végképen, de általában kivételesekké lettek s helyet adtak az erkölcsi jellegű és humánus fegyelmezési módoknak (a szerzett jegyek és előnyök elvesztése, a szórakozási idő megrövidítése, nehezebb feladatok kitűzése, a »fegyelmi kolóniára« áthelyezés stb.), amelyeknek sulyát és jelentőségét azonban érzékenyen és kézzelfoghatóan érzi az illető. Különösen nagy sikerrel használják fel e célra is a legtöbb intézetben a *jegyrendszert*. Minden növendék napi viselkedése, szorgalma, érdemjegyekben (merits) fejeztetik ki, amiről rendszeresen könyvet vezetnek. Bizonyos számú jegyek törlése a legkézzelfoghatóbb fegyelmi büntetés, mert visszaveti az illetőt az előmenetelben, újabb kedvezmények elnyerésében s a kiszabadulásban. A jegyrendszer ugyan a börtönökből lett átvéve, illetőleg annak maradványa, de mint az önfegyelmezésre, a nemes versenyre ösztönző rúgó, nyugodtan és nagy sikerrel volt beilleszthető az új javító rendszerbe is. A jegyrendszer alkalmazására nézve az egyes intézetek közt jelentékeny eltérések vannak. Több intézetben a hibákat, kihágásokat fejezik ki jegyekben. Ezt a »keres-

kedői szellemű könyvvezetést«, mint Baernreither megjegyzi, ellensulyozza azonban a tanító és a családfő egyénenkénti megítélése és kezelése.

Az erkölcsi megerősítés leghathatósabb tényezője azonban kétségtelenül a határozatlan időre beutalás és az ezzel összefüggő *on parole,* vagyis kísérleti szabadlábrahelyezés. A javítóiskolában a beutalt növendék nagykorúságáig tartható vissza, tehát sohasem rövid időre, hanem legalább is 1—2 évre. Európában is a javítóintézetek elejétől fogva ezt a rendszert alkalmazták, ami a javítónevelésnek természetes előfeltétele. A családi rendszer erősebb felkarolása ugyan az utóbbi évtizedekben általában azt a felfogást juttatta diadalra, hogy a javítóiskolának nem szabad állandó jellegűnek lennie, mert »bármily barátságos legyen annak szelleme, bármily élénk az atmoszférája, bármily háziasak cottage-ei, bármily atyai és anyai érzésűek tisztviselői, bármily kifogástalan legyen az ottani training . . . az intézeti élet mégis csak mesterséges és természetellenes s a gyermeket a legelső alkalmas pillanatban vissza kell helyezni az igazi családi otthon természetes légkörébe ; ha lehet és ha az alkalmas, a saját családjába, ha nem : más alkalmas családba«. Ez a felfogás azonban csak annyiban bír jogosultsággal, hogy a tényleg megjavultat, akit az intézeti rend és fegyelem kigyógyított erkölcsi hibáiból, csakugyan azonnal helyezzük vissza a szabad társadalomba, az igazi családi körbe, de nem jelenti a javítóiskolák felesleges voltát, vagy azt, hogy az azokba beutalás rövid időre történjék. Kétségtelen, hogy a javítóiskolákba az utolsó évtized óta, a fiatalok bírósága és a próbárabocsátás elterjedésével, éppen a fiatalkorúak *rosszabb osztályai,* a züllöttebbek és makacsabbak kerülnek, akiknek megjavítása, illetőleg átalakítása nagy türelmet, fáradságot és rendszerint aránylag huzamosabb időt igényel. Mikor következik be egyik-másik növendéknél az »alkalmas pillanat«, melyben az illető nyugodtan visszabocsátható a rendes társadalmi életbe, azt előre megmondani vagy sablonszerűleg meghatározni valóban lehetetlenség, ezért elengedhetetlen a javító-nevelő intézeteknél

a határozatlan idejű beutalás. Hogy ez mennyire elemi követelmény, mutatja az, hogy úgy Amerikában, mint Európában a javítóintézetekbe utalás egy évszázad óta ily alakban *(a gyermek nagykorúságáig)* történik.

Kitünő vonása végül az új rendszernek a szabadonbocsátottakról való beható gondoskodás s a kíhelyezésnek szabály szerint »becsületszóra« (on parole), vagyis kisérletképen, feltételesen eszközlése. A régibb intézetek, a börtöntradícióból és kényelemből nem sokat törődtek az elbocsátott növendékekkel, aminek meg is lett a szomorú eredménye, a gyakori és korai visszaesés, az újabb elzüllés ; az új intézetek ellenben nagy gondot fordítanak arra, hogy a kihelyezésre méltónak talált ifju ne kerüljön rossz környezetbe s evégből az erre rendelt tisztviselők, a *parole agent*-ek előre tájékozódnak az illetőnek családjáról vagy eddigi környezetéről, megbízható, alkalmas-e arra, hogy a fiatal abba visszabocsáttassék, avagy más megfelelő családot, illetőleg alkalmazást keresnek részére. Emellett akár a saját, akár idegen családba helyezzék vissza a fiatalt, a családi felügyeleten kívül egy pártfogót *(parole officer)* is kivétel nélkül adnak mellé, aki a pártfogó tisztviselő módjára ügyelni fog az illetőre, hogy a szabadonbocsátás feltételeit megtartsa, vagyis a helyes, tisztességes úton maradjon, ellenkező esetben pedig az intézetbe visszavitessék. Sok államban, így Massachusettsben, Pennsylvániában, New Yerseyben, Minnesotában állami hivatalnokok *(state agents, visitors, parole agents)* végzik e felügyelői tisztet. Különösen szép eredményt mutat e téren is Massachusetts.

A Lyman schoolból kísérletileg kihelyezett 1200 fiura öt parole agent és egy clerk ügyel fel, akik 21 éves korukig állandóan figyelemmel kísérik a kibocsátott ifjak életét. Az itteni elég alapos statisztikai feljegyzések szerint a kibocsátottak 60%-a tanusít jó viseletet, 25% rosszat, 15% bizonytalan vagy meg nem állapítható (Baernreither 76.). Minnesota és Jowa az utólagos gondozás (after care) e nehéz és nagyjelentőségű munkáját az elbocsátott fiukkal szemben is nőkre bízza. Minnesotában 1897 óta Miss Grace Johnston

nagy buzgalommal és kiváló sikerrel tölti be a state agent tisztét. E téren is, mint a nőtanítók alkalmazásánál, általános tapasztalat, hogy a fiuk a nőtisztviselővel szemben önkéntelenül is udvariasságot, előzékenységet és nagyobb engedelmességet tanusítanak, ami csak előnyükre, erkölcsi érzésük finomítására szolgál.

A javítóiskolák rendszerének, beléletének közelebbi bemutatása meglehetős nehézséggel jár, miután az egyes intézetek különböző államok különböző törvényei szerint s különböző időben lévén építve és berendezve, a részletekben teméntelen eltérést mutatnak. Nagy pontossággal tünteti fel a hasonlóságokat és az eltéréseket főleg az egyes intézetek helyiségeire és költségvetésére a Russell-Sage Foundation gyermekvédelmi osztálya által készített tanulmány, mely 50 intézet állapotát állítja és hasonlítja össze statisztikai adatok alapján. E nagy gonddal készített összehasonlító tanulmányból célomhoz képest elégnek vélem megemlíteni, hogy a legújabb intézetek épületeit, a cottage-kat általában tűzálló vagy nehezen égő anyagból (üres tégla, hollow tile, brick) építik (kivételesen fából), a padló a folyosókon, a hálótermekben és ebédlőkben keramittal, a nappaliban és a konyhában parkettel van kirakva. Az egyes cottage-ek önálló fűtőszerkezettel vannak ellátva (általános, közös fűtőkészülékek mellőzve). A háztartási berendezésekkel (konyha, ebédlő, sütőde) is több új intézetben az egyes cottage-ek külön el vannak látva (leányintézetekben mosódával is). Meglepő az adatokból, hogy a közösségi intézetekben átlag nagyobb hálóterület (dormitory accommodation) jut egy gyermekre, mint a cottage-rendszerűekben ; aminek magyarázata az, hogy a közösségi intézetekben erélyesen tiltva van a hálótermekben a zsúfoltság, mert ezekben a szellőztetés hiányosabb, a cottage-ekban pedig a hely jobban ki van használva, másfelől ezek kitünő szellőztetőkészülékekkel vannak felszerelve. Némely intézetben a játékszobák, az iskolai vagy ebédlőtermek szolgálnak nappali (pihenő) szobákul is. A »pihenő szobá«-nak (sitting room,) ahol a gyermek nyugodtan leülhet könyveivel vagy játékaival,

jótékony művelő hatást tulajdonítanak. A legtöbb cottage-épületben a hálótermek vannak az emeleten, a földszinten az ebédlő, nappali, tanulótermek ; de ügyesen ki van használva a souterrain is raktáraknak, foltozóműhelynek, néhol itt van a fürdőhelyiség is.

A cottage-intézetek közül legtöbb padlóterület (háló, nappali, ebédlő) esik egy gyermekre a st. charlesi fiuiskolában (193 □-láb, legkevesebb a lancasteri (Ohio) fiuintézetben (123 □-láb) ; az összes padlóterületből amit a gyermekek használnak, legtöbb esik »egy ágyra« Portlandban (Maine, 477 □-láb), legkevesebb Lancasterben (Ohio, 208). Az intézet felállítási költségeiből (terület, épület, bútor) esik egy ágyra a portlandi (Maine) fiuiskolában 1906 dol ár, a milwaukeei (Wisconsin) leányiskolában 729 dollár ; az intézet fentartási költsége ágyanként : a hudsoni (Cleveland, Ohio) fiuintézetben 286 dollár, a milwaukeei leányiskolában 169 dollár.

E néhány összehasonlító adat közlése mellett közelebbi tájékoztatásul a javítóiskolák különböző tipusainak kiemelkedőbb intézeteit (főleg azokat, amelyeket közvetlenül is tanulmányozhattam) óhajtom kissé részletesebben bemutatni.

1. Az *állami fiujavítóiskolák* pompás példányai az *Industry*ben (New York állam) levő *State Agricultural and Industrial School* és az Illinois államban, Chicago közelében fekvő *St. Charles school for Boys.*

Az *industry*-i »állami gazdasági és ipari iskola« 1907. júl. 15-én nyílt meg. Voltaképen az 1846 óta fennálló rochesteri (New York) »Western House of Refuge«, később ú. n. »állami ipariskola« (»State Industrial School) lett ide átköltöztetve és egy mintaszerű modern javítóiskolává átalakítva. Kellemes, halmos vidéken fekszik az intézet, távol a nagyvárosok zajától. Egy hatalmas (1432 acres) mezőgazdasági telep, melyet a közepén keresztül folydogáló Genesee folyócska két részre (nyugati és déli határ) oszt. 640 fiatalkorú helyezhető el benne. A telep közepén van az igazgatási épület (administration building), a tanítók lakása, az iskolaépület, a kath. és prot. templom, és a nagy közös »mulatóterem« (amusement hall). A központtól jobbra és

balra két sorjában helyezkednek el a cottage-ek. 30 kis ház, mindenik legfeljebb 25 gyermek részére. Minden 25 főből álló csoport egy külön telepet (colony) képez, melynek külön felügyelője (supervisor) és anyja (matron) van, akik velük együtt élnek s a fiuk gyámszülői gyanánt tekintendők. A »telepek« kétfélék : gazdaságiak és ipariak (10 ipari, 20 gazdasági). Egy-egy gazdasági telepnek legalább 50 acre földje van művelés végett, ellátva a szükséges gazdasági épületekkel és állatokkal. A gazdasági telepek »felügyelői« gyakorlott farmerek közül szemeltetnek ki. Az ipari telep supervisor-ai pedig ügyes iparosok (skilled mechanic). Mindenik ipari telepnek is tágas kertje van a kerti gazdaság gyakorlására. Minden fiunak külön meg van jelölve a kertben az általa művelendő terület. Az intézet felállítási költsége volt ágyanként 979 dollár, évi kiadás ágyanként 245 dollár.

Az intézetben csak 16 évesnél fiatalabb bűnelkövetők vannak (12—16 évesek bármely bűntett miatt, 12 évesnél iljabbak oly cselekmény miatt, mely felnőtt által elkövetve felony lenne). A beutaltak a Board of Managers (igazgatóság) gondozása és őrizete alatt maradnak nagykorúságukig. Az iskolába beutalt fiu először a »reception cottage«-be helyeztetik, ahol az igazgató, az orvos, egy felügyelő és a »néni« 10—14 napon át megfigyelik s annak eredménye, vagyis a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlettségéhez és korához képest helyeztetik aztán a megfelelő telepbe.

Különös gondot fordítanak a tanításra. Az intézetnek 17 tanítója van egy iskolaigazgató (superintendent of schools) vezetése alatt. Minden telep tulajdonképen egy önálló iskola. A tanítók délelőtt 8.30—11 óráig és délután 1·30—4 óráig felváltva sorra járják a telepeket (minden tanító 2 telepet látogat meg naponta). A 17 tanító közül egy kizárólag zenét, egy másik szabadkézi rajzot tanít. A tanítás általában egyéni jellegű. A gazdasági oktatás tisztán gyakorlati, a kerti, a farmmunka, a marhaállomány és az aprómarha-kezelés gyakorlásában áll. Időnként az állami vagy a helyi farmerintézetekben tartott gazdasági előadásokra minden telepről küldenek képviselőket. Az ipari tanítás az ipari cottage-ek-

ban kiterjed a sütő-, kovács-, ács-, mosó-, lakatos-, kőmives-, festő-, nyomdász- és szabómunkákra. Mindenik munka tanítója egy-egy ipari telep felügyelője, kivéve a nyomdászat tanítóját, akihez két más telep fiui is vannak utalva a munka végett (egyikből délelőtt, másikból délután). A tanítás itt is teljesen gyakorlati s mindenik iparral foglalkozó cottage az egész intézet részére szükséges illető munkát végzi, így a sütők az egész iskola részére szükséges süteményt készítik, a kovácsok a lovakat (90) patkolják, kocsikat, járműveket készítik, javítják, a szabók az összes fiuk ruháit varrják stb.

A vallásos oktatást egy kath. és egy prot. lelkész teljesíti, akik egész idejüket az intézetnek szentelik (az izraelita fiukhoz egy rabbi jár be). A lelkészek mindennap felkeresik a cottage-eket, főleg az esti órákban. Istentisztelet vasárnap délelőtt és délután tartatik. Az erkölcsi oktatás az összes tanítók, felügyelők és nénik feladata.

A fegyelmezés általában barátságos figyelmeztetés, intés által történik. A jóviseletűek nevei havonként közöltetnek a »jó előmenetelűek lisztájában« (reliable list). Az ilyenek különféle kedvezményekben részesülnek : gyakrabban írhatnak levelet, fogadhatnak látogatást, iskolán kívüli megbizatásokat, kiküldetéseket nyerhetnek. Amelyik telepről az egész évben nem volt szökés, hűségi zászlót kap. A legjobb munkások, a legjobb iskolai tanuló, a leggondosabb, legelőzékenyebb növendék részére jutalmak vannak kitűzve. A rossz viseletűek a parole elnyeréséhez szükséges idő meghosszabbításával, a szórakozások, a levélírás elvonásával, kellemetlenebb feladatokkal, megbizatással, a »fegyelmi telep«-re utalással sujtatnak, amely utóbbiban levők végzik az intézet részére a nehezebb munkákat, mint a csatorna, vízvezeték, a kőfalak tisztogatását.

A parole legalább egy évi kifogástalan viselet és szorgalmas tanulás után engedélyezhető. Átlag 17 hó kitöltése után történik a szabadonbocsátás. A szabadonbocsátottak az intézet felügyelete alatt maradnak, amit két, az intézetben lakó »general parole agent« és három kerületi parole agent (Buffalo, Syracuse és Troy székhellyel) teljesítenek. A parole

agentek rendszeresen és minél sűrűbben látogatják a kihelyezetteket s minden héten jelentést tesznek az igazgatónak.

Az industry-i intézet valóban legmintaszerűbb megvalósítása egy modern javítóiskola iránti követelményeknek. A »cottage-rendszer« összes előnyeit elevenen mutatja be. A gyermekek kis csoportokba osztása, az egyes csoportok lehető önállósítása saját családfő és családanya mellett, a gazdasági és ipari munka ügyes és célszerű tanítása kétségtelenül fölébe helyezik a cottage-rendszert a mi »családi« rendszerünknek, ahol 3—4 család lakik ugyanabban az épületben s ahol a nap legnagyobb részében az óriási ipari műhelyekben a gyermekek százával együtt vannak s így a családok önállósága csak a külön étkezésre és alvásra redukálódik. A közösséget Industryben a templom és a mulatóterem, a közös nagy játékterek tartják fenn s a kiállítások, amiket az állatokból és terményekből időnként rendeznek. A mi látogatásunk idején is az összes mezőgazdasági telepek ügyes összeállításban mutatták be legszebb állataikat, ép úgy a termelvényeiket és a kézimunkáikat.

Hasonló szép mintája a cottage-rendszernek a *st. charlesi* (Illinois állam) »fiuiskola«. Szintén teljesen új intézet, 1904 dec. 11-én nyílt meg, az összes tervbe vett cottage-ek (12) 1910 szeptemberben lettek befejezve. Az egyes cottage-ek itt valamivel nagyobbak, mint Industryben, 40—40 fiut fogadnak be ; összesen 500 fiu helyezhető el az intézetben. A cottage-ek még csinosabbak mint ott, valósággal fényűző bőkezűséggel vannak kiállítva (a legfinomabb parkett, a falakon faburkolat, ízléses bútorok), egy-egy cottage felépítése és felszerelése 25.000 dollárba (125 ezer korona), az egész intézet felállítása ágyanként 1055 dollárra rúg. Évi fenntartási költség ágyanként 246 dollárba került. A cottage-ek nincsenek oly távol egymástól, mint Industryben, két sorjában jönnek egymásután, az igazgatósági, iskolai és a gazdasági épületekkel, a templommal és műhelyekkel hatalmas -a'akot képezve. Az intézet szintén felkarolja úgy a mezőgazdasági, mint az ipari oktatást, sőt az utóbbit, s főleg a tehenészetet kívánja legmintaszerűbben

kultiválni. 898 acre első minőségű földterülete van e célra. A tejgazdasági épületben (dairy department) valóságos palotája van az 52 Holstein-fajta tehénnek (aszfaltpadló, abba bemélyített válukkal). Külön épületek a többi gazdasági ágak (ló, juh, sertés, szárnyas) részére. 200 acre terület van állandó legelőnek fordítva, 120 acre mesterséges takarmánnyal (forgató rendszerre) bevetve.

A »földmívelési osztály« vezetője ugyan utal a nehézségekre, amelyekkel a nagyvárosból (Chicago) kikerült s oda visszavágyó fiuknak mezőgazdasági munkára tanítása és annak megkedveltetése jár, ami miatt — mint Hastings H. Hart is általánosságban kiemeli — a javítóiskolába került fiuknak csak kisebb részét lehet ily munkára alkalmazni. Azokkal azonban, akik meg tudták szeretni a farmmunkát, itt is nagyon szép eredményeket mutatnak fel. Ugyancsak szép eredményt érnek el a különböző — bár szűkebb arányban végzett — ipari munkákban.

Nagy gondot fordítnak itt is a növendékek testi egészségére és edzésére. Remek tornaterem és uszoda (a chicagói Commercial Club ajándéka, 50.000 dollárba került) áll e célból rendelkezésükre, e nemben a legelső épület Illinois-ban. Az atlétikai játékokban (baseball, football, basquetball) pompás eredményeket érnek el. A környékbeli városok és falvak fiatalságával gyakran rendeznek közös versenyeket, hol a saját, hol az utóbbiak ground-jain, ezzel is ápolva a »baráti szellem«-et és a külvilággal való összeköttetést. A katonai gyakorlatokat is tanítják, de »nem akarják azt túlságba vinni«.

Ép úgy nagyon figyelemreméltó az iskolai tanítás, mely nem az egyes cottage-ekben, hanem külön az iskolai épületben, de külön tantermekben történik s csaknem kizárólag nőtanítók által. Az eredmény itt is nagyon szép. A gazdasági növendékek télen a különböző gazdasági iskolák bulletin-jeit olvassák és tanulmányozzák s megbeszéléseket és gyakorlati kísérleteket végeznek.

A »rendszer« itt is ugyanaz, ami Industryben. A beutalt növendék (10—17 éves) először a »receiving cottage«-be

helyeztetik, a kitanulmányozás után tétetik a megfelelő cottagebe. A cottage-ek itt is quasi családi életet (homelike) élnek. A kimondott vezérelv a jellemképzés (formation of character) és az egyéni kiképzés (personal equation), a fiukból önálló embereket (the future man) faragni. Az intézetről szóló illinoisi törvény világosan ki is mondja, hogy a fiuk csak addig vétetnek fel és képeztetnek az intézetben, amíg okszerűen és kellően előkészíttetnek a kihelyezésre, a saját családi otthonukba vagy más alkalmas családba való visszatérésre.

A növendékek munkakedvének serkentésére, egyúttal szorgalmuk ellenőrzésére az *osztály-* és a *jegyrendszer* itt is alkalmaztatik. A növendékeknek 4 osztályon kell keresztül jutniok. Mindenik osztályban a szabályszerű idő 6 hó, melyet azonban jóviselet és állandó szorgalom mellett, fokozatosan megrövidíthet az illető. A hibák, kihágások miatt különböző számú büntetésjegyet (demerits) kap a növendék, így lustaság, engedetlenség, veszekedés miatt 2—3, hazugság, csalás, eltulajdonítás miatt 5—10 jegyet. Az ujoncnak, aki a IV. osztályba jut, az első negyedévben nem szabad 25-nél, a második negyedévben 20-nál több büntetésjegyet kapnia havonként. Ha két egymásután következő hónapban összevéve 20-nál több jegye nincs, egy hó leiratik az itteni idejéből, vagyis a 6 hó helyett esetleg már 4 hó alatt a harmadik osztályba juthat. A III. osztályban már havonkint legfeljebb 15, a II-ban 10, az I-ben 5 büntetőjegyet néznek el, vagyis már ennél több jegy hibássá teszi a hónapot. Az I. osztályban végül ha 4 hónapig jól viselkedik, megkapja a *parole*-t. Egy évnél hamarabb tehát a legjobb viselet mellett sem szabadulhat ki egy növendék s átlag 14—15 hónapot mindenik bent tölt az intézetben. A kibocsátottakat általában mint tanult munkásokat mindenütt szívesen fogadják és alkalmazzák s a legjobb véleménnyel vannak felőlük. A parole officer 1908-iki jelentése szerint az eddig kihelyezetteknek több mint 75%-a tanusított teljesen jó viseletet és szép keresetről számolt be.

A régebbi intézetek közül szintén a cottage-rendszer egyik szép példája *Indiana* állam »*fiuiskolája*« (Indiana

Boys school) *Plainfield*-en, Indianapolistól egy órára. Az intézet az 1868-ban megnyílt House of Refuge for the correction and reformation of juvenile offenders« átalakítása. Eredetileg is a rosszviseletű (incorrigible) züllött, csavargó, vagy bűntettes fiatalok (10 évesnél ifjabbak) javító nevelésére szolgált ; 1883-ban új nevet kapott : »Indiana *Reform school* for Boys«, melyet aztán egy 1903-iki törvény »Indiana *Boys school*«-ra változtatott. Ez utóbbi törvény szerint a 21 évesnél fiatalabb bűnelkövetők helyeztetnek ide. Befogadási képessége 698.

Az intézet 12 külön épületből áll, 527 acre farm-mal. A régibb épületek nem felelnek meg mindenben a modern cottage-rendszer követelményeinek (kivált a közös étterem szűk és alacsony) s tulajdonképen az intézet kombinációja a cottage- és a congregate-rendszernek. Több újabb épület azonban teljesen modern, kényelmes berendezésű. Az iskola az új nyomda, több ipari műhely tágas és csinos. Két új cottage építése van tervbe véve. Az intézet havi folyóirata »The Indiana *Boys Advocate*« egyik legjelesebben szerkesztett s legcsinosabb kiállítású ifjusági lap.

Az iskolai, az ipari és gazdasági tanítás itt is nagy lelkesedéssel és szép eredménnyel folyik. Különösen intenzív az iskolai tanítás, a rendes iskolai tantervek szerint. Az 1909-iki jelentés szerint 15 növendék közül 12 tette le sikerrel a nyolcadik osztályból a vizsgát, mely képesít a magasabb iskolákra. 14-féle ipart tanítanak. Tehenészet, kertészet, farm-munka szűkebb terjedelmű mint St. Charlesben, de mindezek kiszélesbítése tervbe van véve.

A cottage-rendszerű fiujavítóiskolák közül jelesebbek még : Massachusettsben a *westboro*-i »Lyman school for boys« (412 fiu részére) ; Ohióban a *lancasteri* Boys industrial school (1220 fiura) ; New-Yerseyben a *jamesburg*-i State Home for Boys (510 fiura) ; Rhode Island-ban a *howard*-i Sockanosset school for Boys (425 fiura), Wisconsinban a *waukesba*-i industrial school for Boys (420 fiura), *Cincinnatiban* a város által fentartott House of Refuge, *Clevelandban* (Ohio) ugyancsak a város által fentartott School for Boys.

A magániskolák közül, melyek azonban államsegélyt élveznek, legkiválóbb cottage-rendszerű intézetek:

Pennsylvaniában a *Glen Mills*-i House of Refuge Boys Department. Az 1828-ban megnyílt philadelphiai javítóiskola fiuosztálya 1892-ben lett ide kihelyezve. A berendezése hasonló csinos és gazdag, mint a st. charles-ié. Itt még az egyes csoportoknak külön játékterei is vannak. Egyik legnépesebb intézet. 1910-ben 1284 fiu volt az intézetben.

A newyorki *Juvenile Asylum*, mely jelenleg *Children's Village* (gyermekfalu) nevet visel. A legszebb intézetek egyike. 1853-ban alapíttatott. 1906-ban lett (miután New York óriási terjeszkedése folytán lassanként házak közé került) kitelepítve mai helyére. Gyönyörű cottage-sorozat (32), egy-egy cottageben mindössze 20 fiu. 1910-ben összesen 661 fiu, 3 leány volt benne. New York város legújabban ismét egy új fiuiskola (Training School for Boys) építését kezdte meg 800 főre. Az egyes cottage-ek itt már csak 16 fiut fognak befogadni.

A newyorki *Jewish Protectory* Hawthorn-ban 300 izraelita gyermek részére. Egyike a legpazarabb berendezésű cottage-intézeteknek. Az építés és felszerelés költsége ágyanként 1884 dollár (csak a portlandi intézet múlja felül), évi kiadás ágyanként 255 dollár.

2. A *leányjavító-iskolák* (schools for delinquent girls) lényegileg teljesen hasonlóak a fiuintézetekhez. Az újabbak szintén a cottage-rendszerben vannak kiépítve és berendezve. Az igazgatás, az egyes cottagek vezetése, a tanítás természetesen legtöbb intézetben kizárólag nőkre van bízva. Néhol az igazgatást egy házaspár végzi. Legszebb mintái az efajta intézeteknek a *genevai* (Illinois), a *clermonti* (Indiana) és a *hudsoni* (New York).

A *genevai* »Training school for girls« (Chicagótól nem messze) a legmodernebbül berendezett cottage-intézet, mely méltó párja a tőle nem messzire eső st. charlesi fiuiskolának. 418 fiatal leány (6—18 éves) van itt a leggondosabb és odaadóbb testi, értelmi és erkölcsi nevelés alatt. Valóban dicséretreméltó a szép eredmény, amit az idekerült, rend-

szerint erkölcsileg elbotlott, testileg is beteg, züllésnek indult leányokkal el tudnak érni a jólelkű, szelid tanítónők.

A cottage-ek 30—30 leányt fogadnak be. A fiu-intézetektől legszembeötlőbb eltérés nemcsak a még csinosabb és kellemesebb berendezés általában, hanem, hogy mindenik leánynak a cottage-ban külön szobája van, amely az ő saját otthona, amit kedve és ízlése szerint ékesíthet fel. Mary W. Dewson és Hastings H. Hart írják, hogy a leányokra szükséges a külön iskola, a saját szoba, hogy egyénisége kialakulhasson, önállóságot, önuralmat, a pénzzel való bánást, háziasságot tanuljon, illetőleg ezekbe gyakorolja magát. Amennyire szüksége van a serdülő leánynak a helyes vezetésre, ellenőrzésre, mert a tetszeni vágyás, a férfitársaság, az udvarlók utáni titkos vagy nyílt törekvés kellő felügyelet és fékezés nélkül könnyen az erkölcsi romlásba viheti őket, ép oly szükséges tért engedni nekik egyéniségük, ízlésük fejlődésére, viszont szorítani őket, hogy maguk gondoskodjanak magukról, szobájukról, ruhájukról, piperéjükről s beletrenirozódjanak a »háztartás tudományába« (domestic science). Természetesen szükséges emellett a csak közösségben végezhető háztartási munkák, főzés, sütés, mosás együttes gyakorlása.

A genevai intézet valóban mintaszerű e modern elvek és követelmények megvalósításában. Az egyes cottage-ek kívülről is ízléses, stilszerű formájukkal, belül pedig ügyes női kézimunkákkal diszítve a legjobb leánynevelő intézet benyomását keltik. Több cottage-ben zongora is van (egyesek ajándéka). A leányok csinos fehér-kék egyenruhában, a fehérbőrűek kék, a feketék piros szalaggal a hajukban, ügyes mozdulatokkal, egyáltalán semmivel sem árulják el, hogy itt javítóiskolában vagyunk. A hatalmas közös iskolai és templomi teremben csinos énekekkel, bátor és értelmes feleletekkel (melyekben a néger leányok vetekedtek a fehérekkel) a legkellemesebb benyomást és hangulatot keltették az intézet jó szelleméről, ami elsősorban Ophelie L. Amigh superintendent érdeme.

A beutaltak itt is 21 éves korukig tarthatók vissza s

kísérleti kihelyezés esetén szintén pártfogó tisztviselők felügyelete alá kerülnek. Bámulatos, hogy 1—2 évi intézeti training által a sok erkölcsi romlásnak indult leányból derék, egészséges, csinos és higgadt, értelmes nőket képeznek, akik közül akárhány egyenesen az intézetből férjhez megy. Az intézeti jelentés számos esetet sorol fel, hogy az intézetből alkalmas feleséget kérnek s a férjek hálálkodó levelekben köszönik az intézeti igazgatóság közvetítését. A felügyelet alatt kihelyezetteknek 75%-áról adtak jó jelentést a pártfogók. Az intézet felállítási költsége ágyanként 1004 dollár, évi kiadása ágyanként 185 dollár.

Hasonló gyönyörű intézet Indiana állam »leányiskolája«, az *Indiana girls'school* Clermontban. Az új iskola az 1869 óta fennálló »Indiana Reformatory Institution for Women and Girls« átalakítása, illetőleg kettéválasztása folytán jött létre 1899-ben. Az Indianopolisban lévő régi intézet maradt tisztán női (felnőttek) fogház, illetőleg reformatory, a lányok részére pedig Clermontban (néhány kilométerre Indianopolistól) új modern intézet épült. Az intézet 8 cottage-ből áll. Mindenikbe 31 leány lenne helyezhető, a túlságos beutalások folytán azonban 40—41 van egyben-egyben. 1910-ben összesen 327 leány volt nevelés alatt. Minden leánynak itt is külön szobája van. Az új cottage-ben a »kevésbbé javíthatók« (the more incorrigible girls) helyeztetnek el, akik szigorúbb fegyelem alá vannak vetve s külön tanítójuk van. Ezek elkülönítése megkönnyíti a többi cottage-ekben és a közös iskolákban a fegyelmezést. A felállítási költség ágyanként 988 dollár, évi kiadás ágyanként 251 dollár.

A tanítás itt is kiterjed úgy az iskolai, mint a munkaoktatásra. Az első és második osztályban levők (az elhanyagolt nevelésűek) minden nap részesülnek iskolai oktatásban, a haladottabbak csak félannyi ideig vannak iskolában. A kézimunkában, konyha- és kertimunkákban szintén szakképzést adnak a lányoknak. Az általuk készített szép kézimunkákat alig győztük csodálni. A buzgó, lelkes, jóindulatú és nyájas tanítónőket, élükön Mrs Charlotte Dye superintendent-tel, szintén alig lehet eléggé dicsérni.

A harmadik minta leányjavító-intézet New York államban a *hudsoni* »Reformatory school for girls«. Körülbelül 300 erkölcstelen, kóbor, elhagyatott és bűntettes leányt nevelnek itt is a legszebb eredménnyel. Érdekes, hogy itt a zenét tekintik a reformálás legerősebb eszközének. A lányok hetenként négy nap részesülnek hivatásos zenei tanításban s zenei képességük és előmenetelük szerint osztják őket »osztály«-okba (Isabel *Barrows:* Corr. and Prev. II. 138.). Emellett természetesen rendszeres testi, értelmi és erkölcsi training alatt állnak.

Ugyancsak cottage-rendszerű leányintézetek Massachusetts-ben a *lancasteri* State industrial school for Girls (242 leány részére) és Wisconsinban a *milwaukee*-i Industrial school for Girls (245 leány részére).

A magánintézetek közül (államsegéllyel) legkiválóbb Pennsylvaniában a *darling*-i The Girls House of Refuge. Az intézet az azelőtt Philadelphiában létezett leányiskola kihelyezése és cottage-rendszerre való átalakítása. Itt is gyönyörű cottage-ok (külön szobával minden leánynak), kiváló buzgó tanítónők vannak. 1910-ben 545 leány volt az intézetben.

3. A *közösségi rendszerű* (congregate system) *intézetek.* A régebbi intézetek közül, melyek a cottage-rendszerre még nem tudtak áttérni, legjelesebbek: a *newyorki* »Catholic Protectory« Westchesterben, ugyancsak New Yorkban a *Randall's Island*-i House of Refuge (850 fiura), a *rochesteri* State Industrial school (800 fiura), New-Jersey-ben az *arlington*-i Hudson Co. Catholic Protectory (180 fiura), a *cincinnatii* House of Refuge (450 fiura).

Legkiemelkedőbb és leghíresebb ezek között a New York város egyik külvárosában fekvő *Catholic Protectory*, mely óriási arányával és a kiváló gondos vezetés mellett, elavult rendszere dacára egyike a legfigyelemreméltóbb javítóiskoláknak. Az intézet 1863-ban alapíttatott, mint »az elhagyatott, elhanyagolt és bűnelkövető gyermekek« otthona. Az első katholikus javítóintézet, mely azóta mintája lett számos hasonlónak és központja a legújabb, nagy arányban

megindult katholikus gyermekvédelmi akciónak. (1908-ban szerveztetett a Catholic Home Bureau for Dependent children, mely 22 intézetbe küldi be agent-jeit.)

Az intézet nem merő »javító« iskola, mert vegyesen fogad el »elhagyatott« és bűnelkövető gyermekeket. Két osztálya van: fiu- (male department) és leány-osztály (female department), előbbi 1800, utóbbi 900 ággyal. 1908—9-ben 3640 volt a létszám. A gyermekek életkora 5—16 év közt váltakozik. A leányosztályban a 4—7 évesek részére Kindergarten department van. Mindkét osztályban az óriási létszámhoz képest hatalmas közös lakó- és hálótermek (200 gyermek egy teremben), óriás munkatermek, közös nagy játékterek. Hely van bőven, mert az intézet óriási területet foglal el, udvarok, játékterek, a leányoknak egy hatalmas park pompás levegőt és üdülést nyujtanak. Szervezési költség ágyanként a fiuosztályban 516, a leányosztályban 564 dollár; évi kiadás ágyanként a fiuknál 125, leányoknál 126 dollár. A cottage intézetekhez képest a feltünő olcsóságot főleg az magyarázza meg, hogy az itteni tisztviselők legnagyobb része rendes fizetés nélkül szolgál. Mint felekezeti intézetnek a telep központjában a hatalmas arányú templom áll. Az igazgató, a tanítók, tanítónők mind papok, illetőleg apácák. Az odaadó gondos és lelkes tanítás tekintetében az intézet semmivel sem áll az előbbiek mögött, természetesen, miután a tanítóknak úgy az iskolában, mint a munkatermekben nagy tömegekkel kell foglalkozniok, az egyéni kezelés nehezebben megy, mint a cottage-rendszerű intézetekben. Nagy előszeretettel tanítják a zenét. A több mint száztagú óriási zenekart egy intézeti fiu mesterien vezényelte látogatásom alkalmával.

Egyébiránt részint az intézet saját nagysága és a folyton növekvő kereslet, részint az új rendszer előnyeinek elismerése újabban arra késztette az igazgatóságot, hogy a cottage-rendszer bevezetése iránt lépéseket tegyen. Somer centre-ben (New York) vettek egy farmot, ahol a *Lincoln Agricultural School* nevű telepet nyitották meg. Egyelőre két cottage-ből (40 gyermekre) és két szárnyból (100 gyer-

mekre) áll az új telep, mely »Barnabás testvér« buzgó vezetése mellett hamarosan beváltotta a hozzáfűzött reményeket s további bővítése, fejlesztése tervbe van véve. Kitünő tehenészete van a farmnak (104 tehénnel), mely az anyaintézetet pompás tejjel látja el.

Ugyancsak ilyen jellegű a *St. Philips Home* nevű ipari telep, illetőleg kihelyező intézet, melybe az anyaintézetben volt gyermekek a szabadonbocsátás előtt bizonyos átmeneti időre helyeztetnek el. Egy csinos villa ez (417. Broome-street), ahol nappal ipari munkával (gépírás, nyomtatás, gyorsírás), este tanulással olvasással, foglalkoznak az idehelyezett fiuk (évente 108—173) s mihelyt kedvező elhelyezésükre alkalom nyílik, szárnyra bocsáttatnak. Az otthon vezetője, Paulian testvér, büszkén írja jelentésében, hogy kereskedők, üzletek szinte zaklatják őket az ügyes fiukért.

4. *Parental schools.* A javítóiskolák egy önálló tipusa gyanánt tekinthetők a »hanyagok« iskolái (truant schools), vagy újabban ú. n. »nevelő iskolák« (parental schools), melyek a családi otthon nélküli, csavargó, iskolakerülő fiatalok részére szerveztetnek, akik még nem jutottak a bűnelkövetők gárdájába, de azon az úton vannak, hogy oda kerüljenek. A »National Education Association« nagyon bölcsen mutatott rá, hogy a nagy városokban teméntelen gyermek van, akinek nincs otthona, vagy ha van is, ez rosszabb, mintha nem lenne. Az ily gyermekek feltétlenül a bűnelkövetés lejtőjén állnak. Rendszerint iskolakerülők, könnyen kerülnek bűnelkövetők társaságába. Ezek részére sajátos iskolák szükségesek, amelyek legcélszerűbben a cottage-rendszerben épített gazdasági telepek, ahol a gyermekek rendre, fegyelemre szoktatva, elemi ismeretekre és munkára tanítva, megmentetnek a további és a végleges elzülléstől. Ennyiben tehát ezek az intézetek is javítóiskolák, mert a felszedett gyermekek átalakító nevelésével, reformálásával foglalkoznak.

Az ily iskolák rendszere és berendezése tulajdonképen teljesen azonos a fentebbi javítóiskolákéval. Egyik legszebb példája egy modernül berendezett ily intézetnek a *Chicagó*-ban 1902-ben megnyílt »Parental school«, mely kézzelfog-

hatóan igazolja az intézet hasonlóságát a többi javítóiskolákhoz. Az intézet csinos cottage-ekből áll, mindenikben 35 fiu (8 —14 évesek), 1910-ben összesen 816. Hatalmas farm és nagy konyhakert a fiuk foglalkoztatására. Az egyes cottage-ekban levő csoportok egy családot képeznek egy »family-officer« és egy »assistent« vezetése alatt. Az iskolai időt kivéve, a csoportok mindig a családfővel együtt vannak. Ez osztja be őket a házi munkákra, ügyel munkájukra, szórakozásukra, étkezésükre, alvásukra, testi tisztaságukra (télen hetenként 2-szer, nyáron háromszor fürödnek). Az iskolai oktatás a rendes népiskolai tanterv szerint külön tanítók által történik. A szombat kivételével minden hétköznap délelőtt $3^3/_4$, délután $2^1/_4$ óráig tart a tanítás. A szellemileg fejletlenebbek külön oktatásban részesülnek. A »tanítás« alatt értetik a kézimunka és a gazdasági munka tanítása is. A nyári hónapokban minden este egy órát töltenek olvasással és írással.

Nagy gondot fordítanak a gyermekek testi edzésére. E célból az egész ifjuság katonailag van szervezve. Az összes 800 gyermek egy ezredet (cadetcorps) alkot, mely századokra van beosztva. Az altiszti s egyes tiszti állásokat az ügyesebb és tehetségesebb növendékek (cadet officers) töltik be. Főparancsnok maga a superintendent ; a taktikai vezetőség (Stab) a katonai vezető (drill master) és a családfőkből áll, a többi hivatalnokok alkotják az »akadémiai törzs«-et. A csapatok kiképzése a drillmaster vezetése mellett történik, aki a fegyelmezési jogot is gyakorolja. Minden cottage egy századot képez ; mindenikben az újoncok betanítására ki vannak jelölve az awkard squad-ok. Ez a »cadet szervezet« a házirend és fegyelem fenntartásában is megkönnyíti a family-officers feladatát. Minden reggel az iskolába indulás előtt a family-officer az előcsarnokban sorakozó csapatnak kiadja a napi programmot, a cadet officer-ek gondoskodnak a programm pontos teljesítéséről. A napi szolgálat három részből áll : cottage-szolgálat, iskolai és katonai szolgálat. »Rendkívüli szolgálat« fegyelmi büntetésül : súlyosabb munkák, hallgatási kötelesség, katonai lépések csendben, írás-

beli dolgozatok, rendkívüli tanórák. Súlyosabb fegyelmi esetekben a »katonai törvényszék« lefokozást (alsóbb osztályba), rangvesztést, esetleg őrszobába elzárást vagy magánelzárást alkalmazhat.

A szabadonbocsátás itt is »parole« alakjában történik. A beutalt először a »második« osztályba helyeztetik. Legalább három havi jó viselet után előlép az első osztályba, rossz viselet, fegyelmi vétségek miatt a harmadikba degradáltatik. Az osztályba előmenetel vagy a lejjebbtétel s ezzel a szabadonbocsátás időpontjának megállapítására, egyben a növendékek szorgalmának ellenőrzésére és serkentésére a javítóiskolákban divatos jegyrendszer itt is alkalmaztatik. Minden növendéknek heti lapja van, melyre a családfő az elkövetett hibákat feljegyzi. Egyszerű vétség egy, súlyosabb vétség két jegyet jelent. Mindennap a napi programm befejeztével a cadet officer-ek is jelentik az általuk a cottage (század) tagjainál észlelt vétségeket, ezek felett (az illető kihallgatása után) a családfő dönt. Péntek este összegyüjtik a családfők, a tanítók feljegyzéseit a növendékek heti szorgalmáról s ez alapon állapítják meg a heti szorgalmi jegyet. Akinek egy jegye sincs az egész héten, kitűnőt (excellent), akinek legfeljebb 1—5 jegye van, jót (good) kap s ezek a következő héten az első asztalnál ülnek; akinek 6—8 jegye van, elégségest kap (fair) s a második asztalnál ül; a 9—12 jegy hibát (pont) jelent s a harmadik asztalnál helyet, a 13—16 jegy súlyos hibát (very pont) és a következő héten külön asztalnál étkezést s két napon kenyér és tej kosztot jelent. A második és harmadik asztal csemegét nem kap, a 4—5 jeggyel bírók egyszer, a 3 vagy kevesebbel bírók kétszer kapnak csemegét a következő héten. Minden jegy 15 percnyi »rendkívüli« szolgálatot van maga után, mely vasárnap, hétfő és kedden teljesítendő (egyszerre legfeljebb 1 óra). Akinek egy hónapban 2 kitűnője (E) volt úgy az iskolában, mint a cottageben s a hónap másik felében is jó (G) minősítést kapott, a hó végén az ú. n. »Becsületlajstromba« (Roll of Honor) iratik, a rendkívüli szolgálattól felmentetik s a következő egész hónapon hetenként háromszor kap csemegét, feltéve, hogy e minő-

sítést megtartja. A kitűnők a városban végzendő megbizatásokat is kapnak, kirándulásokon vehetnek részt. A legnagyobb jutalom pedig, ha az illető 14-ik éve elérte előtt szabadlábra helyeztetik, vagyis a parole agent felügyelete mellett megfelelő szabad foglalkozásra bocsáttatik. Átlagosan 1 év és 1 hó után (néha már 8 hó kitöltésével) történik a parole megadása.

Hasonló berendezésű »parental school«-ok vannak Bostonban (West Roxbury), New Yorkban (Manhattan Truant school és New York Parental school), East Seattle-ben (Washington állam), s más nevek alatt (House of Good Shepherd) több helyen. A déli államokban a fehérek és feketék részére külön (pl Baltimoreban a House of Good Shepherd for colored girls), néhol, mint Louisville-ben (Kentucky állam) vegyes iskolák vannak.

5. *Az ifjak köztársasága.* A magán javítóiskolák egy eredeti és felette érdekes tipusát képezik a »Junior Republic«, vagy az első alapító nevéről ú. n. »*George Junior Republic*« nevű intézetek. *William R. George*, newyorki polgár, az 1890—1895. közti évek nyarán Freeville-ben (New York állam) egy-egy csapat pajkos fiut gyüjtött össze s igyekezett őket az önsegély és önkormányzat elveire épitendő egyesületté olvasztani. 1895 nyarán alakult azután meg e kísérletek alapján az »ifjak köztársasága«, mint egy állandó szervezet, melynek alapszabályait, »a társaság törvényeit«, George öt fiuval együtt szerkesztette meg. Két évig a kis köztársaság csak mint nyári (júl.—aug.) intézmény működött, ettől kezdve állandósult és azóta egy rendes intézetté nőtte ki magát, mely eredetiségével s az amerikaiak eszmekörének megfelelő alapelveivel csakhamar népszerűvé lett és utánzókra talált, úgy hogy 1908-ban már 7 hasonló intézet működött, melyek »az ifjak köztársaságának nemzeti szövetségét« *(National Association of Junior Republics)* is megalakították. Ezenkívül még három új intézet van, melyek egyelőre nem csatlakoztak a szövetséghez. Az intézmény tehát nem puszta kuriózum s habár a közoktatási hivatalos jelentés még nem veszi fel azokat a javítóiskolák sorába, de a Correction and Prevention« c. gyüjteményes mű mint ezek egy

tipusát ismerteti, melyet mint tényleg létező érdekes és több tekintetben értékes intézményt én is kötelességemnek vélem bemutatni.

A Freeville-ben szervezett eredeti *George Junior Republic* a teljes önkormányzat és önfegyelmezés elveire épített kis telep, mely a köztársasági intézmények, a polgári jogok és kötelességek, a gazdasági és társadalmi élet utánzásával, vagyis miniatűr kiadású megvalósításával akarja a felvett 14—18 éves fiukat és leányokat jó »polgárokká« kiképezni. Az alapszabályok szerint a »Junior Republic« »nem intézet bentlakókkal, akik felett a tisztviselők teljhatalommal rendelkeznek ; nem iskola tanítókkal és tanrenddel, hanem egyenesen az, amit a név kifejez : ifjak köztársasága, az ifjak által és az ifjakért« (a Republic of the children, by the children, and for the children). Természetesen a valóságban az intézmény tényleg egy iskola, egy kisszabású college, mely a növendékeket sajátos elvek szerint neveli és képezi. Szintén a modern cottage-rendszer szerint van berendezve. 350 acre területen 10 cottage, egy iskola, templom, »kormányzói« épület (government building), ebben van a törvényszéki terem és a fogház, több műhely és gazdasági épület, a »nemzeti bank«, kórház, összesen 25 épület, Persze minden kisméretű. Egy-egy cottage-ben 10—12-en laknak, a »polgárság« összes létszáma 120.

Az intézet egyik sajátossága, hogy fiuk és leányok együtt vannak, ezzel is a »való életet«, a »boarding school«-okat akarván utánozni. A leányok és fiuk természetesen külön cottage-ekben laknak egy-egy idősebb hölgy vagy egy házaspár családfői vezetése mellett ; az iskolában, egyes munkáknál, az üzletben azonban a kétnemű fiatalság találkozik. A legjellemzőbb sajátosság azonban az önkormányzati élet gyakorlati megvalósítása, ami által George annak a felfogásának igazságát akarja demonstrálni, hogy »a jellem gyakran jobban fejleszthető a szabadság, mint a kényszer által«.

Ez elv megvalósításaként a kis köztársaságban tényleg nincsenek intézeti »tisztviselők« és »növendékek«, hanem az igazgatás, a fegyelem fentartása, a munka és a gazdál-

kodás mind a »polgárok«, illetőleg az általuk választott hivatalnokok által történik. A fiu vagy leány az intézetbelépéssel »polgár« lesz, akt v tényezője a községi életnek. Rögtön állást, foglalkozást kell keresnie, mert itt nem gondoskodnak róla, hanem magának kell kenyerét megkeresnie. Mindenért fizetnie kell, a pénzt pedig csak munkáért kapja. A köztársaság jeligéje (a füzeteken, prospektusokon is ez áll) : semmit munka nélkül ! *(Nothing without labor)*. Minden órai munkáért minden polgár 10 centet kap. Munkaidő reggel 7 órától esti 10-ig, beleértve az iskolai időt, de kivéve az egy órai ebédidőt. A munkabérből kell fizetni a lakást, kosztot, a fejadót, mosást, ruhát és mindent, amit valaki igénybe vesz. Az oktatás ingyenes. A munkabérek fizetését s a készfizetések lebonyolítását a »nemzeti bank« (Citizens National Bank) teljesíti, mely mindenkinek csekkszámlát nyit. Az igazgatást a minden év novemberében a polgárok által választott tisztikar végzi, melynek tagjai : az elnök, alelnök, államtitkár, pénztárnok, a fiu-bíró, lány-bíró, a fiu-ügyész, lány-ügyész, a rendőri tisztviselők, a fogházfelügyelők. Szavazati joggal és hivatalviselési képességgel csak a 15 évet betöltött polgár bír. Minden hónapban egyszer az összes polgárok meeting-et tartanak, itt hozzák vagy módosítják a »törvényeket«. Minden héten (kedden este) a »bíróság« (Court) ülésezik (súlyosabb esetekben 4 tagú esküdtszékkel). Az ítélkezés elég szigorú, gyakran szabnak ki hosszabb fogházbüntetést. Érdekes és jellemző, hogy a csavargás (vagrancy) a köztársaság törvényei szerint fogházzal büntettetik s abban áll : »ha valamelyik polgárnak nincs határozott foglalkozása vagy nincs legalább 5 dollár vagyona és adóssága van«.

Az ipari és gazdasági munka, valamint az iskolai tanítás s ezzel a jellemképzés a köztársaság főcélja. Az iskolai tanítást 7 tanító végzi, kik a polgárokat a college-tanulmányokra készítik elő. Többen a kikerültek közül tényleg a Harward vagy a Cornill egyetemen folytatták tanulmányaikat. Az intézet büszkesége a csinos »Franklin nyomda«, melyben a köztársaság érdekes havi folyóiratát *(The Citizen)* nyomják.

Az egész intézet szellemi vezetője természetesen W. H.

George, az alapító, aki elejétől máig az intézet »superintendense« s mint ilyen vétójoggal bír a havi meetingen hozott »törvényekre« nézve, amivel ugyan nem szokott élni. Ugyancsak ő gondoskodik az intézet költségeiről (évente összesen 45.000 dollár, egy ifju évi ellátása 250 dollár), amit évi adományok, alapítványok útján adnak össze. Államsegélyt nem kap az intézet.

A freeville-i köztársasághoz hasonló telepek alakultak újabban *Redington*-ban (Pennsylvania), *Annapolis Junction*-ben (Maryland), *Litchfield*-ben (Connecticut), *Chino*-ban (California), *Grove City*-ben (Pennsylvania), *Flemington-Junction*-ben (New-Yersey). Ez a 7 intézet alkotja a National Association of junior republics-et. Hasonló jellegű intézetek azonban még : a *Ford Republic*, Detroit mellett (Michigan), az *Allendale Farm*, Lake Villaban (Illinois) és a *Juvenile State*, Athén mellett Georgiában.

Az »ifjak köztársaságai«, ha jelentőségükre nem mérkőzhetnek is a »javítóiskolák« előbbi tpusaival, ha a fegyelem és pontosság s a munkatanítás tekintetében több kívánni valót hagynak is fenn, mindenesetre figyelemreméltó mellékhajtásai a reformatory rendszernek. Az önkormányzatban, az önfegyelmezésben való gyakorlás, az önállóságra szoktatás, az egyéniség, az egyéni nevelés előtérbe állítása, a törvény és a munka tisztelete mint vezérelvek kétségtelenül üdvös hatásúak az ifjui lélekre s a rossz irányban indult vagy elhanyagolt, fejletlen egyéniségek jó irányba terelésére kétségtelenül ezek az intézetek is jótékony befolyással vannak és röv d fennállásuk alatt is elismerésreméltó eredményt mutatnak fel. Alig hihető azonban, hogy a fentebbi igazi javítóiskolák kipróbált rendszerét ezek az újfajta iskola-köztársaságok legyőzhessék. Ha relatív előnyeit, az ifjaknak bátor, önálló fellépésre, saját gazdálkodásra trenirozását nem tagadhatjuk is el s ennyiben ezektől is tanulhatunk valamit, viszont kétségtelen, hogy a junior republic sok részlete, igy a cottage-rendszer, a családias élet, tanítás a rendes javítóiskolákból van átvéve s így az új tipus csak a modern javítóintézeti elveknek a rendestől részben eltérő megvalósítása.

HATODIK FEJEZET.

A reformatory.

Bármily sok érdekes és tanulságos vonást mutatnak fel az amerikai javítóiskolák, különösen a modern berendezésű cottage-intézetek, azok még sem tűnhetnek fel előttünk új, eredeti intézmények gyanánt. Javító-nevelő intézeteink nekünk is vannak régidő óta s legfeljebb ezek berendezésére, rendszerére nézve tanulhatunk egyetmást az amerikai hasonló intézetekből. A javítóiskolák egyik faja, az ú. n. *Reformatory* azonban mindenesetre oly sajátos amerikai alkotás, mely az európai jogban jóformán még mindig teljesen ismeretlen s a szakemberek körében is, mint amerikai »különlegesség«, inkább ellenséges vagy tartózkodó, mint barátságos hangon szokott tárgyaltatni.

A Reformatory képezi az északamerikai jogban a zárkövét a fiatalkorúak büntetőjogának. Részben összekötő kapocs a valódi javító *iskolák* és a börtönök közt, amit az intézet régebbi neve : »reformatory prison« is ki akart fejezni. Tényleg ma is a reformatory-t gyakran a büntetési intézetek, a börtönök közé számítják s azok külső képe, a hatalmas kőfalakkal körülvett kaszárnyaszerű épületek, a vasráccsal ellátott magánzárkák hosszú sorai, az óriási munkatermek, a szigorú fegyelem, katonás rend és pedantéria eléggé fogházias hangulatot keltenek a reformatory látogatójában. Másfelől azonban a pompás iskolahelyiségek, az iskolai és a munkatanításra való kiváló gond, a testedzésre, tornászásra, katonai gyakorlatokra fordított különös figyelem, a vasárnap-délutáni szabadegyetemi előadások, vitatkozások, a meetingek, konfe-

renciák, melyeket a beutaltak a tanítók vezetése mellett rendeznek, eléggé kidomborítják e sajátos intézmény másik s igazi jellemvonását : a *reformation*-ra, az átalakító nevelésre törekvést, vagyis azt, hogy itt is tényleg egy javítónevelő intézettel állunk szemben, mely ugyan lényeges pontokban eltér a többi javítóiskoláktól, de viszont a leglényegesebb kérdésekre, az alapelvre, a vezéreszmékre nézve teljesen megegyezik azokkal s így lényegét és célját tekintve mégis csak a »javítóiskolák« családjába tartozik.

A hivatalos közoktatási jelentés (Report of the Commissioner of Education), mint az előbbi fejezetben említettem, a *reform school*-ok közé sorozza a *reformatory*-kat s így azt hiszem jogosan, sőt kötelességszerűen cselekszem, midőn a fiatalkorúak büntetőjogának egyik s éppen befejező részlete gyanánt óhajtom bemutatni azokat. Igaz másfelől, hogy a »Correction and Prevention« II. kötete a büntetési intézetek közt tárgyalja ezeket (e kötet címe azonban Penal and Reformatory institutions) s az is igaz, hogy a reformatoryk felügyelete és ellenőrzése nem a Board of Charities, hanem rendszerint a Board of Prison Commissioners alá tartozik, de a két utóbbi adat nem rontja le az intézet igazi jellegét, csak azt juttatja kifejezésre, hogy itt tényleg nem rendes javítóiskolákról, nem a tulajdonképeni fiatalkorúak vagy éppen gyermekek intézetéről, hanem egy magasabb fokú, szigorúbb jellegű, a »fiatalkorúak« idősebb, érettebb osztályaira (ú. n. *adult juvenile)* és esetleg már egészen felnőtt fiatalemberekre alkalmazandó javítóiskolákról van szó.

A Reformatory igazi jelleme s egyúttal eredetisége és jelentősége éppen az, hogy az középen áll a börtön és a javítóiskola közt ; van benne több vonás és alkatrész egyenesen a börtönökből, viszont számos vonás a javítóiskolákból, sőt a kiindulási pont, a »rendszer« voltaképen azonos az utóbbiakéval. Van-e alapja s létjogosultsága egy ily közbülső valaminek, a két ellentétes intézmény, a megtorlás eszméjére épített börtön és a nevelés elve által vezetett javítóiskola összekovácsolásának ? Igen, sőt sokszorosan igen. A reformatoryt éppen az élet, a gyakorlati szükség teremtette meg, mely nemcsak

az ellentéteket, a szélsőségeket, hanem az átmeneteket is ismeri és azokra is megfelelő intézkedéseket és intézményeket kíván. Vajjon lehet-e abszolút biztos határvonalat felállítani arra, mikor végződik a fiatalkor, mikor lesz valaki »felnőtt« férfivá vagy nővé? Lehet-e biztosan megállapítani éppen az érettség (a férfikor) határán álló, ebben a kritikus átmeneti korban levő fiatalemberre, ha súlyosabb vétséget vagy bűntettet követett el, hogy ő már javíthatatlan, ő már a teljesen felnőtt, igazi bűntettesek közé való, akit csak sujtani, büntetni kell; javítani, nevelni, átalakítani többé nem lehet? A reformatory ezekre az átmeneti korban levő s éppen azért a legnagyobb figyelmet érdemlő bűntettesekre, akik már túl vannak a gyermekkoron, de kiforrott, határozott egyéniségeknek még nem tekinthetők, tehát a fiatalkorúak egy magasabb korosztályára (rendszerint a 16—30 éves korban levőkre) felállított különleges javítóintézet.

Ki vonja kétségbe, hogy éppen ez az átmeneti kor a legkritikusabb a bűnelkövetés szempontjából. A bűnügyi statisztika szerint általában a bűnelkövetések óriás százaléka esik a 16—25 évesekre. Hazánkban az 1905—8. években a 12—23 évesek az összes elítélteknek 39·1%-át képezték. *Morrison* összeállítása szerint az Egyesült-Államokban 1890-ben a börtönökben volt 14 évesnél fiatalabb 719, 15—19 éves 8984, 20—24 éves 19.705, 25—29 éves 6348. (Legveszélyesebb kor szerinte a 20—30.) A newyorki börtönügyi társaság 1910. évi jelentése szerint 1909 dec. 31-én a newyorki jail-ekben és penitentiary-kben 5842 fiu volt 16—21 éves.

Az apache-ok, a romboló anarchisták legnagyobb része ebből a veszedelmes kamaszkorból kerül ki. Az amerikaiak gyakorlati érzékét mutatja azért, hogy az ily kritikus korban levő bűnelkövetők részére sajátos, megfelelő intézetek felállításáról gondoskodtak. Az bizonyos, hogy ebben a korban levők közt is akadnak már nem ritkán bűnben megedzett, elvetemült egyének, akik éppen a fiatalságukból folyó merészséggel, szilajsággal a legveszedelmesebb merényletek elkövetésére vállalkoznak, akikre csakugyan teljesen jogosult és

szükséges a lehető legszigorúbb büntetés, úgy a megtorlás, mint a megelőzés, a társadalom védelme szempontjából. De viszont az is kétségtelen, hogy az ily korú egyének legnagyobb részben, éppen mert még aránylag fiatalabbak, az élet delén innen vannak s így megrögzött, megcsontosodott bűntetteseknek nem tekinthetők, tényleg képesek a javulásra s huzamosabb és rendszeres nevelés által még mindig átalakíthatók, a szabad társadalom részére hasznos tagokká nevelhetők. Természetes, hogy az ily »felnőtt fiatalok« javítása, átalakító nevelése már nem történhetik ugyanazokban az »iskolákban«, melyekben a serdületlen vagy serdülő (10—16 éves) fiatalok neveltetnek. Egy pár évi korkülönbség itt már roppant eltérést jelent az illetők gondolatvilágában, jellemében. A 16 évesnél fiatalabbak zöme, illetőleg a romlottabb része is még mindig gyermek gyanánt kezelhető, ellenben a 16 évesnél idősebbek, akik úgyis a felnőtteket szeretik utánozni, egyrészt elég érettek is már a büntetés jelentőségének felfogására, másrészt az a részük, amely súlyosabb cselekmények elkövetésére adta magát, tehát dorgálásnál, próbárabocsátásnál vagy pénzbüntetésnél szigorúbb elbánást igényel, nem helyezhető megnyugvással a kerítés nélküli cottage-intézetekbe, ezekénél szigorúbb rendszerre van szükség velük szemben.

A reformatory tehát tényleg nem más, mint a felnőttebb fiatalkorúak fogháza, melybe az ily korban levők közül azok helyeztetnek, akik nem éppen a legsúlyosabb bűntetteket (gyilkosság) követik el vagy nem látszanak éppen javíthatatlanoknak (incorrigibles) s így nem utaltatnak a rendes állami börtönökbe, azonban cselekményük súlya vagy előéletük, kétes jellemük folytán erkölcsi jellegű büntetésnél (próbára bocsátás) vagy pénzbüntetésnél szigorúbban büntetendők s akiket éppen ily kritikus, nagyobb rosszra is hajlandó jellemük miatt kívánatos és szükséges hosszabb tartamú rendszeres javító nevelésnek alávetni jellemük átformálása, helyesebb irányba terelése végett. A reformatory azonban csak külső berendezésére mondható fogháznak, vagyis voltaképpen egy eszményi értelemben vett fogháznak felel

meg, amely nemcsak büntetési, hanem valóban javító-intézet is akar lenni. A régóta hirdetett »javítófogház« ideálját akarja megvalósítani s tényleg meg is valósítja, midőn a fogház keretébe, külső formájába szervesen beilleszti a javítóiskolák nevelési rendszerét, az ú. n. *reformatory-rendszert* s ezzel a fogházak ezen osztályát valódi javítóintézetté emeli. Mutatja ezt a reformatory története is, mely kétségtelenné teszi, hogy az új intézmény a börtönügyi mozgalmakból, a »javítás« eszméjének, mint a börtönbüntetés ideális céljának megvalósítása iránti törekvésből fakadt s majd az »átalakító nevelés« (reformation) gondolatának gyakorlati megvalósításából fejlődött ki.

Hogy a »reformatory« eszméje éppen Amerikában alakult ki s ott aránylag gyorsan gyökeret vert és népszerűvé lett, ennek kézzelfogható magyarázata az amerikai közönséges fogházak, főleg a county jail-ek említett (I. fejezet) botrányos állapota, amely több mint egy század óta nyílt sebe az amerikai börtönügynek. A fiatalabbkorú, átlag tehát rendszerint javítható bűntettesek összezsúfolása a kitanult vén gonosztevőkkel, a valóban megrögzött és javíthatatlan bűntettesekkel, a fogházak igazgatásának politikai befolyások alá kerülése s emiatti elhanyagolása vagy üzleti célú (nyerészkedő) kihasználása eléggé érthetővé teszik, hogy emberbarátok, börtönügyi egyesületek és szakemberek régóta sürgették, hogy legalább a fiatalabbkorú foglyok vétessenek ki a jail-ek mételyező, veszedelmes köréből s részükre külön és sajátos intézetek létesíttessenek. A XVIII. század végén alakult első börtönügyi egyesületek, így a Philadelphiában 1776-ban alakult »szegény foglyokat gyámolító társaság« (The Philadelphia Society for assisting distressed Prisoners), mely 1787-ben »a börtönök nyomorának enyhítését célzó társasággá« (The Philadelphia Society far alleviating the miseries of public prisons) alakult s mely azóta máig fennáll (folyó évben mint »Pennsylvania Prison Society« 125-ik évi jelentését adta ki), majd az 1826-ban Bostonban, 1844-ben New Yorkban alakult (ma legjelentősebb) börtönügyi egyesületek évi jelentéseikben állandóan ostromolják a börtönök hiányait

s igyekeznek maguk körében orvosolni a legégetőbb bajokat. Ezek agitációjára jönnek létre az első javítóintézetek (l. az előző fejezetet), melyek azonban tulajdonképpen a fiatalkorúak, illetőleg gyermekek külön fogházai.

Az első azonban, aki Baernreither szerint a fiatalkorúak büntetőjogi kezelését egészen modern szellemben fogja fel, *Livingstone,* aki 1820-ban a Louisiana állam részére készített törvénytervezetében, illetőleg az azt kísérő jelentésében világosan kiemeli, hogy »a bűnelkövető ifjak részére állítandó helyiségnek inkább nevelő-, mint büntetőintézetnek kell lennie, voltaképpen iskolának, melyben ugyan a növendékek bűnös szokásai miatt szigorú fegyelemre van szükség, melynek azonban mégis iskolának kell maradnia«. Livingstone tervezete ugyan nem lett törvénnyé, de eszméi, gondolatai kétségtelenül hozzájárultak a börtönügyi reformok előkészítéséhez. Ő pattantja ki a »reformation« szót is, mely a büntetésvégrehajtásnak a fenyítés és példaadás mellett harmadik célját képezi. A javító rendszer (javítófogház) eszméje aztán az angol fokozatos rendszer, majd a német »javítási elmélet« (Röder) megismerésével a XIX. század derekától kezdve lassanként uralkodó eszmévé erősödik Amerikában is.

A 40-es évek végén nagy népszerűségre tesz szert *Maconochie*-nek, a Norfolk Island-i angol büntető gyarmat parancsnokának jegyrendszere, mely a börtönre ítélteknek bizonyos számú szorgalmi jegyek mielőbbi megszerzésétől teszi függővé kiszabadulásukat s ezzel a tényleges megjavulás esetén való szabadonbocsátás és a határozatlan időre elítélés gondolatát rejti magában. Az 50—60-as években az angol, majd főleg az ir fokozatos rendszer s az ebben levő feltételes szabadonbocsátás keltenek élénk érdeklődést és visszhangot. Sanborn, massachusettsi börtönfelügyelő, 1865-iki jelentésében nagy magasztalással ajánlja az »ir rendszer« meghonosítását Amerikában. A reformatory eszméjének kialakulására azonban közvetlenül a 60-as évek második felében New York államban egy új modern börtön építése iránti törekvés adott alkalmat, majd az 1870-ben Cincinnatiban (Ohio) tartott első »nemzeti börtönügyi kongresszus« fejezi ki és foglalja össze

szabatosan az új rendszer, a modern javítófogház iránti követelményeket.

E. C. Wines, az amerikaiak legkiválóbb börtönügyi írója és *Th. Dwight* tanár 1867-ben a newyorki törvényhozó testület elé terjesztett »történelmi jelentőségű« jelentése (Report on the prisons and reformatories of the United States and Canada) indítja meg a harcot a börtönügy gyökeres reformja iránt, ez formulázza először a »*határozatlan időre elítélést*« (Reformation Sentence) és a *reformationt*, mint a büntetés főcélját. Ez a jelentés sürgeti legerélyesebben a börtönre ítéltek osztályozását, főleg a még javulásra képes és javításra érdemes fiatalabbkorú elítéltek elkülönítését a megrögzött szokásos bűntettesektől. Mintakép (The best model) gyanánt még ez a jelentés is az »ir rendszert« dicsőíti, amely szerinte »röviden kifejezve« nem más, mint a *felnőttek javítóintézete* (an adult reformatory), mely arra neveli és trenirozza a foglyot, hogy elbocsátása esetén képes legyen a kísértéseknek ellenállni és őszinte, becsületes életet folytatni. Más szavakkal : a cél és annak gyakorlati megvalósítása egyaránt a *reformálás* (reformation). Aminek a módja az, hogy a fogoly sorsa voltaképen a saját kezébe van letéve : szorgalom és jó viselet által lépésről-lépésre jobb és szabadabb helyzetet vívhat ki magának, míg lustaság és rossz viselet szigorúbb fegyelmet és megszorításokat von maga után.

Ez eszmék hatása alatt fordult 1868-ban a newyorki börtönügyi egyesület New York állam törvényhozó testületéhez, sürgetve egy »közvetítő intézet« (intermediate prison) felállítását a »reformatory rendszer« szerint. Az egyesület e szintén nagyhírűvé lett jelentése (24 Annual Report . . . 1868.) részletesen fejtegeti az eddigi fogházak hiányait s szabatosan kifejti az új »*reformatory system*« elveit, hangsúlyozva, hogy a büntetés főcéljának a »reformation-nak kell lennie, erre kell törekedniök az intézetek igazgatóinak, hivatalnokainak minden erejükkel és buzgalmukkal. Az egyesület felterjesztésére New York állam törvényhozása 1868-ban bizottságot küld egy új »állami börtön« (State prison) helyé-

nek kiválasztására; 1869-ben a börtönügyi egyesület megkeresésére a felállítandó intézet nevét »Reformatory«-ra változtatják. Igy születik meg először papiroson az első *Reformatory,* mely azonban kétségtelenül javító fogház akar lenni. A határozatlan időre szóló elítélés, az ú. n. *reformation sentences* eszméjét, amit a bizottság javasolt (5 évi maximális benntarthatással), ezúttal még nem fogadja el a törvényhozás. A közbejött börtönügyi nevezetes események, majd Brockway fellépte és javaslatai fejlesztik aztán ki a reformatoryt, mint valódi javítóházat.

A döntő lökést a reformatory kialakulására kétségtelenül az 1870-ben alakult »National Prison Association« által ez évi október 12—18-án *Cincinnati*-ban (Ohio állam) tartott első »nemzeti börtönügyi kongresszus« adta meg. Ezt a kongresszust tekintik az amerikai írók kivétel nélkül az amerikai börtönügy határkövének, amelytől kezdődik annak modern kora és igazi nagyarányú fejlődése. E kongresszus »elvi nyilatkozata« *(Declaration of principles),* tényleg nemcsak az akkori kiváló börtönügyi szakemberek emelkedett szellemű és egyben helyes gyakorlatias gondolkozásának fényes bizonyítéka, nemcsak az amerikai börtönügy legújabb fejleményeinek kiinduláspontja és hosszú időkre szóló valóságos alaptörvénye, hanem általában a modern börtönügy történetében egy igazi mértföldmutató, mely szabatosan és kimerítően foglalja össze a börtönügyi tudomány azonkori megállapodásait és követelményeit s amely tényleg egyetemes jelentőségűvé lett, mert impulzust adott a »nemzetközi börtönügyi kongresszus« létrejövetelére. Igazolja ezt az a tény, hogy a Cincinnati-i kongresszus létrejövetelének legfőbb tényezője és határozatainak szerzője : *E. C. Wines* hozta össze két év múlva személyes agitációjával az első hivatalos nemzetközi börtönügyi kongresszust Londonban. (1872.)

A cincinnati-i kongresszus, illetőleg a »nemzeti börtönügyi társulat« (1909 óta »amerikai börtönügyi társulat«) létrejövetele eleven bizonysága annak az élénk érdeklődésnek és tevékenységnek, mely az Unió keleti vezérállamaiban a mult század hatvanas éveinek végén a börtönügy

fellendítése, a régi visszásságok eltüntetése s a modern eszmék érvényesítése körül kézzelfoghatóan tapasztalható. E mozgalom azoknak a kiváló elméleti s főleg gyakorlati szakemberek irodalmi és egyesületi tevékenységének, agitálásának eredménye, akik felismerve a létező bajok okait, szerencsés érzékkel megtalálták az új vezéreszmét, melynek kiépítésére kell törekedni, ha a börtönügyet jobb, helyesebb, emberiesebb és eredményesebb irányban akarják fejleszteni. E kiváló szakemberek közt, akik e vezéreszme megállapításában és kifejtésében a legszebb egyetértéssel fogtak kezet, s elméleti és gyakorlati ismereteiket, tapasztalataikat versenyezve állították a cél szolgálatába, a legtekintélyesebb *Enoch Cobb Wines* (1806—1879.), a newyorki börtönügyi társaság titkára volt. Az ő fáradhatatlan irodalmi és személyes tevékenysége teremtette meg a »nemzeti börtönügyi társulatot«, mely a már 1865-ben alakult »társadalomtudományi társulat« (American Association for the Promotion of Social Science) által is tárgyalt börtönügyi reformeszmék megvalósítását és kizárólagos ápolását tűzte ki feladatául. E. C. Wines készítette a cincinnatii kongresszus határozatainak első szövegét (41 pontban), melyet a határozat szövegezésére kiküldött háromtagú bizottság (*E. C. Wines, Sanborn,* és *Brockway)* lényegében el is fogadott, csak stiláris tekintetben dolgozott át (főleg rövidített). Úgy a kongresszust előkészítő mozgalomnak, mint a kongresszusnak kiemelkedő vezéregyéniségei voltak még *Sanborn* Frank, massachusettsi börtönfőfelügyelő, *Brockway* Zakariás, detroiti (Michigan) börtönigazgató, *Th. Dwight* tanár, R. B. *Hayes,* a kongresszus elnöke (későbbi Unió-elnök).

A cincinnatii kongresszus »elvi kijelentései« *(Declaration of Principles)* ma is nagyértékűek s főleg mint a reformatory-rendszer és a határozatlan időre szóló elítélés eszméinek első világos és határozott formulázása, a »reformatory« megteremtésére nézve alapvető jelentőségűek. A »Declaration 37. pontjának teljes szövegét, mely természetesen felöleli a börtönügy összes részletkérdéseit s egy és más kérdésben ma már el is avult, terjedelmessége miatt is mellőzhetőnek

vélem, célomhoz képest elégnek tartom az egyes pontok vázlatát s a kiemelkedőbb tételeket közölni.

1. A bűntett, a bűntettes és a büntetés meghatározása. Ez utóbbi : a bűntettesre az elkövetett rossz tetteért annak *megjavítása végett* (with a special view to secure his reformation) alkalmazott szenvedés.

2. A bűntettes gondozása a társadalom részéről a *társadalom védelmét* (for the protection of society) szolgálja. De miután ez a gondozás nem annyira a bűntettre, mint inkább a bűntettesre vonatkozik, annak tárgya a *bűntettes újjászületése.* Igy a börtönügy legfőbb célja a bűntettes reformálása *(the reformation of criminals),* nem pedig a bosszúálló szenvedés okozása.

3. Az összes börtönökben, kivéve a kis fogházakat, a bűntettesek fokozatos osztályokba sorozandók, jellemük és a jól szervezett jegyrendszer alapján.

4. A börtönökben fontosabb és eredményesebb az ügyesen alkalmazott jutalmazások rendszere (a jó viselet, a szorgalmas munka és a jó tanulás jutalmazása), mint a büntetés, mert a remény erősebb tényező, mint a félelem.

5. A bűntettes sorsát az ő saját kezébe kell letenni, hogy saját erejéből igyekezzék jobb helyzetet teremteni magának.

6. A börtönök vezetése a politikai befolyás és a változó igazgatás alól kiszabadítandó.

7. A börtön- és a reformatory-tisztviselők különös kellékei (magas képzettség és jó szív).

8. A határozott tartamú ítéletek helyettesítendők a *határozatlan tartamúakkal.* A pusztán időileg megszabott büntetés helyett a javulás elegendő jeléhez kell kötni annak tartamát.

9. A reformálás eszközei között legfőbb jelentőségű *a vallás,* mert az irányítja az emberi szívet és életet.

10. *A nevelés* a reformálás éltető ereje (a vital force) ; a börtönökben azért elsődleges jelentőségű, mely a legszélesebb terjedelemben viendő keresztül.

11. Börtönhivatalnok csak az lehet, aki nemcsak őszinte

óhaj és szándék gyanánt táplálja a börtönreítéltek reformálását, de komolyan meg van győződve azok javulási képességéről.

12. A börtönrendtartásnak, ha igazán reformáló akar lenni, arra kell irányulni, hogy magában az elítéltben is akaratot ébresszen a javulásra. A reformálás lényeges feltétele, hogy a hivatalnok is valóban a fogoly javát akarja, a fogoly pedig állhatatosan megmaradjon a javulási szándéka mellett s az erény szokásává váljék.

13. A társadalom és a bűntettes érdekei azonosak és gyakorlatilag is azzá kell tenni azokat. A bűntettessel nem úgy kell bánni, mint a társadalom kivetettjével, hanem atyai gondoskodással.

14. A fogolyban fel kell ébreszteni az *önbecsülés* érzetét s minden erővel arra törekedni, hogy visszanyerje *életkedvét* (his manhood). Nem elnyomni, de felemelni.

15. *Az erkölcsi nevelés* (moral training) jelentősége. Egyedül ez képez jó polgárokat.

16. *A munkára nevelés* (industrial training) jelentősége. A munka nemcsak fenntartási eszköz, de az erény útja. *A szorgalmas, kitartó, becsületes munka a reformatory-rendszer alapja* (the basis of all reformatory discipline). A Howard jelszava: »tegyétek az embereket szorgalmasokká és becsületesek lesznek« (make man diligent and they will be honest), a kongresszus szerint is a legmélyebb és leggyakorlatiasabb alapelv.

17. A bérleti rendszer (contract system) az ipari munkánál helytelen és hátrányos.

18. Az »ir börtönrendszer« értékes részei bevezetendők.

19. A börtönök, valamint a foglyok osztályozandók és elkülönítendők; *külön fogházak* szükségesek az újoncokra, a javíthatatlanokra, vagy a romlott jelleműek más osztályaira, külön a nőkre és a *fiatalkorúakra*.

20. *Rövid tartamú büntetések* a fiatalkorúakra egyenesen *károsak,* inkább elősegítik, mint meggátolják az újabb kihágásokat. *A reformálás időt igényel;* úgy a bűntettes jól felfogott érdeke, mint a társadalom védelme egyaránt azt

kívánja, hogy az ítélet *elég hosszú időt* nyujtson a reformálási processzusra.

21. A még nem bűntettes, de veszélyeztetett gyermekek részére *megelőzési intézetek:* truant homes, industrial schools etc. létesítendők.

22. Az elbocsátott foglyok rendszeres és okszerű gyámolítása.

23. A tőke és a munka együttes közreműködése a bűntett üldözésében.

24. Ártatlanok esetleges bebörtönzésének veszélye.

25. A bűntettesek elmeállapotának gondos megvizsgálása.

26. A társadalom kötelességei a kriminalitás megelőzésére.

27. A kegyelmezési jog gondos és alapos gyakorlása.

28. A büntetési idő előzetes kimérésének és az e részben tapasztalt egyenlőtlenségnek hátrányai.

29. A börtönrendszer jellemének és munkájának helyes megítélését elősegíti a börtön-statisztika. Kívánatos e célból egy *nemzeti börtönügyi hivatal* (national prison bureau) felállítása.

30. A börtönépítészetről. Költségesség és felesleges díszítések kerülendők.

31. Az összes börtönök berendezése, szervezete és igazgatása az állam feladata, amely köteles a *reformatory-intézetek fokozatos sorozatát* felállítani, tekintettel a beutaltak ipari kiképzésére, értelmi nevelésére és erkölcsi erősítésére.

32. A börtönintézetek kiadásai, a jail-ek kivételével, a beutaltak munkájából fedezendők, az állam megterhelése nélkül, mindazáltal *az igazgatás legfőbb érdeme a reformálás* (reformatory effect) *minél gyorsabb és biztosabb keresztülvitele legyen.*

33. Az egészségtani követelmények a börtönök berendezésénél feltétlenül betartandók. Fűtési, szellőztetési készülékek, világosság, levegő, víz, ruházat, kórház, tisztaság felől a legkörültekintőbben kell gondoskodni.

34. A reformatory intézetekbe került bűntettes gyerme-

kek szüleinek kötelezése a költségek teljes vagy részleges viselésére, ami Európában divatos, megfontolás tárgyává teendő.

35. A bűntettek megszüntetésének leghatályosabb eszköze *az összes gyermekek kötelező állami nevelése.* Helyesebb, ha a népre a nevelést erőszakoljuk, mintha börtönbe küldjük, hogy szenvedjen a bűntettekért, melyekre alkalmat vagy éppen okot a nevelés elhanyagolása s ennek folyománya, a tudatlanság adott.

36. A börtön-rendszer nem teljes és nem emelkedhetik a kívánatos fokra egy *központi hatóság* nélkül, mely az egész börtönügyet vezeti, ellenőrzi, gondoskodik annak egységes és harmónikus fejlesztéséről. Kívánatos, hogy minden állam összes megelőzési, reformatory- és bűntető intézetei ugyanazt a rendszert honosítsák meg ; egymást kölcsönösen támogassák, egy szellem, egységes ellenőrzés legyen mindenikben, az önkéntes támogatás figyelmen kívül hagyása nélkül.

37. A kongresszus véleménye, hogy a *hivatalos igazgatás és a polgárok önkéntes közreműködése* a börtönügy elővitelében s e részben a *nők tevékeny részvétele* együtt vezet a helyes eredményre.

A kongresszus »elvi kijelentései«, ha nem kizárólag a reformatory-rendszerrel foglalkoznak is, a reformatory történetében mindenesetre alapvető jelentőségűek. A fiatalkorú bűntettesek részére külön fogház létesítése (19. art.), a bűntettes reformálásának, újjászületésének, mint a fogház legfőbb céljának kiemelése (2. art.), a nevelés, a munkatanítás, az erkölcsi erősítés (10., 15., 16. art.), a testi egészség gondos ápolása (33. art.), a határozatlan időre elítélés (8. art.), a reformáláshoz hosszabb idő megkövetelése (20. art.), ha nem is teljes rendszerességgel és kimerítően, de mindenesetre megadták az alapvonalakat, az irányeszméket, amelyeken az új intézmény, a *Brockway* által részletesen is megrajzolt »ideál egy igazi állami börtönről« *(The ideal of a true prison system for a state)* ki lett építhető.

A reformatory, az igazi ideális »javítófogház« kiépítése tényleg a kongresszus ezen emelkedett szellemű, humánus és praktikus elvei szerint történt meg. Az első mintát New

York állam adta s *Brockway Z.*, a kongresszus egyik vezérembere lett az új intézmény mestere. A newyorki törvényhozó testület által már 1869-ben kiküldött bizottság több évi tanácskozás után az építendő új fogház, illetőleg »Reformatory« helyéül *Elmira* városát (Chemung county-ben), egy gyönyörű fekvésű vidéki városkát választott ki s megállapította az intézet szervezetének alapelveit. 1874-ben kezdődik meg az építés s 1876-ban kezdi meg működését az első Reformatory. 1876 május 9-én tartja első alakuló ülését a törvény által megállapított öttagú »igazgató-választmány« *(Board of Managers)*, mely második ülésében (május 12.) Brockway Zakariást, addigi detroit-i (Michigan) igazgatót választja meg az új intézmény főigazgatójává (superintendent). Az elmira-i intézet, a közönségesen ú. n. *Elmira reformatory* tényleges kiépítése, mintaszerű kifejlesztése s világhírűvé tétele minden kétségen felül a Brockway egyéni érdeme. Az ő 25 évi igazgatósága (1876—1900.) alatt s az ő céltudatos, erélyes vezetése, fáradhatatlan, kitartó munkája folytán fejlődött ki az eleinte ismeretlen kis intézet egy hatalmas minta-intézménnyé, mely ma az egész Uniónak egyik nevezetessége és méltó büszkesége. De az ő nevével van összeforrva az egész *reformatory-rendszer* kialakulása is. Az ő első (1877. évi) jelentése és abban foglalt javaslatai alapján alkotja meg a newyorki törvényhozás a *reformatory-törvényt* (Act creating the New York State Reformatory), amely lényegében ma is fennáll s mintáját képezte és képezi a többi államok hasonló törvényeinek és intézményeinek.

A newyorki mintát, a »reformatory« intézményét, először Massachusetts állam veszi át 1884-ben. *Concord*-ban, az ottani új state prison átalakításával teremti meg a Massachusetts-Reformatoryt, melyet *Tufts G.*, a kongresszus egy másik vezéregyénisége, majd *Scott* József superintendent rövid idő alatt szintén mintaszerűvé fejlesztenek. (Scott J. lett 1903-tól Brockway utóda az Elmira Reformatory vezetésében). 1889-től aztán, a két kitűnő minta nyomán egymásután kezdik felállítani a többi államok is a reformatorykat. Igy jönnek létre :

1889-ben a *Pennsylvania* Industrial Reformatory *Huntingdonban* és a *Minnesota* State Reformatory *St. Cloudban;*

1890-ben: a *Colorado* State Reformatory *Buena Vista*-ban;

1893-ban: az *Illinois* State Reformatory *Pontiac*-ban;

1895-ben: a *Kansas* Industrial Reformatory *Hatchinson*-ban;

1896-ban: az *Ohio* State Reformatory *Mansfield*-ben;

1897-ben: az *Indiana* Reformatory *Jeffersonville*-ben;

1898-ban: a *Wisconsin* State Reformatory *Green Bay*-ben;

1900-ban: New York állam a második intézetet nyitja meg *Napanoch*-ban Eastern New York State Reformatory néven;

1901-ben megnyílik a *New Yersey* State Reformatory *Rahway*-ban;

1907-ben: az *Yowa* State Reformatory *Anamosa*-ban;

1910-ben a *Washington* State Reformatory *Monroe*-ben. Ez idő szerint tehát 14 férfi-reformatory van összesen, a 15-ik építés alatt áll *Connecticut*-ban. New York városa 1905-ben elkezdte egy külön City-Reformatory építését a *Har.-Island*-en. 1910-ben már több épület készen volt s 150 (16—21 éves) fiu volt az intézetben. Reformatory nevet visel 1901 óta a Michigan állam *ióniai* intézete is, ide azonban kor és előéletre tekintet nélkül vétetvén fel az elítéltek, inkább csak egy osztály- és jegyrendszerre épített börtönnek tekinthető, mint reformatorynak.

Női reformatory ez idő szerint négy van. Kettő New York államban: a »New York state Reformatory for Women« *Bedford*-ban (1901.), a »New York Western House of Refuge for Women« *Albion*-ban (1893.), egy-egy pedig Massachusettsben: a Massachusetts Reformatory for Women« *Sherborn*-ban (1877.) és Indiana-ban: az *indianopolisi* Women's Prison. 1909-ben New Yersey állam is elhatározta egy női reformatory építését.

A 14, illetőleg 18 reformatory 13 állam törvényei és szabályrendeletei szerint lévén berendezve, teljes egyöntetűségről azok szervezetére, berendezésére nézve szintén nem

lehet beszélni. Azonban a rendszer tekintetében, vagyis az alapelvekre, a sarkalatos kérdésekre nézve az egyöntetűség, mondhatni az egység teljes. A »*reformatory system*«, ami mindenik intézetnek kifejezett és határozott célját képezi, lényegileg mindenütt a következő elvekre van építve : 1. a reformatory-ba csak *javulásra képes felnőttebb fiatalemberek* vétetnek fel ; 2. a felvétel, vagyis az intézetbe beutalás mindig relative *határozatlan időre*, a tényleges megjavulás időpontjáig történik ; 3. a beutalt rendszeres *testi, értelmi és erkölcsi nevelésnek* vettetik alá ; 4. a munka nem fogházi jellegű, hanem *szakszerű ipari kiképzésben* áll ; 5. az osztályozás, a jegyrendszer s a fokozatos jutalmazások által az *önfegyelmezés és önuralomra való módszeres trainirozás ;* 6. a *becsületszóra szabadonbocsátás*. Ezek az elvek, illetőleg a reformatory-rendszer főpontjai az összes intézetekben azonosak, csak azok kivitelének részleteiben vannak apróbb eltérések, miért is legcélszerűbbnek vélem előbb általánosságban, mintegy összefoglalólag bemutatni a rendszert s majd azután ismertetem az egyes intézeteket és azok specialitásait.

1. A beutalás feltételeire és a beutaltak korhatárára nézve az irányadó szempontokat először az 1877. évi newyorki törvény állapította meg s ennek rendelkezései lettek uralkodók a legtöbb intézetben. E törvény szerint reformatory-ba utalhatók azok a 16—30 éves korban levő bűntettesek, akik bűntett miatt fogházbüntetéssel még nem voltak büntetve. Kihágás miatti elítélés, vagy pénzbüntetés előzetes kiállása nem akadálya a reformatoryba utalásnak. Beutalható az illető bármely bűntett vagy súlyosabb vétség miatt, ha a bíróság még javíthatónak ítéli az illetőt. Ha a reformatoryban derül ki, hogy az illető »javíthatatlan«, ez esetben az igazgatóság jelentésére és javaslatára a bíróság az illetőt átküldi valamelyik állami börtönbe (rendszerint Auburn-be). Kihágás miatt nincs helye a reformatory-ba utalásnak.

A newyorki törvény eme szabályaitól a következő eltéréseket találhatjuk. A korhatárra nézve Massachusettsben a 40 évesnél nem idősebbek, Pennsylvaniában a 15—25 éve-

sek, Illinoisban a 16—21 évesek, Kansasban a 16—25 évesek utalhatók reformatory-ba. Az egyes intézetek beutaltjait megfigyelve, tényleg a »felnőttebb fiatalok« vannak túlnyomó számban a reformatoryk-ban. Igy Concordban is, ahová 40 éves korig meg van engedve a beutalás, a beutaltak $^3/_5$-e 20 évesnél fiatalabb ; Elmirában 55% szintén 20 évesnél fiatalabb, 35% 20—25 év közötti, csak 10% idősebb 25 évesnél.

A beutalás alapját képező cselekmények tekintetében a newyorki mintától négy államban van eltérés. Ohio, Indiana és Wisconsin államokban a gyilkosság (a két elsőnél az 1. és 2., utóbbinál a 3. fokú is), New Yersey-ben pedig az erkölcsi romlottságra való cselekmény (a crime involving moral turpidity) elkövetése esetén a reformatoryba utalás ki van zárva. Másutt általában bármely bűntett, vagyis minden súlyosabb bűncselekmény (sőt Massachusettsben, valamint Wisconsinban csekélyebb vétség) is alapját képezheti a beutalásnak.

Az előélet tekintetében Massachusetts az egyedüli, amely a háromszori előző elítélést (fogházra, vagy pénzbüntetésre) sem tekinti a reformatoryba utalás akadályául. Az eltérés azonban, mely e részben Massachusetts és a többi államok közt van, amelyek valamennyien kizárják a reformatoryból az állami börtönnel már büntetett egyéneket, a valóságban nem oly nagy, mint első pillanatra látszik. Először is Massachusettsben is az előző büntetések lehetnek pénzbüntetések vagy könnyebb fogházbüntetések is, azt pedig a newyorki és a többi törvények is megengedik, hogy a kihágásért pénzbüntetéssel, elzárással vagy dologházzal már büntetettek beutaltassanak. A fontosabb pedig, hogy Amerikában a folytonos élénk népmozgalom (ki- és bevándorlás egyik államból a másikba) és a bűnügyi központi nyilvántartás hiánya miatt roppant könnyű eltitkolni a másutt kiállott előző büntetéseket ; illetőleg nagy nehézséggel jár biztosan megállapítani a bíróság elé került terheltek előéletét. Úgy hogy, amint *Herr P.* nagy gonddal kimutatja, tényleg nemcsak a concordi intézetben, de az

Elmirában és a többi reformatoryban is a beutaltak jelentékeny százaléka tényleg büntetett előéletű. Igy az Elmirában 1904-ben az összes beutaltak 40%-a, a mansfieldi-ben $^1/_3$-a, a huntingdoni-ban 30%-a már volt büntetve (ideértve a javítóintézetbe, jail-be, reformatory-ba, állami börtönbe, dologházba utalást). De nem nagyobb a büntetett előéletűek számaránya Concordban sem, sőt itt az 1895—1901-ig terjedő 16 év átlaga szerint csupán $^1/_4$-e az összes beutaltaknak volt előzetesen büntetve, tehát a büntetlen előéletűek száma itt még valamivel nagyobb.

Fontos még, hogy az összes államokban a Reformatoryba beutalás a bíróra sehol sem kötelező. A törvények csak a lehetőséget adják meg erre, de a tényleges beutalás a bíró belátásától függ, vagyis attól, hogy a vádlott viszonyai, a megállapított adatok és körülmények szerint a bíró alapos reményt táplál-e az iránt, hogy az illető a társadalomnak még hasznos tagjává lesz átalakítható, akit tehát meg kell menteni a »börtön« szégyenétől, avagy ezt a kísérletet már feleslegesnek látja s a veszni indult, erkölcsileg teljesen elromlott egyént egyenesen a börtönbe küldi.

Összevetve mindezeket az adatokat, megállapíthatjuk, hogy a reformatoryba tényleg a felnőttebb fiatalkorúak súlyosabb, de még javíthatónak látszó elemei kerülnek. A javítóiskolák növendékeinél itt már idősebb és romlottabb fiatalkorúakkal s valódi bűntettesekkel találkozunk, akik nem is apró-cseprő vétséget, kihágást, hanem éppen súlyosabb büntetendő cselekményeket követtek el, akik azonban mégsem mondhatók a legsúlyosabb, az amerikaiak által ú. n. javíthatatlan, vagy nálunk ú. n. hivatásos bűntetteseknek, mely utóbbiak Amerikában ily korban is az állami börtönökbe kerülnek.

2. Egyik leglényegesebb része s egyszersmind legnevezetesebb sajátossága a reformatory-rendszernek a *határozatlan időre beutalás,* az ú. n. *indeterminate sentence.* E merésznek hirdetett újítást is az 1877-iki *newyorki* törvény kezdeményezi, melynek 1887-iki módosítása világosan kimondja: »A bíróság sem a büntetés időtartamát, sem annak végső

határát nem állapítja meg. A büntetési idő határa a reformatory igazgatósága által fog megállapíttatni, azonban ez nem haladhatja túl annak a büntetésnek a maximumát, amelyet a törvény a beutalás alapjául szolgált bűntettre megállapít«. Természetesen, mint más kérdésekben, ugy e részben sem vette át mindenik állam betűszerint a newyorki törvényt s így a »határozatlan tartamú elítélés« tekintetében is a részletekre nézve vannak eltérések. Igy *Massachusetts* elvileg ugyan kimondja, hogy a bíróság nem állapítja meg a büntetés időtartamát, se határát, azonban bűntett (állami börtönnel sujtott cselekmény) miatt 5 évnél, vétség (állami börtönnél kisebb büntetéssel sujtott cselekmény) miatt 2 évnél tovább nem tartható vissza az elítélt az intézetben, kivéve, ha a bíró ennél hosszabb tartalmú büntetést állapított meg. Az 1911-iki jelentés szerint ez évben beutaltatott 2 évi maximummal 77, 5 évi maximummal 375. (Egyévi maximumra 49, határozott időre 15.) A többi államok e részben is hívebben követik New Yorkot, s átveszik az 1887-iki törvény rendelkezéseit, a valóságban azonban, tekintettel a cselekmények törvényes maximumának eltéréseire, mégis jelentékeny különbségek vannak a beutalás átlagos időtartamára nézve.

Igy a *Herr P.* által e részben is nagy buzgalommal és gonddal összeállított kimutatások szerint, míg az Elmirában a beutaltak 90%-ának benntarthatási maximuma 5 év, vagy ennél rövidebb idő, tehát csak 10% maradhat vissza 5 évnél tovább, Pennsylvániában, Ohióban és Indianában a 10 éves vagy ennél magasabb maximum is elég gyakori. Ez utóbbi 3 államban két évnél kisebb maximummal egyáltalán nincs is beutalt. Pennsylvániában viszonylag leggyakoribb a 3 évi maximum (lopás miatt elítéltek). Ohióban az összes elítélteknek több mint $^1/_3$-a 10 évi, több mint $^1/_4$-e 15 és 20 éves maximummal van beutalva (1903-ban a beutalt 301 egyén közül 116 volt 10 évi, 53 : 15 évi és 72 : 20 évi maximummal, 2—7 évi maximummal mindössze 60); Jeffersonville-ben (Indiana) 1904-ben a beutalt 430 egyén közül 1—3 évi kerettel volt 193, 1—14 évre 74, 2—14 évre 134,

2—21 évre 12. *Wisconsin* az egyetlen a reformatoryval rendelkező államok közül, ahol a beutalás idejét a bíró az ítéletben meghatározza, miután a legfőbb bíróság a »határozatlan tartamú« ítéletet az alkotmányba ütközőnek nyilvánította, amit azonban a gyakorlat úgy került meg, hogy a bíró által kiszabott maximumot a reformatory igazgatósága végső (törvényes) maximumnak tekinti, melyen belül a tényleges megjavulás időpontja szerint bocsátja szabadon az elítéltet.

Miként a felsorolt adatokból látható, a »határozatlan tartamú ítélet« a att nem valami abszolute meghatározatlan időtartamra elítélést kell érteni. A reformatoryban benntartás végső törvényes időpontja mindenütt meg van állapítva, sőt az intézeti szabályok értelmében mindenütt meg van szabva a minimális idő is, amelynek kitöltése előtt senki ki nem szabadulhat. Elmirában és a legtöbb helyt 1 év, Massachusettsben 9 hó, Jeffersonville-ben 15 hó a legkisebb idő, amelyet a beutaltnak ki kell töltenie. A beutalás e módja tehát csak *relative határozatlan tartamúnak* mondható, mely a nálunk divatos »határozott« büntetéstől csak annyiban tér el, hogy nem a bíró szabja ki esetenként az intézetben töltendő idő végső határát, hanem a törvény. A bíró, ha a vádlottat bűnösnek ítéli és pénzbüntetést, próbárabocsátást nem tart elegendőnek, az állami börtönt viszont túlságos szigorúnak találja, csak azt konstatálja, hogy a vádlott mely cselekményt követett el s az illetőt az állami reformatoryba utalja. A reformatory szabályai, illetőleg az erről szóló törvény rendelkezései irányadók aztán arra nézve, hogy a beutalt mikor szabadulhat ki az intézetből, vagyis szorgalma és jó viselete jutalmául mikor kapja meg a törvényes minimum kitöltése után s a törvényes maximum előtt a parole-t.

A reformatory-ba való beutalásnak ez a módja teljesen megfelel a javítóiskolákba való beutalásnak, ami úgy Amerikában, mint Európában kivétel nélkül határozatlan időtartamra történik. A javítóintézet eme jellemző és lényeges szabályának a reformatory-rendszerbe beillesztése mutatja

legkézzelfoghatóbban, hogy a reformatory csakugyan lényegében javítóiskola akar lenni. Javítás vagy átalakító nevelés és előre meghatározott időre beutalás egyenes ellenmondás, fogalmi képtelenség lenne. Ha a reformatory célja kifejezetten és határozottan az átalakító nevelés, ennek szükségképeni előfeltétele, hogy a végrehajtásban, vagyis a javítónevelés keresztülvitelében az erre hivatott személyzetnek széleskörű latitude-öt biztosítsunk. Ehhez pedig a legelső feltétel, hogy a javítónevelés ideje ne előre megszabott s rendszerint rövid időre szóljon, hanem a beutaltak aránylag hosszabb időre a nevelők rendelkezésére bocsáttassanak, hogy a szükséges testi, értelmi és erkölcsi trainingre, a fokozatos javítási kísérletekre, próbákra kellő idő legyen. Az amerikaiakat tehát csak elismerés illeti azért, hogy a «javítási elmélet« elfogadásával levonták annak a következményeit is s megteremtették a határozatlan időre szóló elítélés fogalmát, vagyis azt, hogy nemcsak a serdülő fiatalkorúakat, de a felnőtteket is, ha valóban átalakítani akarjuk, nem rövid tartamú (1—2 heti) fogházzal, hanem huzamos és rendszeres nevelési rendszer által lehet megjavítani vagy éppen átalakítani. A megjavításhoz szükséges idő tartamát bíróilag előre pontosan megállapítani, — amint Herr P. is megjegyzi, — ép oly elhibázott dolog lenne, mint az a kívánság, hogy a bíró az elmebetegre nézve állapítsa meg, meddig tartandó a gyógyintézetben. Viszont az amerikaiak gyakorlatias felfogása meggátolta a határozatlan időre beutalás elvének túlhajtását, vagyis az esetleg életfogytiglani visszatartást. (Újabban ezt a közveszélyes hivatásos bűntettesekre egy pár állam már alkalmazza.) A határozatlan tartamú beutalás tehát a reformatory-rendszerben kompromissum a régi és az új elvek közt.

A határozatlan időre beutalást *Baernreither* helyesen nevezi a reformatory-rendszer alapjának, illetőleg gerincének. Ez adja meg a lehetőséget, a szilárd keretet az igazgatóságnak, hogy a beutaltakat kivétel nélkül módszeres »javítás« alá vehesse. De ez a legerősebb rúgó magukra az elítéltekre is, hogy igyekezzenek valóban új életet kezdeni.

A bizonytalan, illetőleg igen hosszú ideig benntarthatás tudata s viszont az a remény, hogy szorgalmas munka, tanulás és kifogástalan magaviselet által ezt a hosszú időt alaposan megrövidíthetik, 10 év helyett már egy év alatt kiszabadulhatnak az intézetből, ez ád ösztönt a beutaltaknak, hogy nekifogjanak a munkának, a tanulásnak, óvakodjanak az intézeti szabályok megszegésétől s így a határozatlan időre beutalás csepegteti be szinte észrevétlenül az elítéltekbe a javulás, a jó útra térés gondolatát. Először a kézzelfogható előnyökért, valósággal durva önzésből kezd az illető az új élethez, az intézeti szabályok megtartásához, de a folytonos training, a huzamos gyakorlat lassanként megszokássá erősíti benne a rend, tisztaság, pontosság, engedelmesség iránti kötelességeket s így szinte öntudatlanul terelődik rá a becsületes, munkás életre ; az iparkodás, a folytonos tanulás, az önfegyelmezés lassanként a vérébe megy az illetőnek s a hosszú gyakorlat által második természetévé válik ; a dologtalan, rendetlen, makacs lélek átalakul, rendes, törekvő, engedelmes munkás emberré lesz, a büntetés célja el van érve. Ha nem javult is meg teljesen, ha nem lett is belőle az erényes ember mintaképe, de az eddiginél jobb, hasznosabb tagja lett a társadalomnak.

Hogy ez nem merő elméleti okfejtés, de valóban így is van, azt kézzelfoghatóan igazolja az a tény, hogy a reformatorykban rendszerint azok a legszorgalmasabbak és legjobb viseletűek, akikre nézve a benntarthatás törvényes maximuma a leghosszabb, úgy hogy ezek gyakran rövidebb idő alatt megszerzik a parole-t, mint a rövidebb maximummal beutaltak. Igy az Elmira egy régebbi (1898.) jelentése említi, hogy azok a beutaltak, akiknek maximális ideje 5 év vagy ennél kevesebb, átlag 27 hónapot, akik ellenben 10—20 évi maximummal vannak benn, átlag csak 21 hónapot töltenek az intézetben, tehát rövidebb idő alatt megjavulnak. Ugyanez évből a concordi jelentés megemlíti, hogy a 2 évi maximummal beutaltak nem nagyon erőltetik magukat a mielőbbi szabadulásért, nyugodtan és kényelmesen bevárják a 2 évet, míg az 5 évi maximumosak versenyezve

igyekeznek minél jobban megrövidíteni idejöket. A határozatlan idejű beutalás tehát lélektanilag is felette ügyes fogás az elítéltek szorgalmának, munkakedvének felébresztésére s az önerejükből való jó útra térés elérésére, emellett kétségtelenül a társadalom érdekét is jobban szolgálja, mint a határozott tartamú s rendszerint rövidre szabott szabadságvesztés. A meghatározott időre elítélt, tudván, hogy a bírói ítéletben megszabott idő előtt (ha a feltételes szabadonbocsátás is ki van zárva) úgy sem szabadulhat, csak éppen a fegyelmi büntetés elkerülése végett dolgozik és engedelmeskedik, egyébként folyton számolja a még hátralevő napokat, míg a határozatlan idejű beutalás mellett az elítélt tudja, hogy a mielőbbi kiszabadulást ki lehet vívnia s azt a megfeszített szorgalommal és kitűnő viselettel vívhatja ki, így egy hatalmas rúgót adtunk lelkébe, mely észrevétlenül hatalmába keríti s lassanként bensőleg is átalakítja.

A határozatlan időre beutalás ezen erkölcsi előnyei mellett gyakorlatilag is azzal az előnnyel jár a társadalomra hogy az aránylag súlyosabb bűntetteseket hosszabb időre szigeteli el a társadalomtól, mint a határozott tartamú szabadságvesztés. Az Elmirában *Herr P.* számítása szerint az 1899-ig beutaltak átlag 21·2 hónapig maradtak az intézetben, holott a határozott büntetés rendszere mellett az ítéletben megszabott idő átlaga feltétlenül kisebb lett volna. Kézzelfoghatólag igazolja ez utóbbit a *Butler A.* által Indiana államból közölt adat, melyet a határozatlan tartamú büntetés behozatala előtti és utáni évek ítéleti statisztikájából közöl. A régi (határozott tartamú) rendszer szerint az utolsó 300 elítélt átlag 1 év, 9 hó és 14 napra volt elítélve, az új (határozatlan) rendszer alapján elítélt első 300 egyén pedig átlag 3 év, 2 hó és 12 napot töltött a börtönben. A büntetési időnek a mai nagyon is »kegyelmes« bírói gyakorlattal szemben ily meghosszabbítása, amennyire szükséges és eredményes a javítható elítéltek tényleges megjavulására, ép annyira gyakorlatias és üdvös a társadalomra veszélyesebb elemek huzamosabb idejű lekötése szempontjából.

Helyes és kívánatos-e a határozatlan tartamú beutalás a szabadságvesztésbüntetések általános rendszere gyanánt, vagy legalább is a közveszélyes bűntettesek erélyesebb megtorlása és az ellenük való hatályosabb védekezés szempontjából, amely utóbbi eszmét újabban több északamerikai állam törvénybe iktatott, e kérdés kifejtése nem tartozik ezúttal feladatom körébe. Kétségtelenül sok nyomós érv szól emellett is. Az azonban kétségtelen, hogy a reformatory-rendszernek amennyire logikus folyománya, annyira elengedhetetlen alkateleme a határozat an idejű beutalás s ez éppen egyik fénypontja e rendszernek. A végrehajtási önkény, az egyéni szabadság túlságos megszorítása, amit rendszerint ellene szoktak vetni, egyrészt erőszakolt, másrészt doktrinär, gyakorlatiatlan kifogások. Európaszerte elterjedt Angliából az egy évnél hosszabb tartamban kiszabott szabadságvesztésbüntetésekre a feltételes szabadonbocsátás intézménye, vagyis azt seholsem kifogásolják, ha a szorgalmas és jóviseletű rabot az ítéletben megszabott idő előtt ($^3/_4$, $^1/_2$, néhol $^1/_3$ rész kitöltése után) a végrehajtó hatóságok szabadon bocsátják. Ha az ily időelőtti szabadságolásnál nem félnek a közigazgatási önkénytől, mi okból kellene ettől tartani a határozatlan idejű beutalásnál? A büntetés végrehajtását maga a bíró úgysem eszközölheti, azt külön ezzel foglalkozó, erre hivatott és ebben szakképzett egyéneknek kell végezniök. Ezeknek a netaláni önkényes eljárását igen könnyű meggátolni vagy redukálni a hatályos ellenőrzéssel, esetleg a szabadonbocsátásnak újabb bírói határozathoz kötésével.

Az egyéni szabadság miatti alkotmányjogi aggályokra pedig legjobb cáfolat éppen Amerika példája. Sehol nem becsülik annyira az egyéni szabadságot, mint itt, de viszont sehol sem nyúlnak bátrabban annak korlátozásához, ha az azzal való visszaélésről, a bűntettesek megrendszabályozásáról van szó. A büntetőtörvénykönyv nemcsak a »bűntettes Magna Chartája«, mint az európai doktrinär felfogás hirdeti, hanem elsősorban a társadalom jogrendjének védelmére van hivatva. Amint a fiatalkorút, ha a büntetőtörvényekbe ütköző cselekményt követett el, különböző kisebb-nagyobb,

rövidebb vagy huzamosabb ideig tartó szabadságkorlátozásoknak vetjük alá, mert azt úgy az ő saját jól felfogott érdeke, mint a társadalom java kívánja és igazolja, úgy a felnőtt bűntettessel, aki súlyos jogsértésekre ragadtatta magát, az államnak joga, sőt kötelessége oly rendszabályokat alkalmazni, melyek szükségesek és az uralkodó erkölcsi felfogás és az emberiesség követelményeinek szem előtt tartásával alkalmasak a társadalom védelmére. A javítás, az átalakító nevelés pedig bizonyára úgy korunk erkölcsi felfogásával, mint az emberiesség eszméjével nemcsak összefér, de mindenütt az állam legmagasztosabb kötelessége gyanánt tekintetik azokkal szemben, akiket a család és a társadalom nem részesített a nevelés áldásaiban. A szabadság korlátozása, a huzamosabb és előre meg nem állapított idejű letartóztatás az elmaradt vagy helytelen nevelés pótlása végett semmi esetre sem tekinthető jogtalanságnak vagy az erővel való visszaélésnek az állam részéről a javítható és javulásra szoruló felnőtt bűntettesekkel szemben sem. Ha az államnak joga van az ily egyéneket hosszabb szabadságvesztéssel sujtani, nem még jogosabb, emberségesebb és gyakorlatiasabb-e a merő büntetés helyett az utólagos nevelés megkísérlése, amely magukra az illetőkre is a legnagyobb jótétemény és áldás-számba jön. A határozatlan időre beutalás, mint a reformatory-rendszer alkateleme, nemcsak nem kifogásolható, de a legtermészetesebb és gyakorlatilag legfontosabb folyománya a rendszernek.

3. A reformatory tartalmát, a rendszer tulajdonképeni lényegét a *reformation,* az átalakító nevelés képezi. Hogy a reformatory valóban javítóiskola akar lenni, azt legvilágosabban a javítóiskolák nevelési rendszerének átvétele és alkalmazása igazolja. Miként a »reformation« szó többet jelent a »javítás«-nál, úgy a valóságban is a reformatory nem éri be a modern börtönökben és fogházakban is előírt javítási rendszerrel: a csekélyebb műveltségű raboknak az elemi ismeretekre tanításával, a vasárnapi istentiszteletekkel, a rendszeres munkáltatással s a szorgalom és jó viselet fokozatos jutalmazásával, hanem a reformation alatt a testi,

értelmi és erkölcsi újjászületést az egyéniség átalakítását érti, ugyanoly értelemben, mint a javítóiskola a saját növendékeire nézve. Amint a serdülőkorú fiatalokkal szemben nemcsak az értelem fejlesztése, nemcsak az iskolai oktatás értendő a »nevelés« alatt, hanem a test és lélek, a testi és szellemi képességek minden irányú kiművelése és kifejlesztése, úgy a reformatoryba utalt felnőtt fiatalokat is, akik az ily minden irányú alapos kiképzésre hasonlóképen rászorulnak, testileg, értelmileg és erkölcsileg teljesen át kell gyúrni, új emberré faragni s mint jószántukból iparkodó, jóravaló képzett munkásokat bocsátani vissza a szabad társadalomba. A reformatory tényleg nem más, mint felnőtt fiatalok javítóiskolája, mely ez utóbbiak rendszerét minden tekintetben utánozza, természetesen a megfelelő és szükséges módosításokkal.

Legelső eszköze az átalakító nevelésnek a *testi kiképzés* (physical culture). A reformatoryk egyik rendkívül fontos, emberies és gyakorlatias újítása s az európai javítóintézetekkel és fogházakkal szemben egyik szembeötlő sajátossága a beutaltak egészségének, testi erejének és képességeinek gondos és rendszeres ápolása. Folyománya ez az angol és amerikai társadalom gyakorlatias felfogásának, mely a testi egészségre, a testgyakorlatokra, a testi erő és ügyesség fejlesztésére, a sportra sokkal több gondot fordít mint az európai és ezekre nem sajnálja az időt és a pénzt. E helyes gyakorlatias felfogás folyománya, hogy amint a javítóiskolákban legelőször is gondos orvos vizsgálat alá veszik a beutalt növendéket s testi egészségére, tisztaságára, erejének fejlesztésére, ügyesítésére minden lehetőt elkövetnek, ugyanazt teszik a reformatoryba utalt újoncokkal is.

A reformatory lakói (immates) jórészben a nagyvárosok külső negyedeinek, a nyomor tanyáinak elcsenevészedett, inséges fiaiból kerülnek ki, akik gyakran öröklött vagy szerzett betegségek csiráival testükben jutnak egyik-másik reformatoryba. Az első teendő azért itt is az illetőnek testi rendbeszedése. Az első kitisztálás és átöltöztetés után a beutalt, ha különös orvosi illetőleg kórházi kezelésre nincs

szüksége, az ú. n. *physical culture class*-ba soroztatik, ahol naponta másfélórai rendszeres testgyakorlat, utána úszó és zuhanyfürdő által, majd a több órai katonai gyakorlatok útján igyekeznek megedzeni, egészségessé és erőssé tenni. Az újoncokon kívül, akik (Elmirában évente 200—300) a testi trainingnek kivétel nélkül alá vannak vetve, egy másik csapatát képezik a physical culture class-nak a gyenge, beteges szervezetűek, akiket állandó trainirozás alatt kell tartani; ezek naponta két órát töltenek a tornateremben (gymnasium), aho speciális testtartási és erősítési (csuklós- és izom-) gyakorlatokat végeznek (Ralston system). Az utóbbi csapatba utaltak mindaddig itt maradnak, míg az illetők kellően meg nem erősödnek a rendes intézeti munkára és a katonai gyakorlatokra.

A katonai gyakorlatok meghonosítása s az összes beutaltaknak katonai szervezete (military organisation), amely Brockwaynak rendkívül ügyes és nagy gyakorlati jelentőségű eszméje, elsősorban szintén a testi nevelés célját szolgálja, részben azonban a fegyelmezés és az erkölcsi training egy érdekes és vonzó eszköze s részben az ipari munka pótléka is. Az Elmira lett e részben is a minta, melyet a concordi kivételével, a többi intézetek sorra utánoznak, hatalmas ezredet szervezve a legnagyobb részt (európai fogalmak szerint) éppen katonaköteles korban levő fiatalemberekből. A testerősítés és fejlesztés szempontjából csak helyeselni lehet e rendkívül ügyes módját a tornának, mely a fogházakban megszokott egyhangú séta és gépies csuklógyakorlatok helyett eleven, üdítő s az erkölcsi nevelés szempontjából is kitünő hatású rendgyakorlatokból, felvonulásokból (zeneszó mellett), össztornázásból áll s a melyekkel a fiatalok csinos és könnyed járást, helyes testtartást, gyors és ügyes testmozdulatokat sajátítanak el. Az újoncok, akik még nem ismerik a szükséges mozdulatokat és szabályokat, ezekből külön kiképzésben részesülnek s addig az ú. n. Awkward Squad-ot (gyámoltalanok csapata) képezik s csak ha már alkalmasak a katonai gyakorlatokra, akkor osztatnak be az »ezredbe«.

A katonai gyakorlatoknak és játékoknak (military drill) a testi egészségre s az engedelmességre, pontosságra, felelősségérzetre szoktatás által a lélekre is jótékony, nemesítő hatását kétségbevonni nem lehet. Annál fontosabb és dicséretesebb pedig ez éppen Amerikában, mert itt hiányzik az általános katonakötelezettség, ennek dacára az amerikaiak felismerték a katonai gyakorlatoknak és szervezetnek az ifjak testedzésére, fegyelmezésére való rendkívül jótékony nevelő hatását. Úgy hogy nekünk, akik alaposan benne vagyunk a militárizmusban, az amerikaiak közvetítésével, illetőleg utánzásával kell mint reformkívánságot sürgetnünk a katonai gyakorlatok bevezetését a javítóintézeteinkbe és fiatalkorúak részére szervezendő külön fogházainkba.

Az átalakító nevelés második tényezője *az értelmi képzés*. Erre is mindenik intézetben kiváló gondot fordítanak, hasonlíthatlanul többet, mint nálunk. Ezen a téren is valósággal versengenek egymással az egyes reformatoryk, úgy hogy e részben az Elmirát tényleg túlszárnyalja Massachusetts kitünő intézete : *a concordi* reformatory. Az itteni tágas, csinos, modern berendezésű tantermek, a kitünő tanszemélyzet díszére válnék bármely rendes tanintézetnek.

Az iskolai tanítás főbb jellemvonásai és a sajátosságai a következők :

Az »iskola« (school of letters) vagyis a beutalt előképzettségéhez mért tananyag elvégzése mindenik intézetben kötelező és a tanulásban való előmenetel egyik tényezője az osztályokban előhaladásnak s ezzel a mielőbbi szabadonbocsátásnak. Míg tehát nálunk Európában a tanítás a fogházakban úgyszólván mellékes és éppen ezért többé-kevésbbé elhanyagolt része a javítórendszernek, a reformatory egyik lényeges és jelentős tényező gyanánt illeszti be azt a »rendszer«-be. Folyománya ez annak a nagy buzgalomnak és lelkesedésnek, mellyel a hivatalos Amerika a népnevelés (education) iránt viseltetik, melynek bámulatos példái a hatalmas népkönyvtárak, a szabadegyetemek, a settlementek. Ez az általános népoktatási törekvés magyarázza meg, hogy a fogházakat is felhasználják az ismeretek és a tudomány

terjesztésére s azokat, így főleg a reformatorykat tényleg iskoláknak, oktatási intézetnek tekintik.

E felfogásnak felel meg, hogy a tanítás a reformatorykban a lehető legszélesebb terjedelemben történik. Természetesen itt is a legtöbb beutalt az elemi oktatásban részesül (írás, olvasás, számolás), de már ezeknél is, mihelyt előrehaladnak, a hazai történet és földrajz is taníttatnak. Az elemi vagy még nagyobb képzettséggel birók pedig a tudományok minden ágának elemeiből nyernek oktatást, így a lélektan, a szociológia, alkotmánytan, közgazdaságtan, erkölcstan, irodalom, természettudományok, valamint gyakorlati szakmák : kereskedelmi könyvvitel, gyorsírás, gépírás, táviratozás stb. a legtöbb intézetben előadatnak, illetőleg taníttatnak.

A további jellemvonás a tanítás gyakorlatias iránya. Nem a tudományos rendszeresség a fő, hanem az ismeretek mielőbbi és minél könnyebb közlése és begyakorlása. Ezt célozzák a gyakori és állandó vizsgák, illetőleg kikérdezések, melyekkel a tanulókat egyrészt serkenteni, másrészt ellenőrizni akarják. Legtöbb intézetben havonként minden csoporttal külön vizsgák tartatnak, amelyek eredménye a magaviseletből és a munkaszorgalomból felmutatott eredmény mellett irányadó a beutalt előmenetelére. A beutalt így egyrészt állandóan sarkalva van a tanulásra, másrészt szorgalmának eredményét, gyümölcsét rögtön és kézzelfoghatóan láthatja az elért szorgalmi jegyben s az azzal összekötött kedvezményekben. Ugyancsak a gyakorlatias érzéküket mutatja a magasabb tantárgyak előadásával összekötött vitatkozás, eszmecsere a hallgatóság és a tanár közt, valamint az írásbeli dolgozatok egyes gyakorlati, tudományos vagy társadalmi kérdésekről. Vasárnap délutánokon pedig az egyes osztályok általános eszmecserét *(grade meeting)* tartanak közérdekű (gyakorlati, erkölcstani, közgazdasági, politikai) kérdésekről, amelyet valamelyik tanító vezet, mely alkalommal zene, ének, szavalati előadások is tartatnak.

A tanítás így jelentékeny részét képezi a reformatory munkaprogrammjának. A tanórák terjedelme és beosztása

tekintetében már nincs egyöntetűség. Concordban és több más helyen az esti órákat használják fel a tanításra, Mansfieldben a délutánokat, Elmirában délelőtt és délután vegyesen van tanítás. A vasárnapi és ünnepnapi délutánok általában ismeretterjesztő és szórakoztató előadások vagy osztálymeetingek tartására használtatnak fel. Minden intézetben a rendes tantermeken kívül van egy nagyarányú, az összes beutaltak befogadására alkalmas *Auditorium* (Elmirában 1600 főre), mely az istentiszteletek mellett főleg az ily általános előadások céljára szolgál.

A tanszemélyzetet a jobb intézetek szintén nagy gonddal válogatják meg. Elmirában, Concordban, Mansfieldben igyekeznek a legjobb tanerőket megnyerni, tekintettel az ily állások kétszeres fontosságára és nehézségére. A jól fizetett rendes intézeti tanítókon (teacher, instructor) kívül, akik közé számítják legtöbb helyt az intézeti lelkészeket (chaplains) is, több helyen, így Elmirában is, az intelligensebb és magasabb képzettségű beutaltakat is igénybe veszik az elemi oktatásnál. Ezek az »immate teachers« e célból külön órákon (normal class) előkészíttetnek s az iskolaigazgató (school director) által naponként kiadott utasítások szerint járnak el. Concord és Minnesota ily »beutalt tanítókat« nem alkalmaz.

A vallási oktatást és istentiszteletet az intézeti lelkész, vagy lelkészek teljesítik. Az intézeti lelkész azonban, az állam és az egyház elválasztásának megfelelően, nem felekezeti érdekeket szolgál, hanem az összes beutaltak »vallási szükségletét« van hivatva kielégíteni. A lelkész prédikációja azért interconfessionalis jellegű, mindenik felekezethez kell szólnia, egyiket sem szabad sértenie. Legtöbb helyt a lelkész az erkölcstan tanítója, vagy a könyvtár kezelője is. Felekezeti jellegű istentiszteletet rendszerint az illető községek bejáró lelkészei végeznek időnként.

Az értelmi képzést mozdítja elő mindenütt a jól felszerelt könyvtár (Pontiacban, az illionisi reformatoryban 12.000 kötet, Concordban 6000, Elmirában 5800 kötet). Minden zárkában ott van a könyvtár katalógusa és könyvek

kéréséhez szükséges lapok. Rendszerint hetenként egyszer van könyvosztás. Akik tanulmányokat csinálnak, egyszerre több könyvet is kaphatnak. A Herr P. által összeállított kimutatás szerint legnagyobb a könyvek forgalma persze Elmirában s legerősebben a klasszikus regények (Hugo Victor, Dickens, Bellamy, Eliot, Scott, Bulwer) forognak közkézen. Pontiacban, ahol a beutaltak a legfiatalabb korosztályúak (16—21 év), persze az ifjusági iratok legnépszerűbbek. Az olvasmányok áldásos, az iskolai és a munkatanítást elősegítő hatását több jelentés kiemeli.

Ugyanezt a célt, az értelmi képzést szolgálja a hirlapolvasás is, amelyre Concordban és Mansfieldben külön olvasóterem áll az esti órákban a beutaltak felső osztályainak rendelkezésére. A különböző komolyabb fővárosi, helyi, egyházi lapok, folyóiratok (az igazgatóság választása szerint), valamint nagyobb, ki nem kölcsönözhető munkák olvasása a nagyobb intelligenciájú vagy tudnivágyó beutaltakra kétségtelenül csak jótékony hatású s egyúttal hatalmas eszköz a jutalmazásra és a fegyelmezésre. A kívülről behozott hirlapok mellett azonban a legtöbb intézetnek saját hirlapja is van, amely eszmét Brockway vetett fel és valósított meg először az Elmirában 1883-ban. A »*The Summary*« (Szemle) cimű hetilapnak, amely 1883 óta az intézet hivatalos lapja, természetesen azóta számos követője akadt nemcsak a reformatory-k, hanem a fegyházak és a javítóiskolák körében is. A reformatoryk közül Concord ad ki : *Our Paper* (A mi lapunk), Huntingdon : *Reformatory Record* (Ref. értesítő), Pontiac : *The Pioneer* (Úttörő), Jeffersonville : *The Reflector* (Figyelő), Mansfield : *Reformatory Outlook* (Ref. Szemle) cím alatt hetilapot. Az intézeti lapot egy, az igazgatóság által megbizott tisztviselő szerkeszti. Rendszerint hírek a külvilágból, elbeszélések, elmélkedések, apróságok, az igazgatóság közlései, kérdések és feleletek (a beutaltak részéről), sportközlemények, levelezés képezik az egyes számok tartalmát, csak a rendes amerikai lapokban domináló hirdetések vannak kizárva.

Az értelmi képzés eme különleges módjai és eszközei

(vitatkozás az előadásokon, ujság) az európai kritikusok részéről különböző, nem ritkán csípős elbírálásban részesíttetnek, a birálatnál azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni a milieut, amelyben ezek megszülettek, az általános tudásvágyat, a tanítás és a tudomány teljes szabadságát, a nagyszabású közintézményeket, melyek az ismeretek terjesztésére szolgálnak, az óriásilag elterjedt hirlapolvasást, mely a legszegényebbeknek is mindennapi szellemi tápláléka. Ez a milieu magyarázza meg, hogy amint a szabad életben a tudomány művelői nem tekintik a tudományt arkánumnak, hanem igyekeznek azt népszerűsíteni s amint a tanár és tanítvány fegyver- és versenytársak gyanánt tekintik egymást és kölcsönös lelkesedéssel igyekeznek tanulni, honnan az előadásoknak folyton gyakorlati esetekkel illusztrálása, a vitatkozás rendszere (meeting): úgy a reformatoryban is a tanító nem »magas színvonalú« előadásra törekszik, hanem népszerűen, kézzelfogható példákkal, esetekkel vezeti rá tanítványait a kitűzött kérdésre s az intelligensebb beutaltakkal szívesen vitába bocsátkozik, hogy kiismerje észjárásukat s élőszóval igyekezzék meggyőzni őket a helyes álláspont felől. Nem szabad feledni továbbá, hogy a reformatory éppen javítóiskola akar lenni, melynek a lusta, tudatlan vagy rossz irányba tévedt lelkeket fel kell rázni, elevenné, a jó és igaz iránt fogékonnyá tenni s e célból minden erre szolgáló eszközt fel kell használnia. Ezt eszközlik a hirlapok is, melyek érdeklődést, élénkséget, a külvilággal való összeköttetés gondolatát teremtik meg a beutaltak közt s így szellemi éberségük fentartására és fokozására mindenesetre kiválóan alkalmasak.

4. Egyik legnevezetesebb tényező a reformatory-rendszerben is *a munka*. A munka szervezésében a legelső fontos sajátosság, hogy bár a munkakötelezettség, a közös nagy munkatermek tekintetében a reformatory látszólag az állami börtönöknek felel meg, a munka itt nem büntetési, hanem egyenesen egy nevelési eszköz gyanánt tekintetik. Míg a börtönökben a munka tényleg kényszermunka, melynek célja az elítélt testi erejének kihasználása s ezért annak szervezé-

sénél a hasznossági tekintetek dominálnak, a reformatory a munkát is az értelmi és erkölcsi képzés, az átalakítás, a reformálás egyik tényezőjének tekinti. Itt nincs kényszermunka, hanem a *munkára tanítás,* a szakképzett és szorgalmas munkások nevelése a kitűzött cél. Egyik amerikai szakember, *Charlton,* úgy formulázza e tételt, hogy a reformatoryk valóságos *munkaiskolák* (trade schools), melyekben főkövetelmény az, hogy a munka nevelő jellegű s nem az, hogy gazdaságos legyen (the labor was made *instructive* and not *productive).* Ugyanő fejezi ki, hogy e helyes felfogás eredménye az, hogy »az Egyesült-Államok legjobb ipariskolái a reformatoryk«.

E helyes felfogásnak megfelelően a reformatoryban nem is folyik a munka reggeltől estig, mint a börtönökben, hanem ép úgy, mint az iskolai tanításra, meghatározott órák vannak előírva a trade school-okra is. Általában a napi munkaidő 8 óra, amelybe azonban a »házi munka« (tisztogatás, kertészkedés, zene) végzése, néhol az iskolai idő (school of letters) is beszámíttatik. E részben is az egyes intézetek közt eltérések vannak. Elmirában az 1888-iki Yates-bill alapján hozott törvény értelmében, mely a szabad iparnak a fogházi munka versenyétől való védelmét vette célba, a munkaidő 5 órára szállíttatott le s annak pótlásául vezettettek be a katonai gyakorlatok. Az összes »munkaiskolák« élén külön igazgató (trades school director) áll, aki beosztja, irányítja az egyes osztályok munkáját ; mindenik »munkaosztály«-nak külön tanítója (instructor) van, aki az ügyesebb és gyakorlottabb beutaltak segédkezésével az illető osztály kiképzését vezeti.

A munkanemek tekintetében nagy változatosság van. A legtöbb intézetben az ipari munkák dominálnak, Hatchinson (Kansas) és Green Bay (Wisconsin) mint mezőgazdasági államok intézetei foglalkoznak csak túlnyomóan mezőgazdasági munkákkal. Elmirában jelenleg 29-féle munkát tanítanak, melyek egyike-másika (freskófestés, fényképészet, gépírás, gyorsírás, gipszmunka) kézzelfoghatólag igazolja, hogy nem a jövedelmezőséget nézik, hanem azt, hogy a beutaltakat hajlamaiknak megfelelő munkákra tanítsák ki,

munkakedvet, munkavágyat ébresszenek bennük. A munkákat azonban úgy választják meg s oly szakszerűen, alaposan megtanítják, hogy a beutaltak mint teljesen képzett és gyakorlott munkások menjenek ki a szabad életbe s a társadalomnak tényleg hasznos, értékes tagjaivá váljanak.

A munka értékesítésére nézve szintén vannak eltérések. Elmirában, Huntingdonban, Concordban a fentebbi helyes elvet követve, elsősorban a munka nevelő jellegére vannak tekintettel, a hasznossági szempontot teljesen mellékesnek tekintik s a munkát az állam maga kezeli, vagyis az ú. n. »public account system«-et követik ; ellenben Jeffersonvilleben, Mansfieldben, Rahway-ban, Green Bay-ban még mindig a »Contract system« (bérleti rendszer) van divatban, vagyis a beutaltak munkáját egyes munkanemekre vállalkozók veszik bérbe, fejenként a megállapított összeget fizetve minden munkás után. Igy Jeffersonvilleben a vas- és cinnöntőben láttunk ily valóságos gyári munkát. Ez utóbbi rendszer ellen, mely az illető reformatorykat a munka tekintetében tényleg fogházi jellegűvé teszi, általános a kifogás s ez utóbbi intézetekben is mindenütt megkezdték a munkára tanítást vagyis a nevelő jellegű munkáltatást, ezzel a saját kezelésre áttérést. Elmirában s a többi hasonló rendszerű intézetekben a készített iparcikkeket csak házi szükségletre vagy más állami intézetek részére szabad felhasználni. Egyik-másik iparág természetesen e rendszer mellett is szépen jövedelmez.

A munka ily nevelő jellegű berendezése nemcsak az értelmi képzést, a testi erő és ügyesség kiképzését szolgálja, de ügyesen felhasználják azt az erkölcsi nevelés céljára is. Az erkölcsi megjavítás, a beutaltak jellemének átformálása, a tisztességes, őszinte, becsületes életre való rászoktatás, érzelmeiknek jó irányba emelése képezi az egész reformatory-rendszer főcélját s a rendszer összes részletei voltaképpen ezt a célt szolgálják. Közvetlenül ezt a legfontosabb célt mozdítják azonban elő a vallásos és erkölcsi oktatáson kívül a jóakaró humánus bánásmód és fegyelmezés, az osztályok és a jegyrendszer.

Helyesen mondja *Leonard* J. A., a mansfieldi intézet

kitünő superintendense, hogy a legfőbb tényező a reformation-hez az egészséges, erkölcsös atmoszféra, az állandó jóakaró fegyelem, a régi durva, kegyetlen fegyelmi büntetések mellőzése s az az egységes tendencia, mely az intézet igazgatóit, a tanítókat, lelkészeket egyaránt vezeti és lelkesíti, hogy a beutaltak jellemét és hajlamait jó irányba tereljék, őket becsületes, munkás polgárokká alakítsák át. Tényleg jólesően lepi meg a látogatót a szivélyes és udvarias hang, mellyel az igazgatók, tanítók a beutaltakat megszólítják, a jóindulatú, barátságos bánásmód, melyet mindenfelé tapasztalhatunk irányukban. Az elítéltnek nem hányják szemére lépten-nyomon elkövetett bűntettét, durva, sértegető szót az előljárók részéről sohasem hall, csak a jól tanulás, a szorgalmas munka dicséretét. A fegyelmi büntetések tekintetében eltérések szintén vannak, itt-ott kivételesen a testi büntetés is alkalmaztatik (Colorado), egészben véve azonban mindenütt a bizonyos számú jegyek elvesztése, ezzel az osztályokban előmenetel megakasztása, a kedvezmények elvonása (magánosan étkezés) az általában használatos fegyelmi eszközök. Az Elmirában is egy időszakon át (1889—1900.) divatba hozták a testi fenyítést, de a közvélemény, a sajtó elítélő felszólalása folytán az végleg eltöröltetett s ma itt is igen szépen kijönnek az erkölcsi jellegű fegyelmezéssel. Jól emeli ki *Herr* P. a modern humánus fegyelmezési rendszer hatását. Míg a régi erőszakos és nagy lármával, tüntetéssel foganatosított testi büntetés után a társai közé visszatérőt mint mártirt vagy hőst tekintették, ma, mikor a fegyelmi vétség elkövetőjét csendesen kivezetik s a folyosón külön vagy a zárkájában kell elkölteni ebédjét, az ily tökéletlent mint bolondot kinevetik. (180.)

Az *osztályrendszer*, ami tulajdonképpen az egész intézeti élet csontvázát alkotja, a részletek tekintetében fenforgó eltérésektől eltekintve, általában a következő. Az összes intézetekben három osztály áll fenn : az első, mely a legjobb, a második, mely a jó, s a harmadik, mely a rossz viseletűeket foglalja össze. A házirend, étkezés s a kedvezmények, illetőleg jutalmak az egyes osztályokra e fokozatnak megfelelően

vannak megállapítva. A beutalt először a középső semleges osztályba tétetik. A superintendent barátságosan tájékoztatja az új »bennlakót« kötelességeiről és jogairól, kezébe adja és megmagyarázza neki az intézet rendszabályait (Rules), atyai jóindulattal figyelmezteti azok pontos megtartására, megismerteti vele az egész rendszert, a jutalmakat és büntetéseket, amiket a jó viselet és szorgalom, illetőleg a rendetlenség és hanyagság vonnak maguk után.

A középső osztályból, mely tisztességes jó kosztot (a közös ebédlőben), középszerű munkabért nyujt, általában normális helyzetet biztosít, de semmi különösebb kényelmet, előjogot nem ad, az első osztályba az juthat, aki hat kifogástalan hónapot tud kimutatni. Az első osztályban jobb étlap, csinosabb evőeszközök, asztalkendő, az ebéd alatti társalgás, gyakoribb levélválthatás, látogatók fogadása, a világító további használata, könyvek és ujságok előnyösebb használata, a magasabb munkabér, a katonai tisztségek és előnyök várnak az idejutottakra, melyek összevéve elég csábító erővel birnak az alsóbb osztálybeliekre, hogy azoknak eléréséért erejüket megfeszítsék és az előírt feltételeket mielőbb teljesítsék.

A harmadik osztály ezzel ellentétben mintegy a büntetési osztályt képezi. Itt szerényebb koszt, a közös étteremből, a katonai gyakorlatokból, a hirlapolvasásból kizárás, semmi munkabér, megszégyenítő vörös ruha vár az ide degradált hanyag vagy rosszviseletű beutaltakra. Mihelyt azonban egy kifogástalan hónapot mutat fel az illető, visszajuthat a II. osztályba, innen azonban minden esetben csak 6 kifogástalan hó múlva juthat az I-be. A III. osztályból is kizárják az ú. n. javíthatatlanokat (incorrigibles), akik a javítási kísérletekre semmi fogékonyságot nem mutatnak. Ezek, mint a reformatoryba nem valók, mihelyt lehetséges, valamelyik állami börtönbe szállíttatnak át a büntetési idejük hátralevő részének kitöltésére. Addig, míg ez megtörténik, éjjel-nappalra magánzárkába helyeztetnek, munkát nem kapnak s a legszűkebb kosztra szoríttatnak (naponta félórát tölthetnek szabad levegőn).

Egyébként az összes reformatoryk átvették az Elmira azon szabályát, hogy az összes beutaltak (bármelyik osztályban) éjjelre és a közösségben töltendő munka-, iskola-, katonai gyakorlati időn felüli szabad óráikra magánzárkában vannak. Ezért minden intézetben ahány beutalt, annyi magánzárka van. A közös étkezés az I. és II. osztályra már előny.

A beutaltak zöme (körülbelül fele) a legtöbb intézetben a II. osztályban van. Legkevesebben vannak rendszerint a III. osztályban. Igy a *Herr* P. összeállításai szerint Mansfieldben 1903-ban az 562 beutalt közül az I. osztályban volt 304, a II-ban 222, a III-ban mindössze 36; Huntingdon-ban 1904-ben az I. osztálybeliek 42%, a II. osztályban 50%, a III-ban 4%-át tették a beutaltaknak; Elmirában az 1896—1903-ig terjedő idő alatt az I. osztálybeliek száma 20—27, a II. osztálybelieké 36—53%, a III. osztálybelieké 17—40% közt hullámzott. A II. osztályból az elsőbe Elmirában átlag kevesen jutnak 6 hó alatt (1903-ban 32), legtöbben 7—18 hó alatt érik el az előléptetést (elég sokan csak 19—36 hó alatt).

Az osztályokban való előmenetel megállapítása mindenik intézetben a *jegyrendszer* alapján történik. Minden beutalt a munkaszorgalomból, az iskolai tanulásból és a magaviseletből naponta érdemjegyet kap, amelyek összege döntő arra nézve, hibátlan *(perfect)* vagy hibás-e *(imperfect)* valamely nap. E jegyrendszer részleteire nézve az intézetek, illetőleg az államok három csoportba sorozhatók. Massachusetts tartotta meg leghívebben az eredeti Maconochie-féle, illetőleg ir-módszert. Concordban a beutaltnak 7 egymásután következő hónap alatt 1000 jegyet kell szereznie, hogy az első osztályba juthasson. A jóviseletű, szorgalmas és jól tanuló beutalt naponta 5 jegyet kap s 4 havi kifogástalan viseletért külön 150 jegyet. Az első osztálybelieknek havonta legalább 125 jegyet kell szerezniök, különben visszahelyeztetnek a II-ba. A II. osztálybeli, ha két hónapon át nem nyert 125—125 jegyet, a III. osztályba degradáltatik. A III. osztálybeliek havonta legalább 100 jegyet kötelesek szerezni, különben

külön büntetést kapnak. A lefokozottak az előbbi osztályba visszavétetnek, ha egy hónapon át naponta 5 jegyet kiérdemeltek. A fegyelmi büntetés itt rendszerint bizonyos számú (már megnyert) jegyek törlése. Viszont kiváló szorgalomért és különös szolgálatokért az igazgató a felügyelő-bizottság jóváhagyásával külön jegyeket adhat. Ezt a rendszert követik csekély változtatással Minnesota (St. Cloud), Colorado (Buena Vista) és New-Yersey (Rahway) is.

A másik csoportot képezik Ohio (Mansfield), Illinois (Pontiac) és Pennsylvania (Huntingdon). Mansfieldben az egész hónapi jó viseletért, a szorgalmas munkáért és tanulásért 3—3 jegyet, összesen 9-et szerezhet a beutalt. Hat csekélyebb fegyelmi kihágás vagy három »vétség« egy jegy elvesztését vonja maga után, egy »bűntett« elkövetése egy vagy több jegy elvesztését jelenti, vagy alacsonyabb osztályba lefokozással és külön büntetéssel jár. Hat egymásután következő kifogástalan hónap (9—9 jegy) után jut a beutalt a II. osztályból az elsőbe.

A harmadik legkomplikáltabb alakja a jegyrendszernek az elmirai, melyet Jeffersonville, Green Bay, Napanoch is követnek. A beutaltak itt úgy tekintetnek, mintha saját keresményükből maguk tartanák fenn magukat, amivel az önálló gazdálkodásra, takarékoskodásra akarják rászoktatni a beutaltakat. Elmirában az I. és a II. osztálybeliek munkabérükből maguk fizetik élelmüket, ruhájukat és minden más kiadásaikat (kivéve az első ebédet és az első ruhát). Az I. osztály tagjai naponta 0·55, a II. osztálybeliek 0·45 dollár munkabért kapnak, a III. osztálybeliek semmit. Ezenkívül a katonai szervezet tisztjei közül az első 3 hadnagy és a sergeant major (őrmester) hetenként 0·55 dollárt, az 1—5 sergeant (altiszt) hetenként 0.45 dollárt. Ebből fizetnek az I. osztálybeliek a napi ellátásért (beleértve a lakást) 0·40 dollárt, a II. osztálybeliek 0·32 dollárt; új ruhákért megállapított összeget, egy orvosi látogatásért 0.15 dollárt. Aki a munka- és az iskolai előmenetelből a havi vizsgákon nem mutat fel kielégítő eredményt, annak jutalékából arányos levonás történik, mely azonban 25%-ot meg nem haladhat. A fegyelmi

vétségek is megfelelő összegek levonásával büntettetnek (kisebb esetek 10 cent, középsúlyúak 25 cent, súlyosak 1—10 dollár). Akinek egy hónapban egy dollárnál több levonása van, annak ez a hónapja szabályszerűtlen. A bérfizetés és a kiadások persze csak fictive eszközöltetnek. Minden elítéltnek külön számadási könyve van, melybe úgy bevételei, mint kiadásai pontosan bevezettetnek, a kibocsátáskor javára fenmaradó összeget azonban tényleg készpénzben kapja kezéhez.

Az egymással így összefonódott osztály- és jegyrendszer, habár kétségtelenül nem a reformatory sajátos vonása, sőt egyenesen az ir börtönrendszerből lett átvéve, valamint újabban a javítóiskolákban is széltében alkalmaztatik, a reformatory-rendszernek is egyik legsarkalatosabb alkateleme s az angol börtönökben ma is divatos rendszernek kétségtelenül tökéletesített átdolgozása. Voltaképpen a reformatory egész belső élete, vérkeringése az osztály- és jegyrendszer következetes kiépítése. A szorgalomra és jóviseletre ösztönzést, a munka- és versenykedv felébresztését s állandóan ébrentartását, az önuralmat, önfegyelmezést, a kitartást, a megfeszített iparkodást ez a rendszer mintegy játszva lopja be a beutaltak szívébe s így szinte észrevétlenül idézi elő erkölcsi újjászületésüket. Különösen azzal, hogy az érdemjegyek nemcsak a magaviselet és a munka, hanem a tanulási szorgalom és előhaladás alapján állapíttatnak meg s így — miként *Herr* P. helyesen emeli ki — minden elítélt állandó ellenőrzés alatt áll s a folytonos tanítás, kikérdezés, ösztönzés által valóban egy jóakaró erkölcsi milieu-ben érezheti magát, szinte lehetetlen, hogy akiben még van valami fogékonyság a jóra, a tisztességes munkás életre, kedvet ne kapjon ahhoz, mikor látja s naponta közvetlenül tapasztalja, hogy a kitartó munkával, az önképzéssel és korrekt viselkedéssel előljárói és tanitói becsülését, támogatását nyerheti meg s kézzelfogható anyagi és erkölcsi előnyöket biztosíthat magának.

Kiváló előnye e rendszernek, amit *Aschrott* az angol intézetekre vonatkozólag is kiemel, hogy minden egyes elítéltnek

a saját külön érdekét szeme elé tartja, s ezzel a leghatályosabban ellene működik az elítéltek közti nagyobb barátkozásnak. Mindenik elítélt tudja, látja a maga egyéni érdekét, a zárkájában levő számlakönyvecskéjéből mindennap közvetlenül meggyőződhetik előmeneteléről, a feljebbjuthatás és a szabadulás iránti kilátásairól, így a munka- és a tanteremben is eszében tartja, hogy csak a saját helyzetét rosszabbítaná a rosszabb, hanyagabb kollegáival való érintkezéssel, a szabályok megsértésével. A jegyrendszer ébreszti fel az egyes beutaltakban a jogos önérdek, a »segíts magadon« gondolatát, ami aztán az állandó gyakorlattal vérébe megy, szokásává válik. Ezt a megfeszített törekvést, a valódi néma versenyt az előmenetelért sehol nem látjuk oly kézzelfoghatóan, mint a reformatoryban.

Az utolsó lényeges része a reformatory-rendszernek a becsületszóra szabadonbocsátás, az ú. n. *parole*.

A »parole« megfelel az angol fokozatos börtönrendszer utolsó szakaszának, a feltételes szabadonbocsátásnak, amelyet mint szorgalomra és önfegyelmezésre ösztönző intézményt, másrészt mint a jóviseletű s tényleg megjavult rabok jutalmazását az összes európai államok átvettek Angliától. A reformatory-rendszerben a parole-nak még nagyobb jelentősége van a határozatlan időre történő beutalás folytán, amennyiben itt nem egy előre meghatározott idő, a büntetés bizonyos hányadrészének kitöltése után kérheti a beutalt ezt a kedvezményt, hanem a tényleges megjavulás esetén, az I. osztályban tanusított huzamosabb kifogástalan viselet és kitartó szorgalom jutalmául adja meg azt az igazgatóság a valóban arra érdemeseknek. Itt tehát a feltételek teljesítése mellett is az igazgatóságtól függ, hogy részesíti-e a beutaltat e kedvezményben vagy nem, avagy még további próbának és erkölcsi trainingnek veti alá az illetőt. A további eltérés az európai és az amerikai intézmény közt, hogy Amerikában erkölcsi és anyagi garanciát is keresnek arra, hogy a szabadonbocsátott teljesítse és állandóan megtartsa a szabadonbocsátás feltételeit, becsületszavát veszik, gondoskodnak előre elhelyezéséről s munkaadóját is kötelezik a szabadon-

bocsátott ellenőrzésére, ezenkívül külön hivatalt létesítettek a szabadonbocsátottak rendszeres felügyeletére és gyámolítására. A parole tehát szintén javított és tökéletesített kiadása a hasonló angol intézménynek.

A »becsületszóra szabadonbocsátás« (parole) előfeltételei általában: 1. bizonyos minimális idő kifogástalan kitöltése az I. osztályban, 2. alkalmazás, illetőleg munkavállalás valamely alkalmas munkaadónál, 3. az igazgatóság határozata, illetőleg engedélye.

A minimális idő, melyet a beutaltnak az I. osztályban okvetlenül ki kell töltenie, legtöbb helyen 6 hónap; Jeffersonvilleben 9, Concordban a kihágás miatt 2 évi maximummal beutaltakra 3 hó. A gyakorlatban azonban tényleg kevesen nyerik el mindjárt a minimális idő után a kedvezményt, 9—12 hónap a leggyakoribb. A legegészségesebb és gyakorlatiasabb feltétele a parole-nak, hogy az illető valamely megbízható munkaadónál előre alkalmazást vállaljon. Evégből több állam külön hivatalnokokat tart, akiknek az a feladatuk, hogy a szabadonbocsátandó beutaltak részére előre megfelelő alkalmazást keressenek s őket a próbaidő alatt ellenőrizzék és gyámolítsák. Igy Massachusetts, Indiana, Minnesota, Ohio, Illinois, Kansas allkamaznak régóta ily *parole officer*-eket vagy *state agent*-eket. New York állam e téren jó ideig elmaradt, csak a newyorki börtönügyi társaság gondoskodott ily állásokról. Legújabban is (1911. okt. 19-iki State Conference of Charities and Correction) ez a társaság sürgeti a parole officer-i állások szervezését. A szabadonbocsátottakat elfogadó munkaadókhoz az igazgatóság előre megküldi a szerződési tervezetet, melyben a munkaadó igéri, hogy a szabadonbocsátottat szívesen fogja fogadni, minden jóban tanácsadója és vezetője lesz s mihelyt az illető a parole feltételeit megszegi, rögtön jelentést tesz a parole-hatóságnak. Legtöbb helyen közlik a munkaadóval is a nyomtatott magaviseleti szabályokat, melyeket a szabadonbocsátottnak szigorúan meg kell tartania.

Az előbbi két feltétel fenforgása esetén is a parole meg-

adása az igazgatóság belátásától függ. A Board of Managers e részben rendszerint nagy körültekintéssel jár el s akárhányszor nem engedélyezi a parole-t, dacára, hogy annak alaki feltételei megvannak. Igy ha az illető sok időt töltött az alsó osztályokban, ha sok fegyelmi büntetése volt, vagy az elkövetett cselekmény súlya, az illető előélete miatt. Ily esetekben az illetőt újabb 3—6 havi, esetleg 1 évi kifogástalan viseletre kötelezik az I. osztályban s ennek elteltével adják meg a parole-t. Érdekesen jegyzi meg erre nézve *Herr* P., hogy amily szigorúak e részben érdemileg, ép oly udvariasak rendszerint a formában, mellyel a beutaltnak a kedvezőtlen határozatot tudtára adják. A legbarátságosabb modorban igyekeznek megértetni vele, hogy a saját érdekében történik a további visszatartás, az ő erkölcsi erősítése végett, ne veszítse el azért kedvét, hanem még buzgóbban igyekezzék az igazgatóság teljes bizalmát megnyerni. Az igazgatóság tehát nem sablonosan osztogatja a parole-t, hanem igyekszik e részben is az individualizálásra, az egyes esetek megfelelő méltatására. (346—347.)

A tényleg szabadon bocsátott polgári ruhát, útiköltséget kap, ezenkívül kézbesítik kiérdemelt munkadíját és a magaviseletére vonatkozó utasítást. Ez az utasítás, az ú. n. *Parole* (Massachusettsben *Permit)* tartalmazza a törvény reávonatkozó §-ait, az illető személy leírását s a különös rendelkezéseket, melyeket a szabadonbocsátott megtartani köteles, a szabadság különbeni visszavonásának terhe mellett, Az Elmirából Parole-lal kibocsátottak a következő utasításokat kapják :

New York állam javító háza *Elmira-ban.*

PAROLE

Az 1900. évi törvény 378. Fejezetének 20., 21., 22. §-ai, az 1906. évi törvény 684. fejezetének 3. §-a.

Személyleírás (illetőség, lakhely, levélcím, az elkövetett cselekmény).

Az igazgatóság bizalommal volt Ön iránt s az Ön jellemét és képességeit próba alá kívánta vetni, miért is a törvény által reáruházott hatalmánál fogva Önt becsületszóra szabadonbocsátotta (grant and order this Parole) a következő feltételek és szabályok mellett :

1. Tartozik Ön azonnal foglalkozási helyére (megnevezve) menni és itt maradni legalább is a következő 6 hóig (dátum).

2. Ha lakását változtatni óhajtja, tartozik ez iránt a superintendent útján az igazgatóság engedélyét kikérni.

3. Tartozik Ön végleges szabadsága elnyeréséig minden hónap ..-én az X. Y. (névszerint megjelölt agent vagy parole officer) által láttamozott jelentést küldeni posta útján az intézet főigazgatójához ; e jelentésben számot ad arról, hogy az egész hónap alatt folytatta-e keresetét, ha nem, miért nem ; mennyi kiadása volt, mennyit takarított meg ; ezenkívül egész viselkedéséről, körülményeiről, környezetéről.

4. Minden tekintetben tartozik tisztességesen viselkedni, a rossz társaságokat kerülni és a *szeszes italoktól tartózkodni*.

5. Mihelyt hazaérkezett, tartozik ezt a Parole-t bemutatni X. Y. (agent, parole officer) úrnak és az intézeti főigazgató úrnak levelet írni s azután is minden hó ..-án, mint fentebb rendelve van ; ha az előírt időt szabályszerűen kitöltötte, ennek igazolását és a »végleges szabadságot« X. Y. (parole officer) úr útján kell szorgalmaznia.

6. Különleges megjegyzések.

A Reformatory igazgatósága élénken és barátilag érdeklődik az Ön sorsa iránt. Legyen szíves azért azonnal közölni a főigazgatóval, ha foglalkozását elvesztené, ha betegség vagy baleset miatt nem lenne képes dolgozni.

A Parole ideje alatt mindig biztosan számíthat az igazgatóság és a főigazgató támogatására, tanácsára és szerencsétlenség esetén mindig nyitott menhelyet talál a Reformatoryban. Az igazgatóság tagjai (aláírva).

Az elmirai mintától apróbb eltérések e részben is vannak. Igy Wisconsinban az első félévben hetenként kell jelentést

küldeni, csak később havonként. Massachusettsben pedig nem 6 hóra, hanem a büntetés egész hátralevő idejére van előírva a jelentéstétel és a szabályok megtartása. Indianában és New Yerseyben a parole rendes ideje 1 év, Illinoisban 9 hó.

A gyakorlatban a Parole tényleg elég jól bevált. Általában lehet mondani — *Scott* J. és *Leonhard* J. A. egy értelemmel állítják — hogy a szabadonbocsátottak 75%-a nem kerül újra a bűn útjára, tehát három negyedrészük tényleg megjavultnak tekinthető. Egy negyedrész az, mely méltatlannak bizonyul a kedvezményre s vagy már a parole alatt, vagy később visszatér a bűn útjára. 1909-ben az Elmirából 1097 egyén bocsáttatott parole-ra s ugyanez évben mindössze 135 hozatott vissza a parole megsértése miatt. E szép eredményt egyfelől a parole szigorú szabályai magyarázzák meg, amelyek megsértése azzal a kellemetlen következménnyel jár, hogy az illető elfogatik, s a törvényes maximumig bentmarad az intézetben, részint a parole officerek áldásos működése biztosítja. Üdvös gyakorlat, hogy a parole ideje is gyakran meghosszabbíttatik. Ha az igazgatóság nincs teljes bizalommal az illető jelleme iránt, az első határidő letelte után is további jelentésekre és a Parole-szabályok megtartására kötelezheti az illetőt.

Ha az illető a Parole-t becsülettel teljesítette s az igazgatóság nem látja szükségét a további ellenőrzésnek, kiadja részére a »végleges szabadság«-ot *(Absolute Release)*, mely igazolvány a javulás megtörténtéről. A végleges szabadság szövege szintén érdekes és tanulságos. Az Elmirában használatos »*Absolute Release*« így szól:

»Miután Ön jó viselete által a Parole-t kiérdemelte, s miután bebizonyította képességét az iránt, hogy helyesen tudja viselni magát és semmi akadálya nincs, hogy becsületes és hasznos polgár (respected and useful citizen) váljék Önből, ennek elvárása mellett az igazgatóság .....i (dátum) üléséből az Ön Végleges Elbocsátását elrendelte«.

Ez általános és összehasonlító bemutatás után magukról az egyes intézetekről a következő különös megjegyzéseket tartom szükségeseknek.

Az Elmira Reformatory. Legkiválóbb mintája ma is a reformatorynak New York állam első intézete, a röviden ú. n. Elmira-reformatory. A legnagyobb s a legmintaszerűbben berendezett reformatory az Egyesült-Államokban. Eredetileg az intézet 500 főre épült, lassanként azonban, az intézet belső megerősödésével, a beutalások oly sűrűek lettek, hogy fokozatosan toldani, nagyobbítani kellett az épületeket. 1890-ben 1000-re, 1897-től kezdve 1500-ra emelkedett a befogadási képesség. Az 1909-iki jelentés szerint az ez évben épített új zárkaépülettel (176 zárka) együtt az összes zárkák száma 1440. A létszám növekvését eléggé mutatja a következő pár adat:

1878 végén.....	248	1897 végén.....	1525
1880 »	482	1900 »	1276
1885 »	667	1902 »	1523
1890 »	1102	1905 »	1325
1895 »	1257	1909 »	1344

Az intézet épülete Elmira városának (40.000 lakosú csinos vidéki város) külső határában egy alacsony halom plateau-ján fekszik; környéke valóban festői, köröskörül erdős halmok. Az intézet hatalmas arányú négyszögalakban van formálva. Frontja impozáns, monumentális, de megnyerő, csinos. Itt van az igazgatók lakása, a tanácskozó- és egyéb hivatalos helyiségek. A négyzet többi három szárnyában a beutaltak részére szolgáló egyszerű, de rendkívül szilárd, zárkás épületek, hatalmas munka- és tantermek, a kórház, az *Auditorium* (a frontépület harmadik emeletén). Az első, óriási udvar közepén a gazdasági épületek, jobbra a tornaterem, fürdő és egyes munkaiskolák, balra a katonai gyakorlótér *(Parade ground)*. Az óriási négyszöghöz később hozzátoldott másik nagy négyszögudvaron újabb munkatermek s az óriási arányú fedett »*Armory*«, melyben esős időben a katonai gyakorlatokat tartják. Ezenkívül van az intézetnek jókora (280 acre) farm-ja, ahol kerti és gazdasági munkát végeznek. Az intézet Scott J. adata szerint (területet és épületeket beleértve) 2,121.143·30 dollárba került.

Az épületek tényleg mintaszerűek. A zárkák ugyan aránylag kicsinyek (7 láb széles, 8 láb hosszú, 9 láb magas), tekintettel, hogy voltaképpen csak éjjelre valók, de világosak, tiszták, csinosak, jól fűthetők és világíthatók (villannyal), a szellőztetés, az állandó friss levegő bámulatosak. A munka- és tantermek tágasak, szintén remek szellőztetéssel.

Az intézet igazgatása a New York állam kormányzója által, a szenátus hozzájárulásával 5 évre kinevezett »igazgatótanács« *(Board of Managers)* feladata. Az igazgatótanács maga választja elnökét, az ú. n. »főigazgatót« *(General Superintendent)*, az aligazgatót *(Assistent superintendent)*, a titkárt, a gondnokot (treasurer), valamint a lelkészeket, orvosokat. Az igazgatótanács teljhatalommal intézi a reformatory ügyeit. Feladata az általános felügyelet, a vezetés és irányítás úgy az intézet épületeire, hivatalnokaira, mint a beutaltakra; a kormányzás, fegyelmezés és a gazdasági ügyek intézése. Az igazgatótanács havonként rendes üléseket tart, a számadásokat havonként vagy negyedévenként megvizsgálja, a törvényhozás elé évenként jan. 10-ig (az előző évi szept. 30-ával lezárt évről) jelentést terjeszt a reformatory összes ügyeiről. Az intézet közvetlen vezetése, az igazgatás és fegyelmezés első fokon a főigazgató feladata. Ő adja ki az igazgatótanács javaslata alapján az intézeti *rendszabályokat* (Rules and Regulations) is úgy a hivatalnokok, mint a beutaltak részére s ő hajtja végre és intézi az egész »rendszert«. 1876—1900-ig *Brockway Z.*, 1900—1903-ig átmenetileg *Robertson* orvos, 1903 óta maig *Scott* József töltötték be a főigazgató nagy és nehéz tisztét. A Brockway neve valóban összeforrott az Elmira-reformatory-val és a reformatory-rendszerrel. Ő volt az, aki nemcsak elméletileg kiőrölte a reformatory-rendszert, hanem 25 évi lankadatlan buzgó tevékenységével, erélyével az Elmira-intézetet csakugyan mintaintézetté fejlesztette és világhírűvé tette. A washingtoni kongresszus tagjai az Elmira meglátogatása után méltán ünnepelték a még jó erőben levő aggastyánt, mint a reformatory atyját. Szerencsés választást tett az igazgatótanács 1903-ban *Scott József*, concordi

igazgató megnyerésével is, akinek már addig elévülhetetlen érdemei voltak a concordi reformatory felvirágoztatása körül s az Elmira vezetésében is mindenképpen méltó utódjául bizonyult Brockwaynak.

Az intézet belső életéből ki kell emelnem a pedáns rendet, tisztaságot és csínt, mely mindenütt uralkodik. A beutaltak általában jól megedzett, erős fiatalemberek, bátor, értelmes kinézésűek. A »physical culture« és a katonai gyakorlatok testedző és ügyesítő hatása meglátszik rajtuk. A »testgyakorlat«, mely a gimnáziumban automata zongora hangjai mellett megy végbe, valóban meglepő látvány. Egy végtelenül ügyesen kieszelt látványos tornamutatvány ez, mely a test minden részét külön, rendszeres training alá veszi, amennyire fárasztó, épp oly üdítő és erősítő. Hasonló érdekes és gyönyörködtető látvány a nagy parade ground-on minden szerda és szombat délután tartott katonai díszgyakorlat *(Dress parade)*.

A katonai szervezet, mely 1888 óta honosíttatott meg, itt a legmintaszerűbb s a díszgyakorlat is itt a leglátványosabb. Az »ezred« (regiment) legfőbb parancsnoka (colonel) a *Military Instructor* (jelenleg W. M. Masten). Az ezred négy zászlóaljra, mindenik zászlóalj 4 századra oszlik. A zászlóaljak élén a citizen major-ok, a századok élén kapitányok (citizens captains) állanak, akik intézeti hivatalnokok (katonai tanítók), az alantasabb tisztek és az altisztek a beutaltak közül neveztetnek ki. A gyakorlatokhoz egyenruhában vonulnak ki, nyáron halványsárga öltönyben (khaki uniform), télen fekete kabát, szürke nadrág, a tisztek kék ruhában, A tisztek a gallérra illesztett jelvényekkel (badge of honor, amik az osztályokhoz tartozást is jelzik) vannak kitüntetve. Az ezrednek saját zenekara és tüzérsége (faágyúkkal) is van. Rendes gyakorlatok hetenként négy napon délelőtt (másfél óra) tartatnak, díszgyakorlat két nap délután (1—1 óra). A díszgyakorlat becsületére válnék bármely rendes katonaságnak, a különböző csapatok felvonulása, elhelyezkedése, a zászló ünnepélyes kibontása, az ügyes menet- és rendgyakorlatok, tisztelgő elvonulások erősen emlékeztet-

nek a mi katonai csapatszemléinkre. E gyakorlatok testedző s a lélekre is emelő, vidító hatását bizonyára nem lehet eltagadni, valamint helyesen emeli ki *Scott J.*, hogy a beutaltak érdemesebbjeinek tisztek és altisztek gyanánt alkalmazása s az intézeti fegyelem részeseivé tétele által ez a rendszer az önkormányzatot honosítja meg.

Az iskolai tanítás céljára 26 tanterem áll rendelkezésre. Az egész tanítási ügyet az iskolaigazgató (jelenleg J. T. Smith) vezeti. A tanulók három főcsoportba osztatnak. Az első vagy akadémiai osztályban (Academic Division), melynek előadója a prot. lelkész (Chapman) és Hamilton (az Elmira College tanára), a tantárgyak : európai és amerikai történelem, irodalom, polgári jog, közgazdaság, ethika ; ez osztályban rendszerint 30—50 tanuló van. A második vagy középső osztály (Intermediate Section) tantárgyai : New York állam földrajza, közigazgatása, polgári jog, olvasás, nyelvtan, fogalmazás, számtan, melyeket a kath. lelkész (Conway) és egy beutalt tanítanak ; az osztály népessége 90—125. A harmadik osztály, mely az analfabétákat foglalja magában, három alcsoportra osztva írást, olvasást, számtant, levélírást, földrajzot és »hasznos ismereteket« (useful informations) tanul, legnagyobbrészt a normal class-ban e célra előre instruált beutalt-tanítókból. Külön osztályt képeznek azok, akik nem tudnak angolul, ezek ezt a nyelvet tanulják. Tanítás tartatik a hét 5 napján. Minden osztályban a tananyag pontosan és részletesen meg van állapítva. A programm, vagy a feladatok rendszerint nyomtatott lapokon előre kiosztatnak. Aug.—szept.-ben 6 hétig szünetel az iskolai munka. A könyvtár jelenleg 5782 kötetből áll. Istentisztelet minden vasárnap délelőtt. Három állandó »chaplain« van : protestáns, róm. kath. és zsidó. A két előbbi tanító is, utóbbi (Pollák Gyula, magyar születésű) csak a zsidó beutaltak lelki gondozója.

A munkatanítás minden munkanap felét foglalja le. A 29 munkanem közül legtöbben foglalkoznak kőműves- (225), ács- (198), gépész- (162), szabó- (149), öntő- és borbély- (134—134), ólom- (109) munkával. Külön iskola van

a rajzolásra (mechanical drawing), a kézügyesség gyakorlására (manual training school). A munkában előmenetel állandó ellenőrzés és havonkénti vizsgálat tárgya. Az egyes munkák elsajátítási ideje is meg van állapítva.

Az intézet költségvetéséből érdekelhet bennünket, hogy az 1909. év (1908. okt. 1—1909. szept. 30.) összes kiadása 255.121·76 dollár, tiszta kiadása 248.237·05 dollár volt; így egy beutalt napi ellátása 0·457, tisztán 0·445 dollárba került.

Az intézet farm-ja a legszükségesebb házi szükségletek (tej, zöldség, burgonya) közeli előállítását szolgálja. Úgyszólván mellékes foglalkozás egyes beutaltak részére. 26 tehén, 3—500 sertés az egész állatállomány. A farm jó része legelő, rét és gyümölcsös.

Az Elmira mintájára épült ki 1900—1906-ig New York állam második, ú. n. *keleti* reformatory-ja *Napanoch*-ban (Ulster county), az »Eastern New York Reformatory at Napanoch« (1906-ig állami börtönnek használtatott). 1906 óta ugyan már mint reformatory működik, de még mindig építés, fejlesztés alatt áll. 1909-ben 378 volt az átlagos létszám. A terv szerint 1000 létszámig fejlesztendő. Ennek a főigazgatója is Scott J., helyettese (Assistent Superintendent) G. Deyo. Az intézet mintegy filiája (adjunct) Elmirának, ide szállítják Elmirából: 1. a 25 évesnél idősebbeket; 2. akik a parole megsértése miatt az Elmirába visszavitettek; 3. akik az Elmirában már jól kitanultak és ügyesedtek s itt felhasználhatók az intézet berendezésénél. A rendszer teljesen azonos az elmiraival.

Az Elmira után, mint legjelesebb intézet, mely legtöbb részletben eltér attól és azzal sok tekintetben méltóan versenyez, Massachusetts állam férfi-reformatory-ja, az ú. n. *Massachusetts Reformatory* sorozandó. Az intézet Bostontól északra, Concord (8000 lakosú kis város) mellett fekszik. 1884-ben, az eredetileg (1878) állami börtönnek készült épületek átalakításával nyílt meg. Az Elmiránál jóval kisebb, de kitűnően berendezett és mintaszerűen vezetett intézet. A beutaltak létszáma állandóan 7—800 közt hullámzik.

1885-ben volt 663, 1895-ben 815, 1900-ban 671, 1907-ben 823, 1909-ben 817, 1911-ben 782. Az intézet első szervezője (1884—1891.) *G. Tufts,* egyik legkiválóbb börtönügyi szakember volt, utána 1903-ig *Scott J.* volt a superintendent, aki a legjelesebb intézetté fejlesztette a reformatoryt. Azóta Ch. *Hart,* majd legújabban A. S. *Baker* vezetik az intézetet.

Az épületek rendkívül egyszerűek, de csinosak és ízlésesek. (Veres téglafalak, fehér szegélyzetekkel.) Kellemes benyomást kelt az udvarokon ügyesen alkalmazott gyepszőnyeg és a virágcsoportdíszítések. A hatalmas Administration Building képezi az intézet centrumát, melynek csillagalakú 3 ágában vannak a magánzárkák (950, ezenfelül 172 egy külön épületben, a III. osztály részére). Óriás, széles folyosók, világosság, pompás friss levegő itt is mindenütt. Meglepően csinosak és tágasak a tantermek. 9 tanterem van à 54 ülőhellyel s egy közös lecture hall 500 ülőhellyel. A munkatermek egy külön nagy épületben vannak, szintén tágasan s kitűnően berendezve. Az intézettel összeköttetésben itt is jókora farm van, ahol a nemsokára szabadulók alkalmaztatnak.

A katonai gyakorlatokat az intézet jó ideig nem alkalmazta, csak a legújabb években hozták divatba, de sokkal mellékesebb szerepet juttatva neki, mint Elmirában. A fősúlyt, mint elejétől kezdve, állandóan a munkára és az oktatásra fektetik. Saját orvost is csak a legújabban alkalmaznak. Egy 1911. évi törvény *a fogyatékosaknak* (defective delinquent) külön osztályba elkülönítését rendelte el. Körülbelül 50-et talált ilyent az orvos.

A munka a »state account« (állami jelentés) és »state use« (állami használat) elvei szerint kezeltetik s ezért a munkára kitanítás a fő, nem a jövedelemgyarapítás. Itt is nagyszámú trade school van; így a többi közt remek aluminium dísztárgyakat készítenek. Nagy arányban csinálnak faszékeket, ácsmunkákat.

Legnagyobb és legkiválóbb sajátossága a concordi intézetnek az *esti iskolák* (evening school) intézménye. Az iskolai

oktatás nagy hasznát, mint »a reformation egyik legfontosabb tényezőjét« mindjárt az intézmény alapításánál kiemelték s azóta állandóan nagy buzgalommal folyik úgy az elemi, mint a közép- és felsőoktatás és pedig az esti órákban (naponta 2 óra). Legtöbben persze itt is az elemi oktatásban részesülnek, de rendszerint 50—60 beutalt van a felsőbb kurzusokon is, így a fiziológia, lélektan, földrajz, történelem, alkotmány és közigazgatás előadásain, az erkölcstant pedig 150-en hallgatják. A vitatkozások és eszmecserék a felsőbb kurzusok óráin itt is divatosak, különösen a gyakorlati erkölcstanból vannak gyakran *grade meeting*-ek (az első osztály összes tagjainak eszmecseréi).

Egy további nevezetessége és eredetisége a concordi reformatorynak az *egyletek, klubbok* alakítása a beutaltak közt. Ez is az amerikai társadalmi viszonyokban leli magyarázatát s az ottani milieu nélkül alig is lenne megérthető. Úgy de Amerika, mint fent rajzoltuk, éppen az egyletek, a klubbok hazája s ha a szabad életben minden amerikai ember egy sereg klubb vagy egylet, szövetség tagja, semmi csodálni való nincs, ha *Tufts,* a concordi reformatory első igazgatója, mint az erkölcsi javítás egyik tényezőjét honosította meg Concordban a beutaltak közti egyleteket, melyekbe felvétel az első vagy második osztálybeliek részére egyrészt jutalom és kitüntetés, másrészt a vallásos, irodalmi vagy testedző gyakorlatokban való közös részvétel és verseny által kétségtelenül elősegíti az illető beutaltak értelmi és erkölcsi önképzését. Ez egyletek hasznos és kellemes szórakozást nyujtanak a javulás útján levőknek üres óráikra, törekvést, ambiciót keltenek bennük az önkéntes munka, a tisztességes társasági élet után. *Scott* J. fegyelmezési szempontból, mint az önkormányzat egy nemét tartja üdvösnek. *Herr P.* összeállítása szerint jelenleg 7 egylet áll fenn a concordi reformatoryban, melyek részint vallásos, részint irodalmi, részint általános művelődési jellegűek:

1. Keresztény fiatal emberek szövetsége (Young men's Christian Association);

2. A foglyok áhitata (Prisoners Prayer Meeting);

3. Mértékletességi egylet (Temperance Union);

4. Katholikus fiatalemberek vitatkozó és irodalmi társasága (Young men's Catholic Debating and Literary Society);

5. Szombati tudományos és irodalmi társaság (Saturday Scientific and Literary Society);

6. Athletikai és irodalmi társaság (Athletic and Literary Society);

7. Chantauguan. (Egy Észak-Amerikában népszerű általános népművelési kurzus fiókja.)

Az egyletek tagjai lehetnek az I. osztály tagjai, a II.-ból azok, akik 2 hónapon át kifogástalanul viselkednek. Mindenik egyletnek a tagok által választott tisztikara van, amely hetenként jelentést tesz az intézeti aligazgatónak az egylet működéséről. Az egyletek hetenként egyszer (szombat vagy vasárnap este) tartanak rendes összejövetelt (2 óráig), negyedévenként tisztújító és tagokat felvevő egy ülést. Egy-egy meetingen néha 300-an is vannak jelen. Az igazgatók általában meg voltak és vannak elégedve az egyletek működésével. A rendes heti programm, az egylet célja szerint, vallásos vagy szórakoztató, önképző előadásokból, bírálatokból, szavalatokból, ének- és zeneszámokból, illetőleg sportjátékokból áll. Hasonló egyletek alakultak a concordi mintára Huntingdonban, Pontiacban.

Az 1911-iki jelentés szerint az év folyamán (1910 okt. 1.—1911. szept. 30.) 586 beutalt nyert »Permit«-et (Parole-t), s ezek közül 349 küldte szabályszerűen és kifogástalanul a havi jelentéseket, 129 több-kevesebb szabálytalanság mellett (kissé elkésve, egyes adatok elhagyásával) szintén eleget tett a jelentési kötelességének; 62 egyáltalában nem adott jelentést; 32 visszavitetett a reformatoryba, 6 más intézetbe helyezésre ítéltetett. Az eredmény tehát eléggé megnyugtató. Itt is körülbelül $^3/_4$ része a kísérletileg kibocsátottaknak megjavultnak mondható.

Mansfield. Az újabb intézetek közül kiemelkedik Ohio állam reformatoryja Mansfield-ben. Egészen az Elmira-mintájára szerveztetett 1896-ban. (Már 1884-ben törvény rendeli el

a reformatory felépítését.) 1900 óta *Leonard* J. A., egyik legjelesebb elméleti és gyakorlati szakférfiu áll az intézet élén, mint superintendent, aki több hátráltató körülmény dacára kitűnővé fejlesztette az intézetet. Az 1901-iki törvény a Leonhard javaslatára számos üdvös újítást léptet életbe.

Az intézet külseje csinosság és az impozáns, monumentális front tekintetében erősen vetekszik az Elmirával. A frontot képező igazgatósági épület egy hatalmas főúri kastély benyomását kelti az előtte elterülő tágas sétatérrel és tóval. A tulajdonképeni reformatory a fronttól elkülönítve, több hatalmas épülettömbből áll. Első a 850 zárkával ellátott 3 emeletes, rendkívül csinos »cell-block«. Óriás madárkalitkaszerű központtal. A zárkák tágasabbak, mint Elmirában. Azonban a beutaltak nagy száma miatt (1909-ben 1050), itt-ott ketten vannak egy zárkában. A munkatermek aránylag nem elég terjedelmesek, illetőleg a beutaltak magas száma miatt zsúfoltak.

Kitűnő azonban úgy a munka-, mint az iskolai tanítás. A nap egyik felét munkára, másikat tanításra, testgyakorlatokra, katonai gyakorlatokra fordítják. A nagyszámu ipari munkát (nyerges, nyomdász, mezőgazdasági gépek, alagcsövek készítése), valamint a nagyobb terjedelemben űzött farm-munkát is »tudományosan« tanítják. Az iskolai tanítás általában magas színvonalon áll. Az erkölcstan (school of etics) és a polgári kötelességek tanítása az igazgató személyes vezetése mellett mintaszerű.

Nagy gondot fordít az igazgatóság a parole-lal, vagy on probation (próbára) szabadonbocsátottak szakszerű felügyeletére. E célból három »field officer« van alkalmazásban.

Jeffersonville. Szintén a jelesebb új intézetek közé tartozik Indiana állam reformatoryja, mely 1897-ben a Jeffersonville-ben régóta fennálló »déli állami börtön« átalakításával szerveztetett. Elmira után a legnépesebb intézet, 1909-ben 1200 beutalt volt benne. A helyiségek, az udvarok szűkek is. Rendszere teljesen az elmirai. A katonai gyakorlatokat szintén nagy buzgalommal végzik ; az ipari

munkák némelyike elég gyárias jellegű ugyan. de kiváló gondot fordítanak a különböző munkanemek tanítására is. Itt vezették be először a degeneráltak sterilisatióját.

Huntingdon. A régebbi intézetek közül kitűnően van berendezve a pennsylvaniai reformatory Huntingdonban. 1889-ben nyílt meg. Az első szervezés R. W. *Mc Claughry* műve (1889—1891.), a felvirágoztatás T. B. *Patten* superintendent érdeme, aki 20 év óta nagy ambicióval vezeti az intézetet. Nagyságra a concordihoz hasonló. 1909-ben 754 beutaltja volt. Az intézet gyönyörű helyen fekszik, a Juniata folyó partján, körülvéve az Alleghany hegység remek panorámájával. Külsőleg szintén rendkívül impozáns, mutatós frontja van, mely az igazgatósági épületet foglalja magában. E mögött van a zárkás épület, csillagalakban, 804 zárkával. Tágas munkatermek 30-féle ipari munka részére, melyeket hivatásos tanítók tanítanak. Szép farmja is van. Az iskolai oktatás (16 osztály) kizárólag hivatásos (állandó) tanítók által történik.

A rendszer itt is teljesen az elmirai. Eltérés, hogy a beutaltak közt (akik 15—25 évesek lehetnek) 4 osztály van. A beutalt először itt is a II. osztályba tétetik, de rossz viselet, hanyagság miatt két alsóbb osztályba is lefokozható.

St. Cloud. A kisebb intézetek közé tartozik Minnesota reformatoryja St. Cloudban. 1909-ben a beutaltak száma 356 volt. A zárkák száma 1910-ben 397. 1889-ben nyílt meg, egészen az Elmira mintájára. 1901 óta a State Board of Control vezetése alatt áll, melynek 3 tagját (2 évenkénti turnus szerint) a kormányzó nevezi ki 6 évre. Az intézet egy hatalmas gránitbánya tövénél fekszik (az intézet falai is gránitból rakva), amelynek fejtése és a kőfaragás egyik legfontosabb foglalkozási ág. Nagyterjedelmű (900 acre) farmja is van, melyben szintén sok beutaltat foglalkoztatnak. Az iskolai oktatás (17 osztályban) hetenként 3 este, 2—2 órán át tart. Állandó lelkész nincs, a község lelkészei járnak be vasárnaponként. Azonban állandó orvos van alkalmazva. Legújabban a degeneráltaknak az intézetből kizárásával foglalkoznak.

Szintén kisebb intézetek és inkább mezőgazdasági jellegűek Kansas államnak *Hutchinson*-ban 1895-ben és Colorado államnak *Buena Vista*-ban 1890-ben megnyílt intézetei. Előbbi 340, utóbbi 108 beutalttal. Mindkettő éppen kicsisége folytán kitűnően van berendezve.

Pontiac. A többi reformatory közt részben különleges helyet foglal el Illinois állam reformatoryja *Pontiac*-ban. Egyrészt, mert ebbe tényleg csak fiatalkorúak (16—21) évesek) vétetnek fel, másrészt, mert az intézet összeköttetésben áll az ugyanott (szomszédságban) levő s vele közös igazgatás alatt álló javítóiskolával, a 10—16 évesek intézetével. 1893-ban nyílt meg s csakhamar egyik legjelesebb javítóintézetté nőtte ki magát. A reformatory-osztályban teljesen a reformatory-rendszer alkalmaztatik. Az ipari és iskolai tanítás mintaszerű. Terjedelmes farm is van gazdasági és kerti munka tanítására. Állandó lelkész (felekezetközi) és orvos van alkalmazva. Könyvtára leggazdagabb az összes reformatoryk közt.

Rahway. A legújabb intézetek közt egyik legszebbnek indul New Yersey reformatoryja Rahwayban. 1901-ben nyílt meg. Fokozatosan épül ki ez is. Az eredeti terv szerint a magánzárkás épület 1024 beutaltat fogadna be. 1909-ben 484 volt a létszám.

Anamosa. Még újabb intézet az anamosai Jowa államban. 1907-ben nyílt meg. *Scott* J. leírása szerint pompás berendezésű, az egészségügyi követelmények megvalósítása tekintetében ideális reformatory-intézet, mely kitűnő elhelyezése és felszerelése folytán egyik legjobb reformatoryvá fejlődhet. 800 zárkája, 257 acre terűletű farmja van.

A Washington államban 1910-ben megnyitott tényleg legújabb reformatoryról, a *monroe*-iról még nem kaptam adatokat.

A női reformatoryk. Míg a férfi-reformatory terén, ha nem is túlságosan sok, de mégis ennyi kiváló mintaintézettel találkozunk s a vezető államok mindenike igyekszik legalább egy ilyen modern intézetet létesíteni, addig a női intézetek tekintetében hasonló buzgalmat nem tapasztalhatunk. Eddigelé

mindössze három állam állított a reformatoryhoz hasonló javítóházakat a serdülő leánykoron túllevő nőbűntettesek részére. Ennek magyarázata egyfelől az, hogy a nők Amerikában is jelentékenyen kisebb arányszámmal szerepelnek a kriminalitás terén, mint a férfiak ; így *Isabel Barrows* közlése szerint az 1904 évi kimutatás szerint az Egyesült Államok összes letartóztató intézeteiben levő 81.772 elítélt között 4503 nő volt, tehát 5·5%. Másfelől a fiatal leányok (7—21 évesek) részére aránylag elegendő javítónevelő iskola áll rendelkezésre, így ugyanez évi kimutatás szerint 23.034 fiatalkorú bűnelkövető közül 4857 leány volt s ezek részére 22 leányintézet és több közös intézet (fiuk és leányok részére) állt fenn. A valódi női bűntettesek részére pedig itt-ott igen szépen berendezett női börtönök vannak.

Ennek dacára Massachusetts, Indiana és New York helyesen ismerték fel, hogy a nők részére a különleges reformatory szintén elengedhetetlen. A serdülő kort túlhaladott női bűntettesek körében szintén jelentékeny számmal vannak oly rossz útra tévedt, de még nem teljesen elromlott egyéniségek, akiket rendszeres értelmi és erkölcsi trainirozással biztosan vissza lehet vezetni a helyes útra. Különösen szükség van pedig a női reformatoryra azért, hogy a jail-ek erkölcsrontó, veszedelmes légkörétől megmentsük a nőket. Ha a férfiakra is valódi ragályfészek a jail-ekbe való rövid időre összezárás, még veszedelmesebb az ottani bármily rövid idejű tartózkodás a még nem teljesen romlott nőkre. Ezek kész erkölcsi halottakként jönnek ki onnan. A rövid tartamú szabadságbüntetés helyett tehát úgy a társadalom, mint maguk a megbotlott nők érdekében a huzamosabb javító nevelés sokkal hasznosabb, emberiesebb és gyakorlatiasabb elbánás lesz. Igy született meg a női reformatory gondolata, amely először Massachusettsben (Sherborn) öltött testet, majd Indianában (Indianopolis), végül New Yorkban (Albion, Bedford) vezetett a legszebb eredményre.

A négy női reformatory, habár egymás közt ezek is számos eltérést mutatnak, alapjában a férfi-reformatory

rendszerével azonos elvekre vannak építve. Leglényegesebb eltérés a férfi-reformatorytól, hogy a beutaltak kormaximuma itt egyik intézetben sincs meghatározva, így általában jóval idősebbek vannak bennük, mint a férfi-reformatorykban. Túlnyomóan 20—40 éves nőkből áll a beutaltak zöme, de akadnak nem ritkán idősebbek, néha 60 éven felüliek is. A másik eltérés, hogy a beutalás, habár legújabban mindenik női intézetben szintén határozatlan időre történik, aránylag rövidebb törvényes maximumig tart, New Yorkban 3 évig, Massachusettsben (úgy, mint a férfiakra) 2, illetőleg 5 évig. Az alapgondolat és a vezéreszme azonban itt is ugyanaz, ami a férfi-reformatorykban : a még nem teljesen elromlott bűntettes átalakító nevelése s evégből a testi, értelmi és erkölcsi edzés, trenirozás. Természetesen a részletekben ez utóbbira nézve is eltérésekre volt szükség.

Sherborn. A női reformatory megteremtése tekintetében Massachusetts államot illeti az úttörés dicsősége. Már 1870-ben megindult a törekvés egy külön női reformatory létesítése iránt s 1874-ben a törvényhozás megszavazza a költséget (300.000 dollár) egy női »javító-fogházra« és így épül fel *Sherborn*-ban 1877-re az első női reformatory *(Reformatory Prison for Women)*. Az intézet neve a legújabb ideig »Reformatory Prison« volt, csak 1911-ben változtatja meg azt egy külön törvény s elhagyva a »Prison« szót, az intézet hivatalos nevéül a *Reformatory for Women*-t állapítja meg.

A sherborni Reformatory (Bostontól 20 mérföldre eső kis vidéki városban) egy rendkívül csinos, impozáns, habár eléggé fogházias külsejű intézet. Bent azonban kellemes, fákkal, virággruppokkal díszített udvarok, hatalmas kert, 400 acre farm a legjobb benyomást keltik. A beutaltak »szobái«, amelyeket nem is hívnak »zárkák«-nak, tágasak és ragyognak a csíntól, tisztaságtól (méretük $6 \times 9 \times 9$ láb). Isabel *Barrows* idézi egy angol látogatónak az intézet luxuriozus volta felőli megjegyzésére a superintendent által adott ügyes választ : »a mi fényűzésünk csak a tisztaságban áll«. Tényleg a szobák, folyosók, konyha, ebédlő, az ablakok

ragyogó tisztasága éppen egy női intézetben nem tekinthető fényűzésnek, csak a legtermészetesebb elemi követelménynek.

A sherborni intézet első szervezője s valódi apostola *Ellen C. Johnson* asszony, egy kiváló elméleti és gyakorlati képességű amerikai hölgy volt, aki 1884—1899-ig állt az intézet élén, mint superintendent. Utána 11 évig *F. A. Morton* asszony vezette szintén mintaszerűen az intézetet, aki a mult évben (1911.) vonult nyugalomba ; utóda *Jessie D. Hodder* lett, aki első jelentésében nagy hivatottsággal számol be az 1911. évi törvény újításairól. Az intézet összes tisztviselői nők.

Az intézet az eredeti terv szerint 500 nő részére lett volna kiépítendő. 392 szoba el is készült. A beutaltak létszáma azonban állandóan csak 2—300 közt hullámzott, a legutóbbi (1911.) jelentés egyenesen az elítéltek folytonos csökkenéséről ad számot. 1911-ben 213 beutalt volt az intézetben, 11-gyel kevesebb, mint az előző évben, aminek örvendetes magyarázata, hogy Massachusettsben kevés és fokozatosan fogy a »felony« (súlyosabb vétség és bűntett) miatt elítélt nők száma. Az új törvény szerint a felony miatt elítéltek kivétel nélkül a reformatoryba utalandók, de mint eddig is, ide utalhatók a kisebb vétségek és kihágások (csavargás, iszákosság, rendetlen elet, gyermekek elhanyagolása) miatt elítéltek is. 1911-ben iszákosság miatt 78, éjjeli csavargás miatt 39, fajtalanság miatt 23, erkölcstelen együttélés (lewd cohabitation) miatt 20, személy elleni bűntett miatt 6, vagyon elleni bűntett miatt 34, házasságtörés miatt 16 nő volt a beutaltak közt. Életkorra nézve 16—20 éves 44, 20—30 eves 103, 30—40 éves 47, 50 éven felüli 24 (kettő 70 éven felül) volt. A felony miatt elítéltek 5 évi, a misdemeanor (kisebb vétség, kihágás) miatt elítéltek 2 évi maximum mellett határozatlan időre vannak beutalva.

A beutaltak közt 4 osztály van, mindenik osztálynak külön épülete. Az újoncz beutalt a II. osztályba tétetik. Innen az első osztályba akkor juthat, ha 840 jegyet érdemelt ki. Jó magaviselet és szorgalom által naponta 5 jegyet nyerhet s 4 hónapi kifogástalan viseletért külön 100 jegyet kap.

Ha az I. osztályban a felony miatt beutalt 10, a misdemeanor miatt beutalt 8 hónapot kifogástalanul eltöltött, a Board of Commissioners feltételes szabadságra (release) bocsátja. A szabadságon levő felony miatt 5, misdemeanor miatt 2 évig havonként jelentést köteles tenni az igazgatóságnak.

A javítás, illetőleg az átalakító nevelés főtényezője az állandó hasznos foglalkozás és helyes viselkedés. Az iskolai oktatás itt kevésbbé fontos. Természetesen ez is benne van a programmban. Háromszor hetenként van »esti iskola«, ahol az analfabéták elemi ismeretekre, földrajzra, történelemre, a magasabb előképzettségűek magasabb ismeretekre taníttatnak. Tekintélyes könyvtár (1500 kötet) ugyanezt a czélt szolgálja. A munkanemekben nagy változatosság van. A házi és női munka minden alakja gyakoroltatik. Varróiskola, kötés, foldozás, mosás (nagy arányban), a farmban külső mezei munka, tejgazdaság (vajcsinálás) reggeltől estig állandó munkát ad. Az erkölcsi erősítést a jegyrendszer és a hasznos munka mellett a vallásos gyakorlatok, az ének és zene mozdítják elő. Minden este templomi áhitatosság zárja be a napot, nyáron a szabadban. Szombat este »szombati iskola« (a lelkész által tartva), utána a protestánsoknak bibliamagyarázat. Hetenként két este az áhitatosság után ének- és zenegyakorlatok. Ünnepnapokon délután garden-meeting, erkölcsös előadásokkal, szavalatokkal.

A testi erősítés végett hetenként háromszor van tornagyakorlat. Az 1911-iki törvény külön osztály felállítását rendelte el a fogyatékos nőbűntettesek (defective delinquent) részére, akik állandó orvosi felügyelet és gyógykezelés alatt fognak állni.

Az intézet első éveiben a beutalt nőknek a reformatoryban született gyermekeit pár éves korukig az intézetben tartották anyjuk mellett. Ujabban ez el lett tiltva s a teherben levő elítélt Tewksbury-be, az állami kórházba vitetik a szülés idejére (ha rövid büntetésre van ítélve, egész büntetését itt tölti ki) s aztán visszahozatik Sherborn-ba.

Indianopolis. A második női reformatoryt Indiana állam létesíti, fővárosában, a pompásan fejlődő, csinos

Indianopolisban. Egy 1869-iki törvény rendeli el egy külön női fogház építését, mely 1873-ban meg is nyílik *Reformatory institution for Women and Girls* néven, mint felnőtt nők és leányok közös javítóintézete. 1889-ben megváltoztatják az intézet nevét: *Reformschool for Girls and Women Prison*, elkülönítve egymástól két főosztályra a nőket és a leányokat. Tíz év mulva, 1899-ben, az elkülönítést a valóságban is keresztülviszik s a leányok részére egész külön javítóiskolát (Industrial school for Girls) létesítenek Clermontban (l. az előző fejezetet), az eredeti indianopolisi intézet pedig *Womens Prison* néven marad kizárólag a felnőtt nők intézete, ahova szállíttatnak az egész államból a női elítéltek. A legutolsó fejlődési mozzanat pedig, hogy a »nők fogházá«-ban két osztályt létesítettek: a *penal department*-et, amely a tulajdonképpeni fogház és a *correctional department*-et, mely a sajátképpeni női reformatory. 1909-ben 94 beutalt volt a correctional departmentben és pedig kivétel nélkül 20—40 évesek.

Az indianai nő-reformatory eszerint még mindig nem önálló intézet, azonban a javításra szorult és javítható nők átalakító nevelését az indianopolisi intézet régóta és szép eredménnyel végzi. Igaz, hogy a legutóbbi időkig a felnőtt nőket részben fogházias szellemben kezelték, de erkölcsi javításukra mindig kiváló gondot fordítottak. Az intézet igazgatója itt is nő (Emily E. Rhoades), valamint az igazgatótanács (Board of Managers) is kizárólag nőkből áll.

A rendszer itt is az állandó hasznos foglalkoztatásból áll. Házi és kézimunkák állandó végzése a napi programm. A csinos és tiszta öltözködésre sokat adnak. »A régi megtorló eszmét, írja Isabel *Barrows*, mely ki akarta ölni a leányból az öltözködés szeretetét s azért ocsmány ruhába bujtatta őket, felváltotta az új felfogás, mely a nőt és a leányt arra neveli, hogy a tisztaságban, egyszerüségben és a jó színekben találja a szépséget.« A közönséges, csunya börtönruhát sohasem lehetett látni az indianai női fogházban. A különböző csoportok (departments) és osztályok különböző színű ruhát viselnek, de mindenik tetszetős, egyszerű, ízléses.

Bedford. A legcsinosabb s a leginkább iskolai jellegű

női reformatory New York államnak Bedfordban 1901-ben megnyílt új intézete, az ú. n. *New York State Reformatory for Women*. (Newyork várostól ötnegyed óra vasuton.) Egy teljesen modern igények szerint berendezett cottagerendszerű javítóiskola, mely a leányok javítóiskoláitól csak abban különbözik, hogy itt felnőtt 16—30 éves nők vannak átalakító nevelés alatt. Az intézet kitünő igazgatónője *Katharine Bement Davis* (dr. phil.) egy évtized alatt valóban bámulatos, mintaszerű intézménnyé fejlesztette a reformatory-t.

20 épületből áll az intézet: a »fogadó ház« (reception house), 7 cottage, fegyelmi épület (disciplinary building), iskola, kórház, melléképületek. A cottage-okban az I. osztály tagjai laknak, a II. és III. osztálybeliek a közös »fogadóház«-ban. A cottage-ok (kellemes és kényelmes berendezéssel), az iskola- és munkaépületek itt is ragyognak a tisztaságtól.

A rendszer lényegileg ugyanaz, ami Elmirában, illetőleg Sherbornban. A fontos eltérés, hogy az 1900-iki törvény értelmében a beutaltak legfeljebb 3 évig tarthatók vissza. Az iskolai tanítás is kiváló gondoskodás tárgya, ép úgy a különböző női munkák (kalapcsinálás, ruhavarrás, szövés, kosárfonás, főzés) tanítása. A külső, nehezebb munkákat (mosás, surolás, jégvágás) a legalsó osztály tagjai végzik.

A »fegyelmi épület«-be (10 zárkával) a fegyelmi vétséget elkövetettek helyeztetnek és pedig valóban határozatlan időre (míg csak meg nem javulnak). Viszont a kitünő viseletűek részére egy külön cottage: a »Morris Honor Cottage« van berendezve. Ebbe az I. osztály tagjai közül azok választhatók, akik legalább 3 hónap óta kifogástalanul viselkednek. A Honor Cottage tagjai mintegy kis önkormányzati társaságot alkotnak, tisztviselőket választanak maguk közül, külön rendszabályokat hoznak magukra, minden tekintetben jó példával járnak a többiek előtt, saját ebédlőjük van, saját hálószobáik, ruháikat maguk varrják (nem kötelesek az intézeti egyenruhát viselni). A Honor Cottage-t Miss Davis mint az önkormányzatra szoktató intézményt illesztette be a rendszerbe. Okoskodása ez: »A mi lányaink antiszociális osztályt képeznek. Sohasem alkalmazkodnak környe-

zetükhöz. A szélsőségig individualisták. Sohasem gondolnak a kormányzás és a törvények szükségességére, nem engedelmeskednek másnak, mint saját szeszélyeiknek«. Rá kell azért kapatni őket a demokratikus felfogásra, az önkormányzatra. Ezt szolgálja az önmaguk által választott és kormányzott Honor Cottage.

Érdekesek a Miss Davis által az intézet 1000 volt lakójáról összeállított adatok. Az 1000 beutalt közül eddig 539 lett Parole-lal szabadon bocsátva (5 ismételten), ezek közül 87 hozatott vissza a parole megsértése miatt. A beutaltak átlagos életkora 20 év 9 hónap volt. Legveszedelmesebb év szerinte a 17-ik (116 lett e korban beutalva). 264 volt felony miatt, 221 misdemeanor miatt, s 515 apróbb törvénysértések miatt beutalva. Súlyos lopás miatt 149, kisebb lopás miatt 192, iszákosság miatt 36, prostitució miatt 167. A beutaltaknak az intézetben született gyermekei 7 éves korukig lehetnek itt. E célra egy külön tágas terem van (20 anya és a csecsemők részére) berendezve.

Albion. New York államnak másik, régebbi, de ép oly kitünő intézete az Albionban (az állam nyugati részén) 1893-ban megnyílt *Western House of Refuge.* A törvények, szabályok, a rendszer ugyanaz, mint Bedfordban. Szintén cottage-rendszerben épült. 7 cottage van itt is (25—25 nő részére). Nagy park és farm az üdülésre és a mezei munka gyakorlására. Házi és kézimunkák (hímzés, kosár- és pokróckészítés) itt is a fő nevelési eszközök. Az intézetnek saját orvosa és parole officerje van.

Újabban Connecticut, New Yersey és Pennsylvania foglalkoznak női reformatory felállításával. New York állam pedig 1908-ban 100.000 dollárt szavazott meg egy állami farm (state farm) vételére és berendezésére, ahol 30 évesnél idősebb, vétség miatt elítélt és javíthatatlannak látszó nőket helyeznének el.

Az egyes reformatoryk berendezése, sajátosságai, vezetése felett természetesen tág tere lehet a kritikának és vitatkozásnak. Egy idegen és főleg új intézmény megítélésénél azonban nem az egyes részletkérdések, a talán méltán kifogá-

solható hiányok és ferdeségek az irányadók, hanem elsősorban az alapelvek, amelyeken az intézmény nyugszik s az összeredmény, amit az intézmény felmutathat. A reformatory intézmény bírálatánál is azért nem az egyes intézetek magasztalása vagy ócsárlását a tulajdonképeni feladatunk, hanem az a döntő kérdés, helyes, egészséges, életrevaló-e az ú. n. *reformatory-rendszer,* amelyet az egyes intézetek megvalósítani akarnak; haladást, előmenetelt képez-e ez az új rendszer a börtönügy fejlesztése szempontjából és közelebbről: bevált-e az intézmény a gyakorlatban, mint a felnőttebb fiatalkorú bűnelkövetők javítóintézete, alapos és üdvös intézmény-e tehát a fiatalkorúak erkölcsi megmentése és a társadalom hathatósabb védelme szempontjából?

Az egész reformatory-rendszer, valamint annak egyes alkatrészei, főleg a határozatlan időre beutalás, még inkább az egyes intézetek, különösen a leginkább ismert Elmira intézet felett Amerikában és Európában immár három évtized óta folyik a vita a szak- és laikus körökben. Míg azonban Amerikában, az eleinte hangoztatott kifogások, főleg a határozatlan idejű beutalás feletti alkotmányjogi aggályok, majd a beutaltak túlszigorú fegyelmezése miatti szórványos kifakadások lassanként elcsendesedtek s az egyes mintaintézetek több évtizedes sikeres működése teljesen meggyőzte az amerikai társadalmat és pedig úgy a szak- mint a laikus közönséget az új intézmény helyessége és célszerűsége felől, aminek legkézzelfoghatóbb bizonysága az újabb és újabb intézetek létesítése és tervezgetése: addig az európai közvélemény, dacára hogy a »reformatory-rendszer« alapgondolata, a »javítási elmélet« és a »javító fogházak« létesítése iránti törekvés éppen európai eredetűnek mondható, még mindig bizalmatlankodó álláspontot foglal el az amerikai reformatoryval szemben. Míg a gyermekvédelem, a próbárabocsátás és a fiatalkorúak bírósága aránylag rövid időn népszerűek lettek Európában is, a reformatory iránt ellenkezőleg állandóan tartózkodást, sőt nem ritkán kicsinylést, gúnyolódást tapasztalhatunk.

Az európai közönség e tartózkodása kétségtelenül arra

vezethető vissza, hogy a reformatory-rendszer s főleg annak egyes részletei és maguk az egyes intézetek felől ferde és téves nézetek vannak forgalomban. A reformatory első európai ismertetői és kritikusai (Aschrott, Tallack, Wach) egyedül az Elmirát s annak is első gyermekéveit és kísérleteit ismerve, önként érthetően nem mertek határozott ítéletet formálni az új intézmény felett, a határozatlan tartamú beutalást pedig egyenesen mint jogászi képtelenséget, a bírói hatalom csorbítását tüntették fel s egyes aprólékos, gúnyolódó megjegyzéseikkel (a katonásdi, a dús koszt, a hintaszék, a hirlap, a foglyok klubbjai stb. felett) teljesen hamis képet adtak az új intézményről. Az európai laikus közönség ma is úgy képzeli a reformatorykat, mint a foglyok részére létesített kényelmes penziókat, ahol kitünő koszt, teljes szabadság mellett »kényeztetik őket«, szóval mint a filantrópia túlhajtásait.

Számoljunk le mindenekelőtt az utóbbi kicsinyes és teljesen alaptalan kifogásokkal. A foglyokkal való »humánus« bánásmód, azok »dédelgetése« megszokott kifogása a laikus embernek. Sajnos, intelligens körökben is akárhányszor hallunk ily meggondolatlan beszédet : mire valók a »kényelmes«, modern börtönök, mennyivel jobb dolga van ezekben a fogolynak, mint a szabad életben. A laikus ember a »börtön« alatt ma is a régi rettenetes, földalatti kazamátákat érti, amelyekkel a régiek a fogoly mielőbbi testi megsemmisítését, a minél fájdalmasabb, nyomorúságosabb elpusztítását akarták előidézni. Elfelejtik az ily dilettáns kritikusok, hogy nem élünk többé a középkorban, a durva, kegyetlen testi büntetéseket, a reakcionárius rövidlátók által visszakivánt derest — hála a felvilágosodásnak és az emberies világnézet uralomra jutásának — művelt, okos ember nem tarthatja sem igazságosaknak, sem célszerűeknek. A durvaság, az embertelenség csak elvadítja és újabb rémtettekre ösztönzi a bűntettest. Az elrettentés kora lejárta magát, egy új világban élünk, mely becsüli az emberi életet s a bűntetteseket is nem megsemmisíteni, de átalakítani, törvénytisztelő, munkás, a társadalomra és az államra hasznos polgárokká akarja

kiképezni. Ez a büntetőjogi és börtönügyi tudomány szerint a modern »börtön« feladata, mely tehát nem merő »büntetési« intézet többé, hanem eszményi célja szerint valóban egy javítóház, egy nevelőintézet.

Csodálatos, hogy míg a serdülő korban levő fiatalok részére a javítónevelő intézeteket, azok modern berendezését, az ottani egészségügyi, testedzési intézkedéseket (torna, katonai gyakorlatok, fürdő) nemcsak nem kifogásolják nálunk sem, de mint a haladás, az egészséges fejlődés követelményeit helyeslik, a serdülő kor befejeztével, a 16 vagy 18-ik életévet betöltött bűntettesekre ezt az okos és praktikus rendszert feleslegesnek, fényűzésnek vagy álhumanizmusnak tekintik. Az amerikaiak helyes gyakorlati érzéke ezen a ponton is túlszárnyalta az európai társadalom aggságoskodó felfogását. Ha igaz és helyes, hogy a börtönnek, a fogháznak a javítás, a nevelés a célja, akkor úgy kell azokat berendezni, hogy ezt a célt megvalósíthassuk. De lehet-e remélni az őszinte megjavulást, a tudatlan, rendetlen, dologkerülő bűntettes átalakulását, ha őt rabszolgamódra kezeljük, lehet-e valakit rettegtetéssel, éheztetéssel, kegyetlenkedésekkel új emberré faragni? A börtönök »modern« berendezése, a tiszta, egészséges lakás és koszt, a friss levegő, a testi trenirozás, az értelmi és erkölcsi fejlesztés nem »dédelgetés«, hanem oly okos és szükséges elemi követelmények, melyek nélkül a javítás el nem képzelhető, a börtön elé tűzött cél meg nem közelíthető.

A reformatorykban meghonosított »különlegességek«: a rendszeres testi training, a katonai gyakorlatok, az intenzivebb és szélesebb körű tanítás, a hirlapolvasás, a meetingek, klubbok stb. feltünhetnek az ósdi felfogásúaknak, de a modern, felvilágosodott gondolkozású ember egészen természetes fejleményeknek tekinti azokat, amelyek egy magasabb célt, az elítéltek megjavítását és átalakítását szolgálják. Hogy ezek a különben csak *járulékos* intézmények nálunk Európában, a mi fogházainkban ismeretlenek, ez megint teljesen érthető az amerikai és az európai társadalom közti különbségek figyelembevételével. A társadalmi szokások, a milieu,

a divat kétségtelenül meglátszanak a közintézményeken. Az amerikai társadalom, mely a test ápolását, a tápláló dús kosztot (reggelinél is húsnemű), a naponkénti fürdést (minden jobb házban külön fürdőszobák), a testedző sportot nem fényűzésnek, hanem életszükségnek tekinti ; ahol a hirlapolvasás, a klubbokba tartozás, a meetingelés a szegényebb népelemeknél is mindennapos, a foglyokra sem tekinti különlegességnek, dédelgetésnek, ha a fogházakban tápláló, erősítő élelemmel látják el azokat, ha testi megerősítésükre, szellemi frisseségük fentartására vagy élesztésére ezeket a szabad társadalomban hétköznapi intézményeket alkalmazásba veszik.

Még természetesebbnek tünnek fel ezek a »különlegességek« éppen a reformatorykban, amelyek kifejezetten javítóintézetek akarnak lenni, amelyek célzatosan elhagyták a »fogház« nevet is s a »fogoly« szó helyett következetesen »bennlakó« néven említik az elítélteket. A reformatory célja, mint annyiszor kiemeltem, az átalakító nevelés, tehát az, hogy a beutalt, mihelyt arra alkalmasnak látszik, visszabocsáttassék a szabad társadalomba, de nem mint annak ellensége, hanem mint jóérzelmű, törekvő, tisztességes és hasznos munkás. Ezt a célt bizonyára jobban, biztosabban elérjük vagy megközelítjük, ha a különben is aránylag még fiatal embereket a szabad társadalomban szokásos helyes egészségügyi, testápolási szabályokra reászoktatjuk, ha hasznos értelem- és erkölcsfejlesztő szórakozásokban gyakoroljuk, mintha testi egészségükkel, erejükkel nem törődve, reggeltől estig kényszermunkát végeztetünk velük. Igaz, hogy a munka a legjobb nevelési és erkölcsjavítási tényező, de csak a jókedvvel és ambicióval végzett munka. A rabszolgamunka értékét már Smith Ádám alaposan kimutatta.

A reformatory jelentősége és nagy érdeme éppen abban van, hogy egy oly ügyes rendszert teremtett meg, mely a beutalt testi, értelmi, erkölcsi fejlődését egyaránt szem előtt tartva, a kimért, fogházias pontosság mellett is változatos, eleven s a beutalt kedélyére, lelkületére is üdítő hatású programmot állított össze, melynek éppen a rossz útra indult fiatal emberekre — ha még van bennük képesség és fogékony-

ság a jóra — lehetetlen, hogy felvillanyozó, ambiciót, munkakedvet keltő hatása ne legyen. Evégből mindenekelőtt megedzi s állandó jókarban igyekszik tartani testüket, aztán igyekszik felkelteni értelmi képességeiket, reákapatja és kitanítja őket a kedvük szerinti munkanemekre s végül az ügyesen kombinált osztály- és jegyrendszerrel s a parole kilátásba helyezésével önkéntelenül beléjük oltja a rendes, szorgalmas élet utáni állandó törekvést. A reformatory-rendszer így tényleg mint egy harmónikusan kiépített nevelési rendszer áll előttünk, melyek egyes részletei, mellékes intézményei is mind a főcélt szolgálják s így az utóbbiak is, ha felvont szemöldökkel önmagukban kifogásolhatók lennének is, mint a helyes és üdvös cél helyes eszközei és elősegítői lényegükben csak helyeselhetők.

De ki kell emelnem az európai kifogásokkal szemben azt is, hogy nagy tévedés a reformatorykat valami kényelmes és a bűntetteseket talán éppen csábító intézményeknek tekinteni. Aki látta a reformatoryt belülről s megfigyelte annak rendszerét a gyakorlati alkalmazásban, az egyáltalán nem fogja azt állítani, hogy a reformatory valami lágy, a beutaltakat elkényeztető intézet. *Barrows* jogosan írja : »A fegyelem a mi reformatoryinkban szigorú, de egyszersmind észszerű. Nem akarja összezúzni az illetőt, hanem fejleszteni«. Mindenik reformatoryban tényleg szigorú fegyelem van s bár a fegyelmi eszközök közül újabban általában mellőzik a drasztikus módokat, a testi fenyítést, a fegyelmezés ma is nem kevésbbé érzékeny. A jegyek elvonása, ezzel a kedvezményekben, a kiszabadulásban való visszavetés, ami a leggyakoribb fegyelmi eszköz, az értelmes elítéltre a legkellemetlenebb és legsujtóbb hatással van, viszont ebből tanulja meg kézzelfoghatóan, hogy a rendszabályok megtartása nem közömbös, így ez a szellemi fenyítés a jövőre óvatosabbá teszi.

A reformatoryt semmi esetre sem szabad valami álhumánus, kegyeskedő intézetnek képzelni. Egy nagyon is reális, gyakorlatias intézmény ez, mely ugyan a javítóiskolák rendszerét alkalmazza a felnőttekre, de az átalakító nevelés

alá vett fiatal emberekkel nem mint gyermekekkel, hanem mint férfiakkal, illetőleg nőkkel bánik, akiket ahol és amennyiben szükséges, szigorral kell rendre, pontosságra, munkára, tanulásra szorítani, de amely sohasem téveszti szem elől, hogy a szigornak, a fenyítésnek is nevelő, erkölcsfejlesztő hatásának kell lennie. Ugyancsak *Barrows* mondja : »A reformatory-rendszer se nem megtorló, se nem szentimentális (neither retributive, nor sentimental). Abból indul ki, hogy a társadalmat védeni kell s a szervezetben és az igazgatásban folyton ezt a célt tartja szem előtt. Egyik sarkalatos elve, hogy a bűntettest, akit kezelés alá vett, mindaddig nem szabad szabadonbocsátani, amíg alapos jelek vannak arra, hogy az illető a társadalomra veszélyes lenne.« A reformatory-rendszer éppen abban múlja felül az európai »javítási elmélet«-et, hogy az amerikaiak, reális érzékkel fogva fel a dolgot, tisztában vannak azzal, hogy merőben vallási vagy erkölcsi prédikációkkal a rossz útra tévedt embert nem lehet megjavítani. F. H. *Wines* kategórikusan kifejezi, hogy a vallásos és erkölcsi kísérletek magukban véve semmi hatással nincsenek a fogolyra. Kétségtelenül a vallás és erkölcs is hatalmas tényezők a javítás nehéz folyamatában, de egyedül ezekre építeni szentimentalizmus. Hogy a tolvajt, rablót, csalót rábeszéléssel kegyes vagy erkölcsös, kötelességtudó emberré tegyük, azt csak doktrinär felfogással lehet elképzelni.

A teljes erkölcsi megjavulás különben is csak kivétel, a bűntettesek zömére elég, ha egy »kissé« megjavítottuk őket, vagyis ha önérdeket, a legerősebb motivumot, ébresztettünk bennük a rendes, pontos munkás élet, a törvény és a társadalom tisztelete iránt. Éppen a bűntettestől, aki már megsértette az erkölcsi és a jogi törvényeket, várhatjuk-e, hogy a merő büntetés, a sujtás és fenyítés, vagy erkölcsi prédikáció által az erényes útra térjen ? Ellenben, ha okos és gyakorlatias rendszerrel érthetővé tettük előtte, hogy saját érdekében előnyösebb a tisztességes munkás élet, ha törvénytisztelettel, kitartó munkával anyagi előnyöket, amellett elismerést, kitüntetéseket szerezhet magának, amint az intézetben, úgy az életben is : elértük a lehetőt, mert a társa-

dalom számára megjavítottuk, a társadalom ellenségéből vagy terhéből annak egy ártalmatlan, sőt hasznos tagját állítottunk elő. A reformatory-rendszer így, mely ezt a *társadalmi megjavulást* elégnek tekinti, de azt aztán biztosítja is, kétségtelenül haladás és vívmány a börtönügy terén s az elítéltek nagy többségére, akik sem a legenyhébb (pillanati), sem a legsúlyosabb (hivatásos) bűntettes osztályba nem sorozhatók, mindenesetre ez a legideálisabb, de egyúttal a leggyakorlatiasabb és legtöbb sikerrel biztató rendszer.

A lényegesebb és bizonyos mértékig alaposabb kifogás azonban a reformatory ellen, amit az európai kritikusok eléggé ki is használnak, hogy az egyes intézetek nagysága mellett az egyénítés, az individualisatio ezekben nehéz vagy éppen lehetetlen. E közkeletű kifogásban kétségtelenül igaz annyi, hogy egyes intézetek (Elmira, Jeffersonville, Mansfield) tényleg oly nagy létszámra lettek kiépítve, amely mellett az egyénítés keresztülvitele meg van nehezítve. A másik részigazság e kifogásban, hogy 1000—1500 ember közt tényleg oly különbségek lehetnek (kor, előélet, javulási képesség tekintetében), hogy így ugyanazon intézetben is a különböző csoportokra ugyanazt a módszert alkalmazni nem lehet.

Ez a kifogás azonban először is csak egyes intézetek ellen tehető. A concordi reformatory legfeljebb 800, a pontiac-i, st. cloudi, hatchinsoni 300—400 elítélttel foglalkoznak. Ily létszám mellett az egyéni elbánás teljesen könnyen kivihető. S az intézetek nagysága éppen a cottage-rendszer uralomra jutása óta Amerikában is általános elítélés tárgya. Ez a kifogás tehát csak átmeneti és helyi jelentőségű. Éppen magam is több amerikai szakembertől hallottam, hogy a kisebb intézetek létesítése, az intézetek specialisátiójanak szüksége felől ők is meg vannak győződve. Maga az Elmira 1900-iki jelentése is igazolja ezt, mely erre éppen a következőket mondja: »Megfontolandó a tökéletesebb osztályozás az elítéltek kora, előbbi élettörténete és szellemi képességei szerint s ezeknek megfelelően az elítéltek ily osztályainak különböző intézetekbe helyezése. Az idő, amelyben az elítéltet sujtani akarták, elmult. A sujtásnak és az elrettentésnek megvolt a maga

ideje, ezek azonban célt tévesztettek. *Mi az egyéniséget akarjuk reformálni, ha még lehet,* vagy elzárni azt a világtól, ha már nem lehet. Az Elmira falai közt különböző tipusok vannak együtt. Itt a megcsontosodott bűntettes, kinek egész élete törvénysértés, mellette az ifju, akit mértéktelenség vagy rossz társaság csábított el az első bűnre ; a lopásra, hamisításra nevelt eszes mellett ott a szegénynegyednek nyomorban, iszákosságban felnőtt gyermeke ; itt az ipari tanítás iránt fogékonyak, ott a szellemileg fogyatékosak, kik a legegyszerűbb számolási feladatot sem képesek megérteni. Az elítéltek mindenik rosszabb osztálya rontja a többit ; azért a helyes irány nem az, hogy *nagyobbítsuk a reformatorykat, hanem hogy specializáljuk és szétosszuk, ezzel pénzt is kímélünk s ami főbb : embereket mentünk meg*«.

Az említett kifogásban rejlő igazságot tehát maguk az amerikaiak is érzik és elismerik s igyekeznek is a hibát jóvátenni. Ezt célozta New York állam, midőn az elmirai mellett 1900-ban egy új reformatory építését határozta el, amelybe (Napanoch) a 25 évnél idősebbeket és a visszaesőket helyezik el ; valamint New York város is megkezdett egy új reformatoryt (Hart Island), amely a város 16—21 éves elitéltjeit lesz hivatva befogadni.

A kifogás azonban a maga egészében, hogy t. i. a reformatoryban az individualisatio nehéz vagy éppen lehetetlen, egyáltalán nem áll. Éppen a kitünő érzékkel keresztülvitt osztályrendszer mindjárt három részre osztja a beutaltakat, s mindenik csoporttal szemben jelentékenyen különböző elbánást állapít meg ; az iskolában, a munkánál szintén külön vannak a különböző csoportok. Ezenfelül a jegyrendszer főleg az, ami az egyénítést, az itt-ott kétségtelenül túlságos létszám mellett is, leghathatósabban biztosítja. A jegyrendszer éppen abból indul ki, hogy minden beutalt ismerje fel a maga önérdekét s igyekezzék maga keresni a szerencséjét, boldogulását. S ezt a jegyrendszer és a folytonos vizsgák tényleg meg is valósították. Az óriási intézetekben mindenik beutalt végzi a maga dolgát, igyekszik előrejutni. A leghatalmasabb rúgó, az önérdek, ha egyszer fel lett

ébresztve lelkében, legjobban megóvja a kísértésektől és a kihágásoktól. Egy igen alapos európai kritikus, *Hartmann Adolf*, éppen azt tekinti a reformatory főérdeméül, hogy az individualisatiót egyedül ez valósítja meg. Itt nem látjuk az európai börtönökben megszokott sablonos fakó, életúnt arcokat, hanem a legkülönbözőbb lelkületek tükröződnek vissza a fiatal, erőteljes arcokon. »Itt minden beutalt egy egyéniség.« De úgy az amerikai, mint az európai írók legnagyobb része *(Boies, Barrows, Leonard, Baernreither, Mittermayer W., Herr* P., *Freudenthal, Gudden, Stammer)* a legjobb véleménnyel vannak a reformatory felől s szinte versenyeznek a reformatory-rendszer magasztalásában. A kifogás tehát lényegében nem alapos.

A reformatory intézménye s főleg a »reformatory-rendszer« kétségtelenül nagy és hasznos vívmánya az amerikai büntetőjognak, illetőleg börtönügynek. Egyrészt a fiatalkorúak büntetőjogának betetőző, legszigorúbb részlete, mely azonban a többi nevelő jellegű intézményekkel teljesen azonos célú és rendeltetésű, — másrészt az igazi »javító fogház«, a leghelyesebb börtönrendszer mintaképe, amely egyesíti magában a régi megtorlási és a modern társadalomvédelmi elmélet követelményeit, mellőzi ezek túlzásait, a brutális kényszermunkát és a szemforgató szentimentalizmust s szerencsésen és rendkívül ügyesen oldja meg a büntetőjog régi törekvését : *a javításra szoruló és javulásra képes elítéltek társadalmi megjavítását.* A reformatory-rendszer csak részleteiben új, alapelve : a reformálás, ősi törekvés és követelmény. Új benne a nevelés eszméjének, az eddig csupán serdületlenekre alkalmazott javítóintézeti rendszernek *felnőttekre alkalmazása* s ebből folyólag a *relative határozatlan időre beutalás* eszméje. Ez utóbbi igaz, hogy a mai büntetőjogi irodalomban is még erősen vitatott kérdés, de ha mint általános büntetéskimérési rendszer felett lehet is vitatkozni — ami jelen dolgozatom keretébe nem tartozik — mint a reformatory-rendszer kiegészítő része úgy elméletileg teljesen igazolt és logikus, mint gyakorlatilag éppen a legszükségesebb és legsikeresebb tényezője a rendszernek.

A reformatorynak és a reformatory-rendszernek Európában eddigelé két utánzata van : az angol Borstal-intézet és a magyar Büntető Novella (1908 : 36. t.-c.) által kontemplált »fiatalkorúak fogháza«, melynek rendszerét az 1909. évi 127.300. sz. igazságügyminiszteri rendelet állapítja meg. Az angol Borstal-intézetek, melyek a 18—21 (esetleg 23) éves felnőttebb fiatalok javító fogházai, immár egy évtizedes gyakorlattal igazolják a reformatory-rendszer helyességét. A mi Büntető Novellánk által a fiatalkorú bűntettesek ellen alkalmazható legszigorúbb »intézkedés« gyanánt megállapított »fiatalkorúak fogháza«, sajnos, jóformán még mindig csak a papiron létezik. A kassai fogház, mely első ily intézetnek lett kijelölve, nyomorúságos helyisége miatt abszolute alkalmatlan a végrehajtási rendeletben nagyon szépen kitervezett rendszer megvalósítására. A Gyulafehérvárra szánt első önálló intézet építése még mindig nincs megkezdve. Egyedül a kőbányai gyüjtőfogház egyik része az, ahol a Novella és a végrehajtási rendelet szép és helyes szabályai már alkalmazásba vétettek.

Sajnos, úgy Anglia, mint a magyar Büntető Novella, mely a fiatalkorúak új büntetőjogában korszakalkotó reformokat létesít, a fiatalkorúak fogházbüntetésének kimérésénél maradtak a klasszikus iskola határozott büntetési tételei mellett s így az igazi »reformatory-rendszer«-t nem vették át. Igy a mi reformatorynk még csakugyan inkább »fogház«, mint iskola. Egyéb részletekben azonban, amint az angol Borstal-intézet, úgy a mi végrehajtási rendeletünk is kétségtelenül merített az amerikai reformatoryk tanulságaiból. A katonai gyakorlatok bevezetése, a tanításra való nagyobb gond, az elítéltek csoportosítása, az osztályok létesítése lényegileg a reformatory-rendszernek felelnek meg. A tervezett új intézeteink berendezésénél mindenesetre kívánatos lesz a reformatory szervezetét behatóan tanulmányozni ; a büntetőtörvény és a B. Novella reviziója alkalmával pedig nagyon megszivlelendő lesz a reformatory-rendszer egyéb értékes részeinek, így a relative határozatlan időre beutalásnak az átültetése is.

OSZK

IRODALMI REPERTORIUM.

I. Az amerikai társadalomra és büntetőjogra vonatkozó általános természetű művek.

1. Amerikaiak.

J. Bryce : The American Commonwealth. 2 kötet, 3-ik kiad. New York. 1899.

E. C. Wines : The state of prisons and child saving institutions in the civilised world. Cambridge. 1880.

F. H. Wines : Punishment and reformation. New York. 1895. (New enlarged edition. 1910.)

F. H. Wines : Crime, the convict and the prison. Springfield. Ill. 1889.

F. H. Wines : New Criminology. New York. 1907.

A. C. Hall : Crime in its relation to social progress. New-York. 1902.

Green : Crime, its nature, causes, treatment and prevention. Philadelphia. 1889.

Mac Donald : Criminology. New York. 1893.

Mac Donald : Statistics of crime, suicide, insanity etc. Washington. 1903.

Mac Donald : Study of the criminal, pauper and defective classes. 1902.

Drähms : The criminal. New York. 1900.

G. F. Lydston : Diseases of society. Philadelphia. 1906.

M. Parmelee : Principles of anthropology and sociology in their relations to criminal procedure. 1908.

S. Barrows : Prison systems of the United States. Washington. 1900.

Hale : Police and prison cyklopedia. Boston. 1893.

Bishop : Commentaries of the criminal law. 2. köt. 1893.

Gillett : Practical treatise on criminal law and procedure. 1896.

Boies : The science of penology. New York and London. 1901.

Ch. R. Henderson : Modern prison systems. Washington. 1903.

Ch. R. Henderson : Outdoor labor for convicts. Chicago. 1907.

Mc. Clain : Treatise on the criminal law. 2. köt. 1897.

J. E. Cutler : Lynch law. 1905.

Tucker and *Blood :* The federal penal code. Boston. 1910.

Booth : After prison — what ? New York. 1902.

R. L. Dugdale : The Jukes. A study in crime, pauperism, disease, and heredity. IV. ed. 1910.

Griffith : Crime and criminals. Los Angelos. 1910.

V. M. Masten : The crime problem. Elmira. 1910.

F. Fenton : The influence of newspaper presentations upon the growth of crime and other antisocial activity. Chicago. 1911.

Ch. R. Henderson : Correction and prevention I—IV. köt. New York. 1910.

I. köt.: Prison reform — Criminal Law in the United States.
II. » Penal and reformatory institutions.
III. » Preventive agencies and methods.
IV. » Preventive treatment of neglected children.

A. Parsons : Responsibility for crime. New York. 1909.

Ch. Mercier : Crime and insanity. New York. 1911.

L. még: *J. H. Wigmore :* A preliminary Bibliographie of modern Criminal law and criminalogy. Chicago. 1909.

2. Európaiak :

Münsterberg : Die Amerikaner. I—II. köt. Berlin—Cambridge. 1904.

J. M. Baernreither : Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten von Amerika. Leipzig. 1905.

Elliot : Die neuen Bestrebungen im Gefängnisswesen der Verein. Staaten von Nordamerika. Halle. 1895.

E. Bruncken : Die amerikanische Volkssele. Gotha. 1911.

A. Hartmann : Die Strafrechtspflege in Amerika. Berlin. 1906.

A. Lenz : Die anglo-amerikanische Reformbewegung im Strafrecht. Stuttgart. 1908.

Aschrott : Aus dem Strafen- und Gefängnisswesen Nordamerikas. 1889.

Hintrager : Amerikanisches Gefängniss- und Strafenwesen. Tübingen. 1900.

W. Mittermaier : Beobachtungen über Strafen- u. Gefängnisswesen Nordamerikas. Halle. 1901.

Freudenthal : Amerikanische Kriminalpolitik. 1907.

P. Herr : Strafenwesen u. Strafvollzug in den Vereinigten Staaten von Amerika. 1908. (Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Allgemeiner Theil IV. Band. 471—506.)

Grubb : Methods of penal administrations in the United States. London. 1904.

P. Blumenthal : Was können wir von Amerika bei der Behandlung unserer verwahrlosten und verbr. Jugend lernen ? Berlin. 1909.

Elsa von Liszt: Sociale Fürsorgetätigkeit in den Vereinigten Staaten. Berlin. 1910.

Georg Stammer: Strafvollzug und Jugendschutz in Amerika. Berlin. 1911.

Hans W. Meier: Die nordamerikanische Gesetze gegen die Vererbung von Verbrechen und Geistesstörung und deren Anwendung. Halle. 1911.

O. W. Holmes: Das gemeine Recht Englands und Nordamerikas. (Ford. R. Leonard.) 1912.

II. A gyermekvédelemre és a fiatalkorú bűntettesekre vonatkozó általános művek.

1. Amerikaiak:

Ch. L. Brace: The dangerous classes of New York. 1872.

S. J. Hathaway: The history of child saving in the United States. Chicago. 1893.

W. D. Morrison: Juvenile offenders. New York. 1900.

Ch. R. Henderson: Introduction to the study of the dependent, defective and delinquent classes. Boston. 1901.

Homer Folks: The care of destitute, neglected and delinquent children. New York. 1902.

Gerry's Manual. New York. 1902.

Th. Travis: The young malefactor. New York. 1908.

R. R. Perkins: Treatment of juvenile delinquents. Chicago. 1906.

2. Európaiak:

Maddison: The law relating to Child saving and Reformatory efforts. 1906.

H. Gudden: Die Behandlung der jugendlichen Verbrecher in d. V. S. Nordamerika. 1910.

III. A fiatalkorúak bíróságára vonatkozó művek.

1. Amerikaiak:

Hastings H. Hart: Juvenile Court Laws in the United States. New York. 1910.

S. J. Barrows: Children's Courts in the United States. Washington. 1904.

Ben B. Lindsey: The problem of the children and how the State of Colorado cares for them. Denver. 1904. (Az előző gyűjteményes műből. Külön is megjelent.)

B. B. Lindsey: The juvenile court laws of the state of Colorado. Denver. 1905.

G. W. Stubbs: Mission of the Juvenile Court. 1904.

C. Kelsey : Chicago Juvenile Court. Annual am. Acad. 17. 298.

T. D. Hurley : Juvenile courts and what they have accomplished. Chicago. 1904.

G. A. Stephens : The juvenile court system of Kansas. 1906.

E. Jenkins : Origin of the juvenile courts and laws for betterment of children. New York. 1905.

2. Európaiak :

Balogh Jenő : A fiatalkorúak bíróságai Északamerikában. Jogtud. Közl. 1905. évi 51., 52. sz.

Vámbéry R. : A fiatalkorúak bűnvádi eljárására vonatkozó külföldi törvények. 1911.

Engelberg : A fiatalkorúak bíróságairól. Budapest. 1909. (Ford. Bogsch Árpád.)

G. Stammer : Amerikanische Jugendgerichte. Berlin. 1908.

Käthe Schirrmacher : Das Jugendgericht. Leipzig. 1910.

Julhiet : Les tribunaux spéciaux pour les enfants. Paris. 1906.

IV. A próbárabocsátásra.

Lederer : Der gegenwärtige Stand des probation Systems in Nordamerika. Zeitschrift für die ges. Strafrechtswiss. 28. köt. 391.

Hughes : The probation system of Amerika.

Balogh J. : Néhány szó a próbárabocsátás fejlődéséhez. Jogállam. 1910. 491—498.

V. A javítóiskolákra.

D. S. Snedden: Administration and educational work of American juvenile reform schools. New York. 1907.

W. R. George : The junior republic. New York. 1910.

VI. A reformatory-ra.

1. Amerikaiak :

S. Barrows : The reformatory system in the United States Washington. 1900.

F. C. Allen : Hand Book of the New York State Reformatory at Elmira. 1906.

2. Európaiak :

P. Herr : Das moderne amerikanische Besserungssystem. Stuttgart. 1907. (Legrészletesebb és legjelesebb mű e kérdésre.)

A. Winter : L'établissement pénitentiaire de l'état New York à Elmira. 1892.

Werner : The Elmira System. 1894.

Brinkerhoff : Progress of prison reform. 1886.

TÁRGYMUTATÓ.

Absolute release 243.
Albion-i nő-reformatory 261.
Állami börtönök 28.
American Institute of Criminal Law and Criminology 18.
Auburni fegyház 30.
American prison association 207.
Árvaházak 74.
Atlantai börtön 28.
Auditorium 229.

Bedfordi nő-reformatory 259.
Békekezesség 43.
Big Brothers Movement 81.
Bírói szervezet 91.
Blackwell Island 37.
Board of Charities 61.
— of Managers 245.
Boies 43, 55, 72.
Boston juvenile court 122.
Börtön-ujságok 230.
Botbüntetés 43.
Brace 48, 58.
Brockway 213.

Charity organisations 62.
Charlestowni börtön 32.
Catholic Home Bureau 59.
Catholic Protectory (New York) 191.
Cincinnatii kongreszszus 207.
Clinton prison 31.
Children's Aid Society 57.
Children's Homes 76.
Children's Courts 83.
County jail 37.
Conference of Charities 62.
Chicagói fiatalok bírósága 88, 96.
Chicagói parental school 193.
— house of correction 37.
Clermonti leányiskola 190.
Cottage-rendszer 67, 69, 173.
Colorado-i fiatalok bírósága 109.
Cook Rufus 138.
Concordi reformatory 248.
Congregate system 30.

Darlingi leányjavítóiskola 191.
Davis Kath. 53, 260.
Degeneráltak 42.
Dennemora State Hospital 40.
Declaration of principles 208.
Denveri fiatalkorúak bírósága 109.
Detention Homes 76.
Dologházak 39.
Dress parade 246.

Eastern penitentiary 29.
Elmira reformatory 244.
Esti iskolák 36.
Evangelical Luth. Kinderfreund Society 59.

Federal penal Code 14, 24.
Feeble minded (shools) 41, 78.

Fehér-ház conferentia 63, 68.
Folks Homer 160, 164.

Genevai leányjavító-iskola 188.
George junior republic 196.
Gerry-society 60.
Girard college 75.
Glen mills-i javító-iskola 188.
Gyengeelméjűek iskolái 41, 78.
Gyermekbíróság 83.
Gyermekvédelem 46.
Gyermekkínzás elleni társaságok 60.
Gyermekkertek 73.
Gyermekkönyvtárak 82.
Gyermekkórházak 74.
Gyermekklubbok 81.

Halálbüntetés 24.
Hastings H. Hart 73, 84, 86.
Henderson 10, 56.
Hudsoni leányjavító-iskola 191.
Huntingdoni reformatory 253.

Ifjak köztársasága 196.
Illinois juvenile court law 96.
Industrial school 76.
Indianopolisi fiatalok bírósága 108.
— nő-reformatory 258.
Industryi javító-iskola 181.
Indiana Girl school 190.
— Boy school 186.
Iszákosok 43.

Jail 37.
Javítóiskolák 166.
Jeffersonvillei reformatory 252.
Jegyrendszer 177.
Jolieti börtön 196.
Johnson Ellen 257.
Junior republic 196.
Jukes 42.
Juvenile court 83.

Kindergarten 73.

Leányjavító iskolák
Leavenworth 28.
Lelencházak 73.
Lindsey 109.
Louisvillei jail 38.
— gyermekbíróság 109.

Mc Neil Island 28.
Massachusetts fiatalkorúak bírósága 122.
— reformatory (Concord) 248.
Matteawen State Hospital 40.
Manhattan Children's Court 125.
Mansfieldi reformatory 251.
Michigan cityi börtön 32.
Michigan gyermekvédelmi rendszere 65.
Milwaukeei fiatalok bírósága 108.

New York Children's Aid Society 58.
— Children's Court 124.
— Children's village 188.
— Probation Commission 157.
— juvenile Asylum 156.
— jewish protectory 188.
— Catholic protectory 191.
National Children's Home Society 57.
— Prison Association 207.
— Conference of Charities and Correction 62.
Napanochi reformatory 248.
Női reformatoryk 254.

Ohio gyermekvédelmi rendszere 64.
Orphan Asylum 74.

Parental school 193.
Parole 241.
Parole officer 179, 240.
Pettigrove 151.
Philadelphiai börtön 29.
Plainfieldi fiuiskola 186.
Pontiaci reformatory 254.
Próbárabocsátás 132.
Probation Officer 145.

Reformatory 200.
Reform schools 166.

Settlements 81.
Sing-sing prison 31.
Sherborni nő-reformatory 256.
Spoil system 34.
State Board of Charities 61.
State prison 28.
— Probation Commission 152.
Sterilisatio 42.
Surety for thepeace43.
St. Charles Home 184.
St. Philips Home 192.
St. Cloud-i reformatory 253.
Suspension of the Sentence 154.
The Summary 230.
Temporary homes 73.
Training school 77.
Tombs 38.
Truant school 193.
Tuberkulótikusak szanatóriumai 36.
Visiting agent 137.
White House Conference 63, 68.
Wines E. C. 208.
Whipping 43.
Workhouse 39.

KISKUNI MÚZEUM 1902 KISKUNFÉLEGYHÁZA

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

I. kötet. **Kiss Géza: A jogalkalmazás módszeréről.** Dogmatörténeti és kritikai tanulmány a magánjog köréből. Ára fűzve 6 K, kötve 9 K. — II. ÉVFOLYAM

II. kötet. **Balogh Jenő: Fiatalkorúak és a büntetőjog.** Ára fűzve 8 K, kötve 11 K.

III. kötet. **Meszlény Artur: A svájczi polgári törvénykönyvről.** Magánjogi tanulmány társadalomtudományi alapon. Ára fűzve 10 K, kötve 13 K.

I. kötet. **Friedmann Ernő: A határozatlan tartamu itéletek.** Ára fűzve 7 K, kötve 10 K. — III. ÉVFOLYAM

II. kötet. **Almási Antal: A dologi forgalom.** Ára fűzve 10 K, kötve 13 K.

III. kötet. **Tomcsányi Móric: Az önkormányzatról.** Ára fűzve 2·40 K, kötve 4·80 K.

I. kötet. **Meszlény Arthur: Bevezető a Polgári perrendtartáshoz.** Ára fűzve 15 K, kötve 18 K. — IV. ÉVFOLYAM

II. kötet. **Schwarz Gusztáv: Uj irányok a magánjogban.** Ára fűzve 15 K, kötve 18 K.

I. kötet. **Szászy-Schwarz Gusztáv: Parerga.** Ára fűzve 12·80 K, kötve 16 K. — V. ÉVFOLYAM

II. kötet. **Panajoth Gyula: A bizonyítás a magyar közigazgatási eljárásban.** Ára fűzve 2 K, kötve 3·60 K.

III. kötet: **Degré Miklós: Főtárgyalás az esküdtbíróság előtt.** Ára fűzve 5·60 K, kötve 8 K.

I. kötet: **Dr. Finkey Ferenc: A fiatalkorúak büntetőjoga Észak-Amerikában.** Ára fűzve 7 K, kötve 10 K. — VI. ÉVFOLYAM

LEGKÖZELEBB A KÖVETKEZŐ MŰVEK FOGNAK MEGJELENNI:

Benkó Albert: A közigazgatási bíróság hatáskörének kiterjesztése.

Medgyes Simon: Magyar csődjog.

Szladits Károly: A polgári törvénykönyv tervezetének alapelvei.

Tatits Péter: Magyar végrehajtási jog.

Válogatott esetek az angol bírói gyakorlatból.

Dr. Nagy Ferenc
ny. államtitkár, egyetemi tanár, a „Magyar Jogászegylet" elnöke.

Dr. Balogh Jenő
államtitkár, a könyvkiadó-bizottság elnöke.

A vállalat szellemi részére vonatkozó bármely közlemény dr. Balogh Jenőhöz (I., Ménesi-út 35.) címzendő. A szétküldésre és üzleti kezelésre vonatkozó értesitések és reklamációk pedig az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t.-hoz.

ATHENÆUM
R·T·
5487.
OSZK
Országos Széchényi Könyvtár